

Csáky Károly

**HÍRES
SELMECBÁNYAI TANÁROK**

Csáky Károly
HÍRES
SELMECBÁNYAI TANÁROK

Lilium Aurum
Dunaszerdahely
2003

Köszönet az Illyés Közalapítványnak
a kutatás részleges támogatásáért

A kötet megjelenését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatta.

© Csáky Károly, 2003
ISBN 80-8062-166-7

Bevezetés

Selmecbánya, a múlt ma is csodálható emlékeivel, hangulatos utcáival, évszázados épületeivel immár a világörökség részét képezi. Sok mindennel dicsekedhet: a föld mélyén rejlő kincsei és gazdag bányái a várost már a középkorban messze földön híressé tették, de a hírnévhez hozzájárult az itt felhalmozódott hatalmas szellemi érték, a megannyi tudományos felfedezés is.

A sokszínűségével, többféle kultúrájával büszkélkedhető várost ismertté tették iskolái, s a bennük oktató jó nevű tanárai is. Hiszen a messze földön híres tanintézetében, az 1735-ben alapított bányászati-kohászati alma materben, a későbbi Bányászati és Erdészeti Akadémián oktattak a világon elsőként tudományos alapon nyugvó kémiát, ásványtant, fizikát, mechanikát és hidraulikát. Helybeli tanárok, mérnökök találmányaként helyeztek működésbe először bányaművelést könnyítő gépeket és szerkezeteket. Olyanokat, melyeknek csodájára jártak a német, a francia és az angol tudósok is. Az itteni hallgatók már a XVIII. században korszerű laboratóriumokban kísérleteztek közösen azon tanáraikkal, akik megannyi, évtizedeken át hasznosítható tankönyvet is kiadtak.

Selmec tehát a tudományok bölcsője, a felfedezések műhelye, a magyar és az európai művelődéstörténet egyik központja volt. Hírnevét azonban nemcsak felsőfokú intézménye, hanem az ismereteket magas szinten alapozó, évszázadokon át működő evangélikus líceuma és tanítóképzője, illetve katolikus gimnáziuma is növelte.

Könyvemben az említett iskolák nagy tanárainak állítok emléket. Selmec iskolatörténetének vázlatos áttekintése után a kimagasló eredményeket, az egyedülálló sikereket a tanárok

tevékenységét tárgyalva mutatom be részletebben. Mintegy százhatvan tanárról rajzolok kisportrét, s néhányukat rövidebb szócikkben mutatom be. Nevüket felsorolni is nehéz lenne itt. Valamennyiükre jellemző a tudományos felkészültség, az európai nyelvek ismerete. Megannyian tagjai voltak a különféle szakmai társulásoknak, az akadémiák elődeinek; publikáltak a különböző nyelvű szaklapokban, tankönyveket és tudományos monográfiákat írtak, könyvtárat, gyűjteményeket alapítottak, laboratóriumokat építettek stb. Emberi kvalitásaik, pedagógiai-tudományos munkásságuk a mai kor embere előtt is követendő és ösztönző példa lehet. Mindannyiuk büszke volt a maga nemzetiségére, ugyanakkor nyitottak voltak a másság iránt is. Legtöbbjük már századokkal ezelőtt az európai szellemiséget példázta igen magas fokon. Természetesen előfordultak túlkapások, nemzeti elfogultságok, a sokszínűségből adódó súrlódások is. Ám a józan ész mindig győzedelmeskedett, s a tudás meg az emberi tartás számított a legfőbb értéknek.

Az 1735-ben alapított selmeci bányatiszt-képzőnek már a kezdetekkor akadémiai jellege volt, hisz az első tanárok közt olyan neves személyiségekkel találkozhatunk, mint **Mikoviny Sámuel**, a világhírű térképész és matematikus, Magyarország nagy polihisztorja. **N. J. Jacquin** a kísérletezéseket alapozta meg a kutatásban, s egyike volt a kor leghíresebb botanikusainak is. **Poda Mihály** professzor a matematika–fizika–mechanika tanszéket vezette európai színvonalon; csillagvizsgálót alapított, kiadta a selmeci bányagépeket bemutató első könyvet stb. **Delius Tragott Kristóf** bányaműveléstanát a francia és német nyelvterületen is alapvető könyvnek tartották. **Ruprecht Antal** az Észak-

Hontban létesített és világhírűvé vált amal-
gánózó üzemet is vezette. **Schittkó József** a
forgómozgású vízszlopgépet találta fel. **Illés
Nándor, Péch Antal, Fekete Zoltán** a magyar
nyelvű műszaki szakoktatás úttörői voltak.
Pauer János, Mihalovits János és mások az
iskola történetét dolgozták fel magas szinten. **J.
T. Peithner** bányajogászként és könyvtáralapí-
tóként, **Sobó Jenő** az akadémia palotáinak épí-
tőjeként vált ismertté. **H. D. Wilckens** a selme-
ci erdészeti oktatás megteremtője és európai hí-
rű szakembere, **Vadas Jenő** az erdészeti oktatás
történetének monográfusa. S akkor még a hí-
rességeknél is csak töredékét említettük.

Igen komoly pedagógiai munkásságot fej-
tettek ki az evangélikus líceum tanárai is.
Fábry Tamás a XVI. század országosan is is-
mert tanáregyenysége volt. Egynehányan –
**Boleman István, Breznyik János, Jezsovcics
Károly, Scholz Vilmos** – Petőfi és Mikszáth ta-
náiraiként is híressé váltak. Többen épp a szlo-
vák közművelődés jelesei lettek, mint például
Pavol Dobšinský, Lichard Dániel vagy
Samuel Ormis.

A katolikus gimnáziumot kezdetben a je-
zsuiták, majd a piaristák felügyelték. Itt is vol-
tak merész és tehetséges emberek, mint például
Benyák Bernát, aki bátor rendtagként már a
XIX. század elején hozzáfogott a magyar nyelv
oktatásához és magas szintű ápolásához. De
említhetnénk anyanyelvi színiirodalmunk úttö-
rőjét, **Simai Kristófot**, a biológus **Pachinger
Alajost** és még sok más neves tanárt innen is.

A híres tanárok közül már többet bemutat-
tam két portrékötetemben (*Honti arcképcsar-*

nok, 1998; *Neves elődeink*, 2002). A további
kutatás eredményeként róluk is megpróbálok
friss adatokat közölni, eddigi portréjukat he-
lyenként kiegészíteni. A tanárportrék nagyobb
része még nem jelent meg kötetben. Az iskola-
történetek ilyenén való megközelítése különben
is fehér foltja hazai magyar könyvkiadásunk-
nak. Hisz Szlovákiában nem született még port-
rékönyv a leghíresebb iskolák tanáraitól sem.

Kötetemben a legtöbb esetben megkísérlem
a jeles személyiségek érdemeit, selmeci tevő-
kenységét kiemelni, körvonalazva ezáltal em-
beri arcukat. Természetesen ez nem minden
esetben sikerül egyenletesen, s könyvem nem
nélkülözheti a száraznak tűnő adatokat, a bio-
gráfiai ismereteket vagy a szakirodalmi hivat-
kozásokat sem. Ennek ellenére arra törekedtem,
hogy olvasmányosan és tanulságosan tárjam az
olvasó elé az életutakat, fotókkal, archív felvé-
telekkel is dokumentálva azokat az épületeket,
melyekben a tanárok egykor működtek, az
egyes tanszékek kezdetben helyet kaptak. A
legtöbb tanárról képet közlök, közzéteszem
egy-egy művük címlapját, bemutatom a Sel-
mechányán nyugvó hírességek síremlékét stb.
Eme kötetem megjelentetésével sem törekszem
a teljességre. Célom az volt, hogy a már kész
anyag hasznosítható legyen az oktatásban: önis-
meretre, önbecsülésre okítsa, a tudományok
iránti érdeklődésre ösztönözzön, segítsen a hely-
történeti kutatásokban határokon innen és túl.

Ipolyság, 2003. március 7-én

Csáky Károly

Selmechánya vázlatos iskolatörténete

Ha Selmechánya iskolatörténetéről esik szó, mindenekelőtt a híres bányászati és erdészeti akadémiára gondolunk. Kétségtelen, hogy az akadémia emelkedett európai viszonylatban is a legmagasabb színvonalra, s ez tette még híresebbé a várost, ám az iskolatörténet Selmecen is korábbi gyökerű. Időben még az ugyancsak jól ismert evangélikus líceum és a királyi katolikus gimnázium alapításánál is előbbre kell mennünk.

Iskolatörténeti vázlatunkban elsősorban az említett három intézettel, illetve a közvetlen előzményekkel foglalkozunk. Nem célja e röpké áttekintésnek a részletezés és a teljességre törekvés. A könyv tanárportréiban egyébként gyakran lesz szó az egyes iskolák működéséről, programjáról, ilyen-olyan törekvéseiről és mindennapjairól, hisz a pedagógust és munkahelyét nem is lehet egymástól szétválasztva tárgyalni.

Az iskolaalapítást illetően a történelmi Hont megye területén is komoly szerepe volt az egy-

háznak. Hisz már az Árpád-korban több templom épült errefelé, jól működő plébániák létesültek, s mellettük az oktatás is megkezdődött.

A középkorban jeles egyházi intézmények, közművelődési központok alakultak tájainkon. Talán elég, ha csak a Nagy Lajos alapította márianosztrai pálos kolostorra, a bozói bencés apátságra vagy a sági premontrei prépostságra gondolunk, melyek keretében neveléssel, elsősorban szerzetes- és papképzéssel is foglalkoztak. (Csáky K., 1993. 7. l.)

A megye szabad királyi városában is az egyház rakta le az oktatás alapjait. A megye hajdani tanfelügyelője írta, hogy Selmechában, a magyar kultúra és műveltség „*valódi határszéli védbástyáját képező*” törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi város „*közönsége fáradozik a vármegyében a legrégibb időtől kezdve dicséretre méltó buzgósággal a kultúra emelésén*”. (Rill J., 1906. 210. l.)

Selmechánya látképe

előtt középiskola. Szerinte 1528 óta minden valószínűség szerint működött itt gimnázium, s „ez volt az első középiskola Selmecebányán és egyúttal egyike a legelső protestáns gimnáziumoknak is Magyarországon”. (Hamrák B., 1910. 14. l.)

A másik selmeci iskolatörténésznek, Szártorisz Ferencnek, a piarista gimnázium tanárának más véleménye volt a város iskolái – elsősorban a katolikus gimnázium – alapításának idejével kapcsolatban. Mint írja: „*Hazánkban kevés oly érdekes intézet van, mint a selmecebányai kir. kath. ősi változatos és viszontagságos multu tanintézet...*”, melyet a domonkosok alapítottak. „*Hogy Selmecen – olvashatjuk tovább Szártorisz fejtegetésében – már az Árpád-királyok idejében a mai gymnasiumnak megfelelő s az akkori követelményeket kielégítő középiskola létezett, az semmi kétséget nem szenved.*” (Szártorisz F., 1896. 13. l.) Szártorisz szerint a középkorban Selmecen két plébániai elemi iskola is létezett, s ezek mellett a XIII. században volt még „*monostori, vagyis a mai gymnasiumokkal egy szinten álló és az akkori követelményeknek megfelelő középiskola*”, melyben grammatikát, dialektikát és retorikát tanítottak. (Szártorisz F., 1896. 15. l.)

Azt is Szártorisz állítja, hogy a domonkosok kivonulása után, 1536-tól 1578-ig Fábry Tamás vezetése alatt világiak tanítottak a gimnáziumban. Ez valóban tévedés, hisz Fábry 1566-ban került Selmece, s csak rövid ideig vezette az evangélikus, nem pedig a katolikus iskolát. A kiváló tanár aztán a bártfai gimnáziumba került.

Köztudott, hogy a Felvidék „*töröktől védett jómódú városainak evangélikus magisztrátusai már a XVI. század utolsó évtizedeiben a megelőző korábbi helyi iskolákat magas színvonalú gimnáziumokká fejlesztették*”, ahol a diákokat osztályokba osztották, meghatározták az egyes osztályokban elvégzendő tananyagot, az alkalmazandó módszereket, a használandó tanköny-

A Selmecebányai Királyi Katolikus Főgimnázium

veket stb. (Mészáros I., 1988. 64. l.) A fontosabb felvidéki iskolák közt tartották számon a selmecebányait is.

Az evangélikus iskolákban a XV–XVII. században Melanchthon wittenbergi tanulmányi rendjét alkalmazták, de „*jelenlő mértékben érvényesült a Sturm-féle iskolaszervezet hatása, s az a művelődési program, amelyet a bölcs és ékesszóló jámborság célkitűzésében foglaltak össze*”. (Nagy S. főszerk., 1979. 406. l.) A XVIII. századtól az új pedagógiai törekvéseket is érvényesítették, elsősorban a Halléban végzett tanárok.

Észak-Hontban elsősorban Selmecebányán terjedt Luther tana. Az ő követője lett a város plébánosa, Keck Simon is 1526-ban, s később a domonkos rendiek közül is többen álltak az új hitre. Az evangélikusok korán hozzáfogtak az iskolák szervezéséhez is. Hamrák szerint az evangélikus gimnázium 1528-tól működött. Az iskola és a selmeci evangélikus egyház történetét egyébként Breznay János volt líceumi tanár két kötetben dolgozta fel (Selmecebánya, 1883, 1889). Ebben írja az alábbiakat: „*Honunkban, mint az Ordo divinarium mutatja, a selmecebányai tanács első közt volt, kik az ifjúság jobb neveléséről, gymnasium alapítása által gondoskodni szükségesnek látták.*” (1883. 51. l.)

A Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1946 című kiadványban is kö-

Az erdészeti palota

zölnek selmeci iskolára vonatkozó adatokat. Itt említik, hogy Selmec XV. században működött városi plébániaiskolája a XVI. század első évtizedeiben „a humanizmus hatásaitól is érintve” volt, s az 1530-as években evangélikus szelleművé vált, a humanista gimnázium tananyagát teológiával bővítve. A kezdő kisdíákok anyanyelvükön, németül tanulták a latin nyelvet. A XVII. század elejétől nagygimnázium lett. 1674-től a tanítást politikai okokból szüneteltették; 1682-től az intézet újra nagygimnáziumként működött. 1748-tól csak a kisgimnáziumi tananyag oktatását engedélyezték. A kezdő osztályokban ekkor a német és a szlovák volt a tanítási nyelv. 1777-ben ismét nagygimnáziummá alakult 5 tanárral. Ekkor már bölcséleti alapozású teológiai oktatás is folyt a gimnáziumban. 1837-től az intézmény neve líceum lett. Az iskola poetikai osztályának volt a diákja egykor Petőfi Sándor. Az ő idejében azonban még a latin volt a tannyelv, de már működött a Magyar Literatúrai Társaság, melyet 1826-ban Homokay Pál alapított. Az 1840-es évek elejétől lett csak a magyar és a szlovák az oktatás nyelve. Ez azonban nem jelentette az összes tantárgy ilyen nyelven történő oktatását.

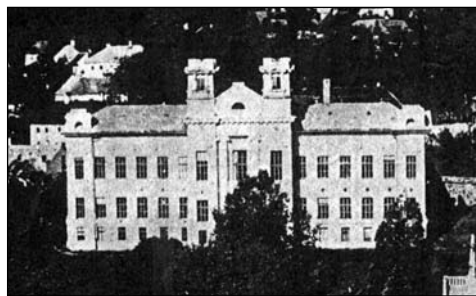
1858/59-ben saját tanterv szerint működő főgimnáziummá alakult az iskola. 1861-ben a magyar, a német és a szlovák a tanítás nyelve. Az 1870-es évektől magyarul oktattak, a német és a szlovák segédnyelv lett. Az iskola tanulója volt egy ideig Mikszáth Kálmán, s itt tanult

Andrej Sládkovič is. (Mészáros I., 1988. 248–49. l.)

A XX. század elején a líceumi főgimnáziumot az állam is segítette évi 32 000 koronával. Az iskolában ekkor tanítóképző, zeneintézet, zenetársaság, testgyakorló és gyorsíró kör, bibliai egyesület, Petőfi-kör és élelmező működött. Az 1905/06-os tanévben már 401 diákja volt. (Rill J., 1906. 210. l.) 1919-ben a magyar állam felügyelete megszűnt az iskola fölött.

Híres tanárai közül megemlíthetjük a már említett Fábry Tamást, Breznyik Jánost és Hamrák Bélát, de itt oktatott Boleman István, Csecsetka Sámuel, Händel Vilmos, Király Ernő, Király József Pál vagy Cserey Adolf, Severini János, a Szeberényiek néhány tagja (Gusztáv, János és János Mihály), Jezsovics Károly, a szlovák Pavol Dobšinský, Lichard Dániel, Suhajda Lajos és Samuel Ormis. A névsor persze korántsem teljes, portréink közt még több líceumi tanárral találkozhatunk, akiknek tevékenységét bemutatva fény derül az iskola életére is.

A Selmecbányai Királyi Katolikus Nagy-gimnázium alapítási évét a legtöbb irodalmi forrás 1649-re teszi. (Rill J., 1906; Mészáros I., 1988; Hamrák B., 1910; Csáky K., 1993) A jezsuita rend ekkor vette át a lelkészkedést a városban, s megindították kisgimnáziumukat. „A jezsuiták csakugyan nagy buzgalommal fogtak hozzá a feladatuk teljesítéséhez. Még ugyanez évben megnyitották a gimnázium első osztályát,

A kémiai laboratórium

a következő évben a II. osztályt, azután a harmadikat” – olvassuk a megye monográfiájában. (Kudora J., 1906. 353. l.) Pártfogójuk volt Lippay György esztergomi érsek is, s 1669-ben visszavették a protestánsok által eltulajdonított Nagyboldogasszony-templomot. 1678-ban a domonkos rendiek monostora helyén felépítették a gimnáziumot. Az épületben egészen a XX. század második évtizedéig működött az iskola. 1739-ben elkészült új rezidenciájuk, 1744–1751 közt pedig polgári támogatással felépítették a Kálváriát.

1687-ben megnyílt a IV. gimnáziumi osztály is, melyet syntaxisnak neveztek. A két alsó osztályban világi tanárok, a felsőben jezsuiták tanítottak. 1736-tól valamennyi osztályban a rend tagjai oktattak. 1749-ben megnyitották a poezist (V. osztály), a következő évben pedig a retorikát, s 1751-től az intézmény nagygimnáziummá vált. 1766-ban a hatosztályú gimnázium tantárgyai közé felvették a mechanikát és a hidraulikát, s ezeket nem kisebb kaliberű ember oktatta, mint az akadémia európai hírnő tanára, **Poda Mihály**.

Az intézet falai közt a jezsuiták a növendékekkel minden évben színdarabot adtak elő, melyek ugyan kezdetben csak szavalásból és párbeszédekből álltak, de idővel színműveket, szomorújátékokat is bemutattak, s ezek megtekintésére vendégeket is meghívtak. A feljegyzések szerint az első színjátékot 1690-ben mutatták be, s ez tekinthető a selmeci színjátszás kezdeteinek is.

A rend eltörlésétől, 1773-tól 1776-ig főleg világi papokká vált jezsuiták tanítottak az iskolában. 1776-ban az intézetet a piaristák vették át. „A kegyes tanítórend alatt a gimnázium nem ment át amnyi viszontagságon, mint a jezsuiták alatt.” (Kudora J., 1906. 359. l.) A XIX. század eleji tűzvész okozta sebekből is ügyesen gyógyultak.

Az előadások nyelve kezdettől fogva latin volt. 1784. november 1-jén bevezették a német

A Piari-kapu

nyelv tanítását is. 1807-től **Benyák Bernát** a magyar nyelvet külön tantárgyként adta elő. 1806-tól a második Ratio szerint az intézmény újra nagygimnázium lett, 1844-től a tanítás nyelve a magyar. Amikor a szabadságharc leverése után német nyelven kellett oktatni, a piaristák öt évre elhagyták az iskolát.

1851-től az oktatási intézmény főgimnázium lett, de 1859-től újra algimnáziumi szintre fokozták le. 1861-től a tannyelv a magyar és a szlovák volt. 1865-ben visszatértek a piaristák, s az 1870-es évektől az iskola magyar tannyelvűvé vált, a szlovák „segédnyelv” lett.

A XX. század elején az intézetnek közel 200 diákja volt. Működött a segélyező egyesület, az énekkar, a Mária Társulat, a Vörösmarty Önképzőkör stb. Az iskola országos hírnő gyűjteményei közül főleg a növénytani, az ásványtani és az állattani volt gazdag. Levéltára szintén sok értékes dokumentumot tartalmazott.

Tanárai közül is többen országos hírnővé tettek szert. A már említett **Poda Mihály**, a műszaki tudományok elismert szakembere az országhatárokon túl is ismertté vált. **Benyák Bernát** nyelvészként, költőként, pedagógusként egyaránt sikeres volt. **Cziczka Sándor** a zenei élet irányítójaként vált híressé. **Tóth Imre**, a

A híres Joerges nyomda épülete

város rendkívüli tehetségű orvosa egészségtant oktatott itt. De említhetnénk még a biológus **Pachinger Alajost**, a történész-levéltáros **Miklósy Zoltánt**, a magyar nyelvű világi színi-irodalom úttörőjét, **Simai Kristófot**, a történész és utazó **Rappensberger Vilmost** vagy a már említett iskolatörténészt, **Szártorisz Ferencet** s még sok más alakját a főgimnáziumnak. Munkásságuk által nemcsak az iskola vált híressé, hanem teljesebbé lett a magyar közművelődés, a rendi élet és a pedagógia is.

A selmeci **Bányászati és Erdészeti Főiskola** (ez az intézménymegnevezés 1904-től érvényes) története igen gazdag múltra tekint vissza, s összefügg a bányaművelés történetével, a bányászat kibontakozásával. Eme kisded vázlatban a múltat nehéz lenne összefoglalni. Az iskola történetéről egyébként is több kitűnő összefoglaló született, melyekre mi is gyakran utalunk portréinkban, s a közel 120 akadémiai tanárportré többször is érinti az iskolatörténetet.

Köztudott, hogy a Kárpát-medencében már a XI–XII. századtól „*szinte hihetetlen mértékben bontakozott ki a nemes- és színesfémtermelés*”, s az ezekből, illetve a pénzverésből és a só monopóliumból származó bevételek „*döntő súllyal szerepeltek a kincstári bevételekben évszázadokon át*”. (Zsámboki L., 2002 b. 11. l.) A Magyarország területén folytatott bányászat európai viszonylatban is jelentős szerepet játszott. Mint Mihalovits János történeti munkájá-

ban olvassuk: „*Hazánk területén foglalták először írásba a különyszerű bányajogot a XIII. század közepén; mint Karsten berlini tudós mondja: ez a dicsőség a bányászati statutumalkotás királyi privilégiumával felruházott Selmec városát illeti.*” (Mihalovits J., 1935. 4. l.)

A bányászat az iparág ama területe volt, amely nem mellőzhette a műszaki és természet-tudományok ismereteit, nem kerülhette meg a képzés ilyen-olyan formáját. A bányászat így vált Európában s aztán Magyarországon is igen korán a műszaki-technikai haladás úttörőjévé, s a szorosan vett szakmai fejlesztésen túl – mint Zsámboki László is hangsúlyozza – a gépészet, a mechanika, a geodézia, az ásványtan, a földtan, a kémia, a kémiai technológia, az erdészet stb. kutatásának műhelyévé is.

Az expectánsok, azaz a praktikánsok, bányatisztjelöltek kategóriája már az iskolai szintű szervezett képzést megelőzően is ismert volt, hisz róluk egy 1632. évi udvari rendelet is megemlékezik (Mihalovits J., 1935. 7. l.), ám ennek korántsem voltak olyan keretei, mint a XVIII. század elején Selmechányán elkezdődött képzésnek.

Az első magyar bányatisztképző iskola – **K. k. Bergschule – Bányászati-kohászati Tanintézet** – III. Károly király nevéhez fűződik. A bécsi udvar 1735. június 22-i leirata részletesen szabályozta a Selmecen felállítandó intézmény működését. Az Instrukció (tantervi utasítás) az addigi célszerű képzési formákhoz viszonyítva „*magasabb képzési formációt*” jelentett. Első oktatója, **Mikoviny Sámuel** professzor, a Porosz k. r. Tudományos Társaság tagja, a tudományos térképezés megalapítója, a selmeci vízfelfogó rendszer megteremtője, a rendkívüli képességű polihisztor, sok-sok diákból nevelt elismert szakembert a tudományok számára. „*Az összegyűjtött adatokból is kitűnik, hogy a tanintézet első szakmai oktatói – bár nem közelítik meg Mikoviny rendkívüli szakmai nagyságát –*

mind elméletileg, mind gyakorlati téren jól felkészült, konstruktív, újító mérnökök voltak, akiktől tanulhattak az akkori hallgatók. Kezüik alól került ki az a bánya-kohómérnök nemzedék, amely megteremtette a szakmai-gazdasági hátteret a világhírnevet szerzett bányászati-kohászati akadémiának. A tanintézetben végzett a 18. század magyar műszaki értelmiségének két fénylő csillaga: **Karl Josef Hell**, a világhírű géptervező és építő, valamint **Christof Traugott Delius**, a bányászati szakirodalomban új korszakot nyitó bányaműveléstan halhatatlan szerzője.” (Zsámboki L., 2002. 23. l.)

A bányaiskola a hegybányai kamaraház egyik termében kezdte működését, itt kaptak helyet a térképkészítéshez szükséges felszerelések is. Selmezbányán azt a főutcán álló épületet, ahol Mikoviny lakott, s ahol 1742–46 között előadásokat is tartott, emléktáblával jelölték meg.

Bármilyen eredményes volt is az oktatás Selmeccen, a kor igényei továbblépést sürgettek. 1761–62 telén **Johann Thaddäus Peithner** újabb részletes javaslatot nyújtott be az udvari kamarához a bányászati-kohászati tudományok oktatásának bevezetésére. 1762. október 22-én a Mária Terézia részvételével összeült tanácskozás meghozta a határozatot, melynek értelmében létre kell hozni egy, az egész Birodalom számára bányász-kohász műszaki szakembereket képző intézetet. Az intézetnek Selmezbányán kell lennie, mert „a birodalmon belül itt található meg a legkorszerűbb s legsokrétűbb bányászati-kohászati berendezések”. Az intézetben nem latin, hanem német nyelven oktattak. Ez a rendelet teremtette meg az „akadémiai” szintű képzést nemcsak Magyarországon, hanem az egész Birodalomban, sőt Európában is.

1763. június 13-án kapta meg **Nikolaus Jacquin** professzori és bányatanácsosi kinevezését a selmeci akadémia első tanszékére, a „gyakorlati bányászat és kémia” tanszékére,

más szóval a kohászat–kémia–ásványtan tanszékére, s 1764 szeptemberében a főtérhez közeli Krecsméry-házban (később Mihalik-ház) kezdte meg az oktatást. Az épület ma is áll, emléktáblával jelölték meg. Jacquin egyébként „a mai modern kémia kiindulásának számító antiflogiszenista kémia híve és művelője volt”. (Zsámboki L., 2002. 31. l.)

1765. augusztus 13-án **Nikolaus Poda** jezsuita szerzetes tudós tanárral betöltötték az akadémia második tanszékét, a mechanika és hidraulika vagy matematika–fizika–mechanika tanszékét. Ez a Kamaraházban (a mai Bányászati Múzeum igazgatóságának épülete) kapott helyet, majd később a Fritz-ház lett az otthona, akárcsak Jacquin laboratóriumainak a Belházy-ház. Poda professzor írta le először tudományos megközelítéssel az akkor világszerte ismert selmeci bányagépeket.

1770-ben megalakult a „gyakorlati bányászat” tanszéke is, melynek **Christof Traugott Delius** lett az első professzora, s ő írta az első rendszeres bányaműveléstant is. Ezzel s a három évfolyamos oktatással az intézet a tényleges felsőoktatás szervezete lett, s Mária Terézia

Az evangélikus gimnázium főbejárata, melyet sokszor átlépett Petőfi Sándor és Mikszáth Kálmán is

hivatalosan is akadémiai rangra emelte (Berg-Akademie zu Schemnitz – Selmeci Bányászati Akadémia). Nehéz lenne itt az akadémia érdemeinek, a tanárok írta és szerkesztette tankönyveknek csak a töredékét is bemutatni. Hisz a kémiában, a matematikában, a mechanikában, a geológiában, a térképészetben egyaránt születtek itt olyan alkotások, amelyek világviszonylatban is megállták a helyüket. Zsámboki László írja például: „Az 1770-es évek selmeci bányászati-kohászati akadémiája úgy vonult be a tudomány- és oktatástörténetbe, mint a kémiai labor-gyakorlati oktatás bölcsője, ahonnan a párizsi *Ecole Polytechnique* közvetítésével módszere elterjedt Európában, s általánossá lett.” (Zsámboki L., 2002. 20. l.)

A tanárok közül azért még hadd említsük meg a tirolai származású **Giovanni Antonio Scoppolit**, akinek előadásait a tudománytörténet a világ első tudományos igényű, szakemberek képzésére irányuló egyetemi szintű előadásainak tekinti. **Ruprecht Antal** „*tervei alapján épült ki Selmecen az a hatalmas méretű, modern kémiai-kohászati laboratórium, s rendszerződik benne az oktatási módszer, melynek évtizedekig csodájára jártak Európa és Amerika országaiból*”. (Zsámboki L., 2002. 34. l.) **J. T. Peithner**, a nagy olvasottságú bányajogász közel másfél ezer műből álló könyvtára alapozta meg a Selmeci Műemlékkönyvtárat. A könyv-

tár egyébként egyidős az intézménnyel, ugyanis már az 1735-ös Instrukció előírta a Berg-Scholaroknak a bányászati-kohászati könyvek ajánlott olvasását (Zsámboki L., 1989. 11. l.), akárcsak a tanároknak a saját tankönyv mielőbbi megírását.

A későbbi tanárok közül említhetnénk **Schittko József** nevét, aki bevezette a felsőbb matematika kötelező hallgatását; a nemzetközileg elismert szakembert, **Wehrle Alajost**, akinek ásványok őrzik a nevét. S akkor még nem említettük a geológus **Pettko Jánost**, akinek olyan tanítványai voltak Selmecen, mint Szabó József, Pávai Vajna Ferenc, Böckh János, Cseh Lajos és mások. S nem esett szó a feltaláló **Kerpely Antalról** vagy **Péch Antalról**, **Cséti Ottóról**, **Herrmann Emilről**, **Faller Károlyról**, a **Farbakyakról** s a megannyi hírességről, tudós tanárról. Talán kárpótól ezért a gazdagabb portréSOROZAT, amely persze szintén nem lehet teljes.

Visszatérve az akadémia történetéhez, s nagy léptekkel haladva az időben, még el kell mondanunk néhány figyelemkeltő dolgot. 1808-ban az udvari kamara a bányászati akadémia mellett erdészeti tanintézetet létesített, melynek első tanára **H. D. Wilckens** volt, aki 1809-ben a Szentháromság téren álló Semberyházban kezdett oktatni. Nem volt elégedett az erdészeti oktatás ilyenén való szervezésével,

Selmeci bányák

mert úgy érezte, mindez az akadémia keretében csak másodlagos szerepet kap. (Lásd részletesebben: Lesenyi F., 1958. 25–115. l.)

1846-ban az erdészeti tanintézetet az akadémia tanszékkévé szervezték, s ettől kezdve az akadémia neve Bányászati és Erdészeti Akadémia lett (Berg- und Forstakademie). A szabadságharc ideje alatt bevezették a magyar nyelvű oktatást, ezért több külföldi vagy idegen nyelvű diák elhagyta az iskolát.

Az intézet 1867-ben vált magyar állami intézménnyé, 1868-ban a bányászat-kohászat oktatásban is bevezették a magyar nyelvet. Így azt mondhatjuk, hogy lényegében a magyar műszaki oktatás szaknyelvét is Selmecen kellett megteremteni.

1873-ban az akadémia különvált a kamaragrófi hivataltól, élére igazgató került. Pöschl Ede volt tulajdonképpen az első ilyen igazgató.

A XIX. század végén megkezdődik a nagy építkezések korszaka. 1892-re elkészül az erdészeti palota, majd a bányászati pavilon és a laboratóriumok épülete. 1870-ben megünnepelték a megalakulás 100. évfordulóját, mely alkalmából emlékrmet, emlékkönyvet adtak ki, akárcsak a millennium évében, 1896-ban. (Pauer J., 1896.)

1904-től az intézmény új neve: Bányászati és Erdészeti Főiskola, melynek Fodor László lett az első rektora. 1918. december 6-án döntöttek először a főiskola értéktárgyainak Selmecről való elszállításáról, 1919-ben pedig már Sopronba költöztették az iskolát. Selmec életében így vége lett egy nagyon szép fejezetnek. Mert az akadémia bizony sokat jelentett a városnak, s eltávozásával sokat veszített Selmec. Elköltöztek a híres tanárok, kiürültek a vendéglők és a kaszinók, tönkrementek a nyomdák, ahol újságokat, tankönyveket adtak ki. Eltűntek az ország, sőt Európa különböző tájairól idesereglett diákok. Kihaltak a szép hagyományok, a „balekét”, a ballagások, a „farbőrugrások”, a bányajárások, a szalamander, a szakestélyek stb. Megszűntek a diákszervezetek: a Burschenschaft, a Selmeci Magyar Olvasói Társulat, az Akadémiai Segélyező Egyesület, a Főiskolai Hegyi Zászlóalj, az Akadémiai Atléta-club, a Magyar Társaság; megszűnt a Bástyánk nevű diákújság stb. Selmec szinte halott város lett, kiüresedett bölcsőkkkel és műhelyekkel, magukra hagyott patinás épületekkel. S ebből a sebből a mai napig nem tudott teljesen kigyógyulni!

Adda Kálmán

(1862–1901)

A magyar geológusok és a selmeci tanár-egyesítségek kiemelkedő képviselője Adda Kálmán is. Bár rövid életpályája nem tette lehetővé számára az igazi kibontakozást, tudásának és felkészültségének eredményesebb kamatoztatását, életműve így is figyelemre méltó.

Az alig négy évtizedes életút megannyi átlomása a Felvidékhez kötötte őt. 1862. július 30-án született a Trencsén megyei Borcsányban, vagyonos bányászcsaládban. Nyitrán, Pozsonyban és Nagyszombatban végezte alap-, illetve középiskolai tanulmányait. A körmöcbányai főreáliskola után a selmeci akadémiára került, ahol 1886-ban fejezte be stúdiumait. Egy ideig bányászgyakornok Körmöcön és Nagyban, majd Budapesten a fémjelző és fémbeváltó hivatal alkalmazottja.

1892-ben lett a selmeci akadémia ásványtan–földtan–öslénytan tanszékének ideiglenes, majd rendes tanára. Itt azonban nem sok időt töltött, mivel a földművelésügyi miniszter 1893. december 5-én kinevezte őt a Királyi Földtani Intézet geológusává. 1900-ban már osztálygeológus ugyanitt. Sajnos, e minőségben nem tudta igazán kifejteni tehetségét, mert súlyos betegsége megakadályozta ebben. Pozsonyi rokonaihoz költözött, s ott is halt meg 1901. június 26-án.

Pethő Gyula mondogta temetési gyászbeszédében: „Adda Kálmán azoknak egyike volt, akiket a hivatás, becsvágy és erős elhatározás vonzott a geológiai pályára, hogy Magyarországot földét hegyeinek alkotásában s azokat minden rejtvényeikkel együtt kutassák: nagy munkájuk eredményeivel egyrészt a tiszta tudományt gyarapítsák, másrészt a gyakorlati élet törekvéseit is támogassák.” (Pethő Gy., 1902. 4. l.)

Adda tudományos munkássága elsősorban a Krassó-Szörény megyei hegyek tanulmányozására terjedt ki. Elkészítette azok térképezését és geológiai vizsgálatát. Ezenkívül foglalkozott a petróleum magyarországi előfordulásának feltárásával is. Geológiai tanulmányaiban meghatározta a kutak helyét, mélységét stb.

Tanulmányai, szakirányú munkái a Földtani Intézet kiadványaiban jelentek meg. Ilyenek például a *Geológiai tanulmányok Krassó-Szörény megyében* (Földtani Intézet Jelentései. Budapest, 1895); a *Teregoval délnyugati vidékének, valamint Temes-Kövesd környékének geológiai vizsgálatairól* (Budapest, 1896); a *Zemplén vármegye északi részének földtani és petróleum előfordulási viszonyai* (Budapest, 1898); a *Petroleum-kutatások érdekében Zemplén és Sáros vármegyében végzett földtani felvételekről* (Budapest, 1900) stb. Ezeket a tanulmányokat színes nyomású térképekkel egészítette ki.

Adda Kálmánt jelzik a szlovák kiadványok, lexikonok is. (Herčko, I., 1995. 5. l.; Mináč, V. és koll., 1986. 33. l.; Hajko, V. és koll., 1977. 24. l.)

Adriany János

(1799–1871)

A magyar szabadságharc eszméivel szimpatizáló selmeci tanárok egyike Adriany János. A megmozdulásokban tanúsított magatartása miatt Lázár Jakabbal együtt őt is megfosztották egy időre állásától.

Adriany 1799-ben született. A középiskola elvégzése után Selmecre került: 1823–26 között végezte tanulmányait az akadémia bányászati szakán. 1826-tól különböző helyeken gyakornokoskodott, gépészként és főgépészként tevékenykedett.

1835-ben visszakért az akadémiára, s 1841-ig helyettes tanárként vezette a matematika–fizika–mechanika tanszéket. 1844-től 1851-ig a bányaművelés, bányamérés-bányagéptan vezető professzora. A két kiadást megért bányaméréstana – *Leitfaden seiner vorlesungen über Markscheidekunst*. Wien, 1852, 1861 – korszerű mű volt a maga korában. (Zsámboki L., 2002. 52. l.) *Bergbaukunde für Gruben- und Aufseher* című bányászati szakkönyve kéziratban maradt.

Az akadémiai a gyakorlati élet követte. Főbányatanácsosként a szomolnoki kincstári bányahivatal főnöke lett. Fontos tevékenységet fejtett ki a borsodi szénbányászat megindításánál is. Ő végezte az első átfogó vizsgálatot a barnaszénttelepek elhelyezkedéséről, s róla nevezték el a borsodi szénlőfordulás egyik telepét.

Néhány selmechányai aknában az ő irányításával épült ki a vasvágányrendszer. Sokat tett a vízszolpos emelő- és szivattyúgépek korszerűsítéséért, melyek a magyarországi bányászatnál a hiányzó gőzgépeket helyettesítették. (SBS I., 1986. 35. l.)

Adriany János bányamérnököt, tanárt és szakíróként feltalálónak is jegyzik: „Az általa szerkesztett szivattyú ismertté tette nevét külföldön is.” (Kenyeres Á. főszerk., 1967. 12. l.)

Az akadémia egykori neves tanára Miskolcon halt meg 1871. március 9-én.

Ambrózy Sámuel (1748–1806)

Ambrózy Sámuel evangélikus prédikátor, egyházi író 1748. március 22-én született a

Liptó megyei Szielnicen. Pozsonyban és Jénában tanult; 1782-ben tért haza, s az Árva megyei Nagyfaluban tevékenykedett evangélikus lelkészként. Innen Poprádra, majd 1796-ban Selmecbányára került.

Ambrózy életpályájának jelentős állomása volt Selmec. Írói-pedagógiai munkássága is itt bontakozott ki valójában. Főleg német és latin nyelvű egyházi és világi műveket írt, köztük prédikációkat, köszöntő verseket, ünnepi beszédeket, ismertetéseket stb. 1796-ban megjelent például Selmecen nyomtatásban az evangélikus templom szentelésekor mondott német nyelvű beszéde *Die Gotteshäuser der Christen...* Ugyanitt adta ki 1804-ben egyik beosztott prédikátor beszédét *Wie muss die Kirchengemeinde und ihr Lehramt beschaffen...* címmel. Szintén Selmecen jelent meg 1805-ben a *Zweiter Bericht von der neuen und doppelten Erziehungsanstalt in Schemnitz* című munkája.

Ambrózy Selmecen folyóiratot is alapított, illetve szerkesztett. Az évnegyedes lapnak 1793–1803 közt összesen kilenc kötete jelent meg az alábbi címmel: *Novi ecclesiastico-scholastici Annoles Evangelicorum august et. helvet confessionis in Austrica monarchia*. A latin nyelvű újság Schultzer Jánosnál jelent meg, s a szlovák enciklopédiák szerint az a XVIII–XIX. századi szlovák kulturális élet megismerésének egyik fontos forrása. (SBS. I., 55. l.)

Ambrózy felvilágosult szellemű teológus és pedagógus volt. Tagjává választotta őt többek közt a Jénai Mineralógiai Társaság is. Selmecen maga is alapított egy olyan társaságot, amely a felvilágosult eszméket terjesztette. Ezenkívül létrehozott a városban egy leány- és fiúnevelő intézetet is. Ez utóbbiról Breznyik János is megemlékezik iskolatörténetében. Az intézetet Ambrózy 1804. szeptember 1-jén nyitotta meg Selmecen, „*hol ő maga »socratica methodo« a latin, német, ma-*

gyar és tót nyelvet, mathesist, méhészetet, kertészetet, bányászatot (rem metallurgicum) és a latin stylust adta elő; fősegédje pedig s az intézet vezetője »Rev. clarissimus« Oplatkay v. Teschinszky György a dieteticát s geographiát, miket mindnyájan tanultak, s magánórákban a természeti jogot s előkészítette a felső 3 osztálybeli növendékeket az iskolai tárgyakra, melyeket velök korrepetált, mint az alsó 3 osztálybeliekkel Klein Sámuel tanító tett, kire az intézetben a zenetanítás is volt bízva, különösen zongorázás, hegedülés és lant verés, mások rajzra és táncra tanítottak. A leánykák, – a két alsó osztálybeliek nyilvános iskolába is jártak – egyéb, nőknek kellő tantárgyakon kívül, milyenek olvasás, szép- és helyesírás, számvetés, magyar, német s tót nyelvtan, föld- s természetrajz, – kertészetben, zenében, rajzban, táncban, főzés- és hímzésben kaptak oktatást.” (Breznyik J., 1898. 222. l.)

Selmecen egyes tanári körökben ellenérzést váltott ki Ambrózy iskolája, annak ellenére is, hogy – különösen a leányintézet – „szükségét a városiak és a vidékiek egyaránt érezték”. A fiúnevelő intézet ellen – Breznyik szerint – elsősorban azért szólaltak fel a selmeci tanárok, mert az „sok és vagyonosabb fiút, kik tanároknál fogadtak volna szállást és magánórákat, elvont tőlük”. Mint látjuk, a személyi érdekeken már ekkor sem tudtak felülkerekedni, az újtól féltették egzisztenciájukat és karrierjüket azok, akik már megszokták a kényelmet és a régi beidegződéseket. Pedig Ambrózy iskolája, vagy legalábbis iskolakoncepciója próbált volna lépést tartani a korrallal, nyitott és befogadó volt az újjal szemben, alkalmazkodott a gyakorlathoz és a helyi körülményekhez, tolerálta az együtt élő nemzetiségeket. Sajnos, az intézet csak Ambrózy selmeci tevékenységének végéig, 1806-ig működött. Ez év február 23-án ugyanis az alapító elhunyt Selmecbányán.

Arany Dániel (1863–1945)

Arany Dániel matematikus, a Középiskolai Matematikai Lapok alapítója és több kitűnő tankönyv szerzője életpályája során csak rövid időre került kapcsolatba a Felvidékkel. Az 1863. július 11-én Pesten született tudós, miután a győri főreáliskolában 1872-ben leérettségizett s a budapesti Tudományegyetemen matematikatanári oklevelet szerzett, a selmeci erdészeti akadémiára került.

1889–90-ben volt a mennyiségtani tanszék tanársegéde. A tehetséges fiatal matematikus nem véletlenül nyerte el a jó nevű akadémián a tanársegédi állást, hisz már egyetemistaként széles körű matematikai érdeklődésről tett tanúbizonyságot. Matematikus hallgatóként gyakran részt vett Eötvös Loránd fizikai előadásain, s átjárt a Műegyetemre is, hogy hallgathassa a két kiváló szakember, Hunyadi Jenő és König Gyula előadásait.

Selmecről rövid időn belül visszatért volt iskolájába, Győrbe, matematikát oktatni. Itt indította 1894-ben a Középiskolai Matematikai Lapokat, melyet három éven át szerkesztett. Jelleget tekintve ez „a világon az első ilyen kezdeményezés volt”. A mai napig működő folyóirat nagymértékben segíti a fiatal matematikusok fejlődését. (Szénássy B., 1992. 26. l.)

1896-tól Arany Budapesten tanított különböző középiskolákban. Szíjártó Miklóssal közösen több matematikakönyvet írt, melyek a századforduló idején igen népszerűek voltak. (*Algebra a középiskolák felső osztályai számára*. Budapest, 1904; *Számтан a középiskolák alsó osztályai számára 1–3 r.* Budapest, 1899–1900)

Arany Dániel „matematikai tudományos eredményeit a determinánselmélet, a matematikai statisztika, valószínűség-számítás és a klasszikus játékelmélet területén érte el”. Radnai Gyula említi, hogy Arany hetvenhét éves korában

még megtanult és eredményesen művelt egy új matematikai diszciplínát, az analitikus háromszög-geometriát. (Radnai Gy., 1997. 128. l.)

A *Magyar Tudóslexikon* kiemeli Arany kiterjedt nyelvismeretét és a világ sok-sok matematikusával folytatott levelezését. A tudósok főleg problémamegoldó készségét és az elemi megoldások iránti vonzalmát értékelték nagyra. (Radnai Gy., 1997. 128. l.)

A magyar tudóst, sajnos, érdemei sem mentették fel az alól, hogy származása miatt az 1940-es évek közepén üldözzék. Lakásából kitelepítették, s 1944-ben gettóba hurcolták. Ott pusztult el feleségével együtt 1945-ben. Hatalmas matematikai könyvtárát előtte még az Eötvös Loránd Matematikai Társulatnak adományozta. Nevét szaklexikonaink jegyzik. Emlékét a matematikusok kegyelettel ápolják, s az ifjúságot is emlékeztetik rá. Többek közt úgy, hogy Arany Dániel nevét viseli a gimnáziumok 1. és 2. osztályosai számára évente megrendezett országos matematikai verseny.

Bacskor István

(Bačkor; 1845–1909)

Bacskor István piarista tanár nevét a *Magyar Katolikus Lexikon* sem jegyzi. A szlovák kiadványok említik őt (SBS I., 1986. 95. l.; Herčko, I., 1995. 13. l.; Klinka, Š., 2000. 106–107. l.), kiemelve ama publikációs tevékenységét, melyet a Slovenský letopisban fejtett ki 1877-ben, 1879–82-ben. Főleg pozsonyszentgyörgyi levéltári forrásokat tett itt közzé.

Bacskor István 1845. január 2-án született a Besztercebánya melletti Dóvalban. Rózsahegyén és Besztercebányán járt gimnáziumba, majd a piarista rend különböző helyein tanult teológiát. 1873-ban szentelték pappá. Ezt követően tanárként működött Szentgyörgyön.

1882-ben került Selmechányára, s 1886-ig tanított a katolikus főgimnáziumban. 1910-ben az iskola értesítőjében is megemlékeztek róla,

ezt írva többek közt: „Tiszteltük benne a kötelesség teljesítésében hajthatatlan erejű, szilárd jellemű férfit, ki habozás, tétovázás és ingadozás nélkül teljesített minden, nemegyszer nehéz és kellemetlen feladatot; sohasem hajszolta a hiúság csillámain, sohasem kereste az olcsó népszerűség hízelgő szavait.” (Rauchbauer J., 1910. 3. l.)

Selmechányáról a rend más helyeire került, de 1903-ban Kisszebenből újra visszatért az észak-honti városba, s itt élt haláláig, 1909. augusztus 20-ig. Igaz, már csak nagybetegként lehetett jelen a rendtagok között, de így is példát mutatott társainak. Mint olvassuk: „Idejét tudományos művek olvasásával töltötte, melegen érdeklődött a napi események iránt.” Nem feldkezt meg a szegény sorsú diákokról sem: volt iskoláinak, a besztercebányai és a rózsahegy-i gimnáziumnak, valamint a selmeci iskolának 1000-1000 forintos alapítványt tett ilyen célból. Még bizakodott felépülésében, de a hatalmas kór legyőzte őt. Életében azonban „soha egy panaszos szó sem hangzott el ajkáról, példás keresztény türelemmel viselte a kegyetlen sors csapásait”.

Halálával „a magyar tanításügy fáradhatatlan munkását” vesztették el a piaristák. (Rauchbauer J., 1910. 4. l.)

Bachmann József

(1791–1868)

Bachmann József vegyész, bányatanácsos, akadémiai tanár szintén több szállal kötődik Selmechányához és más településekhez is. Tanulmányait Selmecen és Bécsben végezte, az utóbbi helyen doktori címet is szerzett.

Bachmann Selmechányán jó kapcsolatban állt Wehrle Alajos professzorral, a kitűnő vegyészrel, aki több kémiai módszert dolgozott itt ki, laboratóriumokat, szakszertárakat épített stb. Bachmann is közreműködött azoknál a kísérleteknél, melyek során felfedezték az arany,

az ezüst és a réz száraz úton való elkülönítésének módszerét.

Jeles elődünk a kohászati-kémiai tanszék ideiglenes, majd rendes és kinevezett tanára volt (1845–1856). 1848-ban az akadémia nemzetőrségének is parancsnoka lett. Mint tanárnak a már említett kísérleteken kívül több felfedezése és szabadalma is volt Selmeccen. Olyan berendezést szerkesztett például, amely a magaskemencék levegőjének előmelegítésére szolgált. (ES I., 1977. 100. l.)

A Természettudományi Társulat évkönyveiben rendszeresen publikált, többek közt a részecsek „próbakémeletéről”. Az 1830–40-es években könyomatos jegyzeteket adott ki a diákok számára, kéziratba rendezte kémiai előadásait stb. 1856-ban meghatározta az ún. „selmeci délkört”.

Bachmann 1856-ban távozott el Selmeccbányáról. Ettől kezdve 1862-ig a püßbrami tanintézet kohászati tanszékének tanára. Több német nyelvű művet publikált. Önálló kötete, a *Chemische Abhandlung über das Mangan* 1829-ben jelent meg Bécsben. A különféle szaklapokban is megjelent egyénhány kisebb-nagyobb tanulmánya.

Neves tudósunk 1868-ban Budán hunyt el. Természetesen Szlovákiában is számon tartják őt: valamennyi lexikonban, enciklopédiában megtalálható a neve.

Balázs István (1881–1962)

A Felvidékről indult a kohászati tudományok egyik kiváló tanára, Balázs István vaskohómérnök is. A Liptó megyei Kispalugyán született 1881. augusztus 20-án. A Körmöcbányai Állami Főreáliskolában érettségizett, innen került 1900-ban Selmeccbányára vaskohómérnök-hallgatónak.

1903-ban már a Bánya- és Erdómérnöki Főiskola tanársegédje Barlai Béla mellett a vas-

kohászati tanszéken. 1906–1908-ban hazai és külföldi vasgyárakban, kutatóintézetekben vett részt tanulmányúton. Visszatérve Selmeccbányára adjunktusi kinevezést nyert, s megbízták őt a „vaskohászati enciklopédia” előadásával.

Az intézet áthelyezésekor ő is Sopronba került, s a főiskolai tanács – mivel Barlai professzor súlyos betegségben szenvedett – őt bízta meg a tanszék tanári teendőinek ellátásával. „Ekkor a tanszék minden gondja a vállára nehezedett. Üres, rideg, katonaságtól elhagyott laktanyában mindennemű felszerelés nélkül kezdte meg az oktatást. Balázs István fáradtságot nem kímélve vezette az oktatást, s a laboratóriumi hiányokat nagy szakértelemmel párosult előadókészséggel, képekkel, rajzokkal igyekezett pótolni.” (Dr. Faller J., 1962. 199. l.)

Balázs István tehát mindent megtett az új helyre került intézmény fejlesztése érdekében. 1923-ban megszervezte és vezette a tüzeléstan-anyagvizsgáló tanszéket. 1929-ben a főiskola új épületében felépítette az új laboratóriumot, ahol „az új berendezéssel nagy szeretettel folytatta most már az elmélet mellett a gyakorlati oktatást is”. 1934-ben tanszékvezető egyetemi tanár lett. 1938-ban vonult nyugalomba, de nyugdíjas napjait Sopronban „a maga teremtette csendben, tudós munkával töltötte, és sohasem szakadt el a szakmájától, melyet rajongásig szeretett”. (Faller J., 1962. 199. l.)

Balázs elsősorban gyakorlati-szervező ember volt. A történelmi sorsfordulók sem tudták őt letörni. Fiatalok ezreit oktatta a vaskohászatra. Az írásra csak kevés ideje jutott. Tanulmányai elsősorban a Bányászati és Kohászati Lapok hasábjain jelentek meg. 1908-ban részt vett a *Kohászati enciklopédia* szerkesztésében. Nevét a szlovákiai és a magyarországi lexikonok egyaránt számon tartják.

Baligó János

(1852–1894)

Baligó János szintén a Selmecbányai Királyi Katolikus Főgimnázium tanárainak egyike volt. A piarista rend tagjának itteni tevékenységéről, sajnos, nem sokat tudunk, nem tartja őt számon sem a jeles selmeciek lexikona (Herčko, I., 1985), sem a *Szlovák Biográfiai Szótár*.

Szinnyei lexikonában természetesen megtaláljuk Baligó nevét (Szinnyei J., 1891. 416–417. l.), akárcsak a legújabb *Magyar Katolikus Lexikonban* (Diós I. főszerk., 1993. 561. l.). Adatainkat mi is e forrásból merítettük.

Baligó János piarista szerzetestanár és író Kalocsán született 1852. január 26-án. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd 1868. szeptember 8-án belépett a rendbe. Vácott töltötte „újoncévét”, a gimnázium 7. és 8. osztályát pedig Kecskeméten végezte. 1873-ban ünnepélyes fogadalmat tett, Nyitrán teológiából vizsgázott, s 1875-ben Vácott pappá szentelték.

1882-ben szerzett tanári oklevelet Kolozsvárott, de már ezt megelőzőleg 1871-től tanított a rend gimnáziumaiban. Kezdetben Selmecbányán, Léván, Veszprémben, Kecskeméten, Vácott, Máramarosszigeten, Szegeden és Kolozsvárott tanárkodott.

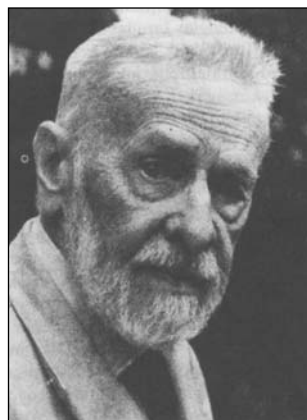
1888-tól a nagykarolyi gimnázium klaszika-filológia tanára, 1893-tól pedig a temesvári gimnáziumban oktatott. Közben publikációi jelentek meg az oktatásügy, az irodalomtör-

ténet és a mitológia köréből. A kegyesrendiek máramarosszigeti algmnáziumának értesítőiben látott napvilágot *A piaristák alsóbb iskoláinak tanmenete és módszere a Ratio educationis előtt*, valamint a *Kisfaludy Sándor mint reggélő költő s hatása korára* (1877, 1878) című tanulmánya. A szegedi főgimnázium értesítőjében (1880/81) *Az ó-kori mythosok magyarázási módjai* címmel értekezett. Tulcsik Gyulával Máramarosszigeten előkészítette a Havasi Kürt című „vegyes tartalmú hetilap mutatóvány-számát”. (Szinnyei J., 1891. 417. l.)

A kegyes tanítórend tagja Temesváron halt meg 1894. december 22-én.

Ballenegger Róbert

(1882–1969)

A magyarországi talajtani kutatás és oktatás kiemelkedő alakja, Ballenegger Róbert, aki pedagógiai-kutatói munkássága mellett jelentős publikációs tevékenységet fejtett ki, rövid ideig a selmecbányai akadémia ásványtani-földtani tanszékén volt tanársegéd. Neve szerepel az intézet oktatóinak lexikonában is. (Zsámboki L., 1983. 113–115. l.)

A svájci származású tudós Temesváron született 1882. november 11-én. Gimnáziumi tanulmányai után a budapesti Tudományegyetem-

men szerzett diplomát. Több mint egy évtizedig a Földtani Intézetben dolgozott, 1922-től pedig a Kertészeti Tanintézet tanára, ahol biokémiát és talajtant oktatott. Az 1920-as években amerikai tanulmányúton járt, s Michigan állam mezőgazdasági főiskoláján volt tanársegéd. A világháború után a gödöllői Agrártudományi Egyetem Kertészeti Karán adott elő.

Bellenegger Róbert munkásságát életrajzírói három korszakra tagolják. Kezdetben a Földtani Intézet munkatársaként „*a talajok földrajzi, geológiai, morfológiai tanulmányozása mellett nagy figyelmet fordított a jellegzetes talaj-előfordulások kémiai és fizikai vizsgálatára. Tőle származnak leggyakrabban előforduló talajtípusaink laboratóriumi vizsgálatokon nyugvó első leírásai*”. (Dr. Fehér Gy., 1987. 104. l.)

Munkásságának következő korszakában „*előtérbe kerültek szintetizáló jellegű tanulmányai*”. Vizsgálta, milyen biológiai és kémiai hatást gyakorol a talaj mésztartalma annak termékenységére. Első szakkönyve 1921-ben jelent meg Budapesten *A termőföld* címmel. Ezt követte a *Talajművelés és talajjavítás* (Budapest, 1924), valamint *A termőföld hibái* (Budapest, 1934). Bittera Miklóssal közösen jelentette meg Budapesten 1936-ban *A talaj termőerejének fenntartásáról* című kötetet.

Életének harmadik korszakában „*kidolgozta a magyarországi talajok ma már elfogadott osztályozási rendszerét; talajvizsgálati módszerkönyvet szerkesztett, amely összegezte a legjobb külföldi és hazai talajvizsgálatok módszertani eredményeit; kiemelkedő tudománytörténeti jelentőséggel bíró könyv társszerzőjeként részt vett a magyar talajtan történetének megírásában*”. (Dr. Fehér Gy., 1987. 104. l.)

A *Talajtani módszerkönyvet*, melyet Madaras Lászlóval és Di Gléria Jánossal együtt szerkesztett, három kiadásban is megjelentették (Budapest, 1944, 1953, 1962). A *magyar talajtani kutatás története* című könyvet Finály Istvánnal írta (Budapest, 1963).

A Kossuth-díjas tudós 1969. november 13-án halt meg Budapesten. Fehér György írja a róla készített életrajzban az alábbiakat: „*Ballenegger Róbertnek nagy érdeme volt abban, hogy Sigmund Elek és Treitz Péter után a magyar talajtani kutatás eredményeit ismét elismerték és megbecsülték külföldön is*.” (Dr. Fehér Gy., 1987. 105. l.)

Barlai Béla (1870–1921)

Barlai Béla kohómérnök, főiskolai tanár, szakíró és főbányatanácsos 1870. október 2-án született Mosonszolnokon német anyanyelvű szülők gyermekeként. Eredeti nevét – Neuherz – 1904-ben változtatta Barlaira.

Tanulmányait a győri bencés főgimnáziumban kezdte. Innen a kegyes tanítórend váci intézetébe lépett, ahol egyszerű fogadalmat tett. A gimnáziumot Kecskeméten fejezte be 1890-ben, de nem lett szerzetes. A selmeci akadémián erdészeti tanulmányokba fogott, majd később átlépett a kohászati szakra. 1894-ben végzett, s a restei vasgyárhoz, illetve a Hernád-völgyi Magyar Vasgyár Rt. korompai hengerművéhez került. Tapasztalt mérnökként foglalta el újabb állomáshelyét a selmecbányai vaskohásztani tanszéken. 1902-ben a kolozsvári

egyetemen a kémia doktorává avatták. Pályája gyorsan és eredményesen ívelt felfelé. „Dr. Barlai Béla 20 éves tanári működésének kezdete abba az időbe esik, amikor a vaskohászat is mindinkább a fizikai-kémia és a metallográfiára, mint a tapasztalatra és a rendszertelen próbálgatásokra támaszkodni.” (Széki J., 1922. 1. l.) Előadásai során arra törekszik, hogy hallgatóinak „a gyakorlatban előforduló problémák megértéséhez és megoldásához szükséges elméleti tudása mindig a kor színvonalán álljon”.

Már 1895-ben kidolgozta egy modern vaskohászati laboratórium tervét. Ehhez sikerült az anyagi eszközöket is megszereznie, s 1906–1908 között felépíthette és átadhatta rendeltetésének azt az intézményt, amely berendezéseit illetően a kor színvonalán állott. Barlai azáltal, hogy megszervezte a főiskola vaskohászati kísérleti laboratóriumát, jelentős munkát végzett a magyarországi kohómérnökképzés, a bányászati és kohászati felsőoktatás fejlesztése és korszerűsítése terén. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 119. l.)

Barlainak alkalma volt „a külföldi elsőrangú vaskohászati intézményeket” is tanulmányozni. 1907-ben Svédországban és Norvégia-

ban járt; 1909-ben részt vett a Nemzetközi Anyagvizsgáló Egyesület koppenhágai kongresszusán; 1911-ben pedig Belgium, Lotaringia és Luxemburg vasiparát tanulmányozta. Ilyen előzmények után írta meg kétkötetes tankönyvét. 1909-ben jelent meg Selmezbányán *A vaskohászat kézikönyve* első kötete, amely a vas metallurgiájával és a vaskohászati salakkal foglalkozik. A második kötet a *Tüzeléstan*, amely szintén Selmezbányán jelent meg 1912-ben. Tankönyvei a magyarországi szakirodalom alapvető művei és hosszú időn át használt kézikönyvei voltak.

Természetesen színvonalas tankönyvein kívül sok egyéb mást is publikált még Barlai. 1913-ban adták ki Selmeccen *A magyar királyi bányászati és erdészeti főiskola vaskohászati kísérleti laboratóriuma* című összefoglalóját. 1915-ben ugyanott látott napvilágot *A gazdaságosság érvényesítése az állami vasgyárak üzemekben* című tanulmánya. Rendszeresen publikált a Bányászati és Kohászati Lapokban. Itt közzétett tanulmányaiban a tüzelésről, a mangán szerepéről, a vízgázról, a szén hőhatásának kihasználásáról stb. értekezett.

Barlai hosszú időn át tanszékvezető, egy ideig pedig a főiskola rektora is volt. Tanárként, tudósként egyaránt kiemelkedő eredményeket ért el. Kiváló és vonzó egyéniségnek, megnyerő munkatársnak tartották őt. A trianoni fordulat után ő is elhagyta Selmezbányát, de már előtte azok közé tartozott, akik az intézet Selmeccről való áthelyezését támogatták. 1919-ben javasolta a főiskola Miskolcra helyezését. Korai betegsége, sajnos, derékba törte a még fejlődőképes, gazdagabb jövő előtt álló tudóst. 1921. november 20-án halt meg Budapesten.

Bartha Béla
(1861–1914)

Bartha Béla 1905 és 1912 között volt a selmezbányai főiskola jogi tanszékének vezetője.

A Szatmár megyei Fülesden született 1861. október 27-én. Jogi tanulmányait Sárospatakon és Budapesten végezte. 1887-ben szerzett jogi doktorátust, 1889-ben pedig államtudományi doktorrá avatták.

Eperjesen, Sárospatakon, Debrecenben és Selmecbányán végzett tanári tevékenységet. Közben lapszerkesztőként, közéleti cikkek szerzőjeként és egyházpolitikai művek fordítójaként is ismertté vált. A *Statisztikai tanulmányok a magyar protestantizmusról* című munkája már 1890-ben jelent meg Budapesten. 1891-ben Kassán kiadta *A házassági jog reformja* című tanulmányát. Újabb kötetét 1892-ben publikálta (Budapest) *A polgári házasság és a házassági bíráskodás* címmel.

Jogakadémiai tanárként több tankönyvet, alapvető összefoglaló munkát írt. *A magyar államgazdaság tan- és kézikönyve (Pénzügyi jog)* Debrecenben jelent meg két kötetben 1900–1901-ben. Ugyanitt adták ki 1900–1901-ben *A magyar közigazgatási jog* című kétkötetes tankönyvét.

Selmeci tanárként is sokat publikált, könyveivel elősegítette a jogi felvilágosítást és tájékozódást, amely a jövő műszaki szakemberei számára is igen fontos volt, hisz az itt végzettek

legtöbbje vezető állásba, fontos tisztségekbe került. Ez pedig a szakmai tudáson kívül megkövetelte a jogi tájékozódást is.

1908-ban Selmecen jelent meg második kiadásban, átdolgozott formában *A magyar közjog (Alkotmányjog) és belügyi közigazgatási jog tankönyve*. Ezt megelőzően 1907-ben már kiadták a Joerges nyomdában *A magyar bányászati közigazgatás tankönyvét*, s 1908-ban ugyancsak Selmecbányán jelent meg az *Erdészeti törvények és gyakorlati közigazgatás* című munkája.

Számos tanulmánya látott napvilágot a korabeli szaklapokban is. Bartha Béla az államjog kiemelkedő szakoktatója volt, és sokat tett azért, hogy az egyes szakmák művelői is megfelelő jogi képzettséggel és tájékozottsággal rendelkezzenek.

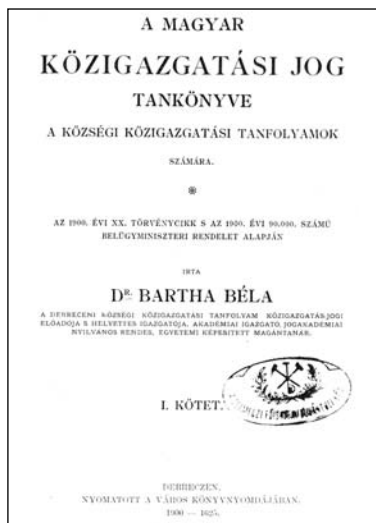
1912-ben elköltözött Selmecbányáról. Élete hátralévő éveit visszavonultságban töltötte Tiszafüreden. Ugyanitt halt meg 1914. január 26-án.

Belházy Gyula (1870–1923)

Jeles elődeink című arcképcsarnokunkban foglalkoztunk a híres Belházy családdal is. Elmondtuk, hogy 1756-ban Belházy János lett Selmecbánya városbírája, s azóta a család folyamatosan honos volt Hont megyében. A Belházyak közül bemutattuk az ismert numizmatikust, Belházy N. Jánost, a neves erdőmérnök-szakíró és feltalálót, Belházy Emilt. (Csáky K., 2002. 18–19. l.)

Most Belházy Gyuláról ejtünk néhány szót, aki maga is erdőszesaládból származott. 1870. április 2-án született Zólyomlipcsén. Apja, Belházy Jenő szintén kiváló szakember volt, s ugyancsak oktatott a selmeci akadémián.

Bölcszázi Belházy Gyula tanár, szakíró, városi tanácsos és főmérnök Selmecbányán végezte erdőmérnöki tanulmányait. Ezt követően

Kőrösmezőn tevékenykedett, majd 1894-től 1898-ig tanársegéd volt az akadémián, az erdőhasználati tanszéken oktatott.

1898-tól kincstári erdészként dolgozott Bácsdoroszlón, Karámon és Óasszonyréten. Eközben cikkeket írt a Természettudományi Közlönybe és az Erdészeti Lapokba. Foglalkoztatta az erdősítés s az ezzel összefüggő kérdések sora, főleg a problémakör gazdasági vonatkozásai. A vadászat szintén kedvelt időtöltése és szakterülete volt. Akárcsak édesapja, ő is gazdagította a vadászati szakirodalmat. 1903-ban Zomborban kiadta *A vadász tíz parancsolata* című munkáját. 1895-ben az Erdészeti Lapokban jelent meg a *Célbalövés mesterséges világítás mellett* című dolgozata. Ugyancsak e szaklap hasábjain írt a Selmec város körül emelkedő hegyek erdősítéséről, és azok lehetséges hasznáról (1882).

1907-től a kincstári erdők főmérnöke és gondnoka, 1915-ől pedig Nagyenyed város főerdésze. Ott is hunyt el 1923. március 18-án. Neve a magyar és a szlovák nyelvű lexikonokban egyaránt megtalálható. (Gulyás P., 1940. 940. l.; Zsámboki L. szerk., 1983. 118. l.; Mináč, V. főszerk., 1986. 188–189. l.; Herčko, I., 1995. 18. l.)

Belházy Jenő

(1838–1906)

Bölcsházi Belházy Jenő erdőtanácsos, tanár és szakíró 1838. augusztus 3-án született Breznóbányán. 1856–61 között tanult erdészetet Selmecbányán. 1861-től 1868-ig tanársegéd, illetve segédtanár az akadémián.

Vadas Jenő írja iskolatörténetében, hogy az erdészeti akadémia 1867 elejére már „*annyira elárvult állapotban volt*”, hogy miután 1866 végén Schwartz Frigyes tanár is távozott, „*Belházy Jenő erdőgyakornok mint helyettes adjunktus egymaga teljesítette az erdészeti szakoktatás nehéz feladatát*”. (Vadas J., 1896.

115. l.) Egyébként erre az időszakra esik a magyar nyelvű erdészeti szakoktatás alapjainak le rakása is. Belházy aztán olyan tanárokkal oktatott együtt, mint Wagner Károly, Lázár Jakab és Fekete Lajos.

1896 és 1900 között Belházy a kincstári erdőknél volt alkalmazásban mint erdész, főerdész és erdőtanácsos. Dolgozott Zólyomlipcsén, Besztercebányán, Sóváron, Ungvárott, Máramarosszigeten és Lugoson.

1900-ban vonult nyugalomba mint erdőtanácsosi hivatalfőnök. Ekkor a fővárosba került, ahol a Budapesti Polgári Lövészegyesület helyettes lövész mestere volt egészen haláláig, 1903-ig.

Belházy a magyar vadászati szakirodalomnak is egyik kiváló művelője és szakértője, mondhatni előfutára volt. *A vadászati ismeretek kézikönyve* című művének 1. kötete (Fegyvertan, Fogó-készülékek, Vadász-ebek) 1892-ben jelent meg Budapesten. Belházy ezenkívül több tanulmányt publikált az Erdészeti Lapokban is (*Fafogyatékok beszáradás következtében*. 1881; *A fűrészelésnél előforduló tiszta árukihozatal- és fafogyasztékról*. 1881; *A hamu mint trágya*. 1882; *Korcsfenyő*. 1882).

A volt selmeci tanár és felvidéki erdész, a kitűnő vadász szakember a máramarosi Kőrösmezőn halt meg 1908-ban (Zsámboki L. főszerk., 1983. 118. l.; Herčko, I., 1995. 18. l.), más források szerint 1906-ban (Mináč, V. főszerk., 1986. 188. l.; Gulyás P., 1940. 940. l.).

Bencze Gergely

(1854–1925)

Bencze Gergely akadémiai, illetve főiskolai tanár, erdőmérnök, vegyész és szakíró a Háromszék megyei Lemhényben született 1854. március 8-án. Gimnáziumi tanulmányait Székelyudvarhelyen, Kézdivásárhelyen, Kolozsvárott és Miskolcon végezte. 1875–79 között Selmecbányán tanult, s erdőmérnöki képesítést szerzett.

1879-ben az óbudai magyar királyi jószág-igazgatóságához került erdőgyakornokként, majd a gödöllői, visegrádi és besztecebányai erdőhivataloknál teljesített szolgálatot. 1882-ben erdőgondnökká nevezték ki.

1882-ben a müncheni egyetemre küldték, ahol három évig vegytani, talajtani, meteorológiai s ezekkel összefüggő tanulmányokat végzett. 1885-ben I. osztályú erdészi kinevezést kapott, s egyben megbízták őt az erdészeti akadémián a vegytan, később pedig a talaj- és klímatan oktatásával is. 1887-től főerdész, 1888-tól rendkívüli, 1891-től pedig rendes tanár, miközben a vegytani tanszéket is vezette. 1911-ben főerdőtanácsos, 1919-ben pedig miniszteri tanácsos lett. Bencze Gergely részt vett a akadémia Sopronba való költöztetésében is, s 1923-ig, nyugdíjba vonulásáig maradt az intézet tanára.

Bencze nevéhez fűződik „*az erdészeti kémiai oktatás megalapozása*” (Zsámboki L., 1983. 120. l.), ő volt ennek a tudománydiszciplínának az úttörője. (Mináč, V. főszerk., 1986. 205. l.)

Bencze nemcsak pedagógusként és szakterülete szervezőjeként járt az élvonalban, hanem kutatóként, szakíróként is eredményesen dolgozott. Már a főiskolán mintaszerű laboratóriumot állított fel, s főleg a bükkfa papírgyártási célokra való feldolgozásával kísérletezett.

Jeles tanárunk számos olyan tanulmányt írt, amely gyakorlati megfigyeléseken alapult, s a

mindennapi szakmai tevékenységet, a termelés hatékonyságát szolgálta. Értekezett például az akácfa hamuról mint trágyaszerről (Erdészeti Lapok, 1893), a szénporból és széntörmeléből készült tégláról (Erdészeti Közlemények, 1900); közölt kísérleti adatokat a homok- és agyagtalajok átázására és kiszáradására vonatkozólag (EK, 1901), közzétette az erdészeti kísérleti állomásokon 1901-ben gyűjtött meteorológiai adatokat (EK, 1902) stb.

Lexikonaink önálló műveként jegyzik az *Észrevételek az agrogeológiai értekezleten megtartott tanácskozások alkalmából* (h. és é. n.) című munkáját. *Erdészeti vegytan* című művét, amely kéziratban maradt, 1905-ben írta.

Bencze Gergely Sopronban hunyt el 1925. december 15-én.

Benyák József Bernát

(1745–1829)

Benyák Bernátot, a kiváló piarista tanárt, az író és filozófust, a nyelvészt és az iskolapolitikust szinte valamennyi régebbi és mai lexikonunk számon tartja, sőt a szlovák lexikonokban is előfordul a neve. Ennek ellenére talán mégsem ismerjük őt eléggé.

1745. december 6-án született Komáromban. A jómódú családban már fiatalon zenét és francia nyelvet tanult. A nyelvek és a zene iránti szeretete különben egész életén át végigkísérte. Felnőttkorában több hazafias és harci verset írt, melyeket maga zenésített meg, s azokat „*sok helyen énekelték a magyar katonák a nagy francia forradalom idejében*”. (Takáts S., 1891. 5. l.) Foglalkozott továbbá nyelvújítással és nyelvkönyvek szerzésével, s anyanyelvén kívül beszélt németül, franciául, szlovákul, olaszul, görögül és latinul.

A Felvidékhez több szállal is kapcsolódott. A komáromi gyerekkori évek után fiatalon Privigyére került, ahol 1764-ben már a piaristák rendjének novíciusa volt. Bölcsészeti és

teológiai tanulmányait követően a kegyesrend nyitrai konviktusának nevelője. Szerzetes tanárként tevékenykedett többek közt Trencsénben és Selmechányán is. Hont megye bányavárosában halt meg 1829. március 1-jén, s ott is temették el.

Eme néhány száraz életrajzi adat után hadd villantsunk most fel valamit munkásságából, tiszteletre méltó érdemei közül. Benyák felvilágosult gondolkodású, a magyarságért lelkesedő pedagógus volt. Filozófiai munkáiban a „*gondolkodás során érvényesíthető egyéni véleményalkotás jogát a felvilágosodás szellemében tárgyalta*” – olvassuk a *Magyar Katolikus Lexikonban*. (Diós I. főszerk., 1993. 735. l.) Ezt a tényt a *Pedagógiai lexikon* szerzői is aláhúzzák, megjegyezve ezenkívül, hogy már 1792-ben tervezetet dolgozott ki (*Theoria Scholarum*) a hazai iskolarendszer korszerűsítésére. Fontosnak tartotta a polgári igényeknek megfelelő tananyagot, valamint a magyar oktatási nyelvet. (Báthory Zs. szerk., 1997. 168. l.) Az állam és az egyház jogosultságát egyaránt elismerte az oktatást illetően. Nézetei miatt gyakran került összetűzésbe feletteseivel.

Benyák Bernát a pesti líceumban elsőként tanította magyarul a filozófiát; 1777-ben Kalocsán kiadta az *Egész logikából és oktató fisikából válogatott cikkelek* című munkáját. 1783-ban pedig megjelentette magyarul ugyanott Bruyes apát francia munkáját, az *Okos elmének mulatozásait*. Filozófiából magyar nyelvű vetélkedőket szervezett, hogy minél jobban elsajátíttassa a szakterminológiát. A piaristák szívságával honosította meg az iskolai színjátást, illetve az iskoladrámák írását.

Pedagógusként bátorságból is példát mutatott. A magyar nyelv lelkes híveként gyakran szembeszegült a németesítő iskolapolitikával. II. József nyelvredelete után is készséggel vállalta a székesfehérvári gimnázium igazgatói posztját, mert eleve elhatározta, hogy a logikának ellentmondó rendeleteket nem hajtja végre.

Ebbéli működése kapcsán olvashatjuk az alábbiakat: „*Itt használhatóan, ügybuzgón, a felvilágosult pedagógia szellemében működött, de az oktatás érdekeire hivatkozva a nyelvredeletet, ahol lehetett, nem hajtotta végre, a németül nem tudó tanárokat nem küldte el, sőt időnként bíráló hangú jelentéseket terjesztett fel, kifejtve, hogy a német nyelv erőszakolása milyen ellenhatást kelt az ifjúságban.*” (Horváth M. főszerk., 1988. 166. l.)

A komáromi nemes gombkötőmester fia a nyitrai konviktusban is hazafias szellemben nevelte a főnemesek fiait. Később a magyar filozófiai nyelv kialakításán fáradozott, hogy a „*külső és már nagy tökéletességre lépett*” nemzetek között a magyar se maradjon el csúfosan.

Benyák összefoglalta a *Ratio Educationis*-szal kapcsolatos tapasztalatait is. Véleménynyilvánításában kifogásolta a tantárgyak túlzott sokféleségét, a túlterhelést, ugyanakkor bírálta a fizika oktatásának elégtelenségét, a történelemkönyvek elavult felfogását stb. Harcolt egy magyar közoktatási hatóság felállításáért is. (Horváth M. főszerk., 1988. 214. l.) Kidolgozta egy kereskedelmi főiskola tervét. A számos iskoladrámán kívül selmeci működése idején a nemzetiségi tanulók számára magyar–latin nyelvkönyvet készített (*Grammatica Hungarica*. Selmechánya, 1816).

A jeles piarista tanár nyelvészeti munkássága is igen kiemelkedő. Amint Takáts Sándor írta róla szóló monográfiájában, nyelvészeti munkásságával nagy szolgálatot tett irodalmunknak. „*Már 1790-ben, midőn Pázmándy a magyarok eredetéről szóló nagy munkáját kiadta, egy értekezést írt az összehasonlító nyelvészetről...*” (Takáts S., 1891. 238. l.) A nyelvújítást illetően pedig „*fő törekvése az volt, hogy az új szók és összetételek magyaros hangzásúak legyenek, s hogy lehetőleg az analogia vagy etimologia törvényén alapuljanak*”. (Takáts S., 1901. 421. l.) Új és felújított szavai közt olyanokat találunk, mint a lét, kény, hangjegy, pol-

gárosodás, szemlélet, eszmélés, közlés, homály, ítélet, képzet stb. Amikor azonban a nyelvújítási harc személyeskedésbe és durva támadásokba csapott át, Benyák elhallgatott, s nem avatkozott az elkeseredett harcba.

Földink több verseskötetet is publikált. A *Benyák Bernard József magyar versei* című kötet Bécsben jelent meg 1820-ban. Költeményei elsősorban a császárt, a főnemeseket és a jeles férfiakat dicsőítik. 1766–1767-ben, veszprémi tanárkodása idején készítette el a *Veszprém városának nyájas leírását*. Ötvennégy strófás versének nincs költői értéke, de „*mint egyént, kort, nyelvet és ízlést jellemző írásmű nem fölösleges adalék a megújulás korának ismeretéhez*”. (Irodalomtörténet. 1912. 539. l.)

Már említettük, hogy Selmechánya volt Benyák földi pályájának utolsó állomása. A piaristák itt 1776-ban vették át a jezsuita alapítású gimnáziumot, amely 1777-ben ismét főgimnázium lett. Egyes szerzők szerint Benyák 1816 körül került Selmechányára. (Herčko, J., 1995. 20. l.; Minác, V. és koll., 1986. 212. l.) A város középiskoláinak történetét feldolgozó szerzők azonban 1807-et jelölik meg Benyák első selmeci évének. (Szártorisz F., 1896. 55. l.; Hamrák B., 1910. 25. l.) Tudjuk, hogy a piaristák nagy gondot fordítottak az anyanyelvi oktatásra. Selmeceen azonban csak a XIX. század elején tudták részben megvalósítani céljukat. Ezzel, illetve Benyákkal kapcsolatban olvassuk többek közt az alábbiakat a gimnázium egyik évkönyvében: „*1807/8. kezdtek tanítani a magyar nyelvet. Első, ki a gymnasiumban a magyar nyelvet előadta, volt Benyák József, a szépművészetek és a bölcsészet doktora. Magyar nyelvi tanszékre úgy lépett fel, hogy tanítványaihoz hazafias, lelkes magyar beszédet tartott. A beszéd könyvnyomatban is megjelent.*” (Szártorisz F., 1896. 55. l.) Egy másik munkában így írunk: „*1807-ben a kath. gimnásiumban Benyák József, egyike a legkiválóbb piarista tanároknak s tudósoknak, kezdte külön tantárgy-*

ként előadni a magyar nyelvet.” (Hamrák B., 1910. 25. l.)

Selmeceen több könyvet is megjelentetett, a már említetten kívül itt adták ki az *Üdvösséges énekeit* (1821) és a *Magyar nyelvnek egyenes folyását ismertető verseket* (1826). Nyolcvan-négy éves korában halt meg az észak-honti városban, sok-sok kéziratot és hatalmas szellemi örökséget hagyva az utókorra. Minket ez feltétlenül tiszteletadásra kell hogy sarkalljon.

Bergfest Árpád (1883–1964)

Bergfest Árpádot Hont megye helytörténetének kutatói elsősorban az 1906-ban Selmeceen kiadott (kiadó: Grohmann Gyula), az ipolysági Polgár-nyomdában készült könyve, a *Hont vármegye történelmi földrajza* alapján ismerik.

A szerző sikeres könyvecskéjének bevezetőjében többek közt így vall arról a vidékről, ahol valójában az életpályája is kiteljesedett: „*Ha végignézek a felföld sötétlő völgykatlanjaiban, felhőbe nyúló sziklabércein, mintha egy ezredév szenvedéseinek siralomvölgyeit, egy ezredév dicsőségének hatalmas hírnökeit látnám bennök, úgy hatnak reám. A krónikák, a törté-*

nelem lapjain majd mindenütt akadunk oly eseményekre, amelyek e hegy-völgy korszorúza területen játszódtak le, melyek dicsőfényt sugároznak azon helyekre, melyeket nemzeti hőseink honfiúi erőnyeikkel történelmi nevezetességűvé emeltek.” (Bergfest Á., 1906. 3. 1.)

Könyvében Bergfest ír a megye alapításáról, bemutatja a nagyobb és jelentősebb településeket (Ipolság, Palást, Magyarád, Szántó, Borfő, Bát, Bakabánya, Hegybánya-Szelakna, Selmezbánya, Sztinya, Bélabánya, Berencsfalu, Korpona, Bozók, Litva, Csábrágvarbók, Csáb, Csall, Szilistye, Kóvár, Drégelypalánk, Ipolyfődemes, Hont, Visk, Lontó, Pásztó, Bajta, Zebegény, Szob, Nagymaros, Márianosztra, Kemence), miközben felhívja a figyelmet az itt zajló nagyobb csatákra, fontosabb eseményekre stb.

Bergfest Árpádnak természetesen több történelmi vonatkozású írása is van. Feldolgozta például a selmezbányai bányászat történetét (*Baníctvo v Banskej Štiavnici*, 1938), a régi bányamértékegységeket (*Staré miery a váhy používané v slovenskom baníctve*, 1953) stb.

Bergfest a szlovákiai bányatörténeti kutatások úttörője, a bányászati levéltár anyagának egyik legalaposabb és leghozzáértőbb rendszerezője. Történelmi munkáját, tartalmas, nem mindennapi életútját Jozef Gindl mutatta be leglathitelesebben. (Gindl, J., 1967. 189–192. l.)

Munkásságát a *Szlovák Biográfiái Szótárban* is számon tartják. Jeles elődünk 1883. szeptember 15-én született Salgótarjánban, bányászcsaládban. Élete java részét Selmezbányán töltötte. 1903-ban az itteni evangélikus gimnáziumban érettségizett, s 1910-től a selmeci főiskolán folytatott tanulmányokat távutas hallgatóként. Közben a hegybányai elemi iskolában tanított. 1919-ben, a magyar Vörös Hadsereg kivonulása után Terezínbe internáltak. Visszatérése után bányamérnökként dolgozott Selmezbányán, egy évig (1931) pedig Rozsnyón. Ezt megelőzően Selmezbánya polgármesteri tisztségét is betöltötte (1922–25).

Bergfestet tehát hol mellőzték, hol előléptették. Általában akkor emelték őt ki, amikor a legnagyobb szükség volt rá, s rájöttek, hogy hatalmas tudását, gazdag ismeretanyagát nem nélkülözhetik. Így alkalmazták őt bányamérőként a bányagazgatóságnál, sőt annak igazgatói tisztét is betölthette egy időben.

Bergfest életvitalitása csodálatra méltó volt. Sosem lehetett őt megsemmisíteni, mert mindig képes volt a cselekvésre, tudását szívesen állította a nemes ügyek szolgálatába. Amikor 1945 után a közéletben mellőzték őt, a Selmeci Bányászati és Erdészeti Technikum óraadó oktatójaként fejtett ki eredményes pedagógiai munkát. 1951-ben újra levéltáros lett, a központi bányászati levéltárban főleg olyan anyagokat dolgozott fel, melyek által elősegíthette a bányászat újraindítását Selmecen és környékén. Nagyon sok levéltári kutatáson alapuló történeti munkája kéziratban maradt. 1964. szeptember 1-jén hunyt el Selmezbányán. Síremléke a hegybányai temetőben látható.

Bielek László (1744–1807)

Bielek László István piarista pap tanár és egyházi író 1744. augusztus 25-én a Trencsén megyei Kiszucaújhelyen született nemesi családban. Felvidékiként természetesen szerepel a szlovák lexikonokban is. (Mináč, V., 1986. 248. l.) 1764-ben lépett Privigyén a kegyesrendiek társaságába. Nyitrán végezte tanulmányait, 1773-ban pappá szentelték, majd bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Előbb azonban történelmet és matematikát oktatott a rózsahegy rendi gimnáziumban.

1776-tól 1782-ig a korponai és a nyitrai piarista gimnázium tanára volt. 1792–95-ben Máramarosszigeten tanított bölcséletet, matematikát és történelmet.

Egy ideig plébános és magyar hitszónok volt Debrecenben, Kalocsán és Nagykárolyban.

1800–1803-ban veszprémi és máramaroszigeti vicerektor. 1803-ban ismét Nyitrára került, a piarista rendház alvikáriusává nevezték ki. 1805-ben a rend selmecbányai házában volt aligazgató. 1807. november 14-én hunyt el Kőszegen.

Közel húsz latin és tíz magyar nyelvű művet adott ki, zömmel rövid, jeles egyházi szemlélyiségeket dicsőítő munkákat. A *Magyar Katolikus Lexikon* elsősorban latin és magyar nyelven írt epigrammáit, magyar nyelvű hitbuzgalmi munkáit emeli ki. Fő műveként tartja számon a *Maiores Hungarorumot*, amely 1796-ban Pesten jelent meg. (Dr. Diós I. főszerk., 1993. 834. l.) Az *Epigrammatum libri III.* szintén Pesten jelent meg 1789-ben. Az *erkölcsi oktatást* Kassán adták ki 1792-ben. Ugyanitt látott napvilágot 1795-ben a *Mária tisztelője, Szent István magyar király* című műve.

Több német nyelvű művet is lefordított. Ezek közül nyomtatásban megjelent az *Arany gondolatok* (Bécs, 1800), A *kegyes alázatosság tárháza* (Fuchs Xavér Ferenc műve. Vác, 1803) és a *Rövid jelentés a minden esztendőben tartani szokott áhítatosságnak Selmech városának Kálvária hegyén* (Pest, 1806, II. kiadás: 1837) című munkája.

Blattny (Blatný) Tibor (1883–1969)

A selmeci Frauenberi-temető 502. parcellájában, Cseh Lajos tanár síremlékének közelében nyugszik az akadémia másik ismert oktatója, a híres erdőmérnök és botanikus, Blattny (Blatný) Tibor.

A szlovák biográfiai lexikonban azt írják róla, hogy ő volt a szlovák növényföldrajz, a dendrológia és az erdészettörténet úttörője. (Mináč V. főszerk., SBS I. 1986. 264. l.) Eme megállapítás ellen persze semmi kifogásunk sincs, ám Blattny Tibort nem lehet ilyen egyértelműen kisajátítani. Hisz műveinek egy részét magyarul publikálta, s azok németül is megje-

lentek. A selmeci akadémián pedig segéde volt a legtekintélyesebb magyar biológusnak, a híres professzornak, Fekete Lajosnak, akinek irányításával a magyarországi erdők fáinak és cserjéinek növényföldrajzi feldolgozását végezte. Ennek során Magyarország szinte valamennyi erdőterületét bejárta, s tapasztalatairól cikkeiben számolt be. Írásai, tanulmányai a Magyar Erdész, az Erdészeti Lapok, az Erdészeti Kísérletek és a Botanikai Közlemények hasábjain jelentek meg, természetesen magyar nyelven. Igaz, Blattnyt a *Magyar Életrajzi Lexikon* első két kötete sem jegyzi, ám az *Agrár-történeti Életrajzokban* szépen írnak róla, megjegyezve: „Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum következtében Blattny működési körzete az újonnan létrejött csehszlovák államhoz került. Mivel a korábban neki megígért minisztériumi természetvédelmi osztály vezetőjévé nem őt nevezték ki, úgy döntött, hogy nem települ át az új határok közé kényszerített Magyarországra.” (Pintér J., 1987. 234. l.) Sajnos, régi-új hazájában is gyakran érte őt méltánytalanság. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy Blattny európai műveltségű tudós volt, aki a magyar és a szlovák tudományt egyaránt gazdagította, tapasztalataival hozzájárult az adott szakterület határok nélküli emelkedéséhez.

Blattny Tibor Kassán született 1883. február 22-én. 1900-ban a lőcsei főreáliskolában érettségizett. 1900–1903 között a selmeci akadémián tanult. 1903-ban erdészgyakornok, közben tanársegéd az akadémián és a Selmeci Erdőgazdaság vezetője. 1918-ban Garamszegen dolgozik, majd átveszi Zólyomban a Cserpataki Erdőgondnokság irányítását. 1921-től zsarnócai főerdőtanácsosként a csehszlovák államerdészet alkalmazottja. 1938-ban Pozsonyba került, ahol a szlovák államerdészet vezérigazgatóságának igazgatóhelyettese. 1948-ban Rimaszombatba helyezik, s a járási levéltárat vezeti. Közben kutatja a Koháry-Coburg uradalom erdőgazdálkodását.

Első könyvét Fekete Lajossal együtt írta, s a kétkötetes munka Selmechányán jelent meg 1913-ban *Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén* címmel. Ez a mű hosszú időre a dendrológia alapvető könyve lett, s német fordításban is megjelent. Könyvükben a szerzők foglalkoztak az erdők vízszintes elterjedéseivel, megadták a magassági elterjedés határait, vizsgálták az erdőtáj átalakulását stb.

Blattynak több német nyelvű cikke is megjelent a Zentralblatt für das ges. Forstwesen című szaklapban. Szlovák nyelven szintén publikált néhány társszerzős munkát. T. Šťastnýval a fák természetes szaporodásának lehetőségeiről értekeztek (*Prirodzené rozšírenie lesných drevín na Slovensku*. Bratislava, 1959). Ezenkívül írt Közép-Szlovákia növényföldrajzi érdekességeiről (*Rastlinno-geografické zaujímavosti Stredoslovenského kraja*. Bratislava, 1960).

Jeles növénybiológusunk 1969. december 12-én hunyt el Besztercebányán.

Boleman Géza

(1876–1961)

Selmechánya s egyben Hont megye jeles szülötteinek egyike Boleman Géza műegyetemi tanár, országos hírvé fizikus és kutató. 1876. szeptember 15-én született előkelő felvidéki családban. Apja, Vihnye fürdő kiváló orvosa, az egykori gyógyforrások felvirágoztatásában szerzett elévülhetetlen érdemeket.

Boleman Géza Selmechányán, Brassóban és Budapesten végezte középiskoláit. A Királyi József Műegyetemen szerzett oklevelet, ahol olyan tanárai voltak, mint az elektrotechnika úttörője, Wittmann Ferenc fizikus professzor és Zipernovský Ferenc professzor, a transzformátor egyik feltalálója.

Már a Műegyetemen kibontakoztatta kiváló képességeit. Tanulmányozta a külföldi szakirodalmat is, hisz mint egyetemi hallgató beszélt

németül, franciául és angolul. Fiatal mérnökként Bánki Donát tanszékén tanársegéd, majd a viihyei Kachelmann-gépgyárban „gyorsjáró gőzgépet” szerkesztett.

1900-ban meghívást kapott Selmechányára, a Bányászati és Erdészeti Akadémiára. Szülővárosában egy ideig a mennyiségtani, illetve a szilárdságtani tanszéken dolgozott, majd a jó nevű professzor, Hermann Emil utódként a mechanika–bányagéptani tanszékot vezette. 1904-ben került az új fizika–elektrotechnikai tanszék élére.

„Boleman Géza Selmecen – olvassuk egy későbbi megemlékezésben – olyan intézetet létesít, amelyben a hallgatók mind elméleti, mind gyakorlati irányban kiváló elektrotechnikai képzésben részesülnek. Egy évtizedes tanári működésének gyümölcseként jelenik meg Selmechányán 1917-ben *Elektrotechnika* című műve, melynek az első kiadása úgyszólván megjelenése alatt elkelt, és amelyet 1919-ben a második kiadás követett.” (Gyulay Z., 1962. 385–387. l.)

Könyve a magyar műszaki irodalomban úttörő, s „három és fél évtizedig az egyetlen magyar nyelvű könyv, mely a tárgykört az egyetemi oktatásnak megfelelő szinten és részletességgel tárgyalja”. (Zsámboki L., 1983. 121. l.)

A fordulat után a főiskola Selmechányáról Sopronba került. Boleman Géza követte az át-

költözést, s nagy érdeme volt abban, hogy az intézmény az ezzel járó sérelmeket és sérüléseket kiheverte.

Tanártársai bizalmának eredményeként több ízben is rektora az egyetemnek. Amint Gyulay Zoltán írja: „*Boleman Géza egész szívvel-lelkével pedagógus. (...) Mint oktatót a világos, kristálytiszt, mérnöki gondos előadás jellemzi, a gyakorlatnak az elmélettel való szerencsés összehangolása. Mint nevelőt a megbízhatóságra, kötelességtudásra nevelés (...) Mint tudóst a tökéletes szakszerűség, a folyamatos együttműködés a tudomány és technika haladásával; a húszas évek hallgatói előtt ő a modern mérnökprofesszor mintaképe.*” (Gyulay Z., 1962. 386–387. l.)

Boleman Géza sokoldalú, széles látókörű tudós, akinek érdeklődési köre is szerteágazó volt. Szerette a természetet, a gyalogtúrákat; ismerte és művelte a komolyzenét, tanítványainak sorsát figyelemmel követte, velük haláláig „szenvedélyesen” levelezett.

A tudós „kivételesen tiszta, nagy egyéniségre az egész magyar bánya-, kohó- és erdőmérnök-társadalom nagy tisztelettel és hálával emlékezik vissza.” (Gyulay Z., 1962. 287. l.) Jeles születésünkre mi is büszkék lehetünk, s illik számon tartani őt.

Boleman István (1795–1882)

A Trencsén vármegyei Dezsér helységből eredő nemes Boleman család hajdan több kiváló hazafit is adott az országnak. Közülük most Boleman István tanárról és lelkészről, pedagógiai és egyházi íróról, irodalomtörténészről szólunk részletesebben.

A csehországi Krzsichlicén született 1795. május 9-én evangélikus papi családban. Apját nemsokára a Zólyom megyei Garamszeg lelkészévé választották, s szüleivel így „rég honába költözött”. (Szinyei J., 1891. 1192. l.) Sel-

mecen végezte a gimnáziumot, Pozsonyban és Tübingában teológiát tanult. Ezt követően Balogh Lajoséknál nevelősködött a Nógrád megyei Bercelen, majd 1815-től a losonci református líceum nevelője, illetve szónoklati tanszékének tanára.

1820-ban került a jó nevű selmeci evangélikus líceumba. Breznyik János iskolatörténetéből tudjuk, hogy Boleman igen sikeres tanár volt Selmechányán, hisz működése alatt „legnépesebb *vala a syntaxis és rhetorika*”. Osztályaiban már az első években 60–70 között mozgott a tanulók száma, akiket elsősorban az ő hírneve vonzott. (Breznyik J., 1889. 288. l.) 1827–1839 között az igazgatói posztot is többször betöltötte. Eme tevékenységének legjelentősebb eseménye, hogy „*annak első éveiben a gymnasium két emeletes imposans épülete jött létre*”. (Breznyik J., 1889., 294. l.)

Breznyik János forrásértékű iskolatörténetében többször is foglalkozik Bolemannal. Egy helyütt például így jellemzi elődjét: „Külsőleg is szép, tekintélyes, megnyerő alak, világos, érdekkeltő fejtegetéseivel, bármily tantárgyat adott elő..., azt tanítványaival meg tudta kedveltetni. Nagy kedvvel adta elő különösen a rhetoricát, melynek szerkesztésével évekig foglalkozott, mindig találva benne valami igazítani, javítani s tökéletesíteni valót, mígnem 1836-ban *e cím alatt: Rhetorica ex indole sermonis explicita atque ita a logica et syntaxi probe separata poeticae vero reconciliata* nyomtatásban is közzétette. Rhetoricai előadásai s a nagy gond, melyet jó latin stylisták képzésére fordított, okozhatták, hogy a rhetoricai osztály 1837/8–1840/1. években, míg ő itt volt, annyira megnépesedett, hogy a tanulókat a legnagyobb tanterem is alig fogadhatta be, lévén 1837/8-ban 94 rhetor; a következőkben pedig 87-88, amennyi soha, sem előbb, sem utóbb. Ő volt a legutolsó tanár, ki latin költőket, legalább verselőket képezett, nem mintha távozta után utódai is nem értettek volna a latin verselés

mesterségéhez, de a viszonyok csak egynehány év alatt is nagyon megváltoztak. (...) Alatta még szokásban volt, hogy a tanulók a retorikában éppúgy, mint a primában magok készítette latin beszédeket szavalgattak el a stylusi órákban...” (Breznyik J., 1889. 303–305. l.)

Bolemanról nemcsak Breznyik írt elismerőleg, hanem Petőfi barátai s maga a költő is szeretettel beszélt róla. Petőfi egykori, sárszentlőrinci iskola- és lakótársa, Sárkány János, aki 1838 szeptemberében távozott Selmechről, az alábbiakat írta: „*T. Boleman István oktató Úr alatt jól folytattam a Rhetoricában és Poeticában. T. Boleman Úr akkoron jeles és elhíresztelt oktató volt a két tanban. A többi tanokban nem nagy előmenetelt tehetett az ember...*” (A levelet idézi Jakus L., 1989. 20. l.)

Petőfi egy 1838. november 1-jén Selmecen keltezett, egykori iskolatársának, Csörföly Lajosnak írt levelében emlegeti Bolemant: „*Azon szomorú hír volt, hogy a mi derék Bolemanunk hozzátok (Pozsonyba – Cs. K. megj.) fog költözni, de hála az égnek, meg nem történt.*” (Petőfi Sándor Összes levelezése, 1964. 9. l.)

Boleman többek közt a költészettant, a stílusgyakorlatot és a latin szerzők interpretálását tanította Petőfinek. Valamennyi diszciplínából kielégítő osztályzatot (azaz hármast) kapott a költő. Boleman szigorú tanár hírében állott. Fekete Sándor ugyanakkor szóvá teszi a professzor „*csekélyke emberismeretét*”, s szerinte a tanárnak korábban, bátrabban és határozottabban fel kellett volna ismernie diákja tehetségét. (Fekete S., 1973. 123. l.) Breznyik János azt kifogásolta idézett könyvében, hogy a selmeci tanárok Petőfi idejében még járatlanok voltak a magyar nyelvben, s ez jellemző volt Bolemanra is, aki pedig „*latinul könnyen és szépen beszélt*”. Később természetesen e tekintetben is tökéletesítette magát tanárunk.

Boleman Istvánt a *Szlovák Biográfiai Szótár* is számon tartja, egyéb adatain kívül megjegyezve, hogy fellépett a Štúr-nemzedékkel

szemben, s támogatta a magyarosítást is. (Mináč, V., 1986. 288. l.)

A görög és a héber nyelvet, valamint a teológiát is oktató pedagógus több irodalomtörténeti és irodalomelméleti művet is írt latin nyelven. Ilyen a már említetten kívül a *Carmen Danieli Kanka rectori et professori primario* című munkája, melyet Selmecen adott ki 1814-ben.

Magyar nyelven jelent meg *A dicső szabad-ságra emelkedő iskola* című műve (Pozsony, 1848), melynek megjelenését a cenzúra eltörlése tette lehetővé, s melyet a legújabb neveléstörténet is számon tart. (Horváth M. főszerk., 1988. 379. l.) Ugyancsak magyarul adta ki rövid magyarázattal *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írott első levelét* (Pozsony, 1860).

Néhány munkája kéziratban maradt, mint például a *Grammatica latina e sermonis indole explicita, A nyelv természetéből megfejtett logika* és az *Aesthetika*.

1840-től Boleman a pozsonyi líceum teológiatanára volt. A kor jeles pedagógusa és ismert szakírója 1882. július 12-én hunyt el Pozsonyban.

Böckh Hugó (1874–1931)

Talán csak a geológusok és a kőolajbányászat szakemberei tudják, hogy a XX. század első évtizedeiben Böckh Hugónak, a kiváló magyar geológusnak köszönhetően kezdődhetett meg a földgáz- és kőolajkutatás, illetve a nyersanyagok kitermelése a Nyitra megyei Egbellén. Az ő javaslatára fogtak hozzá a feltárásokhoz 1913 végén, miután az Eötvös-ingával sikerült kimutatnia a föld alatti, rejtett kőolajszerkezetet.

Böckh Hugó kezdeményezésére alkalmazták a szénhidrogén-kutatásban először az Eötvös-féle torziós ingát. Az e téren szerzett tapasztalatairól szóló tanulmányát német nyelven is közzölte a *Petroleum* című lapban, s ezzel „*indult el az Eötvös-inga világkörüli hódító útjára*”.

(Dr. Vitális Gy., 1991. 17. l.) A tudós munkássága tehát elsősorban „*az alkalmazott kőolajföldtan területén teljesedett ki*”, s Böckh „*a magyar kőolajkutatás és tudomány egyik legnagyobb, világszerte elismert egyénisége, a hazai kőolajkutatás atyja*” lett. (Csíky G., 1992. 73. l.)

Böckh Hugó 1874. június 15-én született Budapesten az ugyancsak jól ismert geológus, Böckh János gyermekeként. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Münchenben végezte. Az előző helyen olyan kiváló tanárai voltak, mint Szabó József, Koch Antal, id. Lóczy Lajos és Eötvös Loránd. Rövid ideig a Műegyetem tanársegédje volt Pesten, majd 1899. szeptember 5-én a selmeci akadémia rendkívüli tanára lett. 1900-tól az ásványtan, az őslénytan és a telepismeret tanára, rövid időn belül pedig az ásvány–földtani tanszék vezetője.

„*A fiatal, 25 éves professzor a magával hozott tudással felvértezve, a selmeci alma mater és a selmeci táj varázsától és ihletésétől átszellemülve, sajátos hittel és lelkesedéssel kezdi meg küldetését.*” (Dr. Vitális Gy., 1991. 15. l.) Európai színvonalra emelte a tanszék könyvtárát és gyűjteményét, megteremtette a segédeszköz-beszerzés anyagi alapjait. „*A főiskolai oktatás színvonalának emelése érdekében végzett fáradhatatlan tevékenységének egyik nagyszabású dokumentuma*” a *Geológia* című kétkötetes munkája (Selmeczbánya, 1904–1909). En-

nek kapcsán írja Rozlozsnik Pál, hogy könyvét Böckh Hugó „*szerényen csak tankönyvnek nevezi ugyan, de abból bőséges tanulságot méríthet a szakember is.* (...) *Eme kézikönyvben találjuk meg Magyarország sztratigrafiai viszonyainak mindmáig legmodernebb egyetemes ismertetését*”. (Rozlozsnik P., 1932. 15–36. l.) Az első kötet az általános geológiáról szól, a második elsőként foglalja össze modern alapon az ország rétegtani viszonyait. A magyar földtani irodalom korszakalkotó műve ez, amely több mint fél évszázadon át volt a geológusok legfontosabb kézikönyve.

Selmeczbánya jelentős állomása volt Böckh Hugó életének. Közel másfél évtizedet töltött az akadémián, ahol a sokoldalú tudós-nak a gyakorlati geológia iránti érdeklődése is egyre jobban kibontakozott. Amikor a Magyarhoni Földtani Társulat tagjai 1901-ben Selmecre kirándultak, már elkészítette értékes tanulmányát, amely *Előzetes jelentés a Selmeczbánya vidékén előforduló eruptív kőzetek korviszonyairól* címmel a Földrajzi Közlönyben jelent meg (XXI. 1901. 289–328). Ennek előszavában írja a fiatal tudós az alábbiakat: „*Mikor a selmeczi m. kir. bánya- és erdészeti akadémia ásvány-földtani tanszékét két év előtt elfoglaltam, egy épp oly szép, mint nehéz örökséget vettem át. Pettkó János és Szabó József hagyták ezt rám. Az a lángoló szeretet, az a nagy ügybuzgalom,*

Kiránduló geológusok Selmeczbánya vidékén (Balról az 5. Böckh Hugó)

mellyel a két nagy mester e vidék geológiáját kutatta, nekem is szent kötelességemmé tette, hogy azt, amit ők megkezdték, én a tudomány mai előrehaladottabb álláspontjával előbbre vigyem, amint azt ők is megtették volna, ha még közöttünk járnának.”

A selmeci hegyvidék áttanulmányozása után Gömör hegyeinek vasércét és magnezitjét kutatta. Aztán megírta *Az erdélyi medence földgázlelőforrásainak geológiájáról* című tanulmányát (Bányászati és Kohászati Lapok. 1911/14). 1911-ben jelent meg Selmecen *Az erdélyi medence földgázt tartalmazó antiklinálisairól* című munkája. Ezt követte a már említett eghelli kutatás, majd Horvát-Szlavónia területén tárt fel lelőhelyeket.

Időközben fájó szívvel, de megválnak az akadémiaiától. Az Állami Bányászati Monopóliumok és Kutatások Központjának igazgatója lesz, később pedig az Anglo Persian Oil Company világtröszt geológiai tanácsadója. 1920-ban jelent meg Budapesten a *Mining and stone industry in Hungary* című munkája.

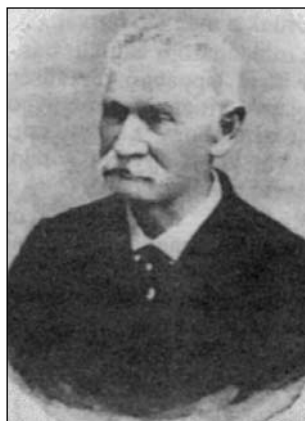
Jelentősek Böckh Hugó külföldi expedíciói is. Többször járt Irakban, Perzsiában és Albániában. 1925–26-ban egy angol, amerikai, francia és holland szakértőkből álló földtani bizottság irányítójaként egy óriás terület feltáró munkálatait vezette Irakban. Az itteni kutatásokat foglalta össze W. J. Gregory *The structure of Asia* című könyve, s ebben jelent meg Böckh tanulmánya is (*Contribution to the stratigraphy and tectonics of the Iranian Ranges*), mely nemzetközileg a tudós „legszámtottevőbb alkotása”. Amerikában is végzett kutatásokat. „A szénhidrogén-kutatás és -bányászat világgazdasági jelentőségű munkálataiban mindenütt irányító tevékenységet fejtett ki” – írja Vitális György (1911. 18).

1928-tól a Magyar Királyi Földtani Intézet igazgatója, ahol emlékét ma is kegyelettel őrzik. Az épületben látható a tudós szobra is. A „mindig tette kész, vasenergiájú és csodás munkabí-

rású” tanár és kutató 1931. december 6-án halt meg egy Kárpátokban tett kiránduláson.

Breznyik János

(1815–1897)

Breznyik János, a selmeci líceum egykori jó nevű, országos híré tanára, kiváló emberbarrát és nagy magyar, a klasszikus gondolkodású tudós pedagógus 1815-ben született a Pest megyei Ikladon. Aszódon, Selmecbányán és Pozsonyban végezte gimnáziumi tanulmányait, az egyetemet Jénában és Halléban látogatta.

Breznyik neve szorosan összeforrott a híres selmeci evangélikus líceummal, hisz diákja, tanára és igazgatója volt az iskolának, feldolgozta a történetét, ráhagyta vagyonát stb. Az ikladi evangélikus szülők 1827-ben írták be gyermeküket az intézetbe. Erről a líceum anyakönyve tanúskodik. Itt-tartózkodásának természetesen több dokumentum is őrzi emlékét. Arról, hogy a Magyar Literatúrai Társaságnak is tagja volt, a kört alapító és annak történetét feldolgozó Homokay Pál könyvéből értesülhetünk. A *Válogatottabb munkák* utáni *Jegyzésben* írja a szerző az alábbiakat: „Ezekén kívül (a kötetben bemutatkozó szerzőkön kívül – Cs. K. megj.) dicséretes szorgalmuk által megkülönböztették magukat: Blajsza János, Bodó Leopold, Brez-

nyik János...” (Homokay P., 1832. 216. l.) A kör egyik érdemkönyvének kéziratos történetében pedig arról olvashatunk, hogy Breznyik a diákszínjátászból is kivette részét, a *Tisztségre vágyók* című vígjátékban vállalt szerepet. (Pesthy I., 1893. 269. l.)

Breznyik János 1842. február 12-én került tanárként a városba. Amikor megérkezett a gimnáziumba, az ünnepélyes beiktatáson latinul köszöntötték őt, „*holott ő magyarul fejtette, hogy a gimnáziumi nevelés alapjául a beállt magyarosodás korszakában is a hellen s latin classikusok tanulmányozását kell tenni, de az épületnek, mely az alapon emeltetik, magyarnak kell lennie, azaz a hellen s latin classikusok magyarázata mellett a többi tantárgyat magyar nyelven előadni*”. (Breznyik J., 1889. 259. l.)

A líceum „magyar irodalmi tanszékének” felállítását csak az 1840-es évek elejére sikerült elérni. Azt a küzdelmes harcot, melyet ennek érdekében ki kellett fejteni, Breznyik jól érzékelteti iskolatörténetében, megemlítve többek közt, hogy „*mikor a kerül. gyűlés 1808-ban a selmeci gymnasiumot kerületinek nyilvánította s egy tanár díjazását elvállalá, ennek tisztévé tette, hogy a magyar nyelvet is előadja. A nyelvet elő is adták a felsőbb osztályokban latin nyelven Severlay nyelvtana szerint, de nem volt benne nagy köszönet. Főgondot mindig a latinra fordították, még a német nyelvet is nagyobb gondal ápolták*”. (Breznyik J., 1889. 313. l.) Magyarország történetét is csak a grammatikai osztályban adták elő magyarul. Éppen ezért Selmecen nagy szerepe volt a már 1826-ban „felállított” Magyar Társaságnak, melynek első tagjai közt ott találjuk Breznyiket is. Ennek keretében hetente két órában tartottak a felsőbb osztályosok magyarnyelvi-gyakorlatokat.

Breznyik, aki elsősorban a magyar nyelv és irodalom tanárának volt meghíva, „tekintetbe nem véve, hogy elődje csak a magyar nyelvtant adta elő magyarul, a többi rábízott tárgyakat pe-

dig latinul, ő minden tantárgyat magyarul kezdett előadni”. (Breznyik J., 1889. 217. l.) Így oktatta önkényesen, de bátran magyarul az állam- és újkori történetet, valamint a statisztikát.

A magyar nyelv és irodalom tanáraként természetesen a magyar irodalmi kör munkáját is irányította és hathatóan segítette. Breznyik mindemellett a történeti diszciplínák oktatásában és művelésében is szép sikereket ért el. Iskolatörténeti munkájáról még lesz szó az alábbiakban. A szlovák biográfiák természetdűs-ként is számon tartják. Gazdag és értékes ásványgyűjteménnyel rendelkezett, melyet később iskolájának adományozott. (Herčko, I., 1995. 30. l.) 1849-ig az iskola igazgatói tisztjét kétszer is betöltötte. A szabadságharc után azonban megfosztották hivatalától, s éveken át nevelősködéssel kereste kenyerét. Az egyik róla szóló megemlékezésben olvassuk, hogy „*lelkiismeretesebb nemzetőre alig lehetett a magyar hadak fővezérének, mint a mi Breznyikünk*”. (Vörös F., 1901. 73. l.)

1858-ban ismét igazgatóként térhetett vissza az intézetbe. Tisztségét 1889-ig töltötte be. „Arról a gondoskodásról, mellyel nagy családja tagjait: a vezetése alatt felvirágzott intézet

növendékeit elhalmozta, csodákat lehetne írni. *Leleményessége, mellyel az egyes jóteköny alapokat növelte, kifogyhatatlan vala.*” (Vörös F., 1901. 73. l.) Kiválóan működött igazgatósága alatt az iskola tápintézete, amely elsősorban a tanulók étkeztetéséről gondoskodott. Breznik nem riadt vissza az akadályoktól, és nem keseredett el akkor sem, mikor az iskolától megvonták a támogatást. A kibocsátott háromnyelvű „folyamodvánnyal” a diákok felkeresték a mecénásokat, s kérték a támogatásukat. Érdemes idéznünk egy 1888-as „folyamodványi könyvecskéből”:

„Mélyen tisztelt, kegyes Pártfogónk! Tanítézeink azon ismeretes sorsánál fogva, hogy fenntartásukról – nem kapván, nem reményelhetvén máshonnan segílyt – egyedül mindmagunknak, evangélikusoknak, kell gondoskodnunk: kénytelenek vagyunk ezidén is a selmeci kerületi Lyceum nagyérdemű, jótevő pártfogóinak több ízben tapasztalt bőkezűségéhez folyamodni, az emberiség nevében könyörögvén, méltóztatnának az iskolánk kebelében tanuló számos (147) szegény ifjak tápláltatásának terhes gondját kegyes adakozások által ez évben is könnyebbíteni. Kedves áldozatot fognak ez által tenni a haza, a vallás és emberiség oltárára.

Azon biztos reménnyel kecsegtetve magunkat, hogy tisztelt Pártfogóink alumnemunktól meg nem tagadják jóteköny segílyöket, mély tisztelettel vagyunk *Kegyes Pártfogóinknak. Selmecen Június hó 22. 1888. Alázatos szolgál: Farbak Istványa, a Lyceum helybeli felügyelője. Breznik János, a Lyceum igazgatótanára. Sulcz Endre, a lyceumi tápintézet gondnoka.*”

Breznik iskolapolitikusként, szakíróként, a pedagógia elméleti kérdéseivel foglalkozó szakemberként országos hírnévre is szert tett. Már az 1840-es évek végén tevékenyen részt vett a pedagógiai mozgalmakban, Brassai Sámuel, Péczely József, Tarczay Lajos és Vandrák András társaságában olyan nyilatkozatot írt alá, melyben felszólították a hazát, hogy „vallás-

szabadságot biztosítva, a tudományt és annak nevelőintézményét, az iskolát szabadítsa meg a vallásfelekezeti korlátoktól. Szerintük a tanügynek a tanszabadság fenntartása mellett az államtól kell függnie, a tanítónak pedig a haza hivatalnokának kell lennie”. (Horváth M. főszerk., 1988. 358. l.)

Breznik közoktatással kapcsolatos értékes beszédei a selmeci líceum Értesítőiben is megjelentek. 1852-ben Pesten kiadták a *Tervezet a magyarhoni Ág. h. hv. tanodák czélszerű elrendezésére* című munkáját is. Ugyanott látott napvilágot 1853-ban a *Cigány nyelv elemei* című dolgozata. Szintén Pesten jelentette meg 1869-ben fontos munkáját az alábbi címmel: *A selmeczi bányakerületi ev. Lyceum tanári karának véleményadása a m. kir. kormánynak a gimnáziumokat és lyceumokat szervező tanterve ügyében.*

Országos viszonylatban is kiemelkedő munka *A selmecbányai Ágost. hitv. evang. egyház és Lyceum története*, melynek első kötete 1883-ban, a második 1889-ben jelent meg Selmecbányán. A szerző hiteles forrásokra támaszkodva, országos összefüggésekbe ágyazva dolgozza fel a bányakerületi evangélikus egyház

Breznik János síremléke a Kopogtató melletti evangélikus temetőben

és a híres líceum több évszázados történetét. Értékes leírásokat közöl a templom- és iskolaépítésekre vonatkozólag, bemutatja az egyes tanterveket, a gimnáziumi típusok változásait stb. Figyelemre méltó adalékokat közöl az a fejezet is, melyben Petőfi selmeci hónapjairól, barátairól és tanáiról esik szó. Rámutat a problémák hátterére: a pánszláv mozgalmak tevékenységére, az anyanyelvi oktatás hiányára, a latin nyelv túlzott favorizálására, de érzékelteti az iskola és a környék társadalmi és nemzeti sokszínűségét is.

Breznyikről feltétlen el kell mondanunk, hogy ő volt Selmecen Mikszáth magyartanára, s egyben az igazgatói teendőket is ő látta el akkor. A magyar nyelven és irodalmon kívül még oktatta Magyarország és a magyarhoni protestáns egyház történetét, valamint a hellén (görög) nyelvet. Mikszáth írásbeli érettségijekor Breznyik a magyar és a görög nyelvet „ügyelte fel”.

Annak ellenére, hogy a kiváló igazgató több nyelvet (latin, görög, német, szlovák) beszélt, kezdettől hangsúlyozta az anyanyelvi oktatás fontosságát. Bírálóan szólt több helyen is arról, hogy például Petőfi korában itt még a magyar történelmet sem tanulhatták anyanyelvükön a diákok.

Breznyik János 1897. május 8-án hunyt el Selmecbányán. Temetésén több ezren kísérték őt a selmeci evangélikus temetőbe, ahol a tanítványok 1900 őszén síremléket állítottak mesterüknek. Hosszú időn át ez volt a régi diákok egyik zarándokhelye, s a síremlék még ma is áll.

Bruimann Vilmos (1819–1896)

Bruimann Vilmos bányamérnök, geológus, akadémiai tanársegéd a Felvidékről került Selmecbányára. 1819. november 19-én született Eperjesen. Érettségi után itt kezdett jogot tanulni, majd 1839–43 között a selmeci akadémián végzett bányászati szakon. Selmeci tanulmányait kö-

vetően Bécsbe ment, s W. Haidinger professzornál geológiai ismeretekre tett szert.

1846-ban ismét Selmecbányán találjuk őt, ahol 1853-ig volt a bányaművelés–bányagéptan tanszék tanársegéde Adriany János mellett, Faller Gusztáv társaságában.

Bruimann Vilmos szabadságharc alatti tevékenységéről a selmeci tanárlexikonban olvashatunk. 1849-ben az ő vezetésével menekítették a cári csapatok elől Pestre a körmöcbányai pénzverde nemesfémkészletét és felszerelését. (Zsámboki L. szerk., 1983. 127. l.)

Selmecbányai tanároskodása után Bruimann a wieliczka-i sóbányákhoz került, ahol 1858-ig teljesített szolgálatot. 1858-tól 1867-ig a különböző bányakapitányságoknál dolgozott, többek közt Szomolnokon, Nagybányán és Kassán. Következő állomása Gölnicbánya volt, ahol bányatanácsosi ranggal vezető beosztást töltött be (1867–68).

1869-ben ismét a sóbányákhoz került Máramarosra, de ugyanabban az évben már a budai bányakerület kapitánya.

Cikkei, tanulmányai különféle szaklapokban (Földtani Közöny, Bányászati és Kohászati Lapok, Oesterr. Z. f. Bau- und Hüttenwesen) jelentek meg magyar és német nyelven.

Művei közül a süjtőléggel kapcsolatosakat említjük meg (*Süjtőlég felrobbanás a tokodi barnaszénbányában, Esztergom mellett*. Buda, 1871; *A tokodi süjtőlég felrobbanása*. Földtani Közlemények. 1872). A *magyar korona országainak bányáira 1864–1883* című dolgozatának kivonata a Budapesti Országos Kiállítás VI. csoportjának katalógusában jelent meg.

Bruimann Vilmos 1896-ban hunyt el Budapesten.

Burdáts Lajos (1869–1916)

Burdáts Lajos bányamérnök, geológus, tanár és szakíró életének java része Selmecbányá-

hoz kötődött. E városban született 1869. augusztus 26-án. Összes iskoláját szülővárosában végezte, s 1892-ben itt szerzett bányamérnöki oklevelet. Litschauer Lajos írja róla: *„Mint igénytelen iparoscsalád gyermeke saját erejéből, megfeszített munkával, erős akarattal felküzdötte magát gyermekkori álmai magaslatára.”* (BKL, 1916/2. 196. l.)

Tanulmányait befejezve, rövid számvevőiségi szolgálat után, a selmecbányai bányaigazgatósághoz tartozó vihnyi és pachertári üzemeknél teljesített szolgálatot. Kezdetben helyettes zúzó-felügyelő-segéd volt, később helyettes bánya-üzem-vezető lett.

1893-tól 1895-ig az akadémia ásványtan–földtani tanszékének tanársegéde, olyan kiváló szakemberek társaságában, mint Adda Kálmán és Winkler Benő. 1895-től három éven át a selmeci bányaigazgatóságon dolgozott. 1898-ban a pénzügyminisztériumhoz került, ahol a bányászati osztályon teljesített szolgálatot. 1910-től ugyanitt főmérnök lett, s 1913-ban bányatanácsosi rangot kapott. Budapesten hunyt el 1916. augusztus 11-én.

Tagja volt a Bányászati és Kohászati Egyesületnek, s számos cikke, tanulmánya jelent meg a Bányászati és Kohászati Lapokban. Ezek az írássok széles körű érdeklődésről tesznek tanúbizonyságot. Publikált például az 1854. évi általános bányatörvényről (BKL, 1909/1), a kőszénbányákra vonatkozó angol törvényről (BKL, 1910/1), a francia bányajogi reformtörvényekről (BKL, 1911/1), a japán és a török szénbányászatáról (BKL, 1911/12, 1913/1). Burdátst azonban nemcsak a bányászat múltja, jogi vonatkozásai érdekelték, hanem a szakma egyéb területei is. Így születtek publikációi például a kőzetfúrógépekről (BKL, 1911/2), a földgázszűrésről (BKL, 1912/1), az Erdélyi-medence földgáz-előfordulásainak geológiájáról (BKL, 1911/2) stb.

Sajnos, a tevékeny és küzdő bányászakember munkájának gyümölcsét már alig-alig élvezhette, mivel *„az alattomos kór megtörte és megölte ak-*

kor, mikor gondtalanul élhetett volna”. (Litschauer L., 1916. 196. l.)

Cotel Ernő (1879–1954)

Cotel Ernő vaskohómérnök, műszaki egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1945–49), az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület egykori alelnöke szintén a selmeci akadémia végzettje, a jeles diákok egyike.

1879. április 23-án született Salgótarjánban, Nógrád megyében. A Műegyetem gépészmérnöki szakáról került 1898-ban a Hont megyei bányavárosba, ahol 1902-ben szerzett vaskohómérnöki oklevelet.

Rövid budapesti és diósgyőri szolgálat után tanársegédként került vissza a selmeci intézet bányavegytani tanszékére. Igaz, itt is csak rövid ideig volt, 1904-ben már Krassó-Szörény megyében találjuk, ahol a nándorhegyi hengerde főmérnöke. 1912-től üzemmérnök a Hernádvölgyi Vasipari Rt. korompai vasgyárában, melynek 1921-ben igazgatója is. Közben tudományos kutatásokat is végzett, s *A modern hengerlési technika alapelvei* című munkájával díjat is nyert.

1923-ban újra visszatér a pedagógiai pályára: a vaskohászati tanszék vezetője Sopronban, egy ideig pedig a főiskola rektora. Mint tanár három

„rendkívüli jelentőségű művet” adott ki az alábbi címmel: *A hengerlés alapelvei* (Sopron, 1928), *A nyersvasgyártás alapelvei* (Sopron, 1933), *A martin-acélgyártás* (Sopron, 1937). Ezek a művek a hazai és a nemzetközi szakirodalomban egyaránt alapvető munkáknak számítanak. Természetesen Cotel Ernő ezenkívül még más tanulmányokat is megjelentetett magyar és német nyelven.

A kutatóként és feltalálóként, illetve újtóként is számon tartott szakember már a XX. század elején felhívta a figyelmet a hengerlési művelet néhány kísérőjelenségének tisztázatlan voltára. Ő vezette be többek közt Magyarországon a martin-kemencék automatikus ellenőrzését. Foglalkozott a nagyolvasztók különböző berendezéseiben való vasgyártás lehetőségeivel. 1946-ban szabadalmaztatta a változó lángjárású martinkemence tűzfjét. (Dr. Vajda P., 1958. 229. l.)

Tanulmányai közül megemlíthetjük még az 1920-as évek elején szabadalmaztatott *elliptikus szelvényű forgó-aknás gázfejlesztő készüléket*, amely „az összesülő szenek helyes és gazdaságos gázosítását aránylag egyszerű és üzembiztos eszközökkel oldotta meg”. (Dr. Vajda P., 1958. 229. l.)

Cotel Ernő a tanári-szervezői munka terén is jelentős sikereket ért el. 1924–25-ben a főiskola vas- és fémkohászati osztályának dékánja, 1926-ban a budapesti egyetemen szerez magántanári képesítést, 1929-ben pedig megszervezi a soproni vaskohászati intézetet.

A magyar vaskohászat kiemelkedő szakembere, a tehetséges tanár és szakíró, a jeles kutató és feltaláló 1954. november 8-án halt meg Budapesten. Méltán szerepelhet a selmeci tanárok jeleseinek sorában is.

Cziczka Sándor (1848–1928)

Selmecbánya zenei életének egyik jeles képviselője és meghatározó egyénisége volt

Cziczka Sándor tanár, karmester és orgonaművész.

1848. február 7-én született egy selmeci bányászcsaládban. A besztercebányai tanítóképző elvégzése után a regensburgi orgona- és karmesteriskolát is abszolválta. 1918-ig Selmecbányán élt: oktatott és szervezte a város zenei programjait.

Kiemelkedő Cziczka Sándor zenepedagógusi munkássága is. 1869–1909 közt karmester volt a selmeci akadémia jó nevű énekkarának, amely kitűnően pallérozta a műszaki beállítottságú hallgatók lelkivilágát, sokszor részesítette gazdag esztétikai élményben a város polgárságát. Művelte a kamarazenét, s létrehozott egy kis szimfonikus zenekart is a bányavárosban. Együttműködött Tuka Antal orgonamessterrel és pedagógussal, akivel római katolikus egyházi énekeskönyvet állított össze s adott ki Selmecbányán (1903).

Segítette a Selmecbányai Királyi Katolikus Főgimnázium egyházi énekkarát. „A vallásos és hazafias érzület nemesítése céljából” szervezett „négyes hangú énekkar” főleg ünnep- és vasárnapokon a diákmiséken, valamint „a hazafias ünnepélyeken teljesítette lélekemelő hivatását”. Az iskola 1910-es értesítőjében olvassuk, hogy a tanintézet az iskolaév elején zenekört alapított, hogy „növendékeinek alkalmat nyújtson a legnemesebb művészet elsajátítására”. A zenetanítást Cziczka Sándor karnagy „fáradhatatlan ügybuzgalommal teljesítette”. Itt főleg a hegedűoktatás terén ért el sikereket. (Dr. Rauchbauer J., 1910. 12–13. l.)

Cziczka Sándor nevét megtalálhatjuk a neves selmeci személyiségeket bemutató lexikonban (Herčko, I., 1995. 41. l.), akárcsak a *Szlovák Biográfiai Szótárban* (SBS. I., 1986. 391. l.). Mindkettő főleg a nevezett selmecbányai tevékenységével foglalkozik. A kiváló pedagógus az első világháború után Lévára került, itt töltötte nyugdíjasnapjait. Ugyanitt hunyt el 1928. október 1-jén. A városi temetőben nyug-

szik leányával, Cziczka Angélával együtt, aki szintén kiváló zenepedagógus, zongorista és zeneszerző volt (1888–1973). Első tanítója, aki a zene világába bevezette őt, édesapja volt.

Cziczka Sándor lányának régi szárnyas zongoráját ma az ipolysági egyházi iskolában őrzik. Volt gyóntatópapja, Bíróczi István aján-dékozta az iskolának, melynek diákjai néhány éven át halottak napján a lévai temetőt is felke-resték, s elhelyezték Cziczkaék sírján a kegye-let virágait.

Czimeg János

(1823–1876)

Czimeg János mérnök, bányatanácsos és feltaláló a déli tájakról került az északi bánya-városba. 1823-ban született egy szegedi iparos-családban. Itt végezte a gimnáziumot is, majd a selmeci akadémián bányászatot hallgatott. Mint Szinnyei említi: „*Szeged fiai közül az első s ed-dig egyedüli, ki e pályát választotta.*” (Szinnyei J., 1893. 516. l.)

Selmecen a tehetséges szegedi fiú nemcsak a bányászati ismeretekre tett szert, hanem „*akadémiai növendék korában a német nyel-ven kívül a francia s angol nyelvet is elsajátít-totta, és az idegen irodalomnak természettudo-mányi, földtani, őslénytani, vegytani irodalmát eredetiben tanulmányozta.*” (Szinnyei J., 1893. 516. l.)

Czimeg mint friss diplomás közel került a szabadságharc eszméihez. 1848-ban a honvéd-ség mérnökkari osztályának tagjaként részt vett a főváros megerősítésében. 1849-ben emigrált, de szaktudását külföldön is jól kamatoztatta – Párizsban találmányainak (ezüstözött tükör stb.) hasznosítására ipari üzemet létesített. (Ke-nyeres Á. főszerk., 1967. 334. l.)

Találmányait „gazdagon jutalmazták”, a londoni és a párizsi kiállításokon pedig kitün-tették. Ő találta fel a selyemszálak ezüstözését és aranyozását is. (Szinnyei J., 1893. 516. l.)

Párizsból visszatérve szülőföldje felvirá-goztatásához járult hozzá. Nevéhez fűződik a szegedi Széchenyi tér rendezésének terve, az ipari és kereskedelmi bank létesítése, a Szeged című közművelődési lap indítása stb.

1867-ben a Tápéi kerület országgyűlési képviselője, rövid ideig a pesti állatkert igazga-tója, majd a körmöcbányai pénzverő intézet al-kalmazottja. A vegyészetnek sohasem fordított hátat: elismert feltalálója lett például az ezüst-nek a réztől való elválasztás módszerének.

Érdemei elismerésül királyi bányataná-csossá nevezték ki, s országos „főkémlő” lett. Sajnos, egészsége megromlott, s hiába utazott a gyógyulás reményében Bécsbe és Grácba, az utóbbi helyen aránylag fiatalon, 1876. február 26-án elhunyt.

Csecsetka Sámuel

(1818–1896)

A selmeci evangélikus líceum jeles tanárai-nak egyike Csecsetka Sámuel teológus, szakíró is. Nevét megtalálhatjuk mind a magyar, mind a szlovák lexikonokban. (Csanda S., 1981. 30. l.; Mináč, V., 1986. 410. l.; Herčko, I., 1995. 42. l.)

Neves elődünk 1818. augusztus 9-én züle-tett Besztercebányán. Selmecen és Miskolcon végezte gimnáziumi tanulmányait, Pozsonyban és Jénában járt teológiára. 1844-ben a Gosztonyi család nevelője volt Kishartyánban; 1851-től 1856-ig Selmecbányán tevékenyke-dett. Mint Brezníky János írta: „*Tudományos képzettségéről és hazafias érzületéről egyaránt ismeretes volt.*” Vályko Endre utóadaként „*a be-lé helyezett bizalomnak négyévi itt működése alatt teljesen megfelelt.*” Brezníky iskolatörté-netében olvassuk ezzel kapcsolatban az alábbiakat: „*Az ő szívós természetének s erélyes ellen-hatásának köszönheti nagyrészt, hogy az ötve-nes években a lyceum sem németté nem lett, mi-hez az akkori kormány szívesen nyújtott volna segédkezet, sem tóttá, mire a pánszláv pártiak*

*kívánták átalakítani, hogy a felvidéken leg-
alább egy főiskolájuk legyen, hanem magyar
jellegét az ellenséges viszonyok közt is folyton
megtartotta.”* (Brezníky J., 1889. 318. l.)

Csecsetka Selmecen a történelem és a ma-
gyar nyelv tanára volt. Két ízben (1852–53,
1855–56) az igazgatói posztot is betöltötte. In-
nen a pozsonyi evangélikus líceumba távozott.
1882-ben első igazgatója lett az ottani evangé-
likus teológiai akadémiának. Főleg egyházjog-
gal és egyháztörténettel foglalkozott. Megírta
nagylélegzetű munkáját, a háromkötetes *Ma-
gyarhoni evangélikus egyházjogtant* (Pozsony,
1888, 1891, 1892), szerkesztette a főiskola ér-
tesítőit és évkönyveit. Az 1886-os évkönyvben
saját tanulmánya is megjelent *A pozsonyi
evang. főiskola történetéből* címmel.

Csecsetka Sámuel megérdemelten írta be
nevét mind a magyar, mind a szlovák nemzet s
az evangélikus egyház iskolatörténetébe. A je-
les teológus, az ismert kutató, felekezetének fá-
radhatatlan harcosa s az iskolaépítő pedagógus
szülővárosában hunyt el 1896. október 22-én.

Cseh Lajos (1840–1908)

A selmecbányai temetők egyikében, a Piari-
kapuval szembeni Frauenberi-temető 463. szá-
mú parcellájában pihen Cseh Lajos bányataná-
csos, akadémiai tanár, a selmeci bányagazga-
tóság geológiai osztályának vezetője. Síremlé-
ke a Havas Boldogasszony tiszteletére szentelt
temetőkápolna közelében található.

Szentkatolnai Cseh Lajos a Baranya me-
gyei Battinán (más források szerint Kiskősze-
gen) született 1840. szeptember 29-én. Po-
zsonyban érettségizett a főreáliskolában, majd
1860–63-ban a selmeci akadémián tanult bá-
nyászatot-kohászatot. 1864-ben a szélaknai ki-
rályi bányahivatalnál lépett állami szolgálatba.
1878-ig a Selmec környéki kincstári bányauze-
meknél dolgozott. 1878-ban a Selmecbányai

Bányagazgatóság újonnan létrehozott bánya-
geológiai osztályának geológusa lett. (Zsámbo-
ki L. szerk., 1983. 130. l.)

A geológiai osztály keretében egy „*ásvány-
áruda is szervezetett*”, melynek vezetésével
szintén Cseh Lajos „*bizott meg*”, s ezt nagy
szakértelemmel látta el. Részt vett többek közt
a bécsi és a párizsi nemzetközi kiállításon is, a
budapesti ezredéves kiállításon pedig ő rendez-
te és vezette a bányászati bemutatását. A rende-
zés körüli érdemei elismerésül bányatanácsosi
címet kapott. (Jószerecsét. 1908. 45–47. l.)

Geológusi minőségben Cseh Lajos 1898–
1904 között hatalmas ásvány- és kőzetgyűjte-
ményt állított össze a Selmec környéki bányák-
ból és lelőhelyekről. Ezzel alapozták meg ké-
sőbb a selmeci Dionýz Štúr Bányamúzeum ás-
ványgyűjteményét. (Herčko, I., 1995. 38. l.)

1878-ban a bányagazgatóság Cseh Lajost
megbízta a város környéki bányák geológiai
dokumentációjának elkészítésével, illetve a
szakszerű geológiai térképezés folytatásával.
Cseh Lajos mintegy 150 kilométernyi bányavá-
jat rajzát készítette el. Gesell Sándorral közre-
működött a Szabó József könyvéhez készült
geológiai térképek felvételeinél. (*Selmec geoló-
giai térképe és geológiai átmetszet a II. József*

Cseh Lajos síremléke

Altáró vonalán. Budapest, 1882–1884; *A selmeci bányavidék ércelér vonulatai.* Budapest, 1883) (SBS. I. 1972. 334. l.; Zsámboki L. szerk., 1983. 130. l.)

Cseh Lajos gazdag tudását és tehetségét az akadémián is kamatoztatta. 1866/67-ben és 1867/68-ban Pöschl Ede professzort helyettesítette a bányagéptan–kohogéptan–építészeti tanszéken. 1897-től az ásványtani–geológiai–paleontológiai tanszék lektoraként a tanulók geológiai gyakorlatait vezette. 1898–1904 közt segédtanárként működött az ásványtan–földtani tanszéken.

A Földrajzi Közleményekben megannyi tanulmánya látott napvilágot. Írt például a vihenyei bányatelep földtani viszonyairól, a Végleskálnokon előforduló ásványokról, azok termőhelyéről. Amint a selmeci tanárlexikonban olvassuk: „Új módszerét a bányageológiai felvételek rendszeréről itthon és külföldön egyaránt elismerték.” (Zsámboki L. szerk., 1983. 130. l.)

Jeles tanárunk Selmecbányán hunyt el 1908. április 10-én.

Cserey Adolf (1851–1928)

A selmeci evangélikus líceum neves tanárainak sorában méltó helyet foglal el Cserey Adolf botanikus és entomológus, természetrajzi író.

Breznyik János írja iskolatörténetében, hogy a természettudományi tárgyak, valamint az egyetemes föld- és természetrajznak előadására „egy szakférfiúnak alkalmazása lévén kíváncsú” a XIX. század vége felé a selmeci evangélikus iskolában, annál is inkább, mivel az „új tanszék” nyitására lehetőség adódott. Erre aztán 1885. június 29-én dr. Cserey Adolf tudós tanárférfiú „meg is hívatott”. (Breznyik J., 1889. 377. l.)

Cserey Besztercebányán született 1851. október 28-án. Szülővárosában és Egerben végez-

te gimnáziumi tanulmányait, s 1869-ben belépett a ciszterci rendbe. Mint „növendékpap saját szorgalmából 1875-ben a budapesti egyetemen tanári vizsgálatot tett, és 1881. dec. 12-én természetrajzból és földrajzból tudorrá avatták”. (Szinnyei J., 1893. 286. l.) Később kémia-tanári és gyorsírói oklevelet is szerzett.

Tanári pályafutását Pécssett kezdte; 1879-től Baján, 1880-tól pedig Székesfehérvárott tanított. Hogy megnősülhessen, 1884-ben kilépett a rendből, s evangélikus hitre tért át. Rövid ideig Pesten volt korrektor, illetve szerkesztő a Szegedi Naplónál. 1885-től 1893-ig a selmeci líceum tanára. Mint Breznyik említi: e helyen „szakavatottságát folytonos tanulmány által növeli, minek a legújabban kiadott »Növényhatározójával« adta bizonyítványát, melynek használatát a minisztérium is ajánlotta a tanintézeteknek”. (Breznyik J., 1889. 377. l.)

Selmecbánya kedvenc helye volt a botanikusoknak, zoológusoknak, geológusoknak. E tekintetben Cserey is jó helyre került: egy felkészült biológus talált szakmai elfoglaltságot a városban. 1887-ben itt adta ki *Növényhatározóját*, amely 1906-ban már a negyedik kiadást is megélte. De gyakran tartott szakmai felolvasást a helybeli természettudományi társulatban (*A virágzatokról, Szitnya flórájáról*), a földtani társulatban (*Ásatag harasztok osztályozása*), publikált a helyi sajtóban (*A mohok szerepe a csapadék elosztásában*) stb. 1893-ban szintén Selmecen adta ki a *Botanikai kirándulások Selmecbánya vidékén* című munkáját, 1897-ben pedig a Selmecbányai Gyógyászati és Természettudományai Egyesület kiadványaként saját költségén jelentette meg értékes könyvecskéjét *Selmecbánya vidéke növénytani tekintetben* címmel. Ez tízévi gyűjtőmunka eredménye volt, s „szerény társa” akart lenni a Selmecbányáról és vidékéről addig megjelent monográfiáknak. A bevezetőben Cserey hangsúlyozza, hogy „e vidékről eddig nevezetes flóra nem jelent meg, noha

több kitűnő botanikus járt” erre felé. Ezek közül megemlíti Kitaibel Pált, de feltételezi, hogy Jacquin Miklós és Scopoli Antal is „botanizált”. Külön felhívja a figyelmet a kegyesrendiek gazdag herbáriumára, Borbás Vince és Kmety (Kmet) András tevékenységére.

Cserey más jellegű határozókat is kiadott. Ilyen például az *Ásványhatározó* (Budapest, 1900), a *Rovargyűjtő* (Budapest, 1901), a *Lepkehatározó* és a *Bogárhatózó* (Budapest, 1901). A *Magyar Életrajzi Lexikonban* azonban azt olvassuk, hogy „*ásványtani és florisztikai tanulmányai jelentéktelenek, de Növényhatározója évtizedeken át jó szolgálatot tett*”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 311. l.)

Többi szakjához sem lett teljesen hűtlen, hisz kiadta a *Földrajz gymnasiumok használatára* című tankönyvet (Selmechánya, 1888), valamint A *gyermek nevelése* című kötetet is (Selmechánya, 1896).

1893-ban Kassára költözött, az ottani gimnáziumban tanított. Két év múlva Egerbe, 1903-ban pedig Budapestre került; itt hunyt el 1928. július 28-án.

Csermely (Woditska) István (1862–1928)

A Bányászati és Kohászati Lapok 76. kötetében olvassuk az alábbi nekrológusokat: „*Csermely (Woditska) István, a magyarországi elektrolit-rézművek alkotója, a selmechányai kohó utolsó magyar főnöke július 22-én, életének 66-ik évében, rövid szenvedés után Sopronban elhunyt.*” (BKL, 1928. 374. l.)

Az egykor országosan, sőt világviszonylatban is ismert fémkohómérnök, akadémiai tanár és szakíró több szállal is kötődött tájainkhoz. Woditska István 1862. június 6-án született az erdélyi Aknaszlatinán. Innen került Selmechányára, ahol 1878–81 között tanult az akadémián, s 1883-ban államvizsgázott fémkohászati

szakon. Ekkor kezdte tanári pályafutását az általános és elemi vegytan tanszéken Schenek István professzor mellett. 1887-ig oktatott itt, miközben elektrotechnikával foglalkozott. „*Ezeket az ismereteket később, Nagybányára kerülve, kiváló eredményekkel érvényesítette a gyakorlat terén. Itt tervezte és építette ugyanis 1887–1892-ig az első elektrolit-rézművet, s itt írta meg 1891-ben Elektrotechnika című könyvét, amely abban az időben úttörő munkát jelentett.*” (BKL, 1928. 374. l.) Könyvét „*különös tekintettel az elektromosságnak a bánya- és kohóiparban való alkalmazására*” írta, s Molnár Mihály nyomdájában jelent meg (1891) Nagybányán.

1892-ben (más források szerint – Zsámboki L. szerk., 1983. 358. l. – 1898-ban) Besztercebányára költözött, ahol 1907-ig az elektrolit-rézmű vezetője volt. 1893-ban külföldi tanulmányúton vett részt: a prágai, poroszországi, szászországi kohókat, a frankfurti elektrolikus aranyolvasztó intézetet és a belgiumi ezüstkohókat tanulmányozta.

1894–95-ben megírta a nagybányai m. kir. bányaigazgatósági kerület monográfiáját, s részt vett a milleniumi kiállítás rendezésében. A közben országos hírvé vált fémkohómérnököt megbízták azzal, hogy az orosz cár Altájban fekvő bányái részére nagyszabású elektrolit-rézműtervet dolgozzon ki.

1897-ben befejezte a besztercebányai „modern *berendezésű rézkifejtő-mű építését*”, 1904-ben pedig a Magyar–Francia Rt. Bélabányán egy modern amerikai rézolvastót telepített.

1908-ban bányatanácsosi ranggal Besztercebányáról ismét Selmecre került. A világháború befejeztével a határmódosítások ejtettek lélékében mély sebeket. „Összetörve és elkeseredve menekült 1919. április 28-án a cseh kormány marasztalása ellenére a főiskolával együtt Sopronba, ahol azóta szerényen s elvonulva kesergett hazája sorsán.” (BKL, 1928. 375. l.)

Woditska István a világtól elvonulva, 1928. július 22-én hunyt el, három évvel felesége halála után.

Cséti Ottó

(1836–1906)

A Budán született, korán árvaságra jutott tehetséges gyermek, Cséti Ottó, aki később a bányászati tudományok kiemelkedő képviselője lett, már fiatalon dolgozni kényszerült. A Ganzgyárban vállalt munkát, hogy megteremtse a to-

vábtanuláshoz szükséges anyagiakat. Így kerülhetett 1856-ban a bécsi műegyetemre, majd 1858-tól négy éven át a selmeci akadémia hallgatója volt. 1862-ben kincstári szolgálatba lépett: 1863-ban Szélnán, 1867-ben Diósgyőrben dolgozott.

1872-ben visszakérült Selmecbányára, az akkor alakult bányamérés-tan-geodézia tanszék tanára lett. Azon túl, hogy megteremtette a magyar bányamérési és földmérési szakirodalmat, több új műszer megalkotásával s az új bányamérési módszerek egész sorával gazdagította a bányamérési tudományát. Külföldön is ismert a róla elnevezett bányászati gyorsmértető eljárás, a „Cséti-féle tükör”, a teodolit- és feszítőállvány, a mérőasztal stb. Tachmétere pedig „jóval megelőzte a hasonló szerkezetű Láska-féle tachmétert”. (Vajda P., 1958. 232. l.)

Pedagógiai tevékenysége szorosan összekapcsolódott a tudós kutató és szakíró tevékenységével. Amint a róla szóló nekrológban hangsúlyozták: „*Munkásságának oroszánrészt természetesen a bányászati és erdészeti főiskolának és az ott tanuló ifjúság kiképezésének szentelte. Az ő buzgalmának köszönhette az akadémia a mérőműszereknek és -eszközöknek oly gazdag szertárát, aminővel akkoriban kevés tanintézet rendelkezett. Tőle származik a mérőeszközön számos újítás és tökéletesítés, melynek nagy része az ő közreműködésével és köz-*

vetlen felügyelete alatt, az akadémia műhelyében készült el.” (Bányászati és Kohászati Lapok, 1906. 22. sz. 598. l.)

Tanári portréjának megrajzolásához nyújtott segítséget a nekrológ alábbi sorai is: „*Tanítványai szerették és tisztelték, s megvolt benne az a jó tulajdonság, hogy magasan szárnyaló tudománya mellett is le tudott ereszkedni a tanítványok ismeretkörének nívjára, nem azért, hogy ezen megmaradjon, hanem hogy onnét tanítványait annál könnyebben és biztosan emelhesse magával.*” (Bányászati és Kohászati Lapok, 1906. 22. sz. 598. l.)

Azt is tudnunk kell a jeles tudós tanárról, hogy „*nemcsak élő szóval*” oktatott, hanem „*maradandó formában a nyomtatott betű segítségével is*”. 1888-ban megjelentette Budapesten Az erdészeti földméréstan című munkáját, amellyel az Országos Erdészeti Egyesületnél 100 aranyos pályadíjat nyert. 1889-ben Selmechbányán Az út, híd és erdészeti vasutak építéséről című munkája jelent meg. 1894-ben a Bányaméréstan és felső földméréstan... című kézikönyvét adták ki ugyancsak Selmechbányán. Hézagpótló munkáival az akadémia hallgatóinak és a szakma gyakorló művelőinek egyaránt nagy szolgálatot tett.

Érdemei elismerésül 1889-ben bányatanácsosi, 1894-ben pedig főbányatanácsosi ranggal tüntették ki.

1895-ben újabb könyve látott napvilágot Selmeceen a Magyar bányászati szintmérőműszer címmel. 1900-ban az Általános földméréstant adta ki a bányaváros jó nevű Joerges nyomdája.

Munkásságát elismeréssel méltányolják az újabb szlovák kiadványok is. (Herčko, I., 1995. 39. l.; Hajko, V. és koll., 1977. 335. l.)

1902-ben Cséti nyugalomba vonult, s elhagyta Selmechbányát. Budapestre költözött, ahol 1904-ben elkészült a Bányatelepek tervezése című munkájával. Hosszú időn át titkára volt az Országos Magyar Bányászati és Kohá-

szati Egyesületnek. Éveken át szerkesztette a Bányászati és Kohászati Lapokat.

Sajnos, egészségi állapota gyorsan megromlott. A kies fekvésű lucsivnai gyógyfürdőben keresett enyhülést, ám a halált már nem kerülhette el: 1906. augusztus 9-én a szépesi fürdőben elhunyt.

Cséti Róbert

(1872–1933)

Verbói Cséti Róbert vaskohómérnök, akadémiai tanársegéd Selmechbányán született 1872. december 18-án. Édesapja, Cséti Ottó, a jó nevű geodéta és feltaláló három évtizeden át volt az akadémia bányaméréstan–geodézia tan-székének tanára.

Cséti Róbert középiskolai és felsőfokú tanulmányait is Selmechbányán végezte. Kohómérnöki oklevelének megszerzése után egy évig Esztergomban dolgozott, majd ő is a pedagógiai pályára lépett, ám csak rövid ideig (1895–96) tevékenykedett (az építészeti tan-szék asszisztenseként – Sobó Jenő mellett). Ennek ellenére kellemes benyomást tett hallgatóira, amit így idézett volt növendéke, Balsay Aladár: „*Mindnyájan emlékezhetünk, akik ezen évek alatt az alma mater polgárai voltunk, milyen példásan viselkedett mindenkivel szemben, aki*

tanácsért hozzá fordult, bármilyen tantárgybeli kérdésben is a szó igaz értelmében nappal és éjjel egyaránt önfeláldozóan rendelkezésre állott, amellet minden komoly és vidám együttlétben szónoklattal, mókákkal és dalokkal, de mindenkor tisztes modorban vezette az ifjúságot a selmeci diákelet útjain előre.” (Balsay A., 1933. 241. l.)

Csėti Róbert elsősorban gyakorlati tevékenysége, illetve ennek eredményei alapján vált halhatatlanná. Az akadémiát elhagyva korán és fiatalon jutott felelősségteljes tisztségekbe, ám ezt „általánosan elismert szakképzettségével érdemelte ki”. Így lett az Első Magyar Acélgyárnál vezető, később pedig igazgató. Az igazgatói székben azonban nem pihent, s nem is csak a legszükségesebb teendőket látta el, hisz a gyárat „ő fejlesztette naggyá, és pedig jóval korábban, mielőtt az általános konjunktúra azt a szárnyaira vette volna”. (Balsay A., 1933. 242. l.)

Csėti mindig komolyan vette hivatását. Hogy többet tudjon s még többet tehessen, sokat utazott, tanult, tárgyalt, s végezte fárasztó hivatalnokoskodását. Ennek következtében egészségi állapota is megromlott, ezért visszavonult vidéki birtokára.

Balsay Aladár nekrológjában további szép jellemzéseket olvashatunk Csétiről. Így ír többek közt: „Élénk vidámsággal, de mindig szellemen és találóan beszélt, klasszikus tömörséggel írt”, szakmabeli, szociális vagy közgazdasági kérdésekről egyaránt. Cikkeire széles körökben felfigyeltek.

A háború az ő pályáját is derékba törte, de még ekkor is volt reménye, mert az összeomlás után – mint olvassuk – „életcélul tűzte ki a közgazdaság tanulmányozását nemzetközi viszonylatban, és ebben nagy segítségére volt sokoldalú nyelvismerete, mert a magyar, német és tót nyelven kívül tökéletesen beszélt és írt angolul, franciául, spanyolul és olaszul. Így hónapokat, sőt éveket töltött külföldön, de sohasem tétlen-

kedve, hanem annak tudatában, hogy mi sem tudjuk saját erőnkől pótolni azt, amit elvesztettünk. Mindig kereste és kimélyítette a kapcsolatot oly tényezőkkel, kiktől joggal remélhető hasznot hazánk gazdasági helyzetének javítása érdekében”. (Balsay A., 1933. 242. l.)

Még szorosabb kapcsolatba lépett az ásványolajszakmával, megalapította az Ampla Ipari és Kereskedelmi Részvénytársaságot, a Valvolina Oil Company-t, de betegsége legyőzte őt, s 1933. április 17-én Budapesten elhunyt.

Csiby Lőrinc (1849–1903)

Csiby Lőrinc erdőmérnök, főiskolai tanár nevét a *Magyar Életrajzi Lexikon* is jegyzi. Erdemeiről például így ír: „Találmányai a gyakorlati geodéziai feladatok megkönnyítését szolgáló kisebb jelentőségű ötletek megvalósításai.” Csiby elsőként alkalmazta Magyarországon a fotogrammetriát erdőgazdasági téren. (Kenyeres Á. főszerk., 1967. 314. l.)

S bár a selmecbányai erdészeti szakember ötletei, találmányai nem voltak világhírű szabadalmak, nagyban megkönnyítették az erdőmunkások életét, előrevittek faiparunk ügyét.

Csiby Ditrón született 1849. augusztus 6-án. 1870–1873 közt tanult erdészetet Selmecbányán. 1874-ben a Besztercebányai Királyi Jóságigazgatóságnál lépett állami szolgálatba, de dolgozott erdőbecslőként, erdőrendezőként és erdőmesterként Pozsonyban, Horvátországban, Lugoson és Orsován is.

1895-től a selmeci akadémia erdőhasználati tanszékének tanára, majd vezetője. 1897-ben erdőtanácsosi rangot kapott. Az észak-honti városban élt haláláig. 1903. március 23-án hunyt el, síremléke a Piargi kapuhoz közeli Úritemetőben látható. (Herčko, I., 1995. 39. l.)

Szerény, de jelentős selmecbányai tevékenysége sokoldalúságáról tanúskodik. Ő vetette meg alapját az akadémiai gyümölcsfaisko-

lának, közreműködött az *Erdészeti Műszótár* szerkesztésében, s jelentős volt vízépítészeti munkássága is. Találmányai közül ismertté vált az *egyetemes felrakó műszer*; az *összeadó gép*; az *új felrakó mérőműszer* stb. (Zsámboki L. szerk., 1983. 134. l.)

Figyelemkeltő előadásokat tartott a vadászat és a faipari termelés tárgyköréből is.

A maga korában közismert volt Csiby publikációs tevékenysége is. Főleg az Erdészeti Lapokban jelentek meg írásai. Közülük kiemelkednek a következők: *A sark-térmérő (polar planiméter) elméleti és gyakorlati alkalmazása* (1883., 289–301. l.); *Új összeadó készülék* (1884., 592–599. l.); *Delejtű nélküli szögrakók és új egyetemes felrakó-mérőműszer* (1895., 1269–1286. l.); *A keretfűrészek erőszükséglete és munkaeredménye* (1896., 907–930. l.); *A vízfogó gátak vastagságának elmélete és viszonylagos anyagszükséglete* (1899., 185–220. l.).

Főiskolai előadásait Ganzer László jelentette meg 1898-ban Selmechányán *Jegyzetek a gátak és gerebenek szerkesztéstanából* címmel.

Csik Imre (1857–1925)

Csik Imre erdőmérnök, természetvédő és tanár az Ung megyei Nagybereznán született 1857-ben. Pesti műegyetemi tanulmányai után Selmechányán folytatta stúdiumait (1877–79), ahol később az erdészeti tanszék tanára is volt (1881–1883).

1883-tól a brassói erdőfelügyelőségén, 1886-tól a földművelésügyi minisztériumban dolgozott. 1889–1896 között a máramaroszigeti, 1896–1904 között pedig a Budapesti Erdőfelügyelőség alkalmazottja. Ezt követően 1909-ig a Liptóújvári Erdőhivatalt vezette. Hosszabb ideig (1909–1917) kormánybiztosként tevékenykedett. (Zsámboki L. szerk., 1983. 135. l.)

Csik Imre felvidéki kapcsolatai széles körűek, itteni vonatkozású tevékenysége figyelemre méltó. Mindezt számon tartja a *Szlovák Biográfiai Lexikon* is. Különösen az erdőmérnök Tátrával kapcsolatos természetvédői munkálkodását, szervezői tevékenységét emelik ki. Csik Imre egyike volt azoknak, akik a komplex tátrai természetvédelmet nemzeti parkok létrehozása által vélték biztosítani. A természetvédelem érdekében javasolta a tátrai területek államosítását.

Csik Imre sokat tett a tátrai turizmus és idegenforgalom fellendítése érdekében, s az itteni vadászatnak is egyik népszerűsítője volt. Érdemei voltak a Grandhotel Prága (Tátralomnic), a Hviezdoslav és a Kriváň (Csorba-tó) létrehozása körül is. Ugyancsak szorgoskodott a Csorbai sporttelep kialakításánál. (SBS I., 1986. 383. l.)

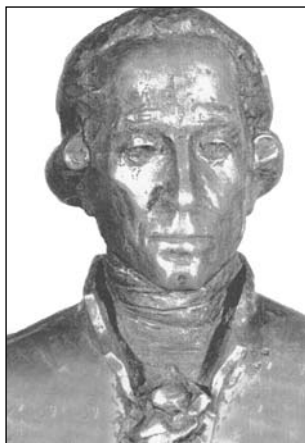
Tátrával kapcsolatos publikációi közül megemlíthetjük a Magas-Tátra kincstári birtokosairól (*Die staatlichen Besitzungen in der Hohen Tatra*. Selmec, 1914) című munkáját, valamint a *Vadhonnesítő a Magas-Tátrában* (Erdészeti Lapok, 1914), a *Bison (amerikai bölény) és kőszáli kecske vadászata a Magas-Tátrában* (Vadászati Lapok, 1907) című cikkeit.

A Tátra-vidék fejlesztése körül szerzett kiváló érdemein kívül megemlíthetjük a szaklapokban közölt, főleg a vadászattal kapcsolatos publikációit (*Fővadunk okszerű tenyésztéséről*. Erdészeti Lapok, 1902; *Fajdkakas-dürgés, A tűzok-dürgésről*. Vadászati Lapok, 1914, 1915).

A kiváló vadász és erdőmérnök, a hajdani selmeci tanár 1925. április 1-jén hunyt el Budapesten.

Delius Tragott Kristóf (1728–1779)

A selmeci akadémiának számos olyan tanára volt, akik távoli tájakról, más országokból kerültek ide, hogy átadják tapasztalataikat; tu-

dásuk a Monarchia bányászatát gazdagítsa, munkásságukkal a magyar bányatörténet részeseivé váljanak. Közülük sokan itt is diákoskodtak, majd megvetették alapját az intézet egy-egy tanszékének.

Az idegenek közül való volt Delius Kristóf is, aki a tübingiai Wallhausenben született 1728-ban. Magdeburgi gimnáziumi tanulmányai után a wittenbergi egyetemen tanult jogot, filozófiát, matematikát és más természettudományi diszciplínákat. Amolyan rövid polihisztori képzés után 1751-től a selmeci bányaiskola ösztöndíjasa lett: 1753-ig bányászatot és kohászatot tanult a Felvidék Hont megyei városában. Három évig tájainkon is gyakornokoskodott: a selmeci és a szomolnokai kincstári bányászatnál volt bányafőfelőr, bányamester, illetve bányaiskolai tanár.

Selmecbányán 1770-től tartózkodott másodízben. Mária Terézia akkor nevezte ki az akadémia újonnan alakult bányászati tanszékének tanárává és vezetőjévé. Feladatul kapta többek közt a bányászat, a bányajog, a bányagazdaságtan és az erdészet oktatását.

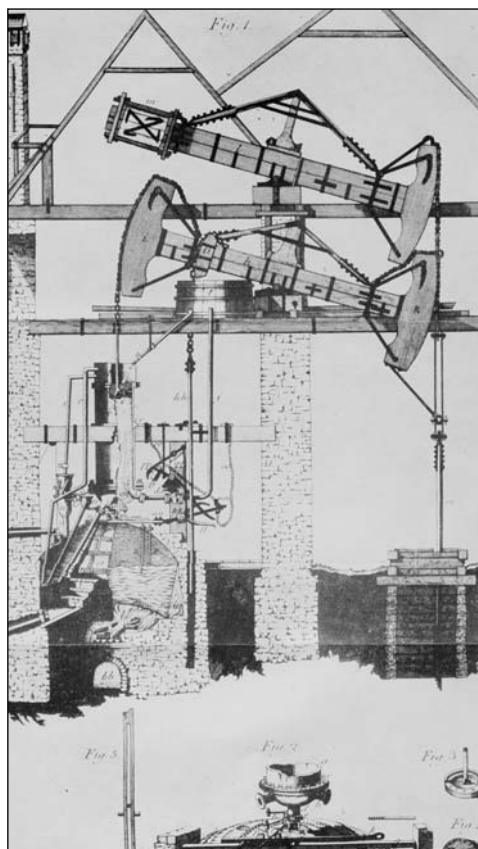
Delius nagy lendülettel fogott munkához új állomáshelyén. Mint a Monarchia egyik legfontosabb ilyen intézetét, igyekezett jól kiépíteni és működtetni. Különös figyelmet szentelt a tanszék segédeszköz-állományának, maga is

több szemléltetőeszközt készített. Ezenkívül új tanmenetet dolgozott ki, tankönyveket írt stb. A bányászattan első professzoraként szorgalmazta, hogy a bányászati tárgyakat összefüggéseikben adják elő. 1770–72 között maga is több diszciplínát oktatott az akadémián, például bányászatot, bányajogot, bányagazdaságtant és statisztikát. Mint kutató különösen a geológia terén ért el sikereket. Ama felfedezők közé tartozott, akik kimutatták az opál kémiai összetételét. (Sopko, A., 1981. 85. l.)

Delius a geológiai, bányatechnikai és bányagazdasági kérdéseket mindig a maguk összefüggéseiben vizsgálta, s így is akarta azokat megoldani. Már Selmecre kerülésének évében, 1770-ben kiadta Lipcsében a hegyek kialakulásáról és az ércképződményekről szóló könyvét az alábbi címmel: *Abhandlung von dem Ursprunge der Gebürge und der darinne befindlichen Erzadern...* (Buzulka, Š., 1981. 96. l.)

1773-ban adta ki egyik legfontosabb munkáját, a bevezetést a bányászatba. Ez Bécsben jelent meg ezzel a címmel: *Einleitung zu der Bergbaukunst nach ihrer Theorie und Ausübung, nebst einer Abhandlung von den Grundsätzen der Berg-Kameralwissenschaft für die k. k. Schemnitzer Bergakademie entworfen.* Delius-

Delius gőzgépe

nak ez a műve tulajdonképpen az első rendszeres bányaműveléstan volt, amely a korábbi „empirikus-leíró jellegű művekkel ellentétben a bányászat egészét – a bányászati földtant, a bányaművelést, ércelőkészítést, bányagéptant és bányagazdaságtant – egységes rendszerbe foglalva, a kor tudományos színvonalának megfelelő egzaktással tárgyalja. Könyvét a XIX. század közepéig alapvetőnek tartották, nemcsak a német nyelvterületen, hanem Franciaországban is”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 136. l.)

Delius a felső-magyarországi bánya- és kohóügyek legfőbb irányítójaként is nagy érdemeket szerzett. 1772-től a bécsi udvari kamara bányászati és pénzverészeti bizottságán teljesített szolgálatot. Életpályája a sikerek ellenére sem volt teljesen gördülékeny. A hadakozások-

ból és civódásokból, a zaklatásokból és meg nem értésből neki is volt bőven része. Főleg a pálya első éveiben. Így egészsége is megropant, s 1778-tól már csaknem hiába tartózkodott betegszabadságon Itáliában. 1779. január 21-én Firenzében, alig 51 évesen meghalt.

Dérer Mihály

(1847–1915)

1847. január 18-án a Turóc megyei Turócliget községben született Dérer Mihály kohász, mérés-technikus, akadémiai tanár. 1867–1871 között a selmeci akadémia diákja volt, bányászatot-kohászatot tanult.

1871-ben Zólyombereznán gyakornokoskodott, 1872-ben az akadémia vaskohászat-vasgyártás tanszékének tanára. Az analitikai kémia tárgyköréből diákjai számára tankönyvet jelentetett meg. A *Kémlésztan kivonatokban kir. bányaiskolák számára* című munkáját 1879-ben adták ki a selmechányai Joerges nyomdában. Ezt megelőzően már megjelent Selmecen *Az új, vagyis a meter-méter házi és közhasználatra, magyarázó példákkal és átszámító táblázatokkal ellátva* című munkája (1875). Ez német és szlovák nyelven is kiadásra került. (A szlovák kiadás címe: *Nové alebo metrické miery v domácnosti a obchode, príkladmi objasnené a potrebnými tabuľami na preratúvanie opatrené*)

Dérer igen sok cikket publikált a Bányászati és Kohászati Lapokban a geológia, a kohászat, a gyártástechnológia és a géptan köréből is. (Földtani észleletek. 1871; A dél-afrikai gyémántmezők geológiai viszonyai. 1873; A zólyomi lemezgyár. 1876; A bányászati és kohászati ipar a philadelphiai köztárlaton. 1877; Egy új villanygép szerkezete. 1877)

Dérer a gyakorlati életben is komoly tevékenységet végzett. Geológiai kutatásokat és geológiai térképezéseket vezetett a vihneyi-szklénói völgyben. Főmérnöke volt a libet-

bányai vasgyárnak, 1896-tól helyettes főnöke a zólyombereznai gyárnak. 1897-től a vajdahunyadi kincstári vasmű főmérnöke, 1906-tól a kincstári vasgyárak felügyelője.

Több mérnöki újítást dolgozott ki, elsősorban az olvasztókemencékre vonatkozólag. 1878-ban például a réz derítésének módszereit vizsgálta. De foglalkozott a zománcozás technikájával, az acélöntéssel, a tűzálló téglák gyártásával stb.

Dérier tevékeny tagja volt a magyarországi geológusok selmecbányai társaságának, a selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egyletnek stb.

1915. október 22-én halt meg Budapesten.

Dobšinský Pavol

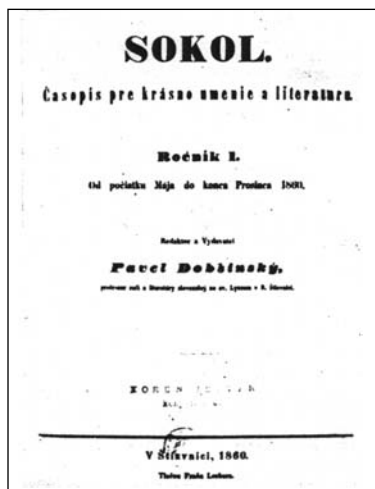
(1828–1885)

A selmeci evangélikus líceum a maga nemében jó színvonalú iskola volt annak ellenére is, hogy időnként a nemzetiségi ellentétek is fel-fellángoltak itt. Hol a magyarok panaszkodtak az élénkülő pánszláv mozgalmakra, hol pedig a másik fél neheztelt a szlovák fiatalokra nehezülő magyarosító nyomás miatt. Egy biztos: ez az iskola nem volt könnyű helyzetben az oktatás nyelvét illetően. A szlovák, német, magyar és latin nyelvi közeg, illetve nyelvi sokszat-

núság nyilván szült olyan feszültségeket, melyekkel másutt nem kellett a pedagógiai karnak szembenéznie. Ám az is igaz, hogy ezt az iskolát – melynek megannyi nagyszerű tanára volt – több náció is magáénak tarthatja, hisz többféle kultúra csírái bontakoztak itt ki évszázadokon át. S ha még az Európa különböző vidékeiről idetelepült bányászszakemberek és oktatók itt tanuló gyermekeire gondolunk, a nemzetiségi tabló még tarkább képet mutat.

Az intézmény tanárai is különféle nációhoz tartoztak. Itt tanított például a szlovák evangélikus lelkész, író, publicista, műfordító és néprajzi gyűjtő, Pavol Dobšinský is. Ő 1828. március 16-án született a Rozsnyóhoz közeli Nagyszaboson. Rozsnyón, Miskolcon és Lőcsén végezte gimnáziumi, illetve teológiai tanulmányait. 1855 és 1858 között Sebespatakon volt evangélikus lelkész. 1858-ban került Selmecbányára Szeberényi János „kisegítésére”, s egyben „*a tót nyelv és irodalom előadásával*” is megbízták őt a líceum újjászervezett „*szlovák tanszékén*”.

A szlovák nyelvet ekkor az algimnázium osztályaiban kötelezően oktatták, természetesen csak a szlovák nemzetiségű tanulóknak. Szerepelt a tantárgyak közt a szlovák a felső tagozat-

ban is, heti két órában. Dobšinský 1860 márciusában lemondott „lelkészi segédkezéséről”, de „tanári állomásán” az 1860/61-es tanévben is megmaradt. 1861 szeptemberében távozott a városból. (Brezníky J., 1889. 349–355. l.) A Rimaszombathoz közeli Derencsénybe került lelkésznek. Ott is halt meg 1885. október 22-én.

Selmeci tevékenysége kapcsán még el kell mondanunk, hogy 1860–61-ben itt szerkesztette és adta ki a kor jól ismert irodalmi és művészeti lapját, a *Sokolt*. A folyóirat magyar vonatkozású írásaira Kemény G. Gábor hívta fel a figyelmet. Többek közt Ludovít Kubáni ama verses szózatát emeli ki, amely Eötvös József szabadságot biztosító, nemzeti jogokról szóló nyilatkozatával és a nemzeti megbékéléssel kapcsolatos (*Básnický ohlas na slovo Velmožného Pána B. Josefa Eötvösa povedano v Pesti Napló – ve dňa 22. nov. 1860 v otázke národnosti*. Sokol, 1861. 9). Kemény G. Gábor megállapítja, hogy a Sokolban a „nemzeti öntudat jeleként csakhamar jelentkezett a versengés hangja”, s a költészet „a nemzetiségi érzület kifejezője lett Dobšinský folyóiratában” (Ctibor Zoch, Michal Máčay). Ám a magyar irodalom rendszeres ismertetését is szorgalmazták, elsősorban Viliam Pauliny-Tóth jóvoltából. (Kemény G., 1977. 102. l.)

Az említett Kubánival Dobšinský levelezésben állt. Egyik levelüket, amely bizonyos értelemben a szlovák–magyar viszonyt is érinti, Rudolf Chmel idézi: „Így hát, lám, itt vagyok Gömörben eltemetve – és miért? Csupán azért a szörnyű gaztettért, hogy szlovák vagyok. Csak egyetlen szó, hogy magyar vagyok és akarok lenni, csupán egyetlen kis versecske a Vasárnapi Újságban, és vívát, éljen. Azonnal legalább esküdt lehetnék. Így azonban még a jegyzőségig se viszi az ember.” (Chmel, R., 1980. 86. l.) (Lám, mennyire hasonlít ez olykor a felvidéki magyarok helyzetéhez!)

Ugyancsak Chmel tesz említést Dobšinský magyar nyelvhez való viszonyulásáról. Dob-

šinský kéziratban maradt – *Deje jednoty mládeže slovenskej* (A szlovák fiatalság egységének története) – munkájából idézi az alábbiakat: „A magyar nyelvet hetente egyszer gyakorolta velünk Rimavský olyan formában, hogy részint idéztük a magyar írók műveit, részint szabadon, kapásból beszéltünk megadott témáról...” (Chmel, R., 1980. 84. l.)

Az idézetben szereplő Rimavský (Francisci Ján, 1822–1905), akivel a magyar nyelvet gyakorolták Dobšinskýék, a „cseh-szlovák nyelv” segédtanára volt Lőcsén, s népmesegyűjtéssel is foglalkozott. Valószínűleg Dobšinskýra eme tevékenységével is hatott, hisz később maga is az egyik legalaposabb és legtermékenyebb szlovák folklórkutató lett. Hála József szóbeli közlése alapján feltételezhetjük, hogy nagy mesegyűjtőnknek és mitológiakutatóknak, Ipolyi Arnoldnak is küldött gyűjtéséből. Hála József néprajzkutató ugyanis megtalálta Ipolyi egyik Pajor Istvánhoz írott levelét, melyben Dobšinskýt emlegeti. (OSZK Kézirattár. Fond IX/463) Esetleges kapcsolatuk még feltárára vár.

Dobšinský népmeséit a szlovák irodalom történetét magyarul megíró Szalatnai Rezső így értékeli: „Van a korból azonban egy igazán hervadhatatlan próza, egy szlovák népmesegyűjtemény, Pavel Dobšinský munkája. Dobšinský is evangélikus lelkész volt, s egy életen át fáradozhatatlanul és szakszerűen gyűjtötte a népmeséket. Nagy könyve, a *Szlovák népmesék* (Prostonárodné slovenské povesti, 188) két évvel halála előtt jelent meg. Ez a szlovák nyelv aranykönyve, a népi képzeletvilág égboltja megvan magyarul is.” (Szalatnai R., 1964. 81–82. l.)

Dobšinský hatalmas gyűjteményében szerepeltette az elődök gyűjtéseinek legszebb darabjait is. Munkája így valóban kora legjelentősebb klasszikus és reprezentatív terméke volt. Feldolgozásai hűen tükrözik a népnyelv és a néplélek sajátosságait. (Botík, J. és koll., 1995. 96. l.) Dobšinský több, ma is hasznosítható elméleti munkát, folklórtanulmányt is írt. A

mesére realizztikusabban nézett, mint elődei, felhívta a figyelmet a meseelemek vándorlására, a mesetípusok változataira stb.

Neve a Magyarországon kiadott régebbi magyar nyelvű lexikonokban is megtalálható. A *Pallas Nagy Lexikona* kiemeli selmeci tevékenységét, irodalmi és műfordítói munkásságát (Byron- és Mickiewicz-fordításait), s főleg nyolckötetes folklórgyűjteményére hívja fel a figyelmet. (Budapest, 1893. 394. l.) A Révai-lexikon szócikkből az alábbi megállapítást emelhetjük ki: „Művei közül maradandó becsűek a Tót mesék gyűjteménye (*Slovenské povesti*, előbb *Škultéty Ágosttal* együtt, *Selmeczbánya*, 1861, azután újabb gyűjteményben egyedül *Turócszentmártonon* 1880–83, 8 füzet) és a Tót népszokások, babonák és játékok (*Prostonárodné obyčaje, poverý a hry slovenské*, uo., 1880).” (Budapest, 1912. 638. l.)

Doleschall (Dolezsál) Sándor (1830–1893)

Doleschall Sándor egyházi író, teológus és tanár a Pozsony melletti Modoron született 1830. november 26-án. Gimnáziumi tanulmányait is itt kezdte, a pozsonyi evangélikus líceumban folytatta, majd a bécsi teológiai intézet növendéke lett. Ezt követően Nagysurányban Sréter Horác házában nevelősködött. Innen került 1855-ben a selmeci evangélikus líceumba. S bár – mint Brezníky János írja – „*nem soká tanárkodott, de e rövid idő alatt is megmutatta, hogy mint tanár épp úgy megfelelt a kívánalmaknak, mint... az egyházi téren lelkeszi hivatásának*”. (Brezníky J., 1889. 330–331. l.)

1858-ig tevékenykedett a selmeci gimnáziumban, de volt tanítványai hosszú időn át örömmel emlékeztek vissza „*lelkes és lelkesítő előadásaira, melyekben a felsőbb osztályokban a hit- és erkölcsstudományt, az egyháztörténetet, a német irodalmat s német remekírók műveit fejtegette és magyarázta*”. Ezenkívül a görög nyelvet is sikerrel tanította. (Brezníky J., 1889. 331. l.)

1858 augusztusában Besztercebányára hívatott meg lelkésznek. Deloschall egyházi téren is bebizonyította tehetségét és szolgálatkészségét, ezért „*dr. Székács superintendens lemondása után a superintendensi méltóságra*” őt is jelölték, s „*nem csekély számú egyházak tisztelték meg szavazatukkal*”. (Brezníky J., 1889. 331. l.)

1865-től Besztercebánya választott szenyiora (evangélikus esperese), 1875-től pedig a budapesti német evangélikus egyházközség papja.

Doleschall irodalmi munkássága is jelentős. Írt alkalmi szentbeszédet, egyéb egyházi jellegű munkákat; publikált a magyar és a német nyelvű evangélikus lapokban: az *Evangélikus Egyház és Iskolában*, a *Protestáns Egyházi Iskolai Lapokban*, a *Jahrbuch des Protestantismusban*. Önálló munkái közül a *Szlovák Biográfiai Szótár* is jegyzi az alábbiakat: *Nachruf*

an Szeberényi (Selmecbánya, 1857); *A szenvedő hazánk vigasza* (Besztercebánya, 1861); *Reč, kterou při nastoupení úradu seniora cirkvi a škol ev. a v. zvolenských... držel* (Pozsony, 1865); *Beszéd tartva Ruttkay István emlékére* (Budapest, 1871); *Výklad menšího katechizmu doktora Martina Luthera* (Besztercebánya, 1872); *Eine aufgefundene Luther-Reliquie* (Budapest, 1887).

Az evangélikus egyház jeles alakja Budapesten hunyt el 1893. február 15-én.

Doppler, Christian (1803–1853)

Christian Doppler szakíró, matematikus és fizikus, akadémiai tanár neve ugyan nem szerepel a kétkötetes *Magyar Életrajzi Lexikonban*, sem az *Akadémiai Kislexikonban*, mi most mégis szerepeltetjük őt kötetünkben. Hisz a selmeci akadémia kiváló tudós tanárai közé tartozott, s akár sokan mások, külföldiként ő is pozitív hatással volt a magyarországi tudományok fejlődésére.

Nevét a szlovák kiadványokban (*Encyklopédia Slovenska*. Bratislava, 1977; *Slovenský biografický slovník*. Martin, 1986) megtalálhatjuk, de szerepel a Zsámboki László szerkesztette tanárlexikonban is (Miskolc, 1983).

A jeles tanárt a szlovák életrajzi lexikon osztrák matematikusként és fizikusként jegyzi. (Mináč., V. főszerk., 1986. 495. l.) Doppler 1803. november 24-én (Zsámboki szerint 29-én) született Salzburgban. Apja kőfaragóművész volt, s öt gyermeket nevelt. Kristóf fia a bécsi politechnikumban és a salzburgi líceumban tanult. 1829-től négy éven át a bécsi műegyetem felsőbb matematikai tanszékének tanársegédje. 1835-től prágai reáliskolai tanár, majd a gyakorlati geometria tanára a prágai műszaki intézetben.

1848–49-ben Selmecen tanított, az akadémia matematika–fizika–mechanika tanára volt. Selmecbányán bányatanácsosként is működött, s mint tudós többek közt a föld mágneses tereinek meghatározásával foglalkozott.

1848-tól tagja volt a Bécsi Tudományos Akadémiának. A bécsi műegyetemen a gyakorlati geometria tanára, a tudományegyetemen pedig a fizika professzora lett.

Doppler a modern asztrofizika terén nemzetközi sikereket ért el, s felfedezője volt a róla elnevezett Doppler-effektus elvének. Tudományos munkáit német nyelven publikálta. Ezek közül a következőket említjük: *Über das farbige Licht der Doppelsterne* (Praag, 1842); *Arithmetik und Algebra. 1. Bd. Der Elementar-Mathematik* (Praag, 1844). Első munkájában a „kettős-csillagok” színes fényhatásával foglalkozik. Ebből született ugyanis a modern asztrológia Doppler-féle elmélete. Doppler egyébként az akusztikai és fényhatások vizsgálatának jeles képviselője volt.

A világviszonylatban is ismert tudós Velenében halt meg 1853. március 17-én.

Fábry (Fábri) Tamás (XVI. sz. első fele – 1592)

A selmeci evangélikus líceum a legelső protestáns gimnáziumok egyike volt a történelmi Magyarországon. A városi tanács 1565. au-

gusztus 1-jén ebbe az intézetbe hívta meg Bártfáról igazgatónak Fábry Tamást.

Az egyházi író és pedagógus korának „*hírnevesebb evangélikus tanítói közé tartozott, rendkívül tudós ember, méltó tanítványa, majd utódja is nagy mesterének, Stöckel Lénárdnak, a bártfai iskola külföldön is elismert kimagasló igazgatójának*”. (Hamrák B., 1910. 16. l.) Stöckel Luthernek is személyes ismerőse volt, a boroszlói és a wittenbergi egyetemeket látogatta. Róla nevezték el a „*Stöckel-féle bártfai rendtartást*”, amely a városi-humanista iskola egyszerűbb változatát képviselte. (Mészáros I., 1988. 51. l.)

Fábry, aki a XVI. század első felében született Besztercebányán, a magas fokon álló bártfai gimnáziumból Stöckel ajánlására ment Wittenbergbe. Az egyetem befejezése után Erdélybe került, de 1560-ban már szülővárosa gimnáziumában tanított. Még ebben az évben átkerült Bártfára, ahol feleségül vette volt tanárának, Stöckelnek a leányát. A selmeci gimnáziumok történetét röviden feldolgozó Hamrák Béla említi, hogy Fábry lakodalmába meghívták „*a mecénáskodásáról jól ismert selmeci tanácsot is, amely megtiszteléseért a tanács egy márka ezüstöt küldött Fábrynak ajándékkul*”. (Hamrák B., 1910. 16. l.)

Apósa halála után a bártfaiak Fábryt választották igazgatónak. „*Ebben az állásban érte őt a selmeci tanácsnak a meghívása, hogy az itteni gimnázium vezetését vegye át*.” A meghívást Fábry bizonyos feltételek mellett elfogadta, s 1566 januárjában érkezett Selmecbányára. (Hamrák B., 1910. 17. l.) Ő volt az első igazgató itt, aki hetenként 3 forint fizetést kapott a régebbi kettő helyett. Sógorát, Stöckel Dénest is elhozta a gimnáziumba. Fábryt azonban a török fosztogató csapatoktól való félelem elriasztotta a városból (Breznyik J., 1883. 341. l.), s 1567 februárjában a selmeciek nagy szomorúságára Bártfára távozott. Mint Hamrák Béla írta: „*A selmeciek ugyan visszahívták, mert nagyon*

megszerették a nagy tudományú férfit, de Fábry hű maradt Bártfához, melynek iskoláját azontúl haláláig igazgatta.” A városban olyan tekintélynek örvendett, hogy ő volt az első a tanárok közül, aki „*a belső tanács tagjai közé jutott*”. (Hamrák B., 1910. 17. l.)

Munkásságát a szlovák lexikonok is számon tartják, kiemelve többek közt pedagógiai, irodalmi és vallási kérdésekkel foglalkozó munkáit. Művei közül az alábbi, latin nyelven írt dolgozatokat említik: *Examen thesium et regularum Zwinglianarum de coena Domini* (Bártfa, 1586); *Brevis methodus verae doctrinae de coena Domini* (Bártfa, 1590); *Apologia examinis ecclesiae Barthensis* (Bártfa, 1590); *Historiae colloqui chepregiensis* (Bártfa, 1591). (Mináč, V., 1987. 39. l.) Megírta apósa, Stöckel Lénárd életrajzát is, de ez kéziratban maradt. (Gulyás P., 1992. 82. l.)

1592. január 5-én hunyt el Bártfán.

Faller Gusztáv (1816–1881)

Amikor Faller Gusztáv, a kor ismert műszaki szakembere elhunyt, így írtak róla az egyik korabeli szaklapban: „*A nehéz harczot vívó, léteért küzdő magyar bányászatnak ismét egy oszlopa dőlt ki, ismét egy régi jeles bajnokát ra-*

gadta el a halál, ki úgy is mint gyakorló bányász, úgy is mint bányászati író, de kiváltképpen mint a bányászati tudományoknak leghivatottabb apostola: mint akadémiai tanár, mara-dandó, hervadhatatlan érdemeket szerzett ma-gának...” (Farbaky I., 1881. 22–23. l.)

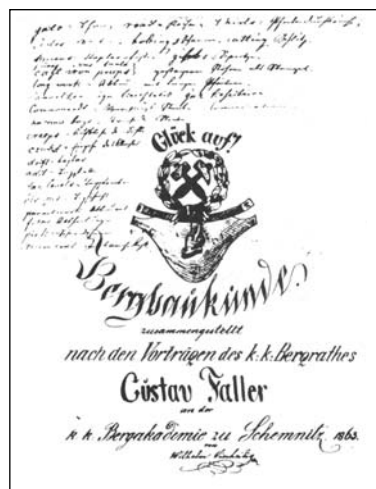
A jeles bányamérnök és bányászati akadémiai tanár életútja szorosan összeforrott a Fel-vidékkel. Gölnichbányán született 1816. március 2-án. A selmeci akadémián tanult 1836–1840 között bányászatot, erdészetet és kohászatot. Egy ideig Bécsben Haidinger Vilmosnál geoló-giát hallgatott. 1843–1846-ban a bányaműve-lés–bányamérés–bányagéptan tanszékének ta-nársegéde, 1850–51-ben helyettes tanára, 1855–1870 között pedig rendes tanára, illetve vezetője volt. A szélaknai kincstári bányászat-nál bányatisztviselőként is tevékenykedett, nyugdíjba vonulása után pedig a jászói apátság bánya-, erdő- és jószágügyi tanácsosa lett. *„Csendes elvonultságban múlt ki e világból”* 1881. január 20-án.

Vajon milyen érdemei tették Faller Gusztáv nevét halhatatlanná? Többek közt a tanári pá-lyán kifejtett magas szintű tevékenysége. A hí-res selmeci tanárdinasztiák egyikének alapítója ő. Fia, Károly, ismert fémkohómérnök és szin-tén tudós tanár volt.

Faller Gusztávról, a kedves tanárról írta egykor az akadémia igazgatója, Farbaky István, hogy *„a selmeczi bányász- és erdészakadémiá-nak jó hírnevét Norvégiának hólepte bérzeitől a kapföldig és az európai civilisationak meghó-dolt Japántól a Sierra Nevada érczett hegylán-cáig segítette terjeszteni”*. (Farbaky I., 1881. 22. l.) A nagy műveltségű, nyelveket ismerő ta-nár *„tanítványainak rendkívüli ragaszkodását és szeretetét, megnyerő modora és éppen oly ér-dekes mint jeles előadásai, nemkülönben azon nagy jártasság által, melyet a bányászat külön-féle ágában minden alkalommal tanúsított, tel-jes mértékben kiérdemelte”*. (Farbaky I., 1881. 23. l.) Csath Béla is hangsúlyozza, hogy Faller

„életművének kiemelkedő eseményei professzo-ri működéséhez fűződnek”. (Csath B., 1992. 130. l.)

Faller szakirodalmi munkássága is nemzet-közi jelentőségű. A tudományágában ismertebb művei közül megemlíthetjük a *Der schemnitzer Metall-bergbau...* (Schemnitz, 1865) és a *Beschreibung einiger wichtigerer metall-berg-baue der comitate Zips, Gömör und Abauj* (Schemnitz, 1868) címűeket, melyekben a selmeci, a Szepes, Gömör és Abauj megyei fémbányákat mutatja be. 1858–1867 között a birodalom három bányászati intézetének /Selmec, Leoben, Příbram/ periodikusan meg-jelentetett négy évkönyvét (*Berg und Hüttenmännisches Jahrbuch*) is ő szerkesztette.

Faller történeti kutatásokkal is foglalkozott, ő volt a magyar bányászati-kohászati szakem-berképzés történetének első alapos kutatója. Munkájának eredménye 1871-ben jelent meg önálló kötetként Selmecbányán *A selmeczi M. Kir. Bányász- és Erdészakadémia évszázados fennállásának emlékkönyve* címmel.

Faller Gusztáv gyakorlati szakemberként is nagy elismerést szerzett hazájának. A geológia és a mineralógia behatóbb tanulmányozása vé-gzett a Bécsi Bányászati Múzeumban végzett

megfigyeléseket. 1840-ben Horvátországban volt bányagyakornok. 1843-ban az udvari kancellária küldte őt a nevezetesebb hazai és külföldi bányaművek és telepek tanulmányozására. 1852-ben a tiroli bánya- és sóművek mérnökeként dolgozott. Természetesen legalaposabban a selmec-szélaknai bányatelepeket ismerte. A körülbelül „40 geográfiai mérföld hosszúságú bányanyilomok, alagok és tárnák közt alig volt egy-kettő, melyet meg nem járt volna”. (Farbaky I., 1881. 23. l.) Nevéhez fűződik a dorogi szénmedence geológiai és bányászati viszonyainak első tudományos igényű vizsgálata is. (Zsámboki L., 1983. 147. l.)

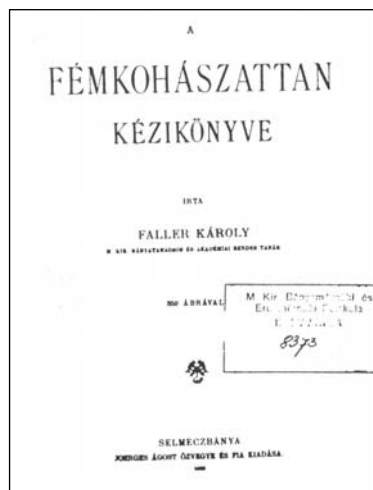
Faller Gusztáv emlékét az észak-honti bányavárosban is ápolják. Neve szerepel a Selmecbánya és környéke neves személyiségeit bemutató kiadványban. (Herčko., I., 1995. 60. l.) Illik hát nekünk is emlékeznünk nagy elődünkre.

Faller Károly (1857–1913)

Faller Károly fémkohómérnök és főiskolai oktató a híres selmecbányai tudós tanárdinasztiák egyikének a tagja. 1857. május 17-én született az ősi bányavárosban, Selmecen, ahol már édesapja is bányászati akadémiai tanár volt. Más források szerint a születés dátuma 1857. május 21. (Csath B., 1992. 130. l.)

Selmecbányán és Kassán végezte középiskolai tanulmányait, 1875-től pedig a bányászati akadémia diákja volt. A főiskolai tanulmányok befejezése után dolgozott Kassán, Nagybányán és Budapesten, majd 1882-ben Selmecen a kohászat tanárának nevezték ki. Kisebb szakmai kitérők után 1894-ben a fémkohászati tanszékre került, melynek 1913-ig volt a tanára. Közben a kormány külföldre küldte, hogy tanulmányozza a nevezetesebb kohóműveket. A kitekintés hasznos volt: tapasztalatairól eredeti tanulmányokat, élményeiről útleírásokat készí-

tett. Többek közt olyan fejlett ipari országokban járt, mint Németország, Olaszország, Svájc, Franciaország, Anglia, Belgium, Hollandia és Svédország.

Selmecbányán az akadémia tudós tanárai egyben tankönyvírók is voltak. Faller Károly is megírta itt legnagyobb művét, *A fémkohászat tan kézikönyve* című monográfiáját. A négykötetes mű 1896-ban, 1898-ban, 1902-ben, illetve 1904-ben jelent meg Selmecbányán. A szakemberek szerint „Ez a könyv hosszú időn keresztül volt a fémkohászok segédkönyve. Értékességére jellemző, hogy idősebb fémkohászaink még ma is haszonnal forgatják. Jó ideig ez volt az egyetlen magyar nyelvű fémkohászati munka.” (Horváth Z., 1959. 556–561. l.)

Faller Károly a maga szakterületén az úttörő munkák egész sorát végezte el. Magyarországon például ő próbálta elsőként „a metallográfiai módszereket a fémkohászatban lejártszódó jelenségek magyarázatára felhasználni”. (Horváth Z., 1959. 559. l.) 1903-ban Budapesten kiadta a *Tanulmányok a metallográfia terén* című munkáját, 1905-ben pedig ugyanott *A kemény ólom mikrostruktúrája* című műve jelent meg. Tanulmányokat írt az újabb robbanóanyagokról és a fémek kolloidális állapotáról is.

Nem szigetelte el magát a közélettől sem. A vármegyei monográfia számára ő készítette el a *Fémkohászat* című fejezetet. Ebből megtudhatjuk, hogy a selmeci kohászat legrégebbi korát „homály fedi”, de bizonyítható, hogy már a XIV. században léteztek itt kohók. Ez idő tájt minden bányaművelő saját kohóval, illetve fémolvasztóműhellyel rendelkezett. A fémkohók dolgozták fel a selmeci kerület bányáinak ásványkincseit: az ezüst- és ólomércet, valamint az ólmos rézércet.

A gazdag tárgyi ismeretekkel rendelkező tanár, a világhírt oktató pedagógiai módszereire is jellemző volt, hogy az elméleti oktatást eredményesen összekapcsolta a gyakorlattal. Erre Selmecen megvolt a lehetőség is, hisz a város „dús bányakincseivel” évszázadokon át élte a virágkorát. Nem véletlen hát az sem, hogy amikor a XVIII. század elején arról kellett döntenie a bécsi kormánynak, hol állítsák fel a bányászati iskolát, Béccsel és Prágával szemben Selmec került előtérbe. Hisz – amint a megokolásban

hangoztatták –: „*A város kicsiny ugyan, de intelligens karakterű, ahol a valódi bányászszellem réges-régen otthonos és meleg talajban gyökerezik...*” (Sobó J., 1906. 199. l.)

A hagyományok gazdagításához a maga területén kétségtelenül jelentősen hozzájárult jeles szülöttünk, magyar tanárelődünk, aki 1913. május 30-án hunyt el Budapesten.

Farbaky Gyula

(1870–1911)

Farbaky Gyula, a nagy tehetségű bányászati és kohászati szakember, a selmeci akadémia tanszékvezető tanára, az európai műveltségű tudós, 1911 októberében tragikus körülmények közt hunyt el Selmecbányán. Az akadémia épülő „kémiai palotájának” ellenőrzése közben érte a halál: a leomló föld temette őt maga alá.

Farbaky – ahogyan az intézet rektora írta nekrológiájában – a legképzettebb szakemberek közé tartozott. „*Lelkes, buzgó tanár; nagy szorgalmú, fáradhatatlan szakember; őszinte barát, kedves kolléga volt.*” (Litschauer L., 1911.) Farbaky 1870. április 18-án született Munkácsen. Kassán érettségizett, 1887-től 1891-ig pedig a selmeci akadémia hallgatója volt. A fémkohászati szakon végzett, de később bányászatból is diplomázott. 1892-ben lett asszisztens Selmecbányán, ám 1894–95-ben már az aacheni műegyetem tanársegédje a fémkohászati és kémlepszettani tanszéken. 1895-ben Westfáliában és Belgiumban, majd Svédországban tanulmányozta a fémkohászatot. Tanulmányútjáról, külföldön szerzett tapasztalatairól rendszeresen beszámolt a Bányászati és Kohászati Lapok hasábjain. 1892-ben például az *Úti jegyzetek délolaszországi nevezetesebb fémkohókról* című beszámolója látott napvilágot. 1896-ban ugyanitt tette közzé a *Fémkohászati úti jegyzetek Belgium, Hollandia, Svédhon, Norvégia, Németország s Ausztriából* című munkáját is. Természetesen más hazai és külföldi lapokban is publi-

Faller Károly síremléke
a Frauenbergi-temetőben

kált, s közölt tanulmányokat a *Selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egylet évkönyveiben* is, például a tellurgyártásról.

1895-től a selmeci kohóhivatal mérnökeként dolgozott. 1896-ban a millenniumi kiállítás kohászati részét rendezte. 1901-ben csoportbiztos volt a párizsi nemzetközi kiállításon. Közben egy ideig a pénzügyminisztériumban is dolgozott Budapesten. 1901-ben a selmeci akadémia új épületét kollaodálta, s a következő években a bányagépészetet tanulmányozta Aachenben és Berlinben. 1905-től haláláig a selmeci főiskola II. gépészeti tanszékének rendes tanára, illetve vezetője volt.

Külföldi tanulmányútjai és megfigyelései során rengeteg tapasztalatra, új ismeretre tett szert. Szorgalmasan gyűjtötte az anyagot a színesfémkohászatot bemutató monográfiájához. Részben elkészült *A szakítógépek elmélete* című tanulmánykötetével is. Sajnos, a halál fiatalon derékba törte pályáját, s megakadályozta tervezett köteteinek megjelenését, a reményteljes jövő kibontakozását.

A főiskola egyik „jeles, nagy tehetségű, szorgalmas”, de fiatalon elhunyt tanárát 1911. október 5-én a gyászolók nagy tömege kísérte utolsó útjára. Händel Vilmos evangélikus esperes temette őt, a tanári kar nevében pedig Réz Géza búcsúztatta. Síremléke ma is áll a selmeci evangélikus temetőben, az 521. számú parcellában.

Farbaky István (1836–1928)

Farbaky István, a jeles feltaláló és szakíró, a kiváló iskolaszervező és főiskolai tanár 1836. augusztus 15-én született Nyíregyházán. Az elemi iskolát és az alгимnáziumot szülővárosában végezte. 1850-ben Eperjesre került, ahol érettségét szerzett. 1854–58 között a selmeci akadémián bányászatot és kohászatot tanult. 1859-ben a csehországi Příbramban volt gya-

kornok, majd ezt követően 1859-ben az akadémia matematika–fizika–mechanika tanszékének tanársegédje lett. 1865-től rendes tanár, 1872 és 1892 között az általános és vasgyári géptan tanszékének előadója és vezetője. Közben 1876-tól az akadémiának is igazgatója, illetve rektora. Hatszor választják meg ebbe a tisztségbe. Az intézmény rendkívül sokat köszönhet neki. Tudását és tehetségét már akkor is felismerték hallgatói, amikor még németül volt kénytelen előadni, dacára annak, hogy akkor nem beszélhette jól ezt a nyelvet. Minderre így emlékszik vissza önéletrajzában: „*Tapasztaltam, hogy a német nyelv nem tökéletes bírása dacára is a hallgatók és a tanári testület tevékenységemmel meg voltak elégedve, és nemcsak az akadémia igazgatósága részesített az előadásokért év végén külön remünérációban, ami aztán többször ismétlődött, de az akad. ifjúsága is kimutatta elismerését a maga módja szerint úgy, hogy mikor a Schachtról (ifjúsági kocsmá) haza, illetőleg a városba menve ablakaim alatt német énekszóval elvonult, sohasem mulasztotta el refrénképpen magyarul »Éljen Pista bácsi« hozzáfoglalni.*” (Farbaky I., 1929. 26. l.)

Erre az időszakra esett Selmecbányán az Erdészeti Lapok alapítása. A témát érintő kutatók közül sokan megelégedtek Farbaky lapalapítási érdemeiről. Talán azért, mert ő maga

bányamérnök volt. Visszaemlékezéseiből azonban kiderül, hogy Wagner Károly, Divald Adolf és mások mellett ő is sokat tett a magyar erdészeti szaknyelv érdekében. Igaz, Divald volt köztük a „legagilisabb és legnyughatatlanabb”, mert „ő *tette szóvá és élesen kritizálta a germanizáló »Ungarische Forstverein«-nak és szaklapjának, az »Ung. Forstzeitung«-nak szereplését...*” (Farbaky I., 1929. 26. l.)

A bécsi minisztériumnak nem is tetszett a magyar érzelmű selmechányai tanárok tevékenysége, ezért Divaldot és Wagnert egy időre elhelyezték innen. Ideiglenesen így Farbakyra bízta az Erdészeti Lapok kiadását és szerkesztését. Az eltávolított tanárok természetesen a háttérből is irányították a munkát.

Abban is nagy érdeme volt Farbakynak, hogy 1867 októberétől az erdészeket magyar nyelven oktathatták. A bányászati akadémián, sajnos, továbbra is németül folyt a tanítás. Az 1880-as években újabb sikereket értek el Farbaky irányítása alatt. 1881-ben megjelent a Bányászati és Kohászati Lapok első száma. Farbaky egyébként 1892-ig volt a folyóirat szerkesztője, s nagyban hozzájárult a magyar bányászati szaknyelv kialakításához.

1884-ben az iskola helyiségeinek világítása foglalkoztatta a tudós tanárokat. Saját szerkesztésű akkumulátorok előállítására törekedtek, amit sikerrel meg is oldottak. Ebben is Farbakyé volt a fő érdem. „*Nevét a magyar fel-találók között a Schenek Istvánnal közösen kifejlesztett nagy teljesítményű akkumulátoruk révén tartják számon.*” (Zsámboki L., 1983. 152. l.)

Farbaky dolgozta ki az akadémia új oktatási rendjét és tanterveit is. E szerint a bányászati karon négy szakot oktattak, mégpedig a bányászatot, a fémkohászatot, a vaskohászatot és a gépészpépítést. Péch Antallal együtt sokat tett a selmeci bányászat korszerűsítéséért is.

A nagy építkezések korszaka szintén Farbaky rektorsága idejében kezdődött. Több

épületet vásárolt és újítt fel az intézet, gyarapodott gyűjteménye stb. Schulek Frigyes tervei szerint varázsolták újjá a Fritz házat, 1891-re felépült az új erdészeti „palota” stb. Közben arra is volt energiájuk a tanároknak, hogy még a nagy építkezések előtt megalakítsák a Magyar Bányászati Irodalmat Pártoló Egyesületet. Így a szakma nyelve is egyre erőteljesebben épült, bontakozott.

Szerteágazó volt Farbaky közéleti és szakirodalmi tevékenysége is. 1889-től főbányatanácsos, 1903-tól miniszteri tanácsos lett. 1892 és 1901 közt Selmechánya országgyűlési képviselője volt. Hosszú időn át az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület alelnöki tisztét is betöltötte, s éveken át felügyelte a helybeli evangélikus líceumot.

Farbaky István sírja a Kopogtató melletti evangélikus temetőben

Schenek Istvánnal alapvető tanulmányt írt az elektromos akkumulátorokról (Bányászati és Kohászati Lapok, 1885). *A fogaskerekek számítása* című úttörő dolgozata 1892-ben Selmechányán jelent meg. 1901-ben ugyanott adták ki magyar és szlovák nyelven a *Selmechánya országgyűlési képviselőjének beszámolóját*.

Farbaky István az akadémia Sopronba való telepítése után is Selmechányán maradt. Magá-

nyosan élt a városban (egy ideig a Szentháromság téren, a Rubigall ház melletti épületben lakott) és társtalanul hunyt el 1928. december 3-án. Síremléke ma a Kopogtató melletti evangélikus temetőben látható. Megérdemli, hogy az idelátogató magyarok tiszteletüket tegyék erre felé.

Fehér Dániel

(1890–1955)

Fehér Dániel növényfilozófus, „*a magyar talajbiológia nagymestere*” szintén Selmechánynán kapta meg a főiskolai alapképzést, s vált fokozatosan az erdészeti tudományok, a növényélettan, a sugárzásbiológia és a talajbiológia úttörőjévé, harcos kutatójává. (Soó R., 1955. 87. l.)

1890. október 27-én született a Győr-megyei Tekepusztán. Budapesten érettségizett, s 1912-ben végzett a selmeci erdészeti akadémián. Innen Berlinbe került, ahol a tudományegyetemen hallgatta a híres tudósok (Planck, Haberlandt, Fischer) előadásait. A világháború megszakította tudományos pályáját, csak 1918-ban került vissza Selmechányára, ahol a főiskola Növénytani Intézetében kapott tanársegédi állást. Valószínűleg rövid selmeci tanári tevékenysége miatt a többször idézett szlovák lexi-

konok s a selmeci tanárlexikon sem tartja őt számon. Itteni működéséről Kotlár Károly tudósít (1987., 513–516. l.), s mi is fontosnak tartjuk e rövid ideig tartó indulást megemlíteni, hisz a sikeres karrier első állomásáról van szó.

Fehér közreműködött a főiskola Sopronba költözésében, majd tovább képezte magát. Bécsben növényélettanból és kémiából tett doktori szigorlatot. Az 1920–30-as években tanulmányutakon vett részt a skandináv államokban, Svájcban, Németországban, Franciaországban és Olaszországban. 1930-ban norvég–magyar expedíciót szervezett a lappföldi erdők megismerésére. 1934-ben és 1936-ban a Szaharát járta be. Közben előadásokat tartott az Erdészeti Kutató Intézet nemzetközi kongresszusain.

1934-ben egyetemi nyilvános rendes tanári címet kapott, 1949–50-ben dékán, 1951-ben az MTA Soproni Talajbiológiai Osztályának vezetője. 1954-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották.

Szakírói munkássága igen jelentős, főleg az erdők szénsavtáplálkozásának biológiai vizsgálata szempontjából. 1928 és 1935 között Mágócsy-Dietz Sándorral három kötetben foglalta össze az erdészeti növénytant: a morfológiát, a fiziológiát és a részletes növénytant. (Erdészeti növénytan I–II–III. Sopron, 1929–1935)

Vági Istvánnal közösen két fontos könyvet is megírt (*A szerves vegytan elemei*. Sopron, 1930; *A talajtan elemei*. Sopron, 1931). 1933-ban németül jelentette meg az *Erdőtalanok mikrobiológiáját* (*Unter suchungen über die Mikrobiologie des Waldbodens*. Berlin, 1933).

A Szahara-utazások eredményeként 1939-ben Párizsban francia nyelven adta ki *A sivatagi talajok mikrobiológiai kutatásait* (*Recherches sur la microbiologie des sol désertiques*. Párizs, 1939).

Az 1954-ben kiadott főműve, a *Talajbiológia* (Budapest) „*ma is egyedülálló világviszonylatban is a maga területén*. Korszerű bio-

cönológiai képet nyújt a talaj élővilágáról, az ökológiai tényezők messzemenő figyelembevételével”. (Kotlár K., 1987. 513–516. l.)

Életrajzírója megemlíti, hogy Fehér Dániel „kitűnő előadókészségű tanár volt, tanítványai figyelmét színes gondolatfűzésével mindig le tudta kötni. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a főiskolai botanikus kert megteremtése terén is”. (Kotlár K., 1987. 515. l.)

Tudományos munkásságát így összegezi Kotlár Károly: „Az ökológiai tényezők elemzése során jutott el ahhoz a növényteni felismeréshez, hogy elengedhetetlenül szükséges az elemek átható sugárzásának növényélettani hatásvizsgálata. Ehhez kidolgozott biofizikai eljárása kiemelkedő eredményeket hozott, s alapjául szolgált a későbbi radioaktív izotópos kutatásokhoz.” (Kotlár K., 1987. 514. l.)

Fehér Dániel Sopronban halt meg 1955. február 22-én.

Feistmantel Rudolf (1805–1871)

Feistmantel Rudolf akadémiai tanár munkássága több szállal is kötődött a magyar erdészethez. A kiváló szakember 1805. július 22-én született Bécs egyik külvárosában, Ottakringben. A marianbrunni erdészeti tanintézetben ta-

nult, s már fiatal erdőmérnökként hozzáfogott egy erdészeti tankönyv megírásához.

Az osztrák erdőhivatali mérnököt 1835 áprilisában nevezték ki bányatanácsosi ranggal a selmecbányai erdészeti tanintézet tanárává. Lang Nepomuk Jánossal ellentétben támogatta a tanintézet Selmecen való maradását. Elutasította a mezőgazdasági tanintézettel történő összekapcsolás gondolatát, mert szerinte a mezőgazdasági szakoktatás magángazdasági érdek volt, míg a bányászat és az erdészet a nemzetgazdaság ágazatai. Úgy gondolta, „amíg Selmecbányán a Bányászati Akadémia létezik, az Erdészeti Tanintézetnek is ott van a helye”. (Lesenyi F., 1958. 84. l.)

Feistmantel Selmecre érkezése után új tantervet dolgozott ki, melynek alapján a hallgatók az első évben az alap-, a második és harmadik évben az erdészeti képzést kapták. Az erdészettan tanáraként az elméleti oktatás mellett a gyakorlati képzést is fontosnak tartotta. „Szorgalmazta a diákok erdőgazdasági munkában, földmérési gyakorlatban és tanulmányi kirándulásokon való részvételét. Tanügyintézmények szervezésével is igyekezett az elméletet szemléletesebbé, színesebbé tenni. Ugyancsak a gyakorlati oktatást szolgálta az 1837-ben megszervezett kisiblyei tanulmányi erdő. Kisiblyén és 1838-ban a tanintézet »fortuna háza« mellett botanikus kert kiépítését kezdte el.” (Dr. Oroszi S., 1987. 524. l.) Selmecen kezdetben egymaga oktatta az erdészettel összefüggő összes természettudományi tantárgyat és szakismeretet.

1835–1837 közt Bécsben kiadta négykötetes nagy összefoglaló erdészettanát az alábbi címmel: *Die Fortwissenschaft nach ihrem ganzen Umfange und mit besonderer Rücksicht auf die österreichischen Staaten* (Wien, 1835–1837). Munkájában „nemcsak az erdészet korabeli összes ismeretét írta le, hanem a negyedik kötetbe jelentős erdészeti politikai célokat is belefoglalt. Kifejtette többek között,

hogy az ún. feltétlen – mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas – erdőtalajokon a faállományt fenn kell tartani, mivel közegészségügyi, éghajlati stb. szerepüknél fogva felbecsülhetetlen nemzetgazdasági jelentőségük van. Mivel a jövedelmet alig vagy nem hozó erdők fennmaradását magántulajdonban nehéz biztosítani, legcélszerűbb, ha azokat az állam veszi birtokába”. (Dr. Oroszi S., 1987. 523–524. l.) 1854-ben Bécsben jelent meg az *Allgemeine Waldbestandstafeln* című műve is.

A széles látókörű erdőgazda már 1837-ben egy emlékiratot terjesztett az uralkodó elé az osztrák–magyar állami erdők kezelésének észszerű szervezéséről. Sajnos, „már ekkor éreznie kellett a merev konzervatív bécsi legfelsőbb hivatalnokoknak a haladástól idegenkedő szellemét, amellyel a későbbi pályafutásán is annyi nehéz harcot kellett megvívnia”. (Lesenyi F., 1958. 80. l.) A memorandumot háromévi „hevertetés” után mégis elfogadták.

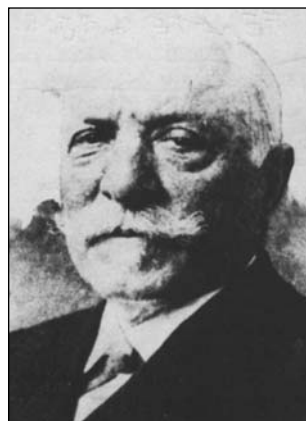
Feistmantel Rudolf nevéhez fűződik az Osztrák Birodalmi Erdészeti Egyesület megalakítása, s ő segítette elő az Országos Erdészeti Egyesület elődjének, a Magyar Erdészegyesületnek 1852-ben történt megalakulását is.

1847-ig maradt Selmecbányán. Még megélte, hogy az erdészeti tanintézetet 1846-ban jogilag is egyesítették a bányászati akadémiával, s ettől kezdve a két tanintézet Bányászati és Erdészeti Akadémia néven működött tovább. Feistmantel sokat foglalkozott a tanulók szociális problémáinak megoldásával is. Éppen ezért kedvelt embere volt az ifjúságnak, mely „annyira megkedvelte őt, hogy amikor 1841 telén súlyosan megbetegedett, tanítványai ragaszkodtak ahhoz, hogy amíg a veszély tart, szeretett tanáruk betegágya mellett éjjeli őrseget álljanak”. (Lesenyi F., 1958. 89. l.)

Selmechről való távozása után a pénzügyminisztériumhoz került, ahol a műszaki erdészeti osztály főnökévé nevezték ki. Bécsben halt meg 1871. február 7-én. Halála előtt azonban

még aktív német nyelvű szakirodalmi munkásságot fejtett ki.

Fekete Lajos (1837–1916)

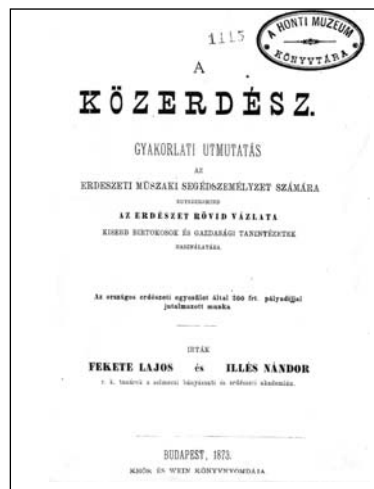
A magyar erdészeti irodalom kezdete tulajdonképpen 1862-ig nyúlik vissza, amikor Wagner Károly szerkesztésében megjelent az Erdészeti Lapok első száma. 1867-ben aztán a selmeci katedrán is „felcsendült a várva várt magyar nyelv édes hangja”. A tanerőkről ugyancsak Wagner Károly gondoskodott. Beosztottjaitól a szakmai felkészültségen és az előadói képességeken kívül megkívánta a magyar nyelv tökéletes ismeretét, valamint az „odaadó hazafiságot” is.

Az első magyarul oktató tanárok egyike volt. Dr. Nemky Ernő idézi az Erdészeti Lapok 1966-os számában a Fekete Lajosról közölt sorokat. Eszerint a jeles tanár neve a főiskola „azon korszakával (39 évével) van összeforrvan, amelyben a magyar erdészeti szakoktatásnak már 1848-ban valóra vált, de a magyar szabadságharcra csaknem elbukott eszméje, alkotmányunk újraéledésével, végre maradandó testet öltött, s magyar erdészeti irodalmunk és szaktudásunk – jóformán a semmiből – tisztes magaslatra emelkedett”. (Dr. Nemky E., 1966. 199. l.)

Fekete Lajos 1837. június 18-án született Tordán. A kolozsvári unitárius gimnázium elvégzése után 1856-ban a Selmeci Erdészeti Akadémiára került. Ugyanitt 1867-től helyettes segédtanár és erdőgyakornok lett. 1869-től az Erdészeti Akadémián a titkári teendőket is ellátta. 1873-ban rendkívüli tanárrá nevezték ki, s a növényteni-erdőnevelési tanszék vezetője lett. Több tantárgyat is oktatott, például a növénytant és gyakorlatot, az állattant és gyakorlatot, az erdészeti rovartant, az erdőtenyésztést és az erdővédelmet, valamint a vadászati és úrbéri törvényeket. 1891-ben átvette az erdőrendezési tanszék vezetését; 1893-ban az akadémia aligazgatója, az 1897–98-as és az 1899–1900-as tanévben pedig igazgatója volt.

Fekete Lajos pedagógiai tevékenysége kiemelkedő a maga nemében. Mint egyik életrajzírója megfogalmazta: „Éles elméje, széles körű tudása teljes mértékben képessé tették őt arra, hogy egyetlen tudományterület megalapozásában és továbbfejlesztésében kiválót és maradandót alkothasson. Ez számára talán nagyobb elismerést és több dicsőséget jelentett volna. Ő azonban inkább választotta a kisebb elismeréssel járó, kevesebb dicsőséget hozó munkát: az erdészeti tudományok magyar nyelvének kialakítását, s a hazai szakirodalomnak minél több tudományra való kiterjesztését; egyetemes magyar erdészeti irodalom megteremtését; magyar erdészeti szakemberek tudásának megalapozását és ezzel fejlődésük megindítását. Ezért élete célja nem egyéni érdekeinek szolgálata, hanem a magyar erdészeti szak jövőendő nagyságának megalapozása, fejlődésének elindítása volt.” (Dr. Nemky E., 1966. 201. l.)

Oktatómunkáját az a cél vezérelte, hogy minél képzetesebb, egyre nagyobb tudású szakembereket neveljen. „Igazi pedagógus volt tehát, akinek legnagyobb örömet okozott, ha látta, hogy tanítása nem hiábavaló, hogy az termékeny talajra hull és ott fejlődésnek indul.” (Dr. Nemky E., 1966. 201. l.)

Mint pedagógus nagy súlyt fektetett a szemléltetésre. Ennek céljából különböző gyűjteményeket alakított ki. „Tanítványai egész életükön vallották, hogy nemcsak megismerték, megtanulták, hanem meg is szerették az általa tanított tárgyakat.” (Taraba M., 1987. 533. l.)

Fekete mint „az igazi munkásság és haldás valódi bajnoka fáradhatatlanul küzdött az erdészeti akadémia ügyének előbbrevitelén. Berendezte az akadémia növénykertjét, melyben számos külföldi fánemet honosított meg...” (Vadas J., 1896. 232. l.)

Fekete Lajos szakirodalmi munkássága is jelentős. Tanulmányait főleg az Erdészeti Lapokban publikálta, de számos önálló műve is megjelent. Első könyvét Illés Nándorral közösen írta. Ez 1873-ban jelent meg Budapesten *Közerdész* címmel. A következő évben adta ki Selmecen első önálló munkáját, az *Erdőértékszámítás-tant*. Szakmai hírnevét a *Mezőség kopárainak befásítása* című munkája alapozta meg (Kolozsvár, 1876). Selmechánján nagyon sok könyve jelent meg, többek közt *Az erdővédelem körvonalai* (1877), az *Erdészeti rovartan* (1878), az *Erdészeti talajtan* (1882), az *Erdészet nyereségszámítás-tan* (1900) vagy az *Erdőrendezéstan* (1902).

Vadas Jenő írta róla, hogy mint erdészeti szakíró óriási munkát végzett. „Sokoldalúságával s gazdag tapasztalataival erdészeti kérdésekben annyira tájékozott, hogy az élő erdészeti lexikon megtisztelő melléknevet méltán megérdemli.” (Vadas J., 1896. 233. l.)

A Hont megyeivé lett jeles férfi a közügyekben is tevékenyen részt vett. Alapító és választmányi tagja volt az Országos Erdészeti Egyesületnek, a Természettudományi Társulatnak. Előadásokat tartott a Selmecbányai Orvosi Gyógyszerész és Természettudományi Egyesületben, tagja volt a Selmec-Bélabánya sz. kir. városok törvényhatósági bizottságának stb. 1910-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

Nyolcvanéves korában, 1916. június 29-én halt meg Selmecen. Ott is temették el a Kopogató melletti temetőben. Vele a magyar erdészeti „legérdeműsabb” tagja szállt sírba. Mert „nincs senki, akinek a magyar erdészeti oktatásügy körül annyi közvetlen érdeme lenne, mint Fekete Lajosnak”. (Dr. Nemky E., 1966. 201. l.) Kijár hát neki is a tisztelet és a megbecsülés. Egyébként számon tartják őt a szlovák nyelvű lexikonok, enciklopédiák s az akadémia történetét tárgyaló szakkönyvek is.

Fekete Zoltán

(1877–1962)

Fekete Zoltán erdőmérnök, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Selmecbányán született 1877. április 18-án. Közép- és főiskolai tanulmányait is itt végezte, az Erdészeti Akadémián szerzett oklevelet. Ott, ahol apja, Fekete Lajos, a híres erdészprofesszor is oktatott. Az apa példaadó életével, tanári tevékenységével és tudós felkészültségével kétségtelenül hatott gyermekére. Az ő ösztönzésére végzett Fekete Zoltán már fiatalon növényföldrajzi vizsgálatokat a Magas- és Alacsony-Tátrában, a Liptói Havasokban, a Kis- és Nagy-Fátrában, a Kis-Kárpátokban, valamint Erdélyben. Neves szülöttét, jeles tanáregyéniségét számon tartja a legújabb selmeci lexikon is, akárcsak édesapját. (Herčko., I., 1995. 62. l.)

Fekete 1901-ben a selmeci intézet erdőrendezéstani tanszékére került tanársegédnek. Ugyanitt később adjunktus lett, s ilyen minőségben 1907-ig oktatott. Kis megszakítás után, 1911-ben ismét visszakерült ide mint rendkívüli tanár. 1913-tól rendes tanára a Bányászati és Erdészeti Főiskola erdőrendezéstani tanszékének. „Élete ettől kezdve összefonódott a főiskola sorsával.” 1918 után Sopronba került, ahol nagy szerepe volt abban, hogy az iskola megőrizte szellemi folytonosságát, a háború okozta

sebekből korán felépült, immár a Dunántúlon bizonyítva életképességét.

Tanári, tanszékvezetői tevékenysége mellett négy éven át volt az egyetem rektora, hét évig pedig dékánja. Összesen 47 évet töltött a katedrán. „Ezalatt erdőmérnök generációkat tanított és nevelt. Gondosan szerkesztett előadásai, világos magyarázatai a legkorszerűbb kutatási eredményeket is felölelték, ugyanakkor magukba foglalták a tárgykör történeti vonatkozásait is.” (Taraba M., 1987. 141–146 l.)

A főiskolán, hogy könnyítse a hallgatók munkáját és felkészülését, kiadta sokszorosított előadásjegyzeteit *Erdőrendezéstan*, *Erdőrendezés I., II.* és *Erdőértékszámítás* címmel.

1951-ben jelent meg Sopronban *Erdőbecsléstan* című összefoglaló kézikönyve. Ő volt egyébként az, aki egyetemi tantárggyá bővítette ezt a diszciplínát.

Fekete Zoltán egyetemi oktatóként mindig ügyelt a lényeges vonatkozások kiemelésére, valamint arra, hogy igazságos vizsgáztató legyen. „Egyéniségének nevelő hatása elsősorban nagy tudásából, példászerű emberi magatartásából, általános segítőkészségéből eredt.” (Taraba M., 1987. 144–145. l.)

Mérnökstanárként bejárta Finnországot, Észt- és Lettországot, valamint Lengyelországot is, elsősorban azzal a céllal, hogy tanulmányozza ezen országok szakoktatási rendszerét, erdészeti kísérleti telepeit. „Különösen nagy gondot fordított a diákok elméleti és gyakorlati foglalkoztatottságának tanulmányozására...”

Tanári munkássága mellett közéleti tevékenysége is jelentős. Tagja volt például az Agrártudományi Társaságnak, az Országos Felsőoktatási Tanácsnak, a Mezőgazdasági Szakoktatási Tanácsnak, levelező tagja a finn Erdészettudományi Társaságnak. Szerkesztette az *Acta Agronomica* című folyóiratot és az *Erdészeti Lapokat*.

Publikációs tevékenysége szintén számottevő. *Erdőmérnöki segédtablák* című munkája

még 1926-ban jelent meg Sopronban. Ezzel tulajdonképpen előmozdította „az erdőrendezés országos jelentőségű gyakorlati munkáját”. A két háború közt még számos önálló műve jelent meg Sopronban, később pedig Budapesten is (például: *Erdőbecslés és erdőértékszámítás*, 1943; *Fatermelési és faállomány-szerkezeti vizsgálatok hazai bükkösökben*, 1958)

Vidéünk nagy szülötte, a „zöld-társadalom gyémántdiplomás tanítómestere, a magyar erdészet külföldön is elismert tudósa” 1962. április 4-én halt meg Sopronban.

Finkey József

(1889–1941)

Közel egy évtizedet töltött Selmechányán Finkey József, a világhírű tudós, az érc- és szénelőkészítés-tan neves tanára, a „fáradhatatlan kivitelező” és tervezőmérnök. Bár valamennyi szaklexikonunk s a *Magyar Életrajzi Lexikon* is említi nevét, a különben aprólékos *Szlovák Biográfiai Lexikon* nem foglalkozik vele. Igaz, a Selmec híres személyiségeit bemutató szlovák könyv említi őt. (Herčko, I., 1995.)

Sárospatakon született, s a jó nevű református kollégiumból került a bányászati tudományok európai híró fellegrvárába. 1907 és 1911 közt diákoskodott itt. Már másodéves hallgató

korában megjelent első tudományos cikke, melyben „*a matematika egy ritkán alkalmazott fejezetét kapcsolta be a bányászat szolgálatába*”. (Esztó P., 1941. 197. l.) Akadémistaként mintegy hét tanulmányt publikált a matematika, a mechanika és a gépészet köréből. Ezek zömmel a Péch Antal alapította Bányászati és Erdészeti Lapokban jelentek meg (*Vektormennyiségekről szóló tételek alkalmazása technikai számításoknál*. 1909/2. 436–440. l.; *Vázlatok a vektoranalitikából*. 1910/2. 222–228. l.; *A nyújtó hengerelés és mechanikai elmélete*. 1911/1. 608–627. l.). Finkey sokoldalúságáról tanúskodnak a geológiával, geofizikával, geodéziával és gépészettel foglalkozó cikkei is.

1914-től a selmeci főiskola bányaműveléstan tanszékének tanársegédje. Tudományos és gyakorlati eredményei fokozatosan az ország határain túl terjedő hírnevet szereztek számára. (Nekrológ Finkey Józsefről. Bányászati és Kohászati Lapok. LXXIV. évf. 9. sz. 1941. V. 1. 162. l.) 1918-ban jelent meg Selmechányán a Joerges nyomdában első önálló kötete, a *Bányatelepek tervezése*, amely sokáig mint kiváló főiskolai tankönyv is használatos volt.

Finkey a világháború után sem adta fel a pedagógusi pályát. Mint tanár az elsők, a legjobbak közé tartozott. Ahogyan nekrológiájában említették: „*Éveken át dohos pincehelyiségben asszisztens nélkül végezte nagy jelentőségű kísérleteit*.” (Esztó P., 1941. 162. l.) 1924-ben Berlinben német nyelven megjelentette a *Nedves úton való ércelőkészítés alapjai* című könyvét (*Die wissenschaftliche Grundlagen der nassen Erzaufbereitung*), amely nevét világhírrév tette. Esztó Péter írta ennek kapcsán: „*Könyvével egyszerre ismertté vált a neve szerente a világon, ahol csak ércelőkészítéssel foglalkoznak. Szinte illik rá Petőfi híres verse: »Más csak levelenként szedi a borostyánt, Neked rögtön egész koszorút kell adni.« Könyvét a külföld bányamérnökei is alapvető műnek ismerték el, és ezért csakhamar több nyelvre le is fordították*

ták. Könyvének angol fordítása a Missouri állambeli Rollai egyetem hivatalos kiadványaként jelent meg. Orosz fordítása a charkowi bányászati főiskola kiadványa. Holland nyelvű lefordítására is kértek engedélyt. Azóta nem jelent meg ércelőkészítés-tani könyv, amelyben oldalszámra ne lenne hivatkozás Finkey alapvető munkájára.” (Esztó P., 1941. 198. l.) Az egész világon elismerték közleményeinek tudományos értékeit is. Neve tehát méltán szerepelhet az olyan híres magyar bányászok, mint a Deliusok, Schittkók, Péchek és a Fallerok neve mellett is.

1930-ban *Ásványszemek brikettezése* címmel újabb sikeres könyve jelent meg, 1937-ben pedig a *Flotációs ásvány előkészítő eljárás* című művét adták ki. Az újabb kutatások eredményeit összefoglaló mindkét munka tankönyvként is „*mintaszerű*” kiadvány volt.

1934-től az MTA levelező, 1940-től rendes tagja lett. Itthoni elismerésének minősült az a tény is, hogy a József Nádor Műgyetem megalkulásakor rangsorán kívül őt választották meg a Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar első dékánjának.

Finkey gyakorlati eredményei közül kiemelkedő jelentőségűnek tartják a recski ércelőkészítő tervét. Laboratóriumi kísérletei során bebizonyította, hogy az úsztató és a flotációs eljárással lehet az aranytartalmú piritet, a rézércet a meddőrésztől a leggazdaságosabban elválasztani. Ő tervezte a komlói szénbánya szénelőkészítő művének átalakítását is. Ugyancsak az ő kutatásainak eredménye a hazai barnaszenek megjavítását szolgáló Finkey-féle légszűr stb. Alapvető munkát végzett az érc- és szénelőkészítés elméletének kidolgozása terén is. (Kenyeres Á. főszerk., 1967. 512–513. l.)

Finkey József fiatalon halt meg – 1941. április 7-én – Sopronban. Mint Esztó Péter megállapította: „*Híres volt mint tudós, kiváló volt mint tanár és nagy volt mint alkotómérnök.*” A rövid, de eredményes életpálya alatt elért

sok-sok siker és dicsőség után is „mindvégig, a sírig megmaradt szerénységben és puritán-ságban”.

Fodor László
(1855–1924)

Fodor László tanár, kiváló matematikus élete szintén az egykori Felvidéken teljesedett ki. A selmeci akadémia tanszékvezető professzora, a Bányászati és Erdészeti Főiskola első rektora 1855. január 25-én született a Nyitra megyei Szakolcán. A szülővárosában megkezdett középiskolai tanulmányait a Pozsonyi Királyi Katolikus Gimnáziumban fejezte be. Ezt követően Pesten és Bécsben folytatott műegyetemi tanulmányokat, s szerzett matematika–ábrázoló geometria szakos tanári oklevelet. 1887-ben a kolozsvári tudományegyetemen doktorált matematikából, kísérleti fizikából és elméleti asztrológiából.

Kiváló felkészültsége után Marburgba kapott meghívást, de ő visszatért a Felvidékre, a Besztercebányai Királyi Katolikus Főgimnázium tanára lett. Itt oktatta majd egy évtizeden át a „rajzoló geometriát” s az ezzel összefüggő „díszítményes rajzot”, illetve a szabadkézi rajzot. Ezekre az évekre mindig szívesen emlékezett vissza, hisz – mint a róla szóló nekrológban

olvassuk – „itt izmosodott meg finom pedagógiai érzéke, amelyről volt növendékei hálás kegyelettel beszélnek; itt aratta első irodalmi sikereit, amelyek nevét az országos szaktekintélyek sorába emelték...” (Bányászati és Kohászati Lapok, 1924. nov. 3. 158. l.)

Amikor 1887. augusztus 30-án Pöschl Ede, az akadémia ábrázoló geometria tanszékének neves professzora nyugalomba vonult, s helyére Fodor László pályázott, volt igazgatója, Spitkó Lajos így jellemezte őt: „Igen alapos szakember, kinek dr. Wagner Alajossal együtt kiadott rajzoló geometriai tankönyvei közelismerésben részesülnek. Tehetséges, igen szorgalmas s önálló munkálatokra is képes matematikus. (...) Általános műveltsége igen dicséretes. Teljesen bírja a magyar és német nyelvet, s tótul is jól beszél. Előadási képessége minden tekintetben megfelelő: folyékonyan, szabatosan, értelmesen és világosan beszél. Ért franciául és latinul is.” (Bányászati és Kohászati Lapok, 1924. nov. 3. 158. l.)

1883. december 3-án lett az akadémia rendes tanára bányatanácsosi ranggal. 1904. január 26-tól főbányatanácsos, 1919 januárjától pedig miniszteri tanácsos. 1887-től haláláig az ábrázoló mértani tanszék tanára és vezetője volt. A tanintézet hároméves akadémiai jellegét közben főiskolaira változtatták, melynek élén az igazgató helyett már a rektor állt. Tulajdonképpen Fodor László volt az első rektor, aki ebben a minőségében is fontos feladatot végzett 1904 és 1906 között. 1910-től 1912-ig ismét ő töltötte be ezt a szerepet.

Fodor Lászlót a magyarországi ábrázoló geometria-oktatás úttörőjének tartják, akinek tankönyveit „háromnegyed évszázadon át használták a főiskolai és középiskolai oktatásban”. (Zsámboki L., 1983. 168. l.) Wagner Alajossal írt első könyve, a *Rajzoló geometria a középiskolák alsó osztályai számára* Budepesten jelent meg 1880-ban. Az ugyancsak társ szerzős kötet, a *Rajzoló planimetria* hét kiadást is megélt (Bu-

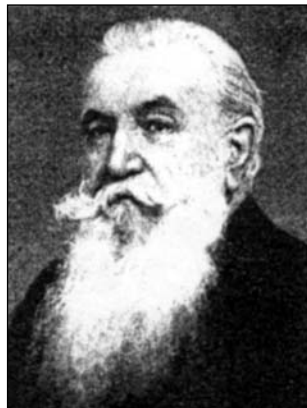
dapest, 1882, 1883, 1886, 1888, 1891, 1893), s Balázsfalván románul is megjelent (1887). A középiskolák II. osztálya számára írt *Rajzoló planimetriát* ugyancsak kiadták románul (Balázsfalva, 1887), s magyarul hét kiadásban jelent meg (Budapest, 1882, 1885 – *Sztereometria* címmel, 1889, 1892, 1896, 1903, 1911). Körülbelül hasonló sikert ért meg a *Konstruktív planimetria a középiskolák III.–IV. osztálya számára* című tankönyve. Írt ábrázológeometria-könyveket a reáliskolák számára is. Ugyancsak egyedül írta *Az ábrázoló geometria elemei* című akadémiai tankönyvet (Budapest, 1882), melynek 2. kötete Selmechányán jelent meg 1896-ban. Számos publikációja látott napvilágot a szaklapokban is, itthon és külföldön egyaránt. A másik híres selmeci tanár, Herrmann Emil *Szilárdságtan* című könyvéhez pedig ő készítette az ábrákat s „*a gépészet igényeihez szabott grafosztatikai részt*”. A mintegy húsz nyelvre lefordított *Rajzoló planimetriáját* a nyugati tanintézetekben is használták.

Fodor László a közéletben is jelen volt. Műszaki irányú képzettsége mellett vonzódott a művészetekhez, szerette a fotózást, a nyelveket stb. Még megélte szeretett tanintézete kilakoltatását, s ott volt a soproni alapozásnál is. Budapesten hunyt el 1924. augusztus 17-én.

Gálócsy Árpád (1864–1934)

Gálócsy Árpád vaskoházmérnök, az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület egykori elnöke, a Bányászati és Kohászati Lapok szerkesztője, a termékeny szakíró szintén tanított a selmeci akadémián.

Gálócsy az Ung megyei Tarnócon született 1864. május 14-én. 1883-ban iratkozott be a selmeci iskola vaskohászati szakára. Miután ezt elvégezte, bányászatot és gépészetet is tanult, s közben tanársegéde volt az ábrázoló geometria tanszéknek.

1887-ben a vajdahunyadi vasgyárhoz került, 1889-ben Ausztriában kapott mérnöki alkalmazást. 1890-ben a Brassói Bánya és Kohó Részvénytársasághoz helyezték, az ottani vasöntőde vezetését bízták rá. Mint az egyik méltatásban olvassuk: „*ő volt az első, ki itt mintázó gépeket szerkesztett és alkalmazott, és így ő volt az első, ki több öntvénydarabot egy közös beöntő tölcserrel egyszerre öntött*”. (Schivetz F., 1934. 530. l.)

1896 és 1901 között az ózdi hengerművek vezetője, s itt hengerlési kísérletekkel foglalkozott. Kísérletei – mint írták – „*három évtizeddel előzték meg korát*”. Sajnos, „*a magyar zseni örök tragikumaként – kísérleti eredményei megkésve, akkor kerültek napvilágra, midőn hasonló német kísérleteknek, 30 év elteltével, elismeréssel adózott a tudományos világ*”. (Schivetz F., 1934. 538. l.)

1902-től Gálócsy magánmérnökként dolgozott: márványbányák és vasgyárak tervezését készítette el. Közben rengeteget publikált. Közvetette az új bányatörvényről szóló javaslatát (1904), külön kiadványként jelentette meg tanulmányát *A rozsdá hatása az öntöttvasra és a kovácsvasra, tekintettel a földbeásott víz- és gázvezetékekre* címmel (Budapest, 1907).

Ugyancsak 1909-ben jelent meg *A bánya* című tudományos felolvasása (Budapest). Szorgalmazta továbbá a bányászati és kohászati

ti szótárat (BKL, 1890), beszámolt a német vas-kohászok amerikai útjáról (BKL, 1891), írt az acél idomöntéséről (BKL, 1891), a kokszegető kemencék melléktermékeiről (BKL, 1893), a bronzéremgyártásról (BKL, 1895), a nyersvas-öntvényről (BKL, 1901) s az újabb martinacél-gyártási eljárásokról (BKL, 1903).

A selmeci alma mater egykori diákja, az akadémia egykori tanára kiváló szakmai egyéniség, „megalkuvást nem tűrő igaz magyar”, a bányász- és kohászegyesület „buzgó elnöke” volt. (Schivetz F., 1934. 538. l.)

Gálócsy pályája 1934. november 26-án ért véget Budapesten.

Gellért Jenő

(1889–1948)

Gellért Jenő Erdélyből került a Felvidékre. A Hunyad megyei Erdőháton (más források szerint Déván) született 1889. május 16-án. Középiskoláit Déván végezte, innen ment Selmechányára, ahol fémkohászatot tanult (1908–1912).

Már 1913-ban ifj. Litschauer Lajos tanársegéde lett az építészeti tanszéken. Az első világháború egy kicsit megzavarta pályáját: 1914–17-ben katonai szolgálatot teljesített, fémkohászati oklevelét így csak később szerezte meg.

A világháború után visszakerült Selmechányára. 1918-tól a Schwartz Ottó vezette tanszék asszisztense. Már ezt megelőzően, 1912-ben Hegyi Ferencsel Selmecen összeállította és kiadta Walek Károly előadásai alapján a *Mennyiségtan* című könyvet. Az akadémia Selmechről Sopronba való költöztetése után a matematikai tanszéken maradt.

1925-től hosszú időn át a pénzverőnél és a fémjelzőben teljesített szolgálatot. A magyar pénzverdét a második világháború után ő hozta rendbe nem mindennapi körülmények között. Mint Jakoby László írta: „Az anyagbeszerzés, a hiányzó gépi berendezés előteremtése, munkaalkalmak szerzése, mind fárasztó utána-

járást és rengeteg idegölő munkát kívántak. Nem csoda, (...) ez a sok idegölő munka kikezdte a szívét, a fáradt szív nem bírta tovább az iramot s július hó 4-én megszűnt dobogni.” (Jakoby L., 1948. 210. l.)

Jakoby szerint Gellért Jenő elsősorban ember volt a szó legszorosabb értelmében, akit a határtalan jószívűség jellemzett. De kiváló mérnök is volt, aki „állandóan fejlődött és tanult, rengeteget olvasott, s az önképzésnek olyan iskolapéldáját láthattuk nála, ami párját ritkítja”. (Jakoby L., 1948. 210. l.)

Gellért földi pályája Budapesten ért véget 1948. július 4-én.

Gerliczy Ferenc

(1748–1833)

A selmeci akadémia élén egy időben a főkamagróffok álltak, azaz kinevezésük ideje alatt egyben az intézet igazgatói tisztét is betöltötték. Az iskola működése alatt négy ilyen igazgató-főkamagróf fejtette ki tevékenységét. Közülük aranyi és szentgerlistyei báró Gerliczy Ferenc volt az első az említett tiszt-ségben. Tevékenysége tehát hatással volt az akadémia életére is, hisz felügyelte azt, selmeci viszonylatban a legfőbb beleszólási joggal rendelkezett az iskola működését illetően.

A Gerliczy család „egyike a legrégebbi családoknak”, bőséghelyük pedig Krassó vármegye. „Törzsük” már II. István király ideje alatt (1114–1131) is élt. Mária Terézia 1777-ben Gerliczy János-Félixet emelte hűségre, a török háborúk ideje alatt nyújtott bátorsága miatt magyarországi bárói rangra.

Gerliczy Ferenc császári és királyi belső titkos tanácsos az alsó-magyarországi bányászati szolgálat után az erdélyi bányászatok zalatnai főmestere lett, s az ottani kincstári bányászatot vezette. (Nagy I., 1858. 381. l.) Mint Nagy Iván említi: „Általa a Gerliczy család nemcsak Magyarországon és a Bánságban, de Erdélyben is újra birtokoskodni kezdett.”

Gerliczy 1790-től „részt vett a magyar bányatörvény megalkotásával megbízott országgyűlési bizottság munkájában”, 1798-tól pedig a selmeci bányakamara főgrófja lett, s egyben az akadémia igazgatói posztját is betöltötte egészen 1810-ig. (Zsámboki L. szerk., 1983. 172. l.) 1807-től császári és királyi kamarás, 1808-tól pedig császári és királyi valóságos belső titkos tanácsos volt. (Szinyei J., 1894. 1170. l.)

S most nézzük, vajon mi történt ez idő alatt a selmeci erdészeti-bányászat terén, illetve az akadémia életében. 1880-ban a bányaművelés pénzforgalma Selmecen meghaladta a négy és fél milliót. 1804-ben megindult a bányaművelés a Ferenc-aknában, ami „bő ezüsttermeléssel jutalmazta a munkálatokat”. (Litschauer L., 1906. 184. l.) 1808-ban az akadémia mellett erdészeti tanintézetet létesítenek, s megkezdí tanári pályafutását Wilckens professzor. 1809-ben rendszeresítik az akadémián a felsőbb tanfolyamokra előkészítő filozófiai kurzust, s a bölcsészeti tanszék keretében kezdi Schittkó János tanár a matematika és fizika oktatását. Möhling János nagy színvonalra emeli a bányamérést, Lang Nepomuk János pedig ugyanazt teszi az erdőméréssel. Folytatódik a kohászat színvonalas oktatása stb. Természetesen ez idő

tájt is akadnak problémák bőven a szakma háza táján.

A szakirodalom Gerliczy publikációs tevékenységét is jegyzi. Munkái közül az alábbiakat tartják számon: *Anfangsgründe der Rechenkunst* (Speyer, 1766), *Vollständige Sammlung der ersten...* (Wien, 1768).

A révsebesi születésű (1748. aug. 15.) Gerliczy Ferenc Budán halt meg 1833. február 4-én.

Greisiger Róbert János (1855–1917)

Greisiger Róbert Jánosnak szinte az egész élete a Felvidékhez kötődött. A kiváló tanár, pénzbecsőr és bányatanácsos, a szakíró és szervező Poprádfelkán (Szepes megye) született 1855. július 31-én. A reáliskola hat osztályát Kassán végezte, utána Budapesten tanult a Királyi József Műegyetem közép-tanodai tanárképződjében (1875–78). A műszaki-vegyészeti szaktanfolyam után 1879-ben megszerezte a tanképesítő oklevelet is vegytanból és természettanból.

1879-ben került Greisiger Selmecbányára, ahol az akadémia fémkohászati szakát is elvégezte. 1880-ban már az általános és elemi vegytan tanszékének tanársegéde. György

Gusztáv társaságában 1883-ig volt a kiváló professzor, Schenek István asszisztense.

Greisiger következő állomása Körmöcbánya, ahol haláláig, 1917. június 14-ig tevékenykedett. Az itteni pénzverőintézet főmérnöke és igazgatóhelyettese volt bányatanácsosi ranggal.

Jeles elődünk felvidéki érdemeit a *Szlovák Biográfiai Szótár* is méltatja. Kiemelik a vegyipar fejlesztése terén kifejtett tevékenységét, az aranyveréssel kapcsolatos kísérleteit, a drágafémeket számba vevő statisztikai feldolgozásait stb. (SBS II., 1987. 225. l.) A Bányászati és Kohászati Lapok nekrológiájában többek közt így jellemezték őt: „*Mint tisztviselő higgadt, nyugodt, csendes, fáradhatatlan szorgalmú volt, s amellet kifogástalan, jóindulatú kolléga. Mint szakember pedig nagy lelkesedéssel művelte szakját, s szóval és tollal állandóan fáradozott a hazai vegyészeti nagyipar megeremtésén.*” (Laczfalvi, 1917. 486. l.)

Greisiger tagja volt a Bányászati és Kohászati Egyesület körmöcbányai szervezetének, publikált a szakajtóban és az egyéb kiadványokban (Bányászati és Kohászati Lapok, Magyar Bányászati és Kohászati Irodalom-pártoló Egyesület Évkönyve), de megjelentek önálló munkái is. Ilyen például a selmecbányai Joerges nyomdában 1895-ben kiadott vékony füzetecske, a *Magyar kohók és nagygyárak tervezéséről és telepítéséről*, vagy az ugyancsak Selmecen megjelent *Fémkohóink átváltozása kémiai nagygyárakká* című összefoglalója.

A Bányászati és Kohászati Lapokban több érdekes írást és tanulmányt közölt a pénzverés tárgyköréből is (A magyar pénz és pénzverés történetének vázlatos története. 1899; A körmöcbányai m. kir. pénzverőhivatal feladata, szervezete és üzemei. 1899; Az ércpénz hamisítványokról. 1910).

Gretzmacher Gyula

(1836–1906)

Selmecen, a Kopogtató melletti evangélikus temető 39. számú parcellájában áll Gretzmacher Gyula síremléke. Bár nem tartozott az európai híré és élvonalbeli tudósok közé, neve méltán szerepelhet kötetünkben. A selmeci bányászati és erdészeti főiskola megbecsült tanáregyénisége volt ő is: „sokat látott és tapasztalt, tudományos, igaz bányász”. Élénk irodalmi tevékenységet fejtett ki mind a hazai, mind a német lapokban. Utazásairól színes leírásokat, a bányaművekről gazdag ismereteket közölt. Foglalkoztatták őt a bányászat valamennyi ágának kérdései, akárcsak az iparág története. A sok-sok szacikkén, tanulmányán kívül önálló kötetet is kiadott.

Lőcsén született 1836. augusztus 19-én evangélikus családban. Édesapja a város jó nevű lelkésze volt. A gyermek Gretzmacher Eperjesen végezte a gimnáziumot, majd Selmecen látogatta az akadémiát. 1860-ban bányászgyakornokként ugyanide került. 1865–66-ban az ábrázoló geometria-építész tanszéken oktatott Egy év múlva a bányagéptan-kohógéptan-építész tanszékre került. Később a bányaműveléstani és bányaméréstani tanszék asszisztense lett. 1871-től a szélaknai bányamérnökségen is kiváló eredményeket ért el:

„rendkívüli szolgálatokat teljesített, különösen a selmeczvidéki bányászat átnézeti térképének összeállításánál, a domborzati viszonyok felmérésénél”. (Gretzmacher Gyula +. Bányászati és Kohászati Lapok. 1906/5. 274. l.) Adatai egy önálló füzetben is megjelentek 1886-ban Selmechányán *Selmecz és környéke magassági viszonyai* címmel.

Nagy érdemei voltak a bányamérnökség újjászervezésében, illetve a II. József-altáró fővágtának befejezési munkálatai körül. Az utóbbiért 1879-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjét is megkapta.

1881-ben kinevezték a szélaknai bányahivatal főnökévé.

1883-ban a bányaműveléstani tanszék vezetésével is megbízták. Mindezt bányatanácsosként „nagy sikerrel, hallgatói által mindenkor szeretettel körülvéve, 1904. év augusztus haváig látta el”. (Bányászati és Kohászati Lapok, 1906/5. 274. l.)

Nyugalomba vonulása után nemsokára meghalt. A 70 éves tanár – bár szép és eredményes pályát futott be – sok befejezetlen munkát hagyott maga után. Nem sikerült sajtó alá ren-

deznie a bányászatra vonatkozó értékes történelmi ismereteit, s kéziratban maradt a Bányászati és Kohászati Irodalompartoló Egyesület által támogatott *Bányaműveléstana* is. De nem készíthetett már válogatást azokból a szakkik-kekből sem, melyek a bányászati és Kohászati Lapok hasábjain jelentek meg, s az iparág különböző területeit érintették. Ilyenek például a *Szintező mérések a selmeczi bányakerületben* (BKL, 1873), a *Bányászati és kohászati szótárunk érdekében* (BKL, 1890), vagy *Az arany kinyerése kényező által* (BKL, 1897) című tanulmányai. (Zsámboki L., 1983. 174. l.)

Gratzmacher Gyula 1906. január 26-án hunyt el Selmechányán. A tanítványok nevében Réz Géza tudós bányamérnök búcsúztatta őt. Nevét számon tartják a jeles selmeciek lexikonában is. Nem csoda, hisz egykor közéleti emberként is jelen volt a városban. Szerette a túrázást, s a Szitnya Turisztikai Klub egyik alapítója volt. (Herčko I., 1995. 77. l.)

Grillusz Emil (1857–1920)

A selmeci akadémiának voltak igen tehetséges, de szerencsétlen sorsú diákjai, illetve tanárai is. Olyanok, akiknek jól indult a pályájuk, de később derékba tört, a sok-sok apró munka, a kudarcok felemésztették energiájukat. Elsősorban hát nem a megannyi szakkikk és könyv tette nevüket halhatatlanná, hanem az adott szakágazat fejlesztése érdekében kifejtett példaadó és szorgalmas munka. Ezek közé tartozott Grillusz Emil is.

1857. május 21-én született Besztercebányán. A selmeci akadémia bányászati szakán tanult 1875–78 között, 1881-ben nyert oklevelet. Gyakornoki éveit Selmecen, Újbányán és Nagyágon töltötte. 1882-ben visszakérült az akadémiára, ahol Pöschl Ede asszisztense volt 1884-ig az ábrázoló mértan tanszékén. Dolgozott a pénzügyminisztérium bányászati ügyosz-

Gretzmacher Gyula sírja
a selmeci evangélikus temetőben

tályán is, a gyakorlat azonban mindig jobban érdekelte őt. 1884–1891 közt a selmeci kincstári bányák alkalmazottjaként tevékenykedett, majd újra a pénzügyminisztérium következett. Szeretett szülőföldjétől azonban nem tudott elszakadni. Mint halálakor írták a találó jellemzést: „Grilluszt nem a családi összeköttetések se gítették, hanem felettesei által is felismert arravalósága predesztinálta e hatalmas feladat megoldására. S ő, a gyenge testben lobogva égő ambíciók tüzétől hevítve, elhagyja minisztériumbeli nyugalmas állását, hogy feláldozza magát szülőföldjének rajongva szeretett bányászatáért.” (Abzinger Gy., 1920. 50. l.) Ő volt az, aki „összes energiáját egy már-már teljesen lehanyatlott ősi bányászat talpraállításának szolgálatába állította”, s akinek élete mégis „a meg nem értés, halála a csalódás tragikuma” volt.

Grillusz Emil síremléke
a selmeci evangélikus temetőben

Kétségtelen, hogy a rendelkezésére álló idő alatt nem tett meg, nem tehetett meg mindent. A gazdasági helyzet rosszabbodása a selmeci bányászatra is kihatott. Különösen a háborús évek befolyásolták negatívan Grillus munkáját. „Nagy tusákat vív lelke mélyén, látva, mint döntik romba félig kész művét a háborús bajok.” S hiába szentelte egész életét Selmec jövőjének,

végül száműzött lett saját szülőföldjén, amely – mint a korabeli tudósító írja – „az anarchia tanyája lett, s vad idegenek lettek úrrá rajta”. „Fájdalmas sors! – olvassuk a nekrológban. – Haló porát is idegen nemzet fia állják körül, s még a végtisztességet is, mit nemzete kötelességből adott volna neki, idegentől és kegyelemből kellett elnyernie.” (Abzinger Gy., 1920. 51. l.) Sírja még áll a Kopogtató melletti temetőben, de a temetők jeles alakjainak síremlékeit bemutató mai kiadványban már nem szerepel. (Klinka, Š., 2000.)

György Albert (1862–1941)

György Albert a maga korában a bányaművelésnek szintén kiváló képviselője és elismert tekintélye volt a hazai és a külföldi szakemberek előtt egyaránt. A róla szóló megemlékezések, méltatások és szócikkek mindenekelőtt úttörő tevékenységét emelik ki. Például azt, hogy ő volt az első magyarországi bányamérnök, aki a bányavizek kiemelésére villanyerőt vett igénybe. Abban is első volt Magyarországon, hogy betont alkalmazott az akna biztosítására. (Dr. Mohi R., 1941. 392. l.; Kenyeres Á. főszerk., 1967. 643. l.)

György Albert pályája több szállal is kötődött a Hont megyei Selmecbányához. Itt tanult 1881–84-ben, itt töltötte gyakornoki éveinek egy részét; 1887-től 1890-ig volt a bányaműveléstan–ércelőkészítés-tan tanszék tanára; oktatta a bányaművelést, az ércelőkészítést, valamint a bánya- és földmérést.

Bányászati szakemberként sokoldalúan szolgált a köz javát: eredményes munkát fejtett ki a gázkitörések elfojtása terén, hatékony módszereket alkalmazott a bányatüzek oltásánál, gondoskodott a bányászok gyerekeinek képzéséről stb.

Hosszan lehetne még sorolni György Albert érdemeit, hisz aktív részese volt annak az időszaknak, melyet „*a magyar bányászat különleges létfeltételeinek felismerése és a modern, részben teljesen különleges megoldások alkalmazása jellemzi*”. (Dr. Mohi R., 1941. 394. l.) Még nyugdíjas korában is úttörő munkát végzett a bauxitérc kutatása körül. Nevéhez fűződik a „jó szerencsét!” bányászköszöntő bevezetése és a bányászünnepség Szent István-napra tevése.

A máramarosi Aknaszlatináról indult (itt született 1862. december 22-én) német eredetű családból (Gschwandtner). Ősei kiváló bányászok voltak, édesapja a máramarosi sóbányászatot igazgatta. Idegen származása ellenére is sikerült elfogadtatnia magát a magyar szakemberek közt. A jó családi háttérén kívül mindezt elsősorban tehetségének és becsületes munkájának köszönhette.

A nagy tudású, világot járt és tapasztalt szakember irodalmi munkássága is jelentős. Elsősorban „elemző kémiai könyve” értékes. 1894-ben adta ki Selmecbányán alapvető munkáját ezzel a címmel: *Memmységileg elemző vegytan különös tekintettel a fém- és vaskohó-laboratóriumban előforduló elemzésekre*. Ennek 1907-ben második, bővített kiadása is megjelent, ugyancsak Selmecen. 1912-ben a *A nagybányai bányakerület monográfiájában* is publikált.

Selmecbányáról való távozása után Dorogon volt bányamérnök, majd a szászvári bányákat vezette. Egy ideig az Osztrák–Magyar Vasúttársaság szén- és ércbányáinak felügyelője is volt. Nyugdíjba vonulása után még igazgatta a horvátországi Croatia bányáit. Budapesten halt meg 1941. október 13-án.

György Gusztáv

(1864–1919)

György Gusztáv 1882–85 között tanult a selmecbányai akadémián. Aknaszlatinán született 1864. május 23-án, Máramaroson végezte középiskolai tanulmányait. Miután 1887-ben jeles eredménnyel államvizsgázott, megszerezte fémkohómérnöki diplomáját is.

A főiskolai tanulmányok elvégzése és az államvizsga letétele közti időt „*gyakornoki minőségben*” töltötte a budapesti fémjelző és fémbeváltó hivatalnál, a körmöcbányai pénzverőben és a selmeci központi kohónál. 1887-ben Schenek István asszisztense lett az akadémia általános és elemi vegytan tanszékén. 1891-től a századfordulóig a selmeci bányai igazgatóság vegyelemzője. 1900-tól 1903-ig főmérnök a ferenczelyi kohónál, 1904-től a világháború végéig a nagybányai bányai igazgatóság vegyelemzője. E minőségében „*sokat és behatóan tanulmá-*

nyozta a cyanidlugzást, a kohófüst káros hatását, a szállóporok kérését stb”. (Litschauer L., 1919. 62. l.)

Jelentős volt irodalmi munkássága is. Több tanulmányt publikált a cink térfogatos meghatározásáról, a rézbányai bizmutérccek kohósításáról, az ólompróbákról, a vegyelemző-hivatásokban véghezvitt elemzésekről, a kohók szállóporairól és kondenzáló berendezéseiről stb.

1919. január 15-én Budapesten bekövetkezett halála váratlanul érte a szakmát. Halála kapcsán eme fájdalmas sorokat olvashatjuk a Bányászati és Kohászati Lapok hasábjain: „*Szakunk pusztul. Halottaink száma szaporodik, és már-már alig tudjuk a sors kérlelhetetlen csapásait elviselni. Hazánk határai megszőkülnek, bányáink és kohóink idegen kézben, és azok, kik a nemzetiségi határokon egész életükön át hűségesen őrt álltak, pusztulnak!*” (Litschauer L., 1919. 61. l.)

Hrabák Josef (1833–1921)

Fél évtizedig volt tanársegéde a selmeci akadémiának a cseh származású tudós férfiú, Josef Hrabák – Hrabák József. Az intézet másodikként alakult jó nevű matematika–fizika–mechanika tanszékén dolgozott. Német és cseh nyelven publikált elsősorban, s talán ezért is hiányzik neve mind a magyar, mind a szlovák életrajzi lexikonokból. Pedig ott kellene lennie, mint ahogyan a Zsámboki-féle lexikonban is joggal és megérdemelten szerepel a kor neves tanáregyénisége, kiemelkedő szakembere. (Zsámboki L. szerk., 1983)

Az 1765-ben alakult selmeci tanszék – melynek munkatársai valószínűleg Hrabákot is oktatták 1854–57 között, amikor ő Selmecen tanult bányászatot és kohászatot – a Monarchia műszaki tudományos életének jelentős központja volt. Hisz olyan hírességek tanítottak itt, mint Poda Miklós, Christian Doppler, Schittko

József, Adriany János s még sokan mások. Hrabák eme helyen bontogatta szárnyait tanárként is. Ez idő tájt a tanszék alkalmazottja volt a kiváló cseh szakemberen kívül a jó magyar Farbaký István is. Egyikük sem anyanyelvén oktatott, hisz az akadémia tanítási nyelve akkor még a német volt. De mindketten hozzájárultak a műszaki tudományok magyarországi fejlődéséhez, fellendítéséhez és gazdagításához. Ám nemcsak ehhez, hanem általában a monarchiabeli tudományos élet és gondolkodás formálódásához is. Sőt az adott szakterület európai szintű és vonatkozású történéseiből is kivették részüket. Hisz mindketten oktattak a birodalom más műszaki intézményében is.

Josef Hrabák a csehországi Zbirovban született 1833. április 13-án. Miután Selmecen tudományos ismereteit megalapozta, gyakornoki és segédtanári tevékenységét 1862-ben befejezte, a leobeni bányászati akadémia bánya–kohógéptani tanszékére került, hogy tudását megossza és gyarapítsa is egyben. Mindezt tovább kamatoztatva 1865-ben a příbrami kincstári bányászatnál dolgozott, mint a gépészeti–építészeti hivatal főnöke. 1867-ben az ottani akadémia előadója lett; 1869-től pedig a bánya–kohó, gépészeti–építészeti tanszék professzora, illetve 1885-től az akadémia igazgatója.

A fejlődőképes Hrabák tehát fokozatosan eljutott a szakma csúcsára: „*a csehországi bányászati-kohászati felsőoktatás és a cseh nyelvű szakirodalom kimagasló alakja*” lett. A gőzgépekkel kapcsolatos szakirodalmi tevékenysége pedig „*nemzetközi jelentőségűvé*” vált. (Zsámboki L. szerk., 1983. 190. l.)

Akárcsak Farbaký, Hrabák is gazdagította a szakma nemzetközi jó hírét, s egyben nemzete anyanyelvi szakoktatásának alapjait is lerakta. Ehhez nyilván Selmecbánya is hozzájárult, s mindez fordítva is érvényes: tudományos munkásságuk eredményeit Selmecen is hasznosították. Hrabák német nyelvű publikációi közül 1869-ben Prágában jelent meg a *Die Dampf-*

maschinen-Berechnung mittels praktiseher Tabellen und Regein című műve, a *Hilfsbuch für Dampfmaschinentechniker* címűt pedig Berlinben adták ki 1883-ban.

Cseh nyelvű munkái közül az alábbiakat említjük meg: *Terminologický slovník hornický Německočeský a českoněmecký* (Praha, 1888), *Průvodce po Příbrami...* (Příbram, 1893).

Neves tanárunk 1921. július 15-én Příbramban fejezte be pályafutását.

Hamaliár Márton

(1750–1812)

1750. november 9-én a Hont megyei Bát községben született Hamaliár (Hamaljár) Márton, aki „egyike volt a tudományosan művelt papoknak”. (Gyürky A., 1882. 250–251. l.)

Iskoláit Selmechányán, Lőcsén és Pozsonyban végezte. 1774–77-ben a jénai egyetemen tanult. Az „akadémikus férfiakat” az evangélikus egyház először tanítani küldte, majd „*lelkészi állással kínálta meg őket*”. Így került Hamaliár is először Felsőszemerédre nevelőnek, majd Selmechányára az evangélikus líceumba, ahol 1778-tól az igazgatóhelyettesi posztot is betöltötte. 1781-ben Nagykürtöstre nevezték ki lelkésznek. 1784-től selmechányai német pap. Itteni lelkészkedését „*a templómépítés tészi nevezetessé*”. A selmeciek ezt már II. József alatt tervezték, de csak I. Ferenc uralkodása idejében foghattak a nagy munkához. A templom a főutcán, házak közé épült Thalher tervei szerint. 1794-ben fogtak az építkezéshez, s két év múlva már be is fejezték a munkálatokat. A kupolás templom felépítésére 15 000 pengőforintot irányoztak elő, de a duplájába került. Hamaliár említi egyik jegyzőkönyvében, hogy az egyház „*idegenektől, hon és külföldön 1500 forintot kapott, a többi maga állította ki*”. (Breznyik J. 1889. 244. l.)

Hamaliár rövidesen esperes, majd bányakez-
rűlete szuperintendense (protestáns püspök)

lett. Ebből az alkalomból négy nyelven (németül, szlovákul, magyarul és latinul) mondta el beiktató beszédét, mely nyomtatásban is megjelent.

Elsősorban az evangélikus írói, hitoktatói és egyházszervezői munkássága jelentős. Négy nyelven írt, magyarul a *Passioi versecskék* (1805) és a *Két egyházi ének* (1806) című munkája jelent meg nyomtatásban.

Több egyházi könyvet, alkalmi beszédet és prédikációt is kiadott. Német nyelven jelentette meg például az alábbi műveket: *Materialien zum öffentlichen Religions – Unterricht in Kirchen und Schulen* (Selmechánya, 1790), *Epistola pastoralis superintendis* (Selmechánya, 1796). Szlovák nyelven megjelent munkájának címe: *Agenda, to jest Pořadek prác cýrkevnych* (Selmechánya, 1798). 1803-ban Besztercebányán látott napvilágot a *De gradibus consanquinitatis in matrimonio...* című latin nyelvű műve.

Hamaliár 1803-ban Szarvasra került lelkésznek, ahol 62 éves korában, 1812. augusztus 3-án meghalt.

Hatala Alajos

(1817–1878)

Ivan Herčko a Selmechánya és környéke jeles személyiségeit bemutató könyvében közöl néhány soros biográfiai adatot Hatala Alajos piarista tanárról és misszionáriusról. Nemzetébresztőnek nevezi őt, s kiemeli népművelői tevékenységét, melyet nemzete szellemi felemelkedése érdekében tett. Ezenkívül megemlíti, hogy Hatala több latin nyelvű írás szerzője, elsősorban az ünnepi-alkalmi költészet művelője volt. Forrásul hivatkozik a *Szlovák Biográfiai Szótárra* (SBS II., 1987), ám abban a jeles egyházi személyiség nem szerepel. (Herčko, I., 1995. 85. l.) De nincs ott a neve a Borovszky-monográfiában sem, pedig Hatala élete alkonyán a Hont megyei Tópatakon tevékenykedett. Szere-

pel viszont a piarista teológus Szinnyei lexikonában, a *Magyar Utazók Lexikonában* s természetesen a *Magyar Katolikus Lexikonban* is.

Hatala Alajosnak szintén sok felvidéki kötődése volt. Nyitrán született 1817. október 11-én. 1837-ben Trencsénben lépett a piarista rendbe. 1839-től Vácott tanult bölcseletet, 1841-től pedig teológiát hallgatott Nyitrán és a Pozsony megyei Szentgyörgyön. Kalocsán szentelték pappá 1842-ben. Ezt követően Podolinban (1843), Trencsénben (1845), Léván és Kisszebenben (1846) volt kegyesrendi gimnáziumi tanár.

1847-ben Breznóbányán hitszónok és helyettes plébános, majd ismét a rend gimnáziumaiban tanít, többek közt Selmechányán és Nyitrán (1850), illetve Tatán (1852). Néhány évig szentgyörgymezei hitszónok.

1856-tól fejtett ki missziós tevékenységet. Az Amerikai Egyesült Államokban, Buffalo indiánjai közt volt hittérítő. (Dr. Diós I. főszerk., 1998. 636–637. l.) 1863-ig működött missziós szolgálatban, utazásairól bővebb adatok azonban nem ismeretesek. (Balázs D. szerk., 1993. 152. l.)

A misszióból való hazatérése után egy évig Máramaroszigeten betegeskedett. 1865-ben Hont megyébe, Tópatákra került, ahol haláláig, 1878. június 2-áig a helybeli plébánia adminisztrátora volt. A *Magyar Katolikus Lexikon* egy latin nyelvű művét jegyzi, melyet 1845-ben jelentetett meg Nyitrán az alábbi címmel: *Illustr. dno Antonio Marczibányi de Pucho et Csóka dum in munus Supprerni comitis include comitatus Trenchiniensis introductus...*

Hauch Antal (1823–1903)

Hauch Antal kohómérnök, tanár, szakíró és feltaláló 1823. június 8-án született a galíciai Kossban. A lengyeli egyetemen végzett bölcsészeti és természettudományi szakot, majd a

selmeci akadémia hallgatója lett (1844–47), ahol bányászati–kohászati szakképesítést szerzett.

1847-ben állami szolgálatba lépett a kincstári bánya- és kohóműveknél. 1851-ben került ismét Selmechányára, az akadémia kohászat–kémia tanszékére. 1856-ig tevékenykedett itt, miközben volt tanársegéd, tanár és tanszékvezető.

1856-tól a maluzsinai, 1858-tól a szomolnoki kohó főnöke. 1870–1884 között Zalatnán a kohó- és aranyváltási hivatal vezetője. 1884-ben bányatanácsosi rangot kapott.

Hauch a Monarchián kívüli előkelő üzemekben is jól tájékozódott. Önköltséges alapon bejárta Európa nagy ipari központjait, több tanulmányutat tett Németországban, Angliában, Belgiumban, Franciaországban és máshol, felkeresve elsősorban a kohó- és bányaüzemeket.

Hauch maga is számos, az adott korban „korszerű fémkohászati eljárást dolgozott ki, s valósított meg nagyüzemi keretekben”. (Zsamboki L. szerk., 1983. 182. l.) Tevékenységét a *Szlovák Biográfiai Szótár* is méltányolja, kiemelve, hogy ő volt az úttörője a színesfémkohászatnak. 1862-ben a szomolnai kohó számára új kénnyerési technológiát dolgozott ki. Ugyancsak korszerűsítette a rézgálic előállításának módját; kidolgozta a lángkemencék tervezetét és megépítette a rézolvasztó-kemencét. (SBS III., 1987. 296. l.)

A *Magyar Életrajzi Lexikonban* is számon tartják érdemeit, melyekről többek közt így írnak: „Európában több igen jelentős fémkohászati eljárás feltalálása fűződik nevéhez.” A felső-olaszországi Aranzóban például „a réz- és ezüsttartalmú fakóércet egyidejű értékesítésére kohóművet tervezett és épített”. Zalatnán „az ércet arany-, ezüst- és réztartalmának kivonására a melléktermékeket is hasznosító gazdaságos eljárást talált fel, melyre egész Európára kiterjedő szabadalmat szerzett”. Új eljárást dolgozott ki az erdélyi tellúrércet tellúrfém-tar-

talmának nagyban való előállítására is. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 864. l.)

Német és magyar nyelven publikált művei közül itt csupán néhányat sorolunk fel. Ilyen többek közt a Wozdnyakovszky József által közreadott *Analytische Chemie 1–4.* című könyve (Selmezbánya, 1855), a *Schmöllmitzer Hüttenprocesse...* kezdetű, folytatásokban megjelent tanulmánya (ŐZBH, 1860), vagy a Bányászati és Kohászati Lapok hasábjain megjelent írásai közül az alábbiak: *Észrevételek a baláni rézműről...*, *A felsőmagyarországi és erdélyi sárgaérc értékesítéséről* (1876), *A kohászathoz szükséges segédanyagok előjveteléről és minőségéről* (1869).

A neves tanár, jeles kutató és feltaláló Budapestén hunyt el 1903. június 3-án.

Händel Vilmos

(1837–1925)

A selmeci Kopogtató mögötti evangélikus temető bejáratától nem messzire áll a jeles pap tanár, Händel Vilmos sírja. A magyar lexikonok nemigen említik ennek az evangélikus egyházi írónak, Mikszáth selmezbányai tanárának a nevét. Praznovszky Mihály ír róla egyik tanulmányában, jelezve, hogy a selmeci pap tanár a lélektant és az esztétikát oktatta Mikszáthnak. (Praznovszky M., 1999) Kéjjege ott van például azon a dokumentumon is, amely a hetedik osztályt ismétlő író érdemjegyeit tartalmazza. (*Tudósítás a selmecei ágost. hitv. evang. kerületi Lyceum tanuló ifjúságáról. 1864/65.*) Mikszáth ekkor lélektanból kielégítőt kapott.

Händel Vilmos 1837. február 2-án született Szepesváralján. Halálozási dátumát Praznovszky Mihály sem jelöli, ezt a *Szlovák Biográfiai Szótárból* ismerjük: a dátum 1925. december 12. (Mináč, V. főszerk., 1987. 280. l.) A papi családból származó Händel Nyíregyházán, Miskolcon és Eperjesen végezte iskoláit. Ezt követően egy évig Láncty Jakab családjánál

nevelősködött Felsőláncon, majd Miskolcon kezdődött egyházi pályája. Rövidesen külföldre ment, két évig még Hallében és Jénában tanult.

Miután nagyobb utazást tett Németországban és Svájcban, 1862. április 2-án Selmezbányára került németül és magyarul prédikáló lelkésznek. Selmeceen szorgalmazta a magyar nyelvű istentiszteletek gyakoribbá tételét, közéleti szereplést vállalt, s óraadóként oktatott az evangélikus líceumban.

Händel Vilmosról Breznyik János iskola-történetében is olvashatunk. Így ír többek közt: „Rendkívüli tanárokkul fáradoztak velünk leginkább vallástani tárgyakkal foglalkozva Händel Vilmos, itteni német–magyar lelkész és Hrencsik Károly, tót lelkész, kik nem akarták a rájuk bízott talentumokat elásni, s készséggel vállaltak el néhány órát ifjaink tanítására.” (Brenzyik J., 1889. 379. l.) A már említett tantárgyakon kívül Händel a líceumban még tanított hit- és erkölcsudományt, egyháztörténetet, ó- és újszövetséget, valamint görög nyelvet.

Händel elsősorban egyházi lapokban publikált, de megjelent néhány önálló műve is, mint például *A keresztyén egyház története* (Selmece, 1877), *A gyermek imái* (Selmece, 1890) és az *Emléklapok*, melyet Szeberényi Gusztáv püspök tiszteletére írt és szerkesztett (Budapest, 1890).

Selmezbányán Händel egyházi tisztségeket is betöltött. Megérdemelt pihenés után ebben a városban hunyt el.

Herrmann Emil

(1840–1925)

1840. november 13-án a Krassó-Szörény megyei Dognácskabányán született Herrmann Emil főbányatanácsos, akadémiai tanár, európai hírnévű tudós. A bécsi politechnikumból került a műegyetemre, majd Selmezbányára, ahol kohó- és bányamérnöki oklevelet szerzett.

Csaknem egész élete Selmechez kötötte őt. Rövid ideig a leobeni bányászati akadémián volt tanársegéd, de 1867-ben már Hont megye bányavárosában adott elő ábrázoló geometriát és erdészeti erőműtant a bányagéptan–kohógéptan–építészeti tanszéken. 1869-től a matematika–mechanika–gépszerkezettan tanszékének tanársegédje, 1872-től pedig két évtizeden át az akkor alakult erőműtan–szilárdságtan tanszéken dolgozott.

A német származású Herrmann Emil 1869-től az akadémián elsők között adott elő magyar nyelven. Ezt megelőzően két hónap alatt Nagykőrösön olyannyira elsajátította nyelvünket, hogy nemsokára a magyar nyelvű műszaki mechanikai irodalom úttörője lett. (Zsámboki L. szerk., 1983. 184. l.)

1879-ben Berlinben még német nyelven adta ki a *Compendium der mechanischen Wärmetheorie...* című munkáját, amely elsősorban értekezésein alapul, „*de egészen új benne a gőzgépek azon elmélete, melyet a szerző Farbakkyval saját kísérleteik alapján dolgozott ki*”. (Szinnyei J., 1896. 774. l.)

1885-ben már magyar nyelven adott ki két munkát is Budapesten, a *Technikai mechanikát* és a *Szilárdságtant*. Az utóbbiról Tetmayer zürichi tanár is elismerően írt, megjegyezve, hogy Herrmann „*tehetségének szárnyai azokat a területeket érik el, amelyekbe az isteni kegy csak*

kiváltságos szellemeket enged be”. 1894-ben Farbaky Istvánnal közösen jelentették meg *A több pengével bíró fűrészelő gépek munkabírása* (Budapest) című könyvüket.

Herrmann a gázok termodinamikája és a szilárdságtan területén igen jelentős elméleti és szakirodalmi munkásságot fejtett ki. Magyarországon ő foglalkozott először szakszerűen a hengerek mérekszámításával. (Zsámboki L. szerk., 1983. 184. l.) A mechanika örök érvényű területeit ültette át a bányászati és kohászati vonatkozású problémákra. Sokat tett a bányák víztelenítése érdekében is. A Bányászati és Kohászati Lapokban számos alapvető tanul-

mánya jelent meg, olyan címmel, mint az *Egyenes hengerű – egy irányban forgató vízoszlop gépekről* (1871), a *Vaslemez-tengely vízi kerék számára* (1872), *A fogaskerekek fogainak szerkesztése és meghatározása* (1874), *A szállító bányagépek, a forgó, vízemelő és fűvógépek lendítőkerekének meghatározása...* (1873) stb.

Herrmann tanári működése kapcsán Kövesi Antal értékelésében olvashatjuk az alábbiakat: „*Nem sok olyan hatalmas teherbíró pillére volt az Alma mater palotájának, mint a jó öreg Hermann bácsi... Lelke tisztaságát, szíve jóságát, mélyen szántó elméjének bölcsességét su-*

gáozta ki azokra, akiket szeretett és akikkel gyakran érintkezett, így figyelmes tanítványaira, és azok viszont áhítattal hallgatták és csodálták a nagy tudású Professzor fejtegetéseit világos előadásaiban.” (Kövesi A., 1925. 165–167. l.)

Jeles személyiségünk 1925. április 22-én hunyt el Budapesten. Egyébként testvére, Hugó is kohómérnök és akadémiai tanár volt Selmecen. Fia, Miksa, pedig itt született 1868-ban. Ő gépészmérnök, műegyetemi tanár, illetve kereskedelmi miniszter volt. A Honttal is kapcsolatban álló Herrmannok tehát valamennyien a nemzet felemelkedését szolgálták tudósként, tanárként és közéleti személyként egyaránt.

Herrmann Miksa

(1868–1944)

Herrmann Miksának – mint a róla szóló egyik nekrológban is olvassuk – „*technikai kultúránk ősi fészkeben ringott bölcsője: 1868. október 30-án született Selmecbányán*”, ahol apja az alma mater európai hírványagépész tanára volt. (Pattantyús–Ábrahám I., 1944. 213. l.) Miksa magánúton végezte középiskolai tanulmányait; a körmöcbányai reáliskolában vizsgázott, illetve a szegedi főreálban tett érettségit. A

bécsi műegyetemen kiváló professzoroknál tanult (Radinger, Kick), majd 1894-ben szerzett gépészmérnöki oklevelet. Rövid kitérők után 1899-ben lett a selmeci akadémia géptani tan-
székének rendkívüli tanára. A fiatal, alig 31 éves tanár indulása kapcsán olvassuk egy helyütt az alábbiakat: „*A hallgatóság eleinte igen tartózkodóan fogadja a még valóságos éveinél is fiatalabbnak látszó tanárt, de szellemi fölénye, szuggesztív és biztos fellépése, nagy tudása és kiváló előadó tehetsége csakhamar egészen kivételes közelségbe hozza egymáshoz a tanárt és tanítványait annyira, hogy ötletekkel fűszerezett ragyogó előadásairól és színes krétákkal tűneményes technikával a fekete táblára vetett rajzairól legendák keringtek a selmeci hallgatóság körében még akkor is, amikor őt már a budapesti műegyetem emelte magához.*” (Pattantyús–Ábrahám I., 1944. 214. l.)

Sikeres bemutatkozása után 1900-ban rendes tanárrá nevezték ki, sőt nemsokára a főiskola rektorává választották őt. Együttműködött tanártársaival, például Böck Hugóval is, akinek munkatársa és szaktanácsadója lett.

1911-től a Királyi József Műegyetem tanára, három ízben pedig a gépészmérnöki kar dékánja. 1920–1931 közt képviselő „*keresztény-párti programmal*”, s részt vesz „*a trianoni bukásból felébredő ország talpraállításában*”. 1926-ban a Bethlen-kormány kereskedelmi miniszterré nevezte ki. A magyar mérnökök „*tanítómestereként*” is emlegették őt. Számos tanulmányt publikált különféle hazai és külföldi szaklapokban, évkönyvekben. Úttörő munkát végzett a vas hengerlési munkájának matematikai vonatkozásait illetően. A hajógépészet terén is európai szaktekintély volt.

Legnagyobb és legátfogóbb munkájaként a *Gépelemek* című klasszikus kézikönyvét tartják számon (Budapest, 1924). Ez a gyakorlati életben és a gépszerkesztésben dolgozó mérnököknek egyaránt nagy szolgálatot tett. Gazdag a mellékelt irodalomjegyzék és a külföldi szak-

irodalom tára is. Így írtak róla a kortársak: „A könyv zamatos magyar nyelven, világos okfejtéssel a legmagasabb tudományos igényeket kiélégítette, és a felsőbb matematikai módszereit felhasználva mégsem elvont elmefuttatások gyűjteménye, hanem a legnehezebb problémát is a gyakorlati szerkesztés tevékenységéhez hozza közel. Vezérelve a tanításnál, hogy a gép-elemek szerkesztésénél egy-egy elemet nem szabad mint önálló részt kezelni, hanem a legegyszerűbb feladatokat is úgy kell összeválogatni, hogy az egyes elemek mint az egésznek részei szerepeljenek, hogy kerek egészet kapjunk. Ezért a könyv lüktető életet lehel, és még sok eljövendő mérnöknemzedéknek fog értékes, hasznos és biztos útmutatást adni a gépszerkesztés nehéz területén, és ezzel írja örök hálára kötelezte az egész magyar mérnöki társadalmat.” (Pattantyús–Ábrahám I., 1944. 215. l.)

Herrmann Miksa sok mindennel foglalkozott még. Miniszterként előadója volt több közgazgatási törvényjavaslatnak, szorgoskodott a magyar államvasutak első világháború utáni talpraállításánál, szorgalmazta a borsodi barnaszén értékesítését, *Szénellátásunk* címmel terjedelmes, problémamegoldást kereső tanulmányt írt stb. Tartalmas és fáradságos pályája 1944. április 28-án ért véget Budapesten.

Hrencsik Károly (1822–1907)

Hrencsik Károly 1861-ben került Selmecbányára szlovák lelkésznek, s egyben az evangélikus líceumnak is tanára lett. Breznyik János írja iskolatörténetében, hogy Händel Vilmos magyar–német lelkésszel együtt azok közé tartozott, akik „nem akarták a rájuk bízott talentumokat elásni, s készséggel vállaltak el egynehány órát ifjaink tanítására”. Hrencsik a szlovák nyelvet tanította, amíg az a líceumban „előadatott”. Ezenkívül oktatta a vallástant az I–II. osztályban, a tanítóképzőben, továbbá vezette a

Káté-magyarázatokat és a bibliai történetek értelmezését. (Breznyik J., 1889. 379–380. l.)

Hrencsik tanárkodása alatt látogatta a líceum utolsó osztályait (1863–66) Mikszáth Kálmán is. Praznovszky Mihály egyik tanulmányában olvassuk, hogy Hrencsik Mikszáthnak az 1863/64-es évben a „tót nyelvet”, 1864/65-ben és 1865/66-ban a „szláv irodalom történetét” tanította. (Praznovszky M., 1999. 173. l.) Ezt ilyen egyértelműen nem tudjuk elfogadni, mivel a szerző maga is megemlíti, hogy a líceumban csak a született szlovákoknak volt kötelező szlovákul tanulni, a többiek kérhettek felmentést, legalábbis ha a szülők így akarták. Egyet a Relatio alapján biztosan állíthatunk: Mikszáthnak sosem volt érdemjegy szlovákból beírva. A nyolcadik osztályban ilyen tantárgy már nem is szerepelt. A tanárok aláírásai közt ott találjuk a Hrencsikét is, de csak a 7. osztályos Relatióban.

A nagyőrcei születésű tanár (1822. október 3.) halálozási évét és helyét sem jelöli meg Praznovszky. A szlovák kiadványok ezt viszont pontosan közlik: az időpont 1907. október 10., a hely pedig Selmecbánya. Síremléke ma is megvan a Kopogtató mögötti evangélikus temetőben. (SBS I., 1986. 406. l.; Klinka, Š., 2000. 49. l.; Herčko, I., 1995. 101. l.)

Hrencsik egyébként Osgyánban, Késmárkon, Selmecen, Pozsonyban és Lőcsén végezte gimnáziumi tanulmányait. Teológiát Halléban és Greiswaldban tanult. Már Lőcsén élenjáró vezetője volt a szlovák ifjúsági mozgalmaknak. Foglalkoztatta őt a cseh és a szlovák nyelv: ilyen nyelvű „hazafias” verseket is írt. Gyűjtötte a népmondákat, cikkeket írt a korabeli lapoknak stb. A gimnáziumban egy ideig a szlovák önképző kört is vezette.

Homokay Pál (1804–1858)

Aki a selmecbányai evangélikus gimnázium történetét kutatja, annak figyelmét nem ke-

rülheti el Homokay Pál neve. Hisz ő volt az alapítója az iskola nagy híré önképzőkörének, a Magyar Literatúrai Társaságnak, melynek olyan hírességek is tagjai voltak, mint Petőfi Sándor vagy Mikszáth Kálmán.

Homokay a társaság első éveinek történetét is feldolgozta, s megjelentette egy kötetben a tagok válogatott munkáival együtt. A könyv Selmecen nyomtatott Mihálik István betűivel 1832-ben. Címe: *Kis Koszorú, vagy az ágostai hitvallást követő evangélikusoknak selmeczi főbb iskolájokban virágzó Magyar Literatúrai Társaság szenge munkái.*

Homokay Pál Kecskeméten született 1804. január 8-án szegény tanyasi földműves családban. Szülei szegénységük ellenére is taníttatták gyermeküket, sőt hogy a felsőbb tudományokat is elsajátíthassa, Pozsonyba küldték őt gimnáziumba. Minderre így emlékezett vissza a *Kis Koszorú* bevezetőjében: „*Engem a sors nem áldott meg fényes születéssel, jámbor szüleimnek sem kedvezett annyira tölt erszénnyel, hogy tudományos neveltetést tulajdon házoknál emberkoromig, egy jól megfizetett s megajándékozott házi tanító által nyerhettem, de Vallásom részéről iskola sem vőlt Mező Városunkban, melyben a Káté esméreténél bővebbet szerezhettem volna. Korábban kellett tehát megválnom a szüléi nyájasságoztól s kóstonom a szegényekkel egy nyomon járó sanyarúságot. Németül elmúlhatatlanul kell tudni egy magasabb tudományi pólcra jutni vágyó ifjúnak, mondák egybek után jó szüléim: s később nem kis káromra már az alsóbb iskolai tudományokra Posonba adtak, a 'hol ki nem érzi előre, hogy egy-két magyar társammal minden lehető változásokon által esém? Ha deákul tanulásom folyt is valamennyire, de e német Káté majd elölt, s ámbár annak megértése miatt az egyes szavak felhajtásában szálláson minden időmet elvesztém is, s miatta egyéb lecckéimre készületlen maradék is: fáradtságom jutalma mindazonáltal csak »ungarischer Ochs« lett másnap*

mind tanítómtól, mint tanuló társaimtól.” (Homokay P., 1832. 23–24. l.) Megdöbbenő, hogy az akkori Magyarországon egy magyar diák mennyire megaláztatott az iskola idegen nyelvűsége miatt. Ez igencsak bántotta Homokayt, mint ahogyan az is, hogy a tanulóknak nem volt lehetőségük anyanyelvük ápolására. Ezért akart már Pozsonyban a „magyar nyelv apostolává” szegődni azáltal is, hogy szervezte a sínylődő irodalmi társulatot.

Miután Selmecre került (1824), nyomban szorgalmazta a magyar társaságot, mert érezte itt is hiányát az anyanyelvi oktatásnak. A történeti összefoglalójában áttekinti a magyar nyelv selmeci oktatásának kezdeteit is. Megemlíti, hogy a gimnáziumban „*Schevrlay Mátyás úrbán, a sz. Hittudomány Professorában oly deréklelkű férfiuval*” találkozott, aki „*a latin nyelv nagy szeretete mellett nemzeti nyelvünk eránt is különös hajlandósággal viseltetett*”. (1832. 27–28. l.) Két év múlva aztán sikerült megalakítani a Magyar Literatúrai Társaságot. Ezt megelőzően azonban már magyar énekes kart létesített, s mint Szinnyei írja: „*Selmecen, mint a báró Prónay családnál nevelő, sok küzdelmek közt szintén oltárt állított a magyar műzsáknak, és színi előadások által a városi rendekben is rokonérzetet ébresztett nyelvünk iránt. Hogy három év alatt több egészen német ajkú ifjat magyarrá, sőt magyar költővé képezett, mutatják az akkoron általa kiadott Kis Koszorúban írt sorai.*” (Szinnyei J., 1896. 1036. l.)

A kötet közli többek közt Szeberényi Gusztáv, Prónay István, Homokay Pál, Horváth Sámuel, Royko Lajos, Lányi Károly, Fabó András, Lessko Mihály, Blaskovics Lajos, Varsányi János, Thuróczy János és mások munkáit. Mindenképp érdemes végigolvasnunk Homokay esszészerű összefoglalóját, amely a történelmi hűsége kívül magas szinten fejtegeti az anyanyelvi oktatás szükségességét; egymás kultúrájának megismerését szorgalmazza.

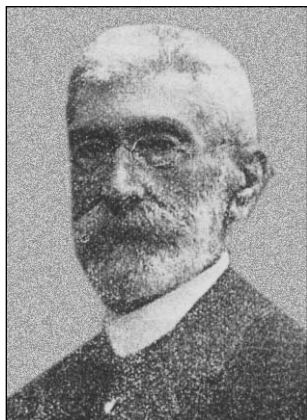
Homokay Selmecről Tótalmádra került a báró Prónay családhoz nevelőnek. 1832-ben

már a losonci református líceum tanára. 1855-ben Kecskemétre hívták, ahol 1858. június 8-án hunyt el.

A *Kis Koszorún* kívül több munkát is írt. 1837-ben Pesten jelent meg a tanítványai számára írt *Magyar költészet* című munkája. Erről még Vörösmarty is úgy nyilatkozott, hogy részben ennek az alapos költészettannak köszönheti könnyed verselőképességét. Több írása (*Latin verstan, Szónoklattan, Erkölcstan, Magyar irodalom és költészet története*) kéziratban maradt.

Hüttl József

(1832–1909)

Hüttl József neve nem szerepel sem a selmeci akadémia egyes tanszékeit is példásan bemutató 1983-as tanárlexikonban, sem a *Magyar Életrajzi Lexikon* 1969-es kötetében. (Csak megemlíjtük, hogy az utóbbiban viszont jegyzik két fiát: Hüttl Dezsőt [1870–1946], a híres építész és műegyetemi tanárt, az MTA levelező tagját, a magyarországi újbarokk és újreneszánsz építészeti stílus képviselőjét, illetve Hüttl Hümért [1868–1940], a modern sebészet úttörőjét, akinek szabadalmát, a gyomorbélvarrógépet az egész világon használják.) Megemlékeznek viszont Hüttlről a *Szlovák Biográ-*

fiai Szótárban, számon tartva selmeci tanári működését s azt, hogy a város díszpolgára volt. Továbbá kiemelik szervezőkészségét, illetve ama technikai és technológiai eljárásainak bevezetését, aminek következtében sok tönk szélén álló üres üzem lábra kapott, sőt nyereségesé vált. (SBS II., 1987. 431. l.)

A Bányászati Lapok XLIII. évfolyamának 2. számában (1910) az akadémia volt tanára, Farbaky István írt róla nekrológot. Hüttl „*a délibábos magyar Alföld szülötteinek*” ama ritka tagja volt, aki a selmeci akadémiára elkerült. Baján született 1832. január 17-én jómódú, régi nemesi család 16. gyermekeként. Testvérbátyját, Hüttl Móríc honvéd őrnagyot a szabadságharc után halálra ítélték, de kegyelmet kapott. Unokatestvérét, Schweidel József tábornokot viszont ki is végezték.

Hüttl a kegyesrendiek pesti gimnáziumában tanult, majd a budai József Ipartanodát látogatta. A szabadságharc után, 1851-ben a selmeci akadémiára iratkozott be. Az akadémia akkori elnök-igazgatója, Russegger József császári és királyi miniszteri tanácsos „*Hüttl Józsefet mindjárt tanulmányainak befejezése után a mennyiségtan, erőműtan és természettan tanszéknél megüresedett asszisztensi állásra meghívta, melyet nevezett 1855. évi november 1-jén el is foglalt. Mikor pedig ezen tanszék rendes tanára, Jenny Károly bányatanácsos 1856-ban egy évi szabadsággal, a gépészet tanulmányozása végett külföldre ment, Hüttl József bizatott meg a helyettesítésével és a tanári teendők végzésével*”. (Farbaky I., 1910. 66. l.)

1853-ban Hüttl Nagybányán volt gépészeti és építészeti felügyelő, 1866-ban Felsőbányán zúzómű-felügyelő. 1874-ben került Nagyágra, ahol a válságba jutott bányavállalatot „*szakavatott és erélyes eljárásával*” megreformálta és nyereségesé tette. 1889-ben újra Selmecre került, immár bányaaigazgatónak. Dolgozott a városi törvényhatóságban s valamennyi kulturális és jótékonyági egyesületben, de alapító tagja

volt az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek is. 1900-ban érdemei elismerésül „*a főiskola nagy pavilonjának felavatásával egybekapcsolt ünnepélyes közgyűlésén általános lelkesedéssel*” az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület tiszteletbeli tagjává választották.

Farbaky kiemeli Hütl gyűjtőszenvedélyét, szakszerűen rendezett gyűjteményeit. Budapestre költözése után „*szenvedéllyel és szerepével foglalkozott az éremművészettel, és modern érmékből és plakettekből 600 darabnál is többet gyűjtött hazánkban páratlanul szép gyűjteményébe*”. (Farbaky I., 1910. 67. l.) A jeles előd, a Felvidéknek is egyik büszkesége 1909. dec. 17-én hunyt el Budapesten.

Illés Nándor (1836–1907)

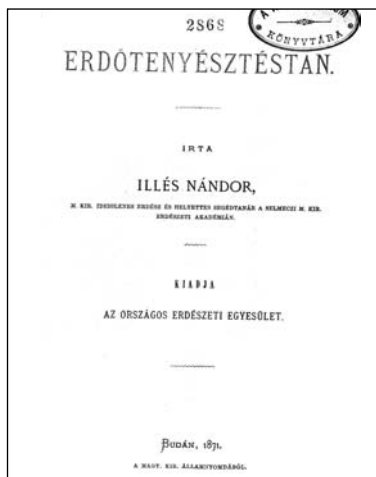

Az ismert pedagógus és szakíró, a magyar erdészeti szakirodalom úttörője 1836. május 15-én született a Hont megyei Királyfia-pusztán. (Más források szerint a Zólyom megyei Királyfián.) Édesapja ekkor uradalmi erdész volt, s gyermekét is ilyen pályára irányította. A selmeci és a rozsnói gimnáziumi évek után a fiatal Illés az erdészeti akadémia hallgatója lett (1858–61).

A selmecbányai akadémia kiváló tanárai őt is alapos ismeretekkel vértették fel. A tehetséges erdőmérnök jól tájékozódott a szakirodalomban, miközben arra is rádöbrent, hogy ennek a szakmának a nyelve Magyarországon, sajnos, nem a magyar. Hisz az oktatás sem ezen a nyelven folyt. Ezt ellensúlyozandó indították meg 1862-ben az Erdészeti Lapokat, melynek célja „*a magyar erdészeti irodalom életre-hívása és ápolása*” volt. Itt jelentek meg egyre sűrűbben Illés Nándor szacikkei is.

A magyar nyelvű oktatás az erdészeti akadémiaán csak 1867-ben indult meg. 1868-tól Illés Nándor is tanársegéde lett az intézménynek. Növénytant, erdőműveléstant, vadászattant és iparműtant adott elő. Közben az akadémia botanikus kertjét is „*jelentősen fejlesztette*”. (Oroszi, 1988. 9. l.) A Feistmantel Rudolf alapította botanikus kertben újabb fafajokat honosított meg, kidolgozta a kisiblyei botanikus kert hosszú távú fejlesztési tervét stb.

Szécsi Zsigmonddal, Wagner Károllyal, Lázár Jakabbal és Fekete Lajossal együtt jelentős szerepet vállalt a selmeci akadémia „magyarításában”, az iskola első anyanyelven oktató pedagógusai közé tartozott. Az indulásról így ír visszaemlékezéseiben: „*Nem csekély nehézségbe ütközött a tanítás megkezdése magyar nyelven. Nemcsak az képezett nehézséget, mert nem létezett az előadások alapjául szolgálható magyar nyelven írott munka, de mert a segéd tudományok műnyelve sem volt akkor még megállapítva.*” A kezdeti nehézségeket, a kellemetlen háttérrel a továbbiakban ekképp válaszolja a fiatal tudós: „*Ha a tisztviselőnek, ki születésére magyar volt ugyan, de szakmabeli nevelését német nyelven nyerte, és addig németül írta jelentéseit, lépten-nyomon nehézségekbe kellett ütköznie fogalmazás közben, mennyivel nagyobb és számosabb akadállyal kellett megküzdeni a tanárnak előadás alkalmával, ki hasonló származású és nevelésű vala.*” (Vadas J., 1896. 129. l.)

S vajon mit tett Illés Nándor annak érdekében, hogy az áldatlan állapoton változtatni lehessen? Részt vett többek közt a Divald Adolf–Wagner Károly-féle erdészeti műszótár szerkesztési munkálataiban (*Magyar–német és német–magyar erdészeti műszótár*. Budapest, 1868). Megírta alapvető művét, az *Erdőtenyésztést*, amely 1871-ben jelent meg Budapesten. Ez a könyv volt az első, amely e témakörből magyar nyelven megjelent. Egyik életrajzírója így értékelte ezt: „Ebben teljes egészében az erdészeti tudományok akkori színvonalán állva, olyan szabatos és közérthető nyelven tárgyalta az erdőművelést, hogy azt még a nem szakember is minden különösebb nehézség nélkül megérthette. Nagy jelentőségű, nélkülözhetetlen és feltétlenül hiányt pótló munka volt mind a gyakorlati szakemberek, mind a tanulóifjúság számára. Ez a könyv egymaga megörökítette volna Illés Nándor nevét mind a magyar erdészeti szakirodalom, mind pedig az erdészeti felsőoktatás történetében.” (Magyar P., 1957. 156–160. l.)

Illés Nándor fáradhatatlan iskolaszervezőként is nagyot alkotott. Kivette részét a magyar nyelvű erdőügyi szakiskolák alapításából: számukra 1907-ben *A vadőr* címmel tankönyvet írt.

Illés Nándor érdemeit hosszan sorolhatnánk még. Ő volt például az a szakíró, aki megtette az első lépéseket Magyarország erdészeti célú növényföldrajzi leírásához. Az erdőesztétika mellett ugyancsak szószólója volt a természet védelmének. „Szociális gondolkodású, melegszívű ember”, aki „az erdészet érdekeit igyekszik mindig összeegyeztetni a nép érdekeivel” – írja róla találóan Magyar Pál. (Az Erdő. 1957/4.)

Az említetteken kívül megírta még az olyan alapozó szakkönyveket, mint *A futóhomok megkötése, befásítása, és használata* (Budapest, 1885), *A vadászati ismeretek kézikönyve* (Budapest, 1895).

1873-tól a Károlyi grófok erdőmestere volt. 1879-től az Esterházyak erdőfelügyelője. 1880-ban Budapestre került, a földművelődési minisztérium erdészeti osztályának vezetőjeként dolgozott.

Aztán egy ideig Losoncon élt, ahol egyébként teendői mellett szorgalommal és becsülettel ellátta az iskolaszékelnöki teendőit, gyámja volt az árváknak és a szegényeknek. Pályafutását 1907. május 2-án fejezte be a Bács megyei Palánkán. „Nyugtalanul előretörékvő szelleme mindig a haladást, a magyar erdészet fejlesztését szorgalmazta.” (Oroszi, 1988. 11. l.)

Jacquin Miklós József–Nikolaus Josef (1727–1817)

Áll Selmecbányán nem messzire a Szentháromság tértől, az Andrej Kmetről elnevezett főutcán egy régi, eredetileg XVI. századi gótikus-reneszánsz épület, a ma klasszicista homlokzatú Krecsmáry ház. Bejárati ajtaja felett emléktábla hirdeti, hogy 1764. szeptember 18-án itt kezdte meg az oktatást a bányászati–kohászati tanintézet első tanszékének professzora, Jacquin Miklós. A több tanszékes intézet kiépítése Mária Terézia 1763-as rendelete értelmében kezdődött meg, hogy aztán 1770-ig megle-

remtődhessen a tényleges felsőoktatási szervezet, a bányászati akadémia.

Jacquin Nikolaus Josef vegyész, botanikus, orvos és akadémiai tanár németalföldi francia származású család gyermeke volt. 1727. február 16-án született Leydenben. Bölcsészeti, orvosi és természettudományi tanulmányokat folytatott Leuvenben, Párizsban és Bécsben.

Jacquin kémiai előadásának kézírata

1755–1759 között tudományos expedíciót vezetett Nyugat-Indiában. Ide I. Lotharingiai Ferenc német-római császár megbízásából utazott. (Balázs D. szerk., 1993. 171. l.) Kutatóútjáról sok új növényt hozott a bécsi császár-

ri parkokba. A schönbrunni növénykertet szintén ő rendezte, s ennek gazdag anyagát is feldolgozta.

Jacquin Nikolaus Josef „botanikai munkásságával a legnagyobbak közé emelkedett, a XVIII. század végi Bécs leghíresebb tudósának tartották”: Bécs Linnéjeként is emlegették. (Zsámboki L. szerk., 1983. 199. l.)

A Krecsméry ház, ahol Jacquin 1764-ben megindította az akadémia első tanszékét

A botanika európai szintű szakembere feldolgozta Ausztria és a vele szomszédos magyar területek növényvilágát is. Számos magyarországi növényt ő írt le és nevezett el először. Hosszabb ideig a bécsi egyetem botanikai tanszékének tanára volt. Az érintett témakörből több kiemelkedő kötetet is publikált. Ilyen az *Observationes botanicae...* (Vindobanae, 1764) és a *Flora Austriaca I–IV* (Viennae, 1770–1776).

Jacquin Nikolaus Josef volt tehát az 1763-ban felállított selmecbányai akadémia legelső – és 1765-ig egyetlen – tanszékének (kohászat-kémia–ásványtan) első tanára. Selmecbányán – s egyben Magyarországon is – ő honosította meg elsőként a kémiai kutatásban „az előítéletektől mentes kísérletező módszert, az oktatásban a laboratóriumi gyakorlatokat”. (Kenyeres Á. főszerk., 1967. 789–790. l.)

Jacquin már Selmecre érkezésének évében megépítette a kémiai-metallurgiai laboratóriumot, amely a maga nemében az első volt a vilá-

gon. Lerakta alapjait az intézet ásványtani gyűjteményének is. (SBS. II., 1987. 305. l.)

Selmecen Gellert *Anfangsgründe zur metallurgischen Chemie* című könyvét használta előadásai vezérfonalául. „*Kutatásai közben pedig mészégetéssel is foglalkozott az akkori tudomány állásához mérten igen magas színvonalon.*” Magyarországon egyébként elsőként végzett 1768-ban köszönleparlási kísérleteket. (Horváth Z., 1959. 556. l.)

*Jacquin híres laboratóriumának otthona,
a Belházy ház*

Jacquin munkásságát Lavoisier is elismerte és nagyra értékelte. Selmecbányai előadásai és kohászati-kémiai laboratóriumi gyakorlatai e téren világhírnevet szereztek számára. Zsámboki László könyvében olvassuk: „*Selmecen az ő laboratóriumi oktatási vonalát továbbvivő G. Scopoli és Rupprecht Antal módszereit vették át a világ első műszaki egyetemének, a párizsi École Polytechniquének megszervezéséhez (1794).*” (Zsámboki L., 1983. 199. l.)

A világhírű tudós öt éven át oktatta Selmecen a kémiát és az ásványtant. Előadásait tartalmazó kéziratának egy részét az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik. Selmecen végezte a flogiszonelméletet támadó könyvének kísérleteit is. A kémia tárgykörét érintő alapvető műve 1793-ban jelent meg Bécsben az alábbi címmel: *Lehrbuch der allgemeinen und medizinischen Chemie*. Ugyanitt halt meg 1817. október 26-án.

Jankó Sándor (1866–1923)

Az 1866. február 28-án született Jankó Sándor erdőmérnök tanárról, műszaki alkotóról és szakíróról több lexikonban, összefoglalóban is olvashatunk. A selmecbányai akadémia oktatóinak lexikonában többek közt azt írják róla, hogy „*az erdészeti geodézia és erdészeti szállítástani tudományos alapjainak lefektetésében szerzett érdemeket*”. (Zsámboki L. szerk., 1938. 205. l.) A *Magyar Műszaki Alkotók* című összefoglalóban megemlítik, hogy „*tanári működése alatt tanszéke részére sok műszert szerzett be, és így a hallgatók alaposabb gyakorlati kiképzést kaphattak*”. (Révész Arnold I.–Varga V. szerk., 1964. 24. l.) A *Magyar Életrajzi Lexikon* szakirodalmi munkásságának jelentőségét emeli ki. Ő volt ugyanis az első magyar nyelvű fotogrammetriai munka szerzője. (Kenyeres Á. szerk., 1967. 798. l.) Kotlár Károly a *Magyar Agrártörténeti Életrajzokban* így sommázza vele kapcsolatos megállapításait: „*Kiemelkedő matematikai megalapozottsága, másfél évtizedes üzemi tapasztalataival kifejlesztett gyakorlati érzéke, pedagógiai hivatástudata kitűnő főiskolai oktatót formált Jankó Sándorból, akit mindenkor hallgatósága őszintén tisztelt és szeretett.*” (Kotlár K., 1988. 34. l.)

Fel-felbukkan Jankó neve a szlovák nyelvű kiadványokban is. A Selmecbánya és környéke jeles személyiségeit bemutató összefoglalóban Ivan Herčko a tankönyvíró Jankóra hívja fel a figyelmet (Herčko, I., 1995. 109. l.), Jozef Urgela az 1904-ben főiskolává alakult selmeci intézet tanszékeit bemutatva tér ki Jankóra, aki a földméréstani tanszéket vezette, s itt vált elismert geodétává. (Urgela, J., 1985. 195. l.)

A vasvári földbirtokos család gyermeke egyébként a soproni gimnáziumból került 1887-ben a selmeci akadémiaira. „*Már hallgató korában kitűnt társai közül matematikai és ábrázoló geometriai tudásával.*” (Kotlár K.,

1988. 33. 1.) 1890-től mint gyakornok a lugosi erdőigazgatóságnál is elsősorban földmérési munkálatokat végzett. 1893-ban a földművelésügyi minisztérium erdőrendezési ügyosztályára került, ahonnan közép-európai tanulmányútra küldték. 1906-ban kinevezték az akkor már Erdészeti és Bányászati Főiskola tanárává. A *Szlovák Biográfiai Szótár* szerint erre 1904-ben került sor, s 1918-ig volt az erdészeti földméréstan tanszékvezetője. (SBS. II., 1987. 526. 1.) Mint Kotlár Károly említi: „*Szívós akaraterevel látott hozzá a tanszék fejlesztéséhez, az alapos gyakorlati oktatáshoz elengedhetetlenül szükséges műszerpark bővítéséhez.*” 1911-ben a főiskola rendes tanára, 1916-ban főerdőtanácsos lett. Rendszeresen publikált az Erdészeti Lapokban és a Kataszteri Közlönyben. Az erdőgazdálkodás terén alkalmazott műszaki tudományok „*kiváló, univerzális ismerőjévé*” fejlődött, aki magas szinten tudta előadni tudományát. Előadott tárgyaiból hallgatói számára összefoglaló műveket is írt. 1908–09-ben adták ki az *Erdészeti földméréstan feladatokat* (Selmechánya). 1913-ban az *Erdészeti szállító eszközök és berendezések* című műve látott napvilágot (Selmechánya). 1916-ban Selmechányán megjelent a *Vadpatak-szabályozás* című munkája. 1917-ben Pozsonyban kiadták a *Fotogrammetriát*. Ezt követte az *Erdészeti szállítóberendezések I., II.* kötete (Sopron, 1920). Az első részben a mesterséges pályák tervezésével foglalkozik: a vontatóutakról, a csúsztatókról, az úsztatóvályúkról, a siklókról és kötélpályákról ír elsősorban. A csúsztatóutakról írottak ma már „*kultúrtörténeti jelentőségűek*”, mert ilyen berendezés régóta nincs a szakmában. A kötet második részében a vízi szállítóberendezéseket mutatja be.

Fontos műve a kétkötetes *Erdészeti földméréstan* is (Sopron, 1922). Olvashatunk ezekben a távolság- és szögmérő műszerekről, a mérőasztalokról, a térképmásoló műszerekről stb.

Jankónak számos geodéziai szabadalma keltett nagy figyelmet.

Az erdészeti geodézia nagy tudósa, az erdészeti szállítóeszközök és berendezések értő szakembere a természetnek is nagy barátja és művelője volt. Hosszú időn át tagja és tanárelnöke az Akadémiai Athleta Clubnak. Az akadémia elköltözésével – melyet már maga is szorgalmazott – örökre eltávozott Selmechányáról, s nemsokára az életből is. A nehéz időkből (1920–1922) még rektora volt a főiskolának Sopronban, de 57 évesen, 1923. május 14-én a Vas megyei Vönöckön meghalt.

Jákó Gyula (1857–1908)

„*Ama kevesek közül, kik hazánk fejlődő bányászatát teljes odaadással, szívvel-lélekkel szolgálják, ismét kidőlt egy...*” – olvassuk a Bányászati és Kohászati Lapok hasábján Zágoni Jákó Gyula bányamérnök, tanár és geológus halála kapcsán. (Vnuto F., 1908. 65. 1.)

Jákó Gyula 1857. március 3-án született a Háromszék megyei Felsődobolyon. Nagyenyedi középiskolai tanulmányai után Selmechányára jött, hogy elvégezze a bányászati szakot. Pályája során többször is kapcsolatba került a felvidéki várossal. 1878–81 között itt volt

akademista, 1885-ben itt államvizsgázott, s ugyanettől az évtől Winkler Benő tanársegéde az ásványtan–geológia–paleontológia tanszéken (1885–87). 1895-ben került ismét a városba üzemvezető bányamérnöknek, majd a szélaknai bányahivatal főmérnöke lett.

Rövid élete során Jákó dolgozott a rónaszéki sóbányáknál (1887-től), a nagyági ércbányáknál (1889-től), az abrudbányai bánya- és fémbeváltó hivatalnál (1906–08).

Egyéb érdemei közt megemlíthetjük a Bányászati és Kohászati Szakirodalmat Pártoló Egyesületben kifejtett tevékenységét. Ennek kapcsán írja Vnatsko Ferenc az alábbiakat: „A múlt század nyolczvanas éveiben, akkor midőn a magyar bányászati irodalom csecsemőkorát élte, s egy-két tankönyvön kívül egyebeket felmutatni alig tudott, amidőn az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület megalakítására irányuló törekvések hajótörést szenvedtek: a lelkes fiatal bányamérnökök néhány tagja megalakította a Bányászati és Kohászati Szakirodalmat Pártoló Egyesületet.” (Vnatsko F., 1908. 66. l.) Jákót az alakuló közgyűlés 1887. július 6-án titkárrul választotta, s így ő lett annak alapító és első titkára. Társszerzőkkel együtt kidolgozta és megjelentette a Bányászati és Kohászati Irodalom pártoló Egyesület alapszabály-tervezetét is (BKL, 1887).

A fenti egyesülethől fejlődött ki tulajdonképpen az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület is, s voltaképpen ennek is Jákó tekinthető az első titkáranak.

Sajnos, jeles elődünk pályája idő előtt befejeződött. Jákó 1908. június 5-én Abrudbányán meghalt, s így nem bontakoztathatta ki a benne rejtekező értékeket.

Járosy Mihály (1756–1804)

Járosy Mihály tanár, egyházi író adatai a *Magyar Életrajzi Lexikon* 1969-es kötetében nem

szerepelnek, de a *Szlovák Biográfiai Szótár* jegyzi őt (SBS II., 1987. 537. l.), nevét Jároši-ként írva, s feltüntetve a Járossi változatot is.

A neves pedagógust számon tartja a jelenkori magyar neveléstudomány is. Kosáry Domokos írja az 1777-es *Ratio Educationis* kapcsán, hogy annak követelményeit Magyarországon a legfontosabb evangélikus iskolákon kívül – anyagi okok miatt – még csak néhány tudta teljesíteni. Ilyen volt a selmecbányai iskola is, ahol Severini János kezdte meg a felsőbb osztályok visszaállítását s a filozófia oktatását. Munkáját az igazgatói székhelyen Járosy Mihály folytatta, aki 1789-től már az államtan oktatását is bevezette. (Kosáry D., 1988. 189. l.)

Járosy 1756-ban született evangélikus papcsaládban Szarvason. 1772–75-ben a jénai egyetemen tanult, majd a selmecbányai evangélikus gimnázium tanára, később rektora lett. Ezt a munkát haláláig, 1804. július 5-ig folytatta. Selmecbányán hunyt el. Itteni tevékenységéről Brezníky János iskolatörténete alapján alkothatunk képet.

Járosy Jénából visszatérve azokat a pedagógiai újításokat, melyeket „*Németországban látott és tapasztalt a nevelés és oktatás terén, jónak látta Selmecen is bevezetni s alkalmazni a magyar ifjak kiképzésénél*”. (Brezníky J., 1889. 267. l.) A primában ez idő tájt például olyan tantárgyakat oktattak, mint az etika, politika, pedagógia, statisztika és geometria. Irodalomból Horatius és Cicero műveivel foglalkoztak. Érdekes még megemlíteni, hogy Járosy az egészségtan bevezetésével megelőzte Trefort Ágoston minisztert is, aki azt „*legalább rendkívüli tantárgyul a gymnasiumokban is kívánta előadni*”.

A szintaxisban új tantárgyként vezették be Selmecen is a fizikát és a logikát, a grammatikában pedig a mitológiai is tanították. Járosy idejében a gimnázium tanulóinak száma már megközelítette a háromszázat. Fellendült az iskolai színjátás, javult a tanárok fizetése stb.

Publikációi közül a szlovák lexikon két latin nyelven írt munkáját tartja nyilván a kiadás helyének megjelölése nélkül. Ezek a következők: *De unione christianorum in religione* (1791); *Commentatio brevis de unione protestantium in genere praesertim in Hungaria* (1791).

Jenny Károly (Karl Jenny) (1819–1893)

A selmeci akadémia megannyi nem magyar származású tanárainak egyike volt Jenny Károly – Karl Jenny is. 1819. január 11-én született Bécsben egy svájci eredetű vállalkozócsaládban.

A bécsi műegyetemen végzett gépészeti tanulmányokat, s egy ideig (1848–50) ugyanott volt tanársegéd. 1850-ben került Selmechányára, a matematika–fizika–mechanika tanszékére. 1852-től 1866-ig az akadémia rendes tanáraként a mechanikát és a géptant oktatta. 1866-ban visszakerült a bécsi műegyetemre, ahol a műszaki mechanika és a gépésztan tanszékének oktatójaként tevékenykedett. Egy ideig a gépészeti osztály dékánja, illetve az egyetem rektora is volt.

Műszaki szakemberként tanulmányozta Nyugat-Európa gépgyárait, továbbfejlesztette egykori elődjének, A. Burgnak munkásságát; a klasszikus bécsi gépésziskolát pedig „*európai rangra emelte*”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 206. l.)

Figyelemre méltóak voltak anyagvizsgálati kísérletei. Vizsgálta továbbá a vízikerekkel teljesítőképességét, s kidolgozta a kétütemű gőzgépek sajátos konstrukcióját. (SBS II., 1987. 550. l.)

A bányatanácsos gépészmérnök és neves tanár irodalmi munkássága is figyelemre méltó. 1878-ban Bécsben megjelent tanulmányainak és cikkeinek válogatott kötete az alábbi címmel: *Festigkeits- Versuche und die dabei ver-*

wendeten Maschinen und Apparate an der K.K. Technischen Hochschule in Wien.

1873-ban a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium kiadványaként jelent meg társszerkesztős munkája, *A magyar birodalomban honos fák szilárdságának kipuhatólása tárgyában...*

Bécsben további két munkája is kikerült még a nyomdából: az *Über den Einfluss der mechanischen Technik auf unser Kulturleben* (1876) és a *Bericht über Studienreise...* (1884). Ezenkívül nagyon sok tanulmánya látott napvilágot a különféle német nyelvű szaklapokban és évkönyvekben.

Jenny Károly 1893. október 9-én halt meg a Monarchia fővárosában, Bécsben.

Jezsovics Károly (1834–1924)

Mikszáth Kálmán selmechányai tanárainak egyike volt ő is. Czobor László, aki az 1860-as években szintén tanítványa volt a jeles pedagógusnak, írja egy helyütt, hogy Jezsovics Károly, Händel Vilmos és Farbak István „*megcsodálnivaló három ember*” volt Selmecen még a XX. század elején is. Jezsovics, a volt líceumi igazgató még a háború idején is változatlan munkabírással oktatta a gimnáziumban a hadba vonult tanár helyett a matézist. (Czobor L., 1927. 78–79. l.) Jezsovics a Bars megyei Alsószelezsényben született 1834. január 28-án Jezsovics Mihály evangélikus lelkész és Déván Karolina fiaként. A selmeci líceumban tanult, majd Pozsonyban teológiát végzett. Rövid ideig a Palugyayaknál nevelősködött Deménden, aztán külföldi egyetemeket látogatott. Berlinben, Göttingenben és Halléban hallgatott előadásokat kiváló professzoroktól.

1861-től 1903-ig volt a selmeci evangélikus líceum tanára, elsősorban fizikát, matematikát és természettant tanított. Közben, hogy állandóan képezze magát, bejárt az akadémiára mennyi-

ség- és természettant hallgatni. 1894-től a líceumnak igazgatója is volt.

Mikszáthnak először természettant, majd „mathezist” és természettant tanított. Tudjuk, hogy matematikából az első selmeci évben az író igen gyenge eredményt ért el, s a hetedik osztályt meg is ismételte. A második évben már két fokozattal jobb jegyet kapott Jezsovcisnál algebrából. Természettanból is kielégítő osztályzata volt. Igaz ugyan, hogy az érettségén „mathezisből” pótvizsgára utasították, de a vizsgát letette, s az érettségét kézbe vehette.

Jezsovcisról Breznyik János is megemlékezett könyvében. Megjegyzi, hogy 1861-ben választatott meg az iskola tanárának, s nemcsak a német egyetemeken a fizikusokat és matematikusokat, de „*itteni tanárkodása alatt a bányász. akad. előadásokat is látogatva, hosszabb ideig készülgetett*”. (Brenzyik J., 1889. 356. l.)

Publikációs tevékenységet is végzett: cikkei, könyvismertetései az Országos Tanáregylet Közlönyében jelentek meg. Német nyelvből lefordította John Tyndall eredetileg angolul írt fizikai művét, amely *A hő mint a mozgás egyik neme* címmel jelent meg 1874-ben Budapesten 109 fametszetű ábrával a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Könyvkiadó Vállalatánál. A könyvhöz Szily Kálmán (1838–1924) nyelvész, természettudós írt előszót, méltányolva Jezsovcis „*szerencsés*” fordítását, s azt a „*physikai*” magyar műszójegyzéket, melyet a fordító mellékel a könyvhöz.

Jezsovcis a közélet terén is tevékenykedett. Tagja volt a selmeci városi tanácsnak, szervezte a turisztikai mozgalmakat stb. Czobor László írja visszaemlékezésében, hogy Jezsovcisnak a Szitnyára felsétálni „*egy délelőtti való szórakozás*” volt, mit a nagy havazások idején is megcselekedett. (Czobor L., 1927. 79. l.)

1924. március 6-án hunyt el Selmechányán. Síremléke a Kopogtató mögötti evangélikus temetőben látható.

Kachelmann János (1806–1873)

Brenzyik János iskolatörténetét lapozgatva s a líceum tanárai után kutatva bukkantam Kachelmann János nevére, aki az 1855/56-os tanévben önként ajánlkozott némely tantárgyak, mint például a német nyelv, Magyarország története és földrajza, a római klasszikusok s a protestáns egyházjog előadására. Az ajánlatot az iskola készséggel fogadta, hisz Kachelmann jogi végzettséggel rendelkezett, s nyugalmazott városi tanácsos volt, egyszerűen képzett, széles látókörű ember hírében állott. Ám mint Breznyik könyvében olvassuk: „*Az akarát jó volt, de nagy baj vala, hogy bármely osztályban alkalmazták, akár fönt, akár lent, a fegyelmet nem tudta fenntartani; a fiúk tőle, bár alapos ismeretekkel bírt s kitűnő latin volt, nem sokat tanulnak.*” (Brenzyik J., 1889. 333. l.)

Kachelmann János Selmechányán született 1806. július 9-én. Középiskolai tanulmányait az itteni líceumban végezte, jogot Budapesten tanult. Szülővárosában jogásként tevékenykedett, s egy időben polgármester is volt. A Szentháromság tér egyik XVI. századi reneszánsz házában lakott. (Bartha D.–Oroszi S., 1991. 50. l.). Számon tartják őt történészként is. Foglalkozott bányatörténettel, iskolatörténettel, kutatatta a magyarországi bányavárosok múltját stb. Gyakran hivatkoznak rá a selmeci középiskolák történetének kutatói, akárcsak az akadémia múltját feldolgozó történészek. Hamrák Béla például Kachelmannnak a város eredetével kapcsolatos fejtegetéseit idézi, mely szerint Selmecet a Krisztus utáni első évszázadban Vannius quád király alapította. (Hamrák B., 1910. 4. l.) A *Szlovák Biográfiai Szótár* is számon tartja Kachelmannnt, művei közül pedig az alábbiakat jegyzi: *Geschichte der ungarischen und ihrer Umgebung* 1–3. (Selmechánya, 1857–63); *Des Alter und die Schicksale des ungarischen...* (Pozsony,

1870); *Huldigung der Schemnitzer Berg-register* (Selmechánya, é. n.).

S bár az evangélikus líceumban nem sokáig oktatott Kachelmann, s nem is volt sikeres tanár, mégis méltónak tartjuk őt az említésre. Hisz a Kachelmann család – köztük János is – jelentős szerepet töltött be Selmechánya életében. Köztük kereskedők, bányamérnökök, sikeres vállalkozók és mecénások egyaránt akadtak. S a család – mint Breznyik is említi – „*sosem vonult vissza, hol nemes célra kellett áldozni*”. Ők adományozták az evangélikus egyháznak a líceum melletti házukat is, ahol a tanárok laktak, s egyes osztályok voltak elhelyezve.

Kachelmann János, a kiváló jogász és történész, a város iskolatörténetének kutatója, a mecénás és oktató 1873. november 28-án hunyt el Selmechányán.

Kachelmann Willibald (1814–1880)

A selmechányai Kopogtató mögötti evangélikus temetőben a híres Kachelmann család több tagja is nyugszik. A 112. számú sírboltban pihen például az egykori kohómérnök és tanár, Kachelmann Willibald.

A Zsámboki-féle tanárlexikon Kachelmann biográfiai adatai közt a szülőhelyet nem tünteti fel pontosan, csupán Magyarországot ír, a születési évet pedig 1811-ben jelöli meg. (Zsámboki L. szerk., 1983. 207. l.) A *Szlovák Biográfiai Szótár* szerint a születés dátuma 1814. július 8., a hely pedig Selmechánya. (SBS III., 17. l.) Willibald testvére volt a város egykori polgármesterének, Kachelmann János történésznek és jogásznak.

1839–43 közt a selmeci akadémián bányászatot és kohászatot tanult. Később rövid ideig a kohászat-kémia tanszék tanársegéde volt (1846–48), majd a selmeci kincstári kohóműnél dolgozott. 1861-től haláláig a selmeci kohóhivatal főnöke. Fő műve – *A fémkohó újjászüléte*

se – is e témakörrel foglalkozik. Sajnos, a munka kéziratban maradt.

Kachelmann foglalkozott még az ólom finomításának módjaival, a vasolvasztással, a selmeci kohók újjászervezésének problematikájával stb. Tanulmányai német nyelvű szaklapokban, évkönyvekben láttak napvilágot. Ilyen az *Über das Röstungsverfahren der Bleigeschicke in Flammöfen...* (Österreichisches zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen 1857) vagy a *Combinirte Saigerungs- und Raffinierungsmethode des Bleies in der k. k. Silmerhütte zu Schemnitz* című dolgozata (Berg- und Hüttenmännisches Jahrbuch 1862).

Kachelmann Willibald 1880. március 30-án halt meg Selmechányán.

Kanka Dániel (1776–1850)

Az olyan jó nevű pedagógusokat, mint Severini János és Járosy Mihály, Kanka Dániel teológus, tanár, egyházi író követte a selmeci evangélikus gimnázium igazgatói székében. S noha őt az egyetemes magyar neveléstörténet már nem tartja számon, neve érdemes az említésre. Hisz ő is sokat tett a selmeci intézet érdekében: többek közt az ő idejében (1808. június 15.) nyilvánították a selmeci iskolát kerületi gimnáziummá.

Jeles pedagógusunk szerepel a *Szlovák Biográfiai Szótárban* is, amely latin nyelven írt pedagógiai munkái közül is nyilvántart néhányat. Ilyenek például a következők: *Programma breve, observationes de praesenti scholarum evang. A. C. Hungariae statu complectens* (Selmechánya, 1806); *De studio linguarum* (Selmechánya, 1810); *Programma... pro examine publico gymnasio A. C. Schemniciensi anno 1811...* (Selmechánya, 1811); *Dissertatio de vi et efficacia scientiarum physicarum praesertim vero astronomiae* (Selmechánya, 1812). (SBS. III., 1989. 32. l.)

Kanka Dániel a Poprádhoz közeli Batizfalván született 1776. december 15-én. 1790-től a selmeci gimnázium tanulója; filozófiát és teológiát Pozsonyban tanult, 1799-től pedig a wittenbergi egyetemet látogatta. A selmeci egyházközség 1804-ben hívta őt meg a csetneki nevelőintézetből Járosy utódjának.

Kanka rektorként nem volt megelégedve a selmeci iskola szervezetével „*s az abban követett tanítás menetével*”. Az oktatás átszervezésével kapcsolatos emlékiratában kifejtette ama nézeteit, melyek szerint a tanügyet az újabb kori jeles pedagógusok (Schwarz, Pestalozzi) elvei alapján kellene „*célszerűen berendezni*”. Az elemi osztályokban szorgalmazta az olvasás és az írás egyszerre gyakorlását, az erkölcsi mesék (fabulae morales) bevezetését, illetve alkalmazását a beszédgyakorlatoknál. (Breznyik J., 1889. 273. l.)

Breznyik János iskolatörténetében olvasuk: „*A gyakorlati tanmódot, melyet Kanka a latin nyelv tanításánál ajánlott, tantársai, ha nem is mindenben, készséggel elfogadták és követték. Belátták, hogy a szókat összefüggő szervezetben tanulni jobb, mint összefüggés nélküli szóhalmazként.*” (Breznyik J., 1889. 275. l.)

Kanka a pedagógiai racionalizmus híve volt. Sajnálattal vette tudomásul, hogy miután a selmeci iskolát sikerült magasabb szintre emelnie, „*a papírpénz elértéktelenedése folytán uralkodott drágaság*” – mely akkor az országban felütötte a fejét – a selmeci iskolát is negatívan érintette. A tanárok és a szegény tanulók „*nagy szükséggel*” küzdöttek, nyomorúságban éltek. S hogy mégis megélhettek, s az iskolának nem kellett beszüntetnie a tanítást, az részben Kanka buzgólkodásának köszönhető. Hisz „*a szünnapokat felhasználva maga is koldus-tarisznyát kötött a nyakába*”, Hontot s a közeli megyéket járva adományokat gyűjtött „*az élelmező*” számára. S miután az iskola megmenekült, Kanka Modorba ment rektornak (1817–1822). Innen Bécsbe „*hívatott a Ferenc császár*

által 1821-ben alapított protestáns teológiai intézetbe teológiai tanárnak, hol munkás életének 1847-ben bekövetkezett halála vetett véget”. (Breznyik J., 1889. 285. l.) A Szlovák Biográfiai Szótár szerint Kanka 1850. május 31-én halt meg az ausztriai Hinterbrülben.

Kelle Artúr

(1882–1945)

Kelle Artúr erdőmérnök, szakíró és főiskolai tanár nem szerepel a Zsámboki László szerkesztette, a selmeci akadémia egyes tanszékének tanárait felsoroló könyv jegyzékében. Hiányzik a Szlovák Biográfiai Szótárból is, ám Jozef Urgela Szlovákia erdészeti oktatásának történetét összefoglaló monográfiájában megtaláljuk a nevét. (Urgela, J., 1985. 208. l.) *Jeles elődeink* című kötetünkben mi is csupán egy rövid szócikkben emlékeztünk rá. (Csáky K., 2002. 160. l.)

A Magyar Agrártörténeti Életrajzokban Oroszi Sándor rajzol portrét a neves tanárról és erdészeti szakemberről. Kelle Artúr 1882. július 18-án született a ma Romániához tartozó Perjámoson. Szegeden végezte a középiskolát, s 1900-ban kezdte erdészeti tanulmányait Selmechányán. Gyakornokként Lipótújvárra került, az ottani erdőőri szakiskola kísérleti álló-

másán tevékenykedett. A kísérleteken kívül oktatói feladatokat is ellátott, s mivel az 1898-ban felállított kísérleti állomás központja Selmec volt, kapcsolata nem szakadt meg a várossal, illetve annak főiskolájával.

1912-ben került a jó nevű intézmény erdőművelési tanszékére, melynek akkor Vadas Jenő volt a vezetője. Az erdőrendezést adta elő az első világháború utáni államfordulatig, mikor is Sopronba került. Amint Oroszi Sándor írja: „igyekezett legalább a tanszéki berendezést Sopronba vinni, azonban az értékes gyűjteményeket újra össze kellett állítani, a gyűjtést színtele elölről kezdeni”. (Oroszi S., 1988. 127. l.)

1922-ben Sopronban megalapították az erdővédelmi tanszékét is, melynek Vadas Jenő halála után Kelle lett a vezetője. Nevéhez fűződik „a tanszék szemléltető eszközökkel történő (ma is) mintaszerű berendezése”. 1925-ben összefoglalta az erdővédelemtan és az erdészeti állattan oktatásának programját, felhívta a figyelmet az erdőket fenyegető veszélyek megismerésének fontosságára. Szorgalmazta az egyes erdők létrehozását és a természetes fejlesztést, mert szerinte csak így lehetett védekezni az erdőket fenyegető veszély ellen. (Oroszi S., 1988. 128. l.)

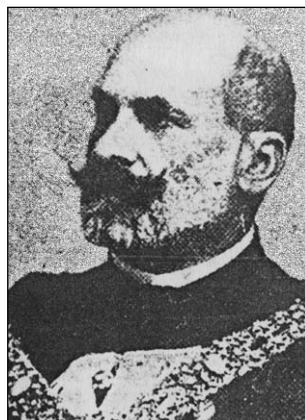
Szakemberként és erdővédőként feldolgozta a tölgygolyvabetegségeket, rámutatott azok okozójára is. Ugyancsak feltárta a szilfabetegségek „elsődleges okát”, s hasonló címmel tanulmányt jelentetett meg (Sopron, 1940). A tölgyfagolyváról ezt megelőzően az Erdészeti Lapokban publikált tanulmányt (1937/1.).

Ugyancsak Oroszi említi, hogy Kellének „bár kevés tanulmánya jelent meg, ezekben kiértékelte, saját maga által többször is ellenőrzött eredményekkel lépett a nyilvánosság elé”. (Oroszi S., 1988. 129. l.)

Az erdők szerelmese, a kötelességtudó oktató 1945. január 8-án halt meg, s Ágfalván helyezték őt örök nyugalomra.

Kerpely Antal

(1837–1907)

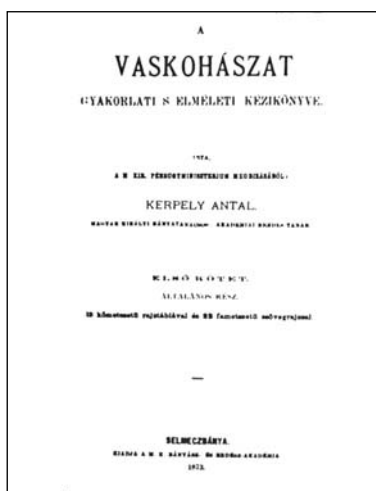

A jeles selmecbányai tanárok sorában előkelő helyet foglalnak el a Kerpelyek is. Idősebb Kerpely Antal nevét jegyzik lexikonaink, enciklopédiáink, akárcsak a vaskohászat magyarországi, szlovákiai és külföldi szakkönyvei. Az *Akadémiai Kislexikon* szerint ő volt „a magyar vaskohászati szakirodalom és oktatás megteremtője” s nemzetközileg elismert szakértője. (Beck M. főszerk., 1989. 936. l.) A *Magyar Életrajzi Lexikon* kiemeli, hogy nevéhez fűződik az elhagyott magyar vasgyárak és vasművek korszerűsítése. Továbbá hangsúlyozza,

hogy Kerpely úttörő munkát végzett a kohászati szakirodalmi tájékoztatás terén. (Kenyeres Á. főszerk., 1967) *Szlovákia Enciklopédiája* pedagógiai munkásságát emeli ki, s rámutat arra, hogy tudományos alkotómunkája révén világvizonylatban is a vaskohászat előkelő képviselői közé tartozott. (Hajko, V. és koll., 1979. 65. l.) A *Szlovák Biográfiai Szótár* a selmeci akadémia legenergikusabb tudományos kutatói és műszaki feltalálói közt tartja őt számon, ki nagyban hozzájárult az intézet európai szintre emeléséhez. (SBS. III., 1989. 73. l.)

Kerpely Antal az Arad megyei Kurticsról származik, itt született 1837. február 5-én. 1859-től Selmechányán tanult bányászatot és kohászatot. 1862-től az aninoszai vasgyár mérnöke, 1864-ben az oravicbányai parafingyár vegyésze, 1865-ben pedig az általa tervezett brassói bánya- és kohóvállalat ruszkbányai vasgyárának építését vezette. Ugyanebben az évben már szabadalmaztatta „a nyersvas kén-től, foszfortól és réztől való megtisztítására vonatkozó eljárását”. 1866-ban szabadalmát Szászországban be is mutatta, s jelentős kohászati üzemekben szakértőként működött. Hazatérve a kisgarami vasgyár segédigazgatójává nevezték ki.

1868-ban visszatért Selmechányára, ahol az akadémia kohászat-kémlészete (1868–1872), illetve az általa szervezett vaskohászat-vasgyártás tanszékének tanára és vezetője lett (1872–1881). Az akadémia tanárait bemutató kiadványban olvassuk: „Kerpely nemcsak a hazai vaskohászati oktatás megteremtője, de a magyar vaskohászati ipar föllendítésének elindítója, több vasgyártelep újjászervezője is volt.” Kerpely ezenkívül „a nemzetközi vaskohászati szakirodalom nagyhatású alakja: a vasgyárak telepítéstanának első kidolgozója és főiskolai oktatója, a nemzetközi vaskohászati szakirodalmi dokumentáció megindítója”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 209. l.) Az akadémián új tantárgyként vezette be a tüzeléstant és a vasgyárak telepítését. Szakmai munkássága világhírt szerzett számára. 1880-ban „a mész- és magnéziakötésű téglagyártási eljárást”, 1884-ben „az új rendszerű kettős regeneratív kavarrókemencéjét” szabadalmaztatta. (Kenyeres Á. Főszerk., 1967. 908. l.)

Egyik méltatója, Vajda Pál említi: „Olyan irodalmi munkásságot fejtett ki, melyre méltán figyelt fel az egész világ szakirodalmi, Németországban megbízták a vaskohászati technika évenkénti fejlődésének méltatásával. Ezek a Leipzigben évenként megjelenő könyvei (*Berichte über die Fortschritte der Eisenhütten-technik*) világhírt és nagy tekintélyt szereztek Kerpelynek.” (Dr. Vajda P., 1958. 273. l.)

Magyar nyelven megjelent önálló művei közül az alábbiakat említjük meg: *A vaskohászat elméleti és gyakorlati kézikönyve I–II.* (Selmechánya, 1873–74), *Magyarország vas-kövei és vasterményei* (Budapest, 1877), *A magyar vasipar jövője* (Budapest, 1884).

Közel egy évtizeden át szerkesztette a Bányászati és Kohászati Lapokat. 1877-től az MTA levelező tagja volt. Több tanulmányutat tett Németországon kívül Angliában, Belgiumban és Franciaországban. Rendes tagja volt az angol Iron and Steel Institute társaságnak.

A Kerpely család selmeci sírboltja

Kerpely Antal 1907. július 22-én hunyt el Selmecbányán. Családi sírboltja a Kopogtató mögötti evangélikus temetőben van. A 604. számú, rendben tartott síremlék a vaskohászati szakembereinek egyik zarándokhelye.

Király Ernő (1855–1933)

A selmeci gimnázium jó nevű tanárának és igazgatójának, Király József Károlynak volt a fia Király Ernő történész, pedagógus és szakíró, aki 1855. március 12-én született Sopronban. Itt végezte gimnáziumi tanulmányait, aztán a bécsi egyetemen jogot, a pestin bölcsészetet tanult.

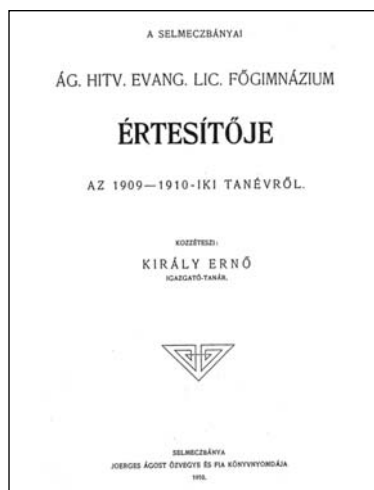
Pályafutását az országos protestáns árvaháznál kezdte mint kisegítő, majd Földváry Miklós családjánál volt nevelő Budapesten. Közben katonáskodott, 1881-ben beutazta Németországot, végül Selmecbányára került, ahol 1885–1913 közt volt az evangélikus líceum tanára, illetve igazgatója.

Selmecen igen aktív pedagógiai és közéleti munkát fejtett ki. 1885-től tagja volt a Gyógyászati és Természettudományi Egyletnek, támogatta a turisztikai mozgalmakat, s mint rendszeres természetjáró kijelölte a gyalogösvényeket és turistautakat a Szitnya körül. (SBS III., 1989. 81–82. l.)

Király több könyvet megjelentetett, 1894-ben például Selmecbányán adta ki egyik tan-

könyvét az alábbi címmel: *Világtörténelem Augustustól napjainkig Magyarország történelmével kapcsolatban tárgyalva*. A Mangold-féle világtörténelemhez készült „vázlatot” az V–VIII. osztály számára szerkesztette.

1896-ban Hlavacsek Andrással ugyancsak Selmecen jelentették meg iskolatörténetüket ezzel a címmel: *A selmecbányai ág. hitv. ev. kerületi lyceum története* (Breznyik Jánosnak »A selmecbányai ág. hitv. ev. egyház és lyceum története« cz. műve alapján kivonatossan összeállították és 1889–1896. évig szerkesztették Hlavacsek András és Király Ernő).

A vármegye monográfiája számára Richter Edével ő írta a *Selmecbánya* című fejezetet. (Borovszky S. szerk., 1906. 85–127. l.) Király Selmecbányának a szatmári békétől a szabadságharcig terjedő időszakát dolgozta fel. Bemutatja a város XVIII. századi életét, tárgyalva a társadalmi rétegződésről, a nyelvi és vallási különbségekből adódó problémákat; az evangélikus iskola küzdelmeit, a jezsuiták helyébe lépő kegyesrendiek működését, a bányabirtoklás változatait stb. Ír a királylátogatásokról, az akadémia fejlődéséről, a magyar nyelv térhódításáról, a selmeci vízvezetékéről, a kálvária és az evangélikus templom megépítéséről, s

kitér a szabadságharc eseményeinek rövid áttekintésére is.

1906-ban a *Habsburg-monarchia* címmel publikált könyvet Selmecen. Közben szerkesztette iskolája értesítőt. Az 1910-ben általa közreadott kiadványban jelent meg például Hamrák Bélának a selmecebányai középiskolák-ról írt forrásértékű tanulmánya (4–27. l.). Az 1901-es értesítőben Király Jezsovies Károlyról írt megemlékezést.

Neves tanárunk publikált még az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönyében és a Selmecebányai Hetilapban is.

1919-ben Budapestre költözött, ahol egy év múlva gimnáziumi tanárként ment nyugdíjba. Ugyanott halt meg 1933. április 29-én.

Király József Pál (1810–1887)

Jeles elődeink című kötetünkben csak néhány soros szócikkben emlékeztünk meg a híres selmeci tanárról, Király József Pálról, aki három ízben igazgatója is volt az evangélikus gimnáziumnak. (Csáky K., 2002. 159. l.)

Király 1810. január 20-án született Nyíregyházán tanítócsaládban. Eperjesen, Pozsonyban és Bécsben tanult. Az utóbbi helyen a teológiai intézetet látogatta, majd nyolc évig Ghymesen a Forgách családnál nevelősködött. Ezt követően Selmecre ment „*azon nemes szándékkal, hogy bő ismereteit a lyceumi ifjúság javára fogja felhasználni*”. Breznyik János szerint ugyanis „*e sokoldalúlag képzett férfit nem a kénytelenség vitte a tanári pályára, hanem hivatottságérzete, az ifjúság szeretete*”. A tehetséges és sokoldalú ember természetesen alapos tudással is fel volt vértezve. Jártas volt a klasszikus nyelvekben, kivált a latinban, „*miről nyomtatásban is megjelent Epigrammái és számos alkalmi ódái szolgáltak bizonyosságul*”. Az *Epigrammata nova* című kötete például épp Selmecre érkezésének évében jelent meg

nyomtatásban (Vindobonae, 1843). Király ezenkívül anyanyelvi szinten beszélt a magyart, a németet és a szlovákot, s „*kiváló jártassággal bírt*” a franciában és az angolban is. Kitűnt a zongorázásban és az éneklésben, s oly hanggal rendelkezett, hogy – mint Breznyik írja – „*a bécsi dalszínház igazgatója szívesen szerződtette volna az operához, ha, mihez szíve vonzotta, s mire készült, a tanári pályát kész volt volna a színészivel cserélni*”. (Brenzyik J., 1889. 326. l.) Azt is tudjuk róla, hogy mielőtt nevelősködni kezdett, 1835-ben végigutazta Nyugat-Európát.

A fentiek után nem csoda hát, ha Selmecen az iskola akkori igazgatója, Breznyik János örömmel iktatta őt be „hivatalába”. Lichard után 1843–44-ben a primában díjtalanul adta elő a logikát, a retorban pedig a természetrajzot, az újkori földrajzot és a latin klasszikusokat. De tanított római régiségtant, számtant és mértant is. Rendkívüli órákban pedig előadta a francia nyelvet négyforintnyi díjért, amit ő a természetrajzi szertár gyarapítására fordított. A németet pedig, amely akkor a felső osztályokban nem „taníttatott”, ingyen oktatta. Sőt német irodalmi kört is alapított azok számára, akik „*magokat a német nyelvben kiképezni kívántak*”. „*S mivel a lyceumon létező magyar s tót irodalmi körökben külön könyvtárak is volt, az általa életbe léptetett körnek ő is létesített könyvtárat*”, s ennek gyarapítására sok ismerősét felszólította. (Brenzyik J., 1889. 327. l.)

Király a szabadságharc előtt két ízben is volt igazgató Selmecen, ahol az iskola pontosan vezetett jegyzőkönyveit magyarul íratta, szemben Suhaydával, akinél végig latinul írták. Harmadszori igazgatósága alatt (1850/51) az iskolát nagy szerencsétlenség érte: az épület egy tűzvész folytán szinte porig égett. Király gyors adakozásra serkentette a város és a megye polgárait, s az iskola gyorsan újjáéledt. 1853-ban azonban már Sopronban találjuk őt, ahol a líceum állandó igazgatójává választották. Itt külö-

nös érdemeket szerzett a tanítóképző létesítése és vezetése körül is. Az evangélikus tanítóképző intézetet nyugalomba vonulásáig (1883) igazgatta, s egyben a magyar tanítóképzés jeles szakemberévé vált. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 918. l.)

Művei közül megemlíthetjük még a *Szózat a magyarhoni szabadkőművesek nagypáholyához* (Oedenburg, 1877) és az *Erinerungen* (Oedenburg, 1866) című munkáját. Földi pályája Kismartonban ért véget 1887. április 26-án.

Kövesi Antal

(1876–1961)

Kövesi Antal szakíró, egyetemi tanár csaknem fél évszázadot töltött el a magyar bányá-, kohó- és mérnöknevelés szolgálatában.

1876. augusztus 31-én született Pest megyében, Tápióságon. Budapesten érettségizett, majd a Királyi József Műegyetem gépészmérnöki karára került. Nem sokkal oklevelének megszerzése után Herrmann Emil, a híres professor a selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémiára hívta őt. 1901-től lett az általános és vasgyári géptan tanszékének tanársegédje. 1904-től az I. számú géptani tanszék oktatója. Fiatal éveit szorosan összeforrottak a Hont megyei Selmeccel, illetve annak nagy hírvé iskolá-

jával. Itteni oktatáspolitikai, pedagógiai-szervezői, előadói és szakírói munkássága egyaránt kiemelkedő. Alig harmincéves, s már az intézet rendes tanára, illetve a mechanikai tanszék vezetője. „*Mint tanár, pályáját hivatásnak tekinti, és csak annak él. Mestere a világos, tiszta, nyugodt előadásnak. Hallgatóival szemben igényes, szigorú, de igazságos.*” (Gyulay Z., 1962. 173. l.) Főleg mechanikával és statikával foglalkozott, illetve az anyagok szilárdságvizsgálatát végezte.

Selmecbányán több kitűnő tankönyvet is kiadott. Ilyen például az *Általános géptan* (1901), az *Erdőműtan és szilárdságtan I–II.* (1905), a *Példatár az erdőműtan és szilárdságtan 2. részéhez* (1905), a *Példatár a mechanika és erdészeti géptanhoz* (1905), az *Erdészeti erdőműtan* (1906), a *Példatár az erdőműtan és szilárdságtan 1. részéhez* (1908) vagy a *Grafosztatika és vasszerkezetek* (1910).

1904-re esik a Bányászati és Erdészeti Akadémia főiskolává való szervezése. „*Ennek a nagyarányú átszervezésnek egyik erőteljes munkása Kövesi Antal.*” Sokat tett a főiskola ifjúságáért is. Ő alapította meg Selmeccen a szegény sorsú diákokat támogató Mensa Academicát, amely díszelnökévé választotta őt. Tiszteletbeli tagja volt a Segélyező Egyesületnek és az Ifjúsági Körnek is.

1916 és 1918 között a főiskola rektora. Ilyen minőségében terjesztette elő Barlai Bélával együtt a tanári kar egyik részének ama javaslatát, hogy a főiskola Budapestre kerüljön. Ezt azzal magyarázták, hogy „*Selmecbánya, az egykori fényes hírvé bányaváros – Schemnicium glorisum – halódó ércbányászatával és szűk kezeivel nem megfelelő székhely többé egy fejlődni akaró műszaki főiskola számára.*” (Gyulay Z., 1962. 173. l.) Ezt a tervet azonban akkor a bányá-kohómérnök-társadalom érzelmi alapon elutasította, hisz nagy részük az itteni akadémián szerzett képesítést. 1917-ben a főiskola Kassára történő áthelyezését kérték. A

székhelyet illetően megoszlottak a vélemények, a pró és kontra érvek. Való igaz, hogy Selmecbánya ekkorra már sokat veszített régi patinájából. A magyar nyelvű oktatásra való áttéréssel a külföldi diákok is elmaradoztak. Nehézséges volt a város megközelítése is. Jánossy József hajdani diák, a petrozsényi bányatanácsos, mégis más véleményen volt. Ő a 150 éves intézmény további selmeci működése mellett ágált, hivatkozva a hely szellemére, a nagy múltra, az elért eredményekre, a tanárok irodalmi munkásságára, a diákok olcsó szálláslehetőségeire, a tanuláshoz biztosított nyugodt környezetre stb. (Jánossy J., 1918)

Fölöttébb érdekes a felmerült vitát illetően Kövesi állásfoglalása, illetve magatartása. Hisz a jó nevű és népszerű tanár, a sikeres szakíró itt bontakoztatta ki tehetségét. Rektora volt annak az intézetnek, melyet nemrég szerveztek át főiskolává, amely új pavilonokat kapott, újabb gyűjteményekkel gazdagodott. Mégis áthelyezési javaslatot terjesztett elő. Talán kényszer vagy nyomás hatása alá került? Vagy valóban ő is máshol látta biztosítottabbnak a fejlődés lehetőségeit? Mindenesetre „*a székhely kérdését végül a történelem oldja meg. 1919-ben, a vesztett háború után a magyar kormány a főiskolát Sopronban telepíti le.*” Az átköltözést Kövesi professzor „félő gonddal” vezette.

A bánya- és kohómérnöki kart aztán tovább költöztették Sopronból is. Kövesi „*barátai egy részét elveszti, családja is szétszóródik, így élete alkonyán egyedül marad.*” (Gyulay Z., 1962. 174. l.)

1961. november 1-jén halt meg Sopronban. A jeles tudós azonban sokat tett még haláláig. Tagja volt a soproni törvényhatósági bizottságnak, 1952-ben elnyerte a műszaki tudományok kandidátusa címet. Tanulmányutakon vett részt nyugati országokban, újabb tankönyveket írt, melyekből mérnökgenerációk tanultak eredménnyel. Ilyen például a *Szilárdságtan* (Budapest, 1927) és a *Hidraulika* (Budapest, 1946).

A több ezer mérnök kiváló tanára és a sorsfordulók áldozata megérdemli az utókor tiszteletét, emlékeztetését.

Kövessi Ferenc (1875–1945)

A híres selmeci pedagógusok egyike Kövessi Ferenc biológus és egyetemi tanár is, aki 1875-ben született a Bihar megyei Éro lasziban. Élete egyik szakasza Selmecbányához fűzte őt: 1904-től a Bányászati és Erdészeti Főiskola növénytan tanszékének tanára volt egészen az intézmény kényszerű megszűnéséig.

Tanulmányait a debreceni gazdasági tanintézetben kezdte, majd Budapesten a Felsőbb Szőlő és Borászati Tanfolyamon folytatta. A földművelésügyi minisztérium felügyelőjeként 1896-ban ő rendezte a millenniumi kiállítás szőlészeti részlegét.

1897–19001 között több tanulmányutat tett Európa országaiban, s a Sorbonne-on befejezte szőlészeti tanulmányait. Ugyanitt a növényfiziológia tudományával jegyezte el magát, s kintüntetéssel doktorált.

A selmeci akadémia tanáraként „jelentős érdemeket szerzett a tanszék mellett szervezett kutatóintézet létrehozásával”. (Kenyeres Á. szerk., 1967. 1011. l.) Szorgalma nyomán vált a

tanszék jól felszerelt kutatóhelyé. Kiváló szervezőképességét nemcsak a laboratórium létrehozása, hanem az iskola körüli botanikus kert kialakítása, az alapvető műszerek kifejlesztése és a gyűjtemények kialakítása is bizonyította. (Takács I., 1988. 287. l.)

Selmecbányán hallgatói számára több tanácskötvet is írt. 1907-ben jelent meg a *Vezérfonal az erdészeti főiskolán a növényanatómiai gyakorlatok végzéséhez* című kötet. A következő évben a *Fák anatómiája és fiziológiája* címmel adott ki könyvet. 1910-ben készült el a *Növénytan* 2. része. Ugyancsak Selmecen jelent meg év nélkül a *Növénykórtan. Pathológia* című munka.

A trianoni államfordulat után a soproni Erdészeti Főiskolán folytatta ő is tevékenységét, majd a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Karának dékánja lett. Számos tanulmánya jelent meg az Erdészeti Lapokban és az Agrártudományi Szemlében, akárcsak a külföldi szaklapokban.

Pályája elején elsősorban szőlészeti kérdésekkel foglalkozott, később elméleti biológiai, növényfiziológiai és mikrobiológiai kutatásokat végzett. (Zsámboki L. szerk., 1983. 227. l.) Az életjelenségek lefolyásának matematikai összefüggéseit vizsgálta, s a biofizika alaptörvényeinek meghatározására törekedett. Az életjelenségek leírására matematikai formulákat alapított meg. A jelenségeket kísérleti úton elsőként ábrázolta koordináta-rendszerben. 1935-ben Budapesten e témakörből megjelentette *Az élőlények fejlődése szabályozásának magyarázata* című tanulmánykötetét.

A kiváló tudós és pedagógus 1945-ben hunyt el Budapesten.

Krippel Móric (1867–1945)

Krippel Móric erdőmérnök, szakíró és főiskolai tanár neve elsősorban a szakmabeliek körében ismert. Az erdészet sokoldalú művelője volt. Foglalkozott erdőnemesítéssel, fakitermeléssel, faiparral, erdei legelőműveléssel, vadászattal és fegyvertannal. A Felvidékről indult ő is, a Pozsony vármegyei Kátlón született 1867. szeptember 5-én. Miután tanulmányait 1890-ben sikeresen befejezte a selmecbányai erdészeti akadémián, a kincstári erdészetnél teljesített szolgálatot, többek közt Besztercebányán és Erdélyben.

Gyakorlati tevékenysége közben elméleti kérdésekkel is foglalkozott. Ilyen jellegű közleményei a selmeci Erdészeti Lapokban jelentek meg. Gyakorlati mérnökként több találmánnyal gazdagította a geodéziát. Számos újítása volt a földmérési műszertechnikával kapcsolatosan. (Zsámboki L. szerk., 1983. 230. l.) A Krippel-féle „szögrakó készüléket” például „kiterjedten használták a századforduló geodéziai és erdőgazdasági gyakorlatában”. (Dr. Oroszi S., 1989. 302. l.)

A századforduló erdészgenerációjának legtehetségesebb tagját 1907-ben a selmeci főiskola erdőhasználati tanszékére hívták meg tanárnak. Pedagógusként fontosnak tartotta az új is-

meretek alkalmazását, a magyar nyelvű szakirodalom művelését, a szemléltetést és a gyakorlati életre való nevelést. Rövid idő alatt komoly erdőhasználati gyűjteményt állított össze, előadásai, jegyzetei pedig nyomtatásban is napvilágot láttak. 1908-ban Pellion Árpádnál jelent meg Selmecen a jegyzetei alapján készültek *Erdészeti törvények és gyakorlati igazgatás* című kiadvány. Ugyanabban az évben *Az erdőhasználat vázlatát* is kiadta. 1909-ben Fodor Vince nyomdájából került ki a *Fakereskedelem* című könyve. Selmecen még további három kötete jelent meg: 1910-ben a *Mező- és legelőgazdagság-tan*, 1912-ben a *Vadászat- és fegyvertan*, 1914-ben pedig az *Erdőhasználatlan és erdészeti iparműtan*.

1914-ben a főiskola rektora lett. Sajnos, Trianon nagy kárt tett ebben az intézményben is. Jelentősen megrongálódott Krippel gyűjteménye, de megszűnt az oktatás is Selmecen. Krippel Móric azonban nem roppant össze: „A főiskola soproni elhelyezésének, az újrakezdés nehéz időszakában is vállalta az intézmény vezetésével járó munkát.” Megírta a kétkötetes *Erdőhasználatlan* című művét (Sopron, 1920–21), hogy a háborúból hazatért hallgatóknak legyen miből készülniük. Műve azonban sokkal több volt egy hirtelen összeállított kötetnél. Oroszi Sándor szerint „a korabeli erdőhasználati és faipari tudományok legteljesebb összefoglalóját jelentette”. (Oroszi S., 1989. 303. l.)

A soproni főiskola vezető tanáráként egy favizsgálati laboratóriumot is kiépített. 1930-ban újabb könyvvel jelentkezett. *Erdészeti kereskedelem-tana „a maga nemében az első ilyen magyar nyelvű mű volt”*. Tökéletes szakmunka, amely „teljes mértékben tartalmazta a korabeli faipari tudományokat”.

Krippel Móric kiváló művelője volt a magyar nyelvű erdészeti szakirodalomnak. Oroszi írja róla, hogy talán ő volt az utolsó, aki „a magyar erdészeti szaknyelv tudatos alakításán,

műszavak alkotásán felelősségteljesen dolgozott. Mint ilyen, igazi mestere kívánt lenni szakának, de nyelvének is”. *Adatok a magyar erdészeti szaknyelvhez* című műve 1939-ben jelent meg Sopronban. Ebben több erdélyi tájszót szakszóvá nyilvánított, s új erdészeti műszavakat alkotott. (Oroszi S., 1989. 304. l.)

Krippel négy évtizeden át volt hallgatói pártfogója. A szeretett tanárt, az erdészet és faipar tudósát, a szaknyelv mesterét tanítványai mindig nagy szeretettel vették körül.

1945. november 23-án halt meg Sopronban.

Lang Nepomuk János (1770–1842)

Az osztrák származású bányamérnök, tudós akadémiai tanár 1770. november 5-én született a karintiai Gmündben bányász-hivatalnok családban. 1791-ben került a selmeci akadémia-ra, ahol bányászatot és kohászatot tanult. Ugyanitt volt a kincstári bányászatnál segéd-bányamérő, majd 1803-tól megbízott oktatóként az akadémia-n adta elő az erdőméréstant, s vezette a rajz oktatását. 1812-ben kinevezték a bányamérés-tani tanszék élére, ahol 1841-ig tanított.

Lang Nepomuk János nemzetközileg is ismert tudós tanár volt, akinek a selmecbányai iskola s a tágabb tudományos szakma egyaránt sokat köszönhet. Az intézet számára több bányász- és erdészettani tantervet dolgozott ki, a hallgatóknak új diszciplinákat vezetett be. Ő oktatta először vizsgaköteles tantárgyként például a bányamérést.

Tudományos munkáit német nyelven publikálta. 1817-ben Selmecbányán adta ki az *Anleitung zur Hallurgie...* című munkáját. Másik nagy műve, az *Anleitung zur Markscheidekunst* Pesten jelent meg 1835-ben. „Könyvét korának legjobbjaként tartották számon”, hisz ebben a világon elsőként javasolta többek közt „a teodolitnak bányatérsegek felvételére való alkalmazását”. (Zsámboki L., 1983. 232. l.)

Langot a bányamérés tan nemzetközileg elismert oktatójaként és művelőjeként tartják számon az egész világon. Eredményeit nemcsak a maga korában, hanem később is sikeresen felhasználták a szakmában. Bár nem publikált sok könyvet, találmányai, újításai korszakalkotóak voltak. Számos bányatérképet is összeállított, színvonalas előadásai során pedig bányamérnökjelöltek százait oktatta a szakma rejtelmire: a bányamérés tanra, a mechanikára, a geometriára és a rajzra.

Nevét valamennyi magyar szak- vagy életrajzi lexikonban megtalálhatjuk, akárcsak a szlovák nyelvű kiadványokban. Európa s a két nemzet művelődéstörténete egyaránt jegyzi őt. Méltán foglalja hát el helyét a selmeci akadémia kiemelkedő tanárainak sorában.

Érdemdús tevékenységet hagyva maga után, 1842. december 16-án halt meg Selmechányán. Egy évvel halála előtt a város díszpolgára lett.

Lázár Jakab (1824–1895)

A selmechányai akadémia 1848-ban kisérték meg először a magyar nyelvű oktatást. Az erdészeti kar történetét feldolgozó Vadas Jenő írta: „Az alkotmányos korszak szabad intéz-

ményeinek felhasználásával a selmechányai akadémia fiatalsága a magyar minisztériumhoz magyar előadások tartása végett folyamodott, mire a magyar oktatásügyi minisztérium Lázár Jakabot 1848. november havában az akadémia erdészeti segédtanárára nevezte ki, s így szorosán véve ő volt az első, aki a selmeczi akadémián már 1848-ban a magyar előadásokat megkezdte.” (Vadas J., 1896. 353. l.)

Az iskola egykori diákja 1824. január 19-én született az erdélyi Alvincen. A gyulafehérvári gimnázium és a kolozsvári líceum elvégzése után Hont megyébe jött, hogy a selmeczi akadémián oklevelet szerezzen. 1846-tól 1848-ig Budán, az udvari kamaránál teljesített szolgálatot. Tevékenyen részt vett a márciusi eseményekben és a forradalmi mozgalmakban. A szabadságharc eszméitől fölvértetetten került ismét Selmechányára, ahol a magyarérműveknek magyar nyelven tartotta az előadásokat az erdészeti tanszéken (1848–1850). 1849-től azonban már csak megszakításokkal folyt a tanítás, míg nem a szabadságharc bukása után az akadémiát ideiglenesen bezárták, Lázár pedig Bélabányán erdészként dolgozott tovább. Innen Fogarasra került, ahol mint kiváló gyakorlati szakember felújította az elavult faúsztatási rendszert, a szénkohók közelében beindította az erdei szénégetést stb.

A kiegyezés után újra Selmechányára hívták Lázárt, ahol „Wagner Károly tanártársával együtt, Fekete, Illés és Szécsi segédtanárok közreműködése mellett, az erdészeti akadémia magyarrá alakítását 3 évi ciklus alatt befejezték”. (Vadas J., 1896. 353. l.) Lázár Jakab részt vett az Országos Erdészeti Egyesület 1867-es pályázatán, melyen kéziratával „dicséretes” eredménnyel szerepelt. Megírta a legelső magyar nyelvű erdészeti tankönyvet, amely 1871-ben Pesten jelent meg Heckenast nyomdájában az alábbi címmel: *Erdészeti kézikönyv műszaki segédszemélyzet, nemkülönb az erdőbirtokosok, gazdatisztek, községek és gazdasági intézetek*

számára. Könyvében foglalkozik az erdei fák-
kal, az „erdőművelés *alapvonalával*”, az erdő-
használattal, az erdei melléktermékekkel, a fa-
mértannal stb.

Oroszi Sándor említi, hogy „Lázár *Jakab*
*neve örökké az első magyar nyelvű selmeci elő-
adásai révén, illetve az első magyar erdészeti*
tankönyv szerzőjeként fog élni”. (Dr. Oroszi S.,
1988. 359. l.)

A magyar erdészeti tanügyi irodalom úttö-
rője azonban gyakorlati mérnökként is kiváló
volt. Hivatott szakértője lett a fák szállításának,
megszervezte a híres fogarasi uradalmat stb.
Mindig „*a fejlődést, az újat szorgalmazta*”. A
társadalmi munka sem volt idegen számára; ki-
vette részét a közéletből is. Fogarason elnöke
volt a Megyei Lótenyésztési Bizottságnak és a
Gazdasági Egyesületnek, dolgozott a városi
képviselő-testületben, az iskolaszékben és a
Vöröskereszt fiókegyesületében. Közben szak-
tanulmányokat publikált a Gazdasági Lapok-
ban, valamint az Erdészeti és Gazdasági La-
pokban.

Selmecbányára többször is visszatért még.
1895. február 1-jén halt meg Bécsben.

Lehoczky Gyula (1837–1892)

Királylehotai Lehoczky Gyula bányataná-
csos és akadémiai tanár a mai Liptószentmik-
lósi járáshoz tartozó Királylehotán született
1837. május 6-án. Gimnáziumi tanulmányait
Eperjesen végezte, ahol „*a nagy híriű Vandrák*
igazgatónak különös pártfogoltja volt”. (BKL,
1892/7. 57. l.)

1856-ban került Selmecbányára, ahol 1860-
ban végzett az akadémia bányászati–kohászati
szakán. Tanulmányai befejezése után rövid ide-
ig a szélaknai gépfelügyelőségénél teljesített
szolgálatot, majd a kiskarai vasgyárnál lett
tisztjelölt-hivatalnok. Ezt követően három évig
(1864–67) a püfibrami bányászati akadémián

oktatott a gépészeti tanszéken. Az 1867/68-as
tanévben Pöschl Ede asszisztense volt a selme-
ci akadémia bányagéptan–kohógéptan–építé-
szet tanszékén.

1868-ban került a lopéri vasgyárhoz, ahol
kezdetben ellenőrzőhelyettesként, később el-
lenőrzként dolgozott. Kiskarai és Lopér jelen-
tős állomáshelyei voltak életének. Mint tekinté-
lyes mérnök sokat foglalkozott a vasgyárak gé-
pi berendezéseinek és technológiai eljárásainak
modernizálásával. Ezzel kapcsolatos publikáci-
ói, szakcikkei a bécsi Erfahrungen-ben jelentek
meg (*Dampfgebläse auf dem neuerbauten k. k.*
Schemeitz und gusswerke in Rhonitz. 1861; *Das*
Dampfgebläse in der neuen Schemeitzhütte zu
Rhonitz. 1863). Ezeken a helyeken „társadalmi
téren” is fejtett ki munkásságot, különösen
Kiskaramon, ahol vasárnapi iskolát alapított, s
a tanoncokat szabadkézi és mértani rajzban is
sikerrel oktatta, ami által „*kiválóan üdvös mun-
kát végzett, amennyiben a kincstári művek ez*
által értelmesebb munkásokat nyertek az ő keze
alól kikerült ifjakban”. (BKL, 1892/7. 57. l.)

1873-ban újra Selmecre került, ahol közel
két évtizeden át (1892-ig) az építészeti tanszék
tanára, illetve vezetője volt. Sikerrel oktatta a
víz-, út-, vasút- és hídépítészetet, az aknaházak
rajzát és az architektóráis alaktant. Munkája
elismeréséül bányatanácsosi rangot is kapott.
Selmecbányán több társaságnak, társulatnak is
tagja volt. A *selmeci m. k. bányakadémia szer-
vezetéről* címmel összefoglaló írást publikált a
Bányászati és Kohászati Lapokban (1868). Az
észak-honti bányavárosban hunyt el 1892. ápri-
lis 13-án.

Lichard Dániel (1812–1882)

Lichard Dánielnak, illetve Daniel Gabriel
Lichardnak hívták a híres selmecbányai líceum
ama professzorát, aki megbuktatta Petőfit, azaz
a költő szavai szerint „szekundába ponálta”

(„beszekundáztatta”). Az egykori tanár bizonyára ellentmondásos ember lehetett, s ilyen volt későbbi megítélése is.

Illyés Gyula például így ír róla a nagy sikerű Petőfi-életrajzban: „*Félvkor Lichard, a lelkek ápolója, hittanból és római régiségtanból a fiúnak alig kielégítőt ad, magyar történelemből pedig, magyar történelemből! szekundát.*” (Illyés Gy., 1967. 43. l.) Lichardról még többet is elmond Illyés: „nyugodtan rossz tanárnak, rossz embernek, ráadásul rossz hazafinak is tarthatjuk” – írja könyvében. (41. l.)

Ugyanakkor azt is meg kell mondanunk, hogy már Breznik János, a líceum egykori jó nevű igazgatója, nagyszerű embere és kiváló pedagógusa is árnyaltabban fogalmazott, s másképp vélekedett Lichardról az intézmény történetét összefoglaló kötetében. Ebből többek közt arról értesülünk, hogy az 1830-as évek végén az iskolába „*Lichard Dániel mártonházi lelkész hivatott meg, kivel az iskola kitűnő tanerőt nyert. Tanszékét 1838. november 9-én foglalta el.*” Majd így folytatja a bemutatást a szerző: „*Ha alapos s bő tudomány, kivált az illető szakban, világos, tanulságos, érdekeltő előadás, tanári teendőiben lelkiismeretes, pontos eljárás, szigorú fegyelemtartás oly kellékek, melyek a jó tanárnál megkívántatnak: úgy ezek Lichardban nagymértékben megvoltak. Különösen a mennyiség- és természettant tudta ér-*

dekké tenni s megkedveltetni növendékeivel, miket nem dictált, mint egyik elődje, Royko, hanem vezérfonalul Martinyi pozsonyi tanár kézi könyveit használta: sőt az előbbi a zay-ugróci terv szerint a retorikában is lévén előadandó, növendékei számára, és pedig magyar nyelven, maga is szerkesztett »Mathematikai előcsarnok«-ot, melyről a szakférfiak még most is helyeslőleg nyilatkoznak.” (Breznik J., 1889. 294–299. l.)

A további fejezetekben Breznik a Petőfi-vel szemben elkövetett „beszekundáztatásra” is kitér: „*Osztályzásnál szigorúbb lévén, mint col-légája, Boleman, Petrovics (Petőfi) Sándornak 1839-ben ő adott secundát (...) Magyarország történetéből, mely ekkor a retorikában, és pedig latin nyelven adatott elő; éppúgy hittanból és görög régiségtanból is primae ex ultimist, vagyis alig kielégítőt, mely kitüntetésben egyébiránt rajta kívül mások is részesültek, és pedig magyar és tót fiúk egyaránt, amiért nem állíthatni, hogy Petrovicsot mint magyar fiút secundáztatta volna meg; bár igaz, hogy nemzetiségre nézve Suhaydával egy húron pendült, s ha tovább marad itt, a lyceumon a két tanár kegyezése alatt itt is, hol számos felvidéki tót fiú sereglett össze, könnyen oly viszonyok fejlődnek ki, amilyenekről a lőcsei iskola elhírhedt...*” (Breznik J., 1889. 325. l.)

Illyésnek abban mindenképp igaza van, hogy a selmeci tanár urak egy kicsit talán méltánytalanok voltak Petőfivel szemben. Hasonló nézetem volt a legjobb selmeci barát, Szeberényi Lajos unokája, László is, aki szerint mindezt a költő magyar történelemből való osztályzata mutatta legjobban. Pedig szerinte Petőfi ezt a diszciplínát „*a legnagyobb buzgalommal tanulta, csak hogy nem az iskolai könyvekből, hanem az akkori legújabb magyar művekből.*” S ez az akkori magoló rendszert nem elégitette ki. (Szeberényi L., 1908.)

Lichard Petőfivel szembeni valós és feltételezett magatartását, sajnos, hosszú időn át elég-

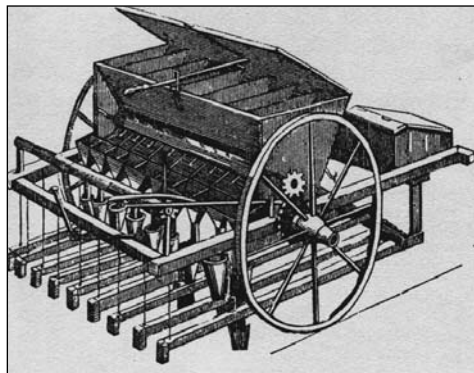
g   eltúlozták. Ezzel kapcsolatban újabban talán Csukás István vázolt fel megbízható képet, elismerve, hogy a selmeci iskola légköre Petőfi idejében nemzeti el  f  t  letekt  l feszült, de azt is megemlítve, hogy az akkoriban ott di  koskod  , később híres szlovák költő, Andrej Sl  dkovi   *„a szlovák fiatalokra nehezülő erős magyar nyomásról számol be”*. (Csukás I., 1979. 52. l.) Lichard tanár ekkor itt valóban a szlovák nemzeti öntudat szenvedélyes ébresztője volt. Csukás azonban felhívja a figyelmet: *„A századvég magyar nacionalizmusa előszeretettel hangsúlyozta a selmeci »pánszláv törekvéseket«, az antagonisztikus nemzeti ellentéteket, kell   hátteret festve ezzel saját korának elnyomó politikai t  rekv  seirez  s  z és az ennek érdekei szerint hamisított Petőfi-képhez.”* (Csukás I., 1979. 43. l.) Csukás tanulmányából is következtetve teát: Petőfi nem csak magyarsága miatt kapott elégtelen osztályzatot, és Selmecről történt t  vozas  t sem lehet kizárólag Lichard számlájára   rni.

A Lichard-k  p árnyaltabbá tételét sokan mások is megk  s  relt  k. Jakus Lajos Pet  fikutat   szerint Lichard kéziratai *„nagyon fegyelmezett, rendszerető emberre vallanak”*, s nem állt bosszút Pet  fin jegyei lerontásával. *„Ennek nincs semmi írásos bizonyítéka, az egész csak rosszhiszem   feltételezés.”* (Jakus L., 1989. 22. l.)

Kerényi Ferenc munkájában olvassuk, hogy Lichard *„utóbb ideális b  n  knak bizonyult Petőfi t  vozas    rt, minthogy szlov  ks  g  nak mindig hangot adott, Selmecen pedig a magyar és a német önképzőkör mellett megszervezte a szlovák di  kok  t is. Arra azonban semmilyen adat nincs, hogy pedagógusi er  nyeit nemzeti-nyelvi szempontok is igazgatták volna”*. (Kerényi F., 1998. 20. l.)

Fekete Sándor is hangsúlyozza: *„Nincs jogunk Lichard szlovák nemzeti érdemeit kisebb  ten  nk,   m arra is következtethetünk, hogy Lichardot Petőfivel szemben nemzetiségi elfogultság vezette.”* (Fekete S., 1973. 121. l.)

Lichard Pet  fin kívül a retorban m  g hat tanulót bukatott meg történelemből, s köztük valóban akadtak tanulók az északi megyékből is. Magaviseletb  l is mindenkit szigorú mércével mértek, hisz összesen huszonkilencen kaptak kielégítő (azaz hármas) osztályzatot, illetve minősítést. Erre szükség is volt, hisz Lichard igazgatósága előtt igen fellazult a fegyelem a líceumban.

Illusztráció Lichard képes Olvas  k  nyv  b  l

Lichard 1812. január 12-  n született T  tlipcs  n. Tanulmányait Rimaszombatban, Késmárkon, Pozsonyban   s Bécsben végezte. Pozsonyban lett a fiatalabb   t  r-nemzedék tagja. 1838 és 1844 között volt a selmeci líceum tanára. Az egykori tanárt és teológust természetesen számon tartja a szlovák művelődéstörténet is. Kiemeli széles körű publicisztikai és népművelői tevek  nyss  g  t. Népszerű kalendáriumokat (*Mal   gazda, Domov   pokladnica, Slovensk   kalend  r*), szakfolyoiratot (*Obzor*)   s tankönyveket (*Dvojdielna Slovensk   obr  zkov     tan-ka, Gramatica linguae italicae*) szerkesztett. Számon tartják a már említett, magyarul megjelent tankönyvét is (*Mathematikai előcsarnok*. Pozsony, 1842). Minden erejével a közművelődést, nemzete szellemi-gazdasági felemelkedését szolgálta. Ezért   rt több száz olyan n  psz  r  s  t   cikkét, melyekkel népét a színvonalasabb mezőgazdálkodásra oktatta. Ezért támogatta az

egyesületek és gazdasági szervezetek, illetve pénzüzetek működtetését. Tudatos népszerűsítője volt a természettudományoknak, melyek eredményeit népe felemelkedése érdekében próbálta kamatoztatni.

Természetesen arról is tudósítanak a szlovák nyelvű lexikonok, enciklopédiák (Mináč, V. főszerk., 1989; *Encyklopédia Slovenska III*. Bratislava, 1979), hogy Lichard a magyar szabadságharc után behódolt az osztrákoknak, s tagja volt annak a küldöttségnek, amely Ferenc József császárnál tette hódolatát a válságos időben. Az ellentmondásos ember 1882. november 7-én Szakolcán hunyt el.

Liskay Gusztáv

(1843–1889)

Liskay Gusztáv bányamérnököt és tanárt a szakma elsősorban mint a magyar műszaki és hivatalos nyelv egyik kialakítóját tartja számon. Dr. Faller Jenő írta róla az *Elfelejtett nagyjaink* című sorozatában, hogy bár „rövid életművében nincsenek kimagasló nagy alkotások”, elvitathatatlan az a tény, hogy „magyar bányanyelvünk megteremtésében és kialakításában Péch Antal mellett igen nagy érdeme volt”. Bizonyítják ezt a különféle szaklapokban megjelent, „élvezetes magyarsággal írt tanul-

mányai, valamint könyvei, melyek nyelvezetük tisztaságával messze kimagaslának akkori szakirodalmunkból”. (Dr. Faller J., 1958. 730. l.)

Liskay 1843. augusztus 2-án született a Gömör megyei Derencsényben. Tanulmányait Rimaszombatban kezdte, Késmárkon érettségizett, majd 1866-ban a selmeci akadémián szerzett oklevelet bányászat–kohászat szakon. Fél évtizedig a bánsági vasművekben teljesített szolgálatot. 1871-ben visszatért Selmezbányára, ahol haláláig tevékenykedett. Először a bányaigazgatóságnál volt fogalmazó, majd 1873-ban a selmeci bányaiskola szervezésével, illetve igazgatásával bízták meg. 1872–1880 közt meghívott segédtanárként az akadémián is előadta az iránytant, valamint a hivatalszervezés és szabványtan nevű, akkor rendszeresített tárgyakat. (Zsámboki L., 1983. 236. l.)

Faller Jenő említi, hogy Liskayt „elsősorban tökéletes magyar nyelvtudása miatt hozták Selmece, hol ez időben kellett átállítani az eddig német nyelvű bányászati adminisztrációt és akadémiai tanítást magyarra”. (Faller J., 1958. 730. l.) Liskay már 1878-ban kiadta Selmezbányán híres *Bányatanát*. Könyvét a királyi bányaiskolák számára és magánhasználatra írta „több kútfő után”. Tulajdonképpen ez az első teljes bányatanunk. S bár a munkának a szakemberek szerint számos hiányossága van, tárgyalási módja leírja a régi rendszerezést követi, eme fogyatékoságai mellett is jelentős alkotás. E fontos művet már megelőzte 1877-ben a Selmecen kiadott *Iránytan*, melyet államhivatalnokok és kincstári tisztviselők számára írt, s amely szintén úttörő munka, „első foglalta bányászatunk magyar nyelvű hivatali adminisztrálásának”. (Faller J., 1958. 731. l.)

1885-ben Liskay a selmeci Joerges nyomdában megjelentette E. F. Scholl német nyelvű *Gépész kalauzának* magyar változatát. Ennek magyar viszonyokra való alkalmazásával nagy szolgálatot tett hazájának abban az időben, amikor „a gőzgép használata rohamosan ter-

jedt”, de idevonatkozó magyar szakkönyv még nem létezett.

Liszokay szakmai tevékenységét és érdemeit valamennyi lexikonunk számon tartja. Nevét megtalálhatjuk a szlovák nyelvű összefoglalókban is. A *Szlovák Biográfiai Szótár* is kiemeli Liszokaynak a magyar szaknyelv területén kifejtett tevékenységét. Megemlíti továbbá ama leíró és rendszerező munkáját, melyet a Selmecbánya, Bakabánya, Hodrusbánya, Újbánya, Zsarnóca és a Szepesség környéki ásványokat illetően végzett. (Mináč, V. főszerk., 1989. 415. l.)

A fenti témakörből Liszokaynak több nagy tanulmánya is megjelent. Ilyen például a *Selmeczvidéki ásványok előfordulásáról* (Földtani Közlöny, 1876), az *Adatok Zsarnóca vidékének földtani-bányászati viszonyaihoz* (1877) vagy a *Tiszolci márványfajok* című munkája. Ezeket az írásokat is „elmélyült szaktudás, a hazai és külföldi szakirodalom tökéletes ismerete, az éles megfigyelőképesség és bölcs tárgyi-lagosság jellemzik, nem szólva nyelvezetük csiszoltságáról, ami az 1870-es évek elején, amikor nyelvünk még nehezen gördült, fontos és nagy jelentőségű volt”. (Faller J., 1958. 731. l.)

Liszokay Gusztáv sírja
a selmeci evangélikus temetőben

Liszokay sokat tevékenykedett Selmec ki-egyezés utáni „újszellemű átszervezésében is”. Tagja volt a Selmeci Orovosok és Természet-vizsgálók Társaságának, valamint a Magyarho-ni Földtani Társulat selmecbányai részlegének.

1889. június 3-án, aránylag fiatalon halt meg az észak-honti bányavárosban. Sírja a Kopogtató melletti evangélikus temetőben van.

Litschauer Lajos (1858–1937)

A selmeci akadémia jeles tanárainak sorá-ban két Litschauer Lajost is találunk. Az idő-sebb a bányaművelés kitűnő oktatója volt, aki „a bányászati műnyelv kialakításában is érde-meket szerzett”. (Kenyeres Á., 1969. 82. l.) Fia, ifjabb Litschauer Lajos 1858. április 13-án szü-letett a Hunyad megyei Nagyságon. Gyulafe-hérvárott, Győrben és Selmecen végezte a gim-náziumot, majd az utóbbi helyen bányászatot, gépészetet és építészetet tanult (1876–79). Ma-gánúton Nagyváradon a jogi akadémiát is elvé-gezte.

A bányamérnöként, építészként, gépész-ként és bányajogászként egyaránt ismertté vált szakember Marosvárott és Körmöcbányán kezdte gyakornoki éveit (1881–83). 1886-ban került vissza Selmecre. Kezdetben az építészeti

tanszék tanársegédje volt. Mintegy negyedszázadot töltött a katedrán. Hosszú időn át ügyvezető tanácsadóként is tevékenykedett. A róla írt nekrológban olvassuk: „*Vezértanársága hosszú ideje alatt a selmecbányai bányaiskola fokozatosan fejlődött azzá az intézeté, amely Magyarország majdnem minden bánya- és kohóműve részére nevelte a mérnöki kar első és közvetlen munkatársait.*” (J. L. 1937, 220. l.)

Tanári működésével párhuzamosan sokoldalú munkásságot fejtett ki. Több éven át szerkesztője, illetve főszerkesztője volt a Bányászati és Kohászati Lapoknak. Mivel jogi végzettséggel is rendelkezett, 1878-ban Selmecbányán kiadta a *Magyar bányajog kérdésekben és feleletekben* című alapvető munkáját. 1886-ban ugyanott megjelent újabb könyve, az *Általános bányatörvény a reá vonatkozó rendeletekkel*.

A bányászat sokoldalú szakembereként természetesen más témakörből is publikált műveket. Kiadta például *A magyar viszonyokat teljesebben felölelő magyar bányaműveléstant* (Selmecbánya, 1890–94), melynek a magyar bányászati szaknyelv megújításában is különös jelentősége volt.

Selmecbányán még több fontos műve látott napvilágot. Ilyenek például *A fémek ásványok telepének ércesedésvizonyai* (1891), az *Ásványtan* (1898), a *Földtan* (1898), a *Kőzettan és őslénytan* (1899), a *Telepismeret* (1899), a *Mélyfúrás...* (1899) és a *Kőépítéstan* (1909).

Litschauer sokoldalúságát mutatja, hogy az említetteken kívül foglalkozott még a bányajog kutatásával, írt a bányaművelés technikájának történetéről stb. 1902-ben Budapesten *Jósze-*

rencsét címmel új folyóiratot indított. 32 éven át titkára volt a bányászok és kohászok egyesületének.

1911 és 1918 közt a pénzügyminisztérium bányatanácsosaként is tevékenykedett. Tagja volt továbbá a Selmecbányai Orvosok és Természetvizsgálók Társaságának, a Magyarhoni Földtani Társulatnak stb.

A gazdag életpálya Budapesten zárult le 1937. május 31-én bekövetkezett halálával.

Mágócsy-Dietz Sándor (1855–1945)

Mágócsy-Dietz Sándor botanikus, egyetemi tanár, az MTA tagja 1855. december 7-én született Ungvárott. A természetrajzot még nagybátyja, Hazslinszky Ferenc, az eperjesi főiskola tanára szeretettette meg vele. Gimnáziumi tanulmányait 1886 és 1874 között Eperjesen végezte. Utána a budapesti egyetem természetrajz-kémia szakos hallgatója lett. Később a földrajz szakot is megszerezte, s 1883-ban növénytanból doktorált.

Egy ideig Jurányi Lajos professzornál volt tanársegéd az egyetem növénytan tanszékén. 1886–87-ben tanulmányúton vett részt Németországban és Svájcban, majd Budapest külön-

böző középiskoláiban oktatott. A Felsőbb Szőlő- és Borgazdasági Tanfolyamon növénytant, illetve növénykörtant adott elő. 1895-ben ismét külföldi tanulmányútra indult, ezúttal Franciaországban és Olaszországban vizsgálta a szőlőbetegségeket.

Tájainkhoz Selmechánya révén is kötődik. 1879/80-ban az erdészeti akadémián kapott tanársegédi állást a növényteni tanszéken. Itt az erdészeti tárgyakból maga is „vizsgálatot tett”. Selmeczi vonatkozású kapcsolatait szakírói pályáján is kamatoztatta. Az 1891-ben megjelent *Erdészeti növénytan* című könyvet például Fekete Lajossal, az akadémia ismert tanárával és Rejtő Adolf-fal, a budapesti és selmechányai növényteni tanszék volt tanársegédjével írta. 1896-ban megjelent a tanulmány második kötet is. A munka első része „vezette be a magyar irodalomba a korszerű növényi sejt-, szövet- és állattant”. A második kötet „az erdészetileg fontos fák első részletes magyar nyelvű leírása”. Munkájában Magócsy-Dietz Sándor „az első között szállt szembe azzal a nézettel, hogy az Alföld természetes növénytakarója a sztyepp, tehát alkalmatlan fák telepítésére”. (Dr. Fülöp Éva M., 1988. 438. l.)

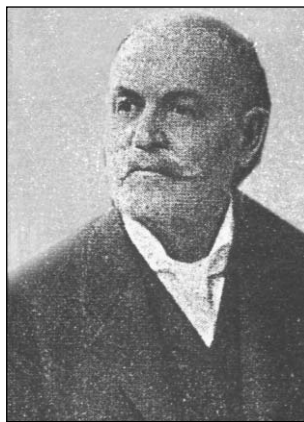
Selmechányán a növénykertek kérdésével is foglalkozott. A *Selmechányai M. Kir. Erdészakadémia növénykertjei* címmel tanulmányt is publikált. Ez irányú érdeklődése Budapesten is

megmaradt: vezette és irányította az egyetem botanikus kertjét. Az egyetemen főleg növényalak- és élettant, illetve növényrendszertant oktatott.

1897-ben lett az akadémia levelező tagja, 1908-ban pedig az MTA rendes tagjává választották. Szakirodalmi munkássága mellett a tudományos ismeretterjesztésre is nagy gondot fordított. A *Révai Nagy Lexikona* munkatársaként ő írta 1911–1935 között a növényteni részt. 1909-ben kiadta *A növények táplálkozása* című könyvét, amely az első „részletes magyar népszerűsítő növényélettani munka” volt. Közéleti tevékenysége szintén sokrétű. Tevékenykedett a Királyi Magyar Természettudományi Társulat, az Országos Kertészeti Egyesület, a Magyar Turista Egyesület, az Országos Erdészeti Egyesület, a Magyarhoni Földtani Társulat és a Magyar Gyógyásztudományi Társaság tagjaként. Többnek alapítója és vezetőségi tagja is volt.

A gazdag pályá Budapestén ért véget: 1945. február 27-én hunyt el.

Mály Sándor (1848–1929)

Kissármási Mály Sándor miniszteri tanácsos, bányamérnök és tanár 1848. december 9-

én született a Torontál megyei Zsombolyán. Szegeden végezte középiskolai tanulmányait, ahol egy ideig együtt lakott Petőfi Zoltánnal is.

Érettségije után erdészeti szakra jelentkezett Selmezbányára, de az első szemesztert követően átlépett a bányászati–kohászati szakra. Tanulmányai befejeztével Kapnikbányán és Ravaszpatakán dolgozott a kincstári kohóműveknél, majd 1877–89 között Zalatnán volt a vegyjelző kémlésze.

1892-ben ismét Selmezbányára került, az akadémia rendes tanára lett, a fémkohászat–fémkohótelepek tervezése tanszéket vezette. 1894-től 1913-ig a pénzügyminisztériumban teljesített szolgálatot. A bányászati főosztály vezetőjeként sokat tett a selmeci akadémia, majd főiskola fejlesztéséért. Litschauer Lajos írja Mály Sándorról szóló nekrológiájában: „A bányászat és kohászat tudományos irányban történő fejlesztése, bányászati és kohászati főiskolánk mintaszerű felszerelése és kifejlődése nagyrészt az 1908–1913. évek közére esik, mert habár az új elektromos központ engedélyezése már 1905-ben, a főiskola rendszabályainak módosítása már 1906-ban, a vaskohászati kísérleti laboratórium és az ércelőkészítési laboratórium engedélyezése már 1907. évben történt meg, a tanári kar fizetésének rendezése, a szaktanszékek mintaszerű felszerelése az 1908. évből, az új kémiai laboratórium engedélyezése az 1909. évből, a Mensa Academica segélyezése s az ásvány-földtani tanszék kettéosztása az 1912. évből datálódnak, s így tagadhatatlan az a tény, hogy a főiskola történetében sehol sem találunk oly nagyfokú fejlődést, mint az 1908. évvel kezdődő és 1913. évvel záródó időszakban.” (Litschauer L., 1929. 510. l.) S emögött bizony ott volt Mály Sándor hathatós támogatása, aki beosztásánál fogva kedvező irányba tudta befolyásolni a szakminisztériumot.

Málynak természetesen sok egyéb érdeme is volt. Neki köszönhető többek közt, hogy a pénzverés, a fémjelzés és fémbeváltás a kor szellemé-

ben fejlődött; Zalatnán bővítették a szénkén-
gyárat, újra fellendült a sóbányászat stb. Az állami szénbányászat körül is elévülhetetlen érdeme-
ket szerzett. 1907-ben hozzájárult a kincstári bá-
nyászat legújabb ágának, a földgáz-, petróleum-
és kálisókutatás megteremtéséhez. Mint olvas-
suk: „Mály miniszteri tanácsos javaslatára kül-
dötte ki az akkori pénzügyminiszter Lóczy Lajos
egyetemi tanárt 1907-ben az erdélyi medencék
káliumsókutatás szempontjából való átvizsgálá-
sára és később Papp Károlyt a mellé rendelt
Böhm és Budai bányamérnökkel az első fűrés ki-
tűzésére.” (Litschauer L., 1929. 511. l.)

Részben neki köszönhető a mezőszéki föld-
gáz feltárása is, hisz ő kért fel geológusokat, il-
letve hívta fel a figyelmüket e területre, annak
kutatására, s miniszteri tanácsosként az ehhez
szükséges anyagiakat is biztosította.

A kiváló szakember több fontos munkát is
publikált. Ilyen például a *Tanulmány a zalatmai
kénsavgyártás üzeméről* (BK, 1884), a *tellur
fém gyártásáról* (BKL, 1894), a *Fémkohászat*
(Budapest, 1898).

Mály Sándor 1929. november 13-án hunyt
el Budapesten.

Marschan József (1803–1872)

Marschan József bányamérnök, térképész,
akadémiai tanár és szakíró a Zólyom megyei
Mosódon született 1803. augusztus 26-án.
1821-ben kezdte tanulmányait a selmeci akadé-
mián, s 1824-ben végzett bányászat–kohászat
szakon.

Gyakornoki éveit a garamszegi vasműnél, a
selmeci bányaigazgatóságnál és a szélaknai bá-
nyáknál töltötte. Volt bányamérő és gépészeti
főmérnök, 1837–1843 között pedig rajzot taní-
tott Selmezbányán, s részt vett a bányamérés-
tan gyakorlati oktatásában. 1843-tól 1847-ig az
akadémia ábrázoló geometria–épitészet tan-
székének helyettesítő tanára, illetve vezetője.

1848–49-ben a selmecbányai munkások bécsi kormány elleni fellépését vezette (SBS IV., 1990. 84. l.); az 1848 szeptemberében Kossuthhoz benyújtott javaslata alapján pedig selmeci bánya- és kohómérnökök, hallgatók és bányamunkások készítették el a főváros védelmi erősítését. (Zsámboki L., 1983. 251. l.)

Marschan József tagja volt annak a bizottságnak, amely megalapította a Magyarhoni Földtani Társulatot. A tagok – Kubinyi Ágoston, Marschan József, Pettkó János, Zipser Keresztély András és Kubinyi Ferenc – a Losonc melletti Vidéfalván jöttek össze a Kubinyiak kastélyában, s Kubinyi Ágostont választották meg a társulat elnökévé. A társulat megbízásából Marschan József Mikecz Andrással Budapest vidékét tanulmányozta, s egy földtani térkép elkészítésén fáradozott. (Dr. Vendl A., 1958. 48. l.)

Marschan 1848–49-es tevékenysége miatt 1850-ben elvesztette állását, s ettől kezdve nyugdíjasként élt. (SBS IV., 1990. 84. l.) Szakmai tevékenysége kiemelkedő volt a maga korában. Széles körű ténykedései közül megemlíthetjük a zsarnócai ezüstkohó korszerűsítése körül kifejtett munkáját, a Klinger-tó építésének vezetését, a selmeci bányaknáokban végzett méréseit stb. Ő dolgozta ki a Zsarnócapatakon építendő vízduzzasztó tervét; úttörő munkát végzett a vasutak építése terén, mintegy 20 térképet készített a selmeci bányák érclelőhelyeiről, s nem elhanyagolható német nyelvű irodalmi munkássága sem. A *Der Transport im Allgemeinen und Plan zur vorteilhaftesten Anlage der Eisen- und Häuserbahnen* című munkája Pozsonyban és Sopronban jelent meg 1836-ban. Bécsben adták ki 1855-ben a *Das Verkommen des Waschgoldes in Ungarn wie am Ural, in Brasilien und Californien* című művét.

Marschan József Pesten hunyt el 1872-ben.

Mednyánszky Dénes

(1830–1911)

A szellemi kapcsolatok alakulásai sokszor kiszámíthatatlanok; szerteágazóak, s mégis összefüggéseket rejtegetnek. Távoli tájak, eszmék és neves személyiségek kötődhetnek valamilyen alapon egymáshoz.

Báró Mednyánszky Dénes, aki 1830. november 19-én született Veszelen, a hajdani Nyitra vármegye északi részén, több szálon is kapcsolatba hozható Honttal. Teológiai tanulmányainak befejezése után, de még pappá szentelése előtt a Hont megyei születésű Ipolyi Arnold tudós főpap volt két évig (1845–47) Mednyánszky Dénes nevelője. A bárófiú bölcsészeti tanulmányait vezette, s az együtt töltött évek mindkettőjük számára hasznosak voltak. Ipolyinak lehetősége nyílt eddigi tudásának elmélyítésére, hisz egyrészt itt állott a család gazdag könyvtára és levéltára, másrészt sűrűn utazott tanítványával együtt hazai és külföldi tájakon, elsősorban Németországban. Ipolyi tisztelte a családfőt, báró Mednyánszky Alajost is, a történeti, régészeti és földrajzi tanulmányok szerzőjét, a közoktatás magyar nyelvűségért küzdő művelődéspolitikust, akit mi elsősorban a *Festői utazás a Vág folyón Magyarországon* című könyve alapján ismerünk. Nos, erről a Mednyánszkyról tanulmányt írt Ipolyi

1854-ben az Új Magyar Múzeumban. Az új magyar történeti iskola egyik alapítójának nevezte őt. Ipolyi a Mednyánszky-házban ismerte meg többek közt „a nemzetiségek megértését, szeretetét és kultúrájának tisztelését is”.

Természetesen Mednyánszky Dénesre is jó hatással volt a fiatal, széles látókörű, művelt kispap. Nagy tisztelője lett később is a mesternek: a Pesti Naplóban elsőként írt ismertetést 1854-ben a *Magyar Mythológiáról*.

Mednyánszky a bécsi műegyetemen kezdte tanulmányait, majd a berlini egyetemen hallgatott jogot és természettudományokat. A geológiában, a történelemben, a művészetekben egyaránt járatos volt a tehetséges nemes ifjú. Számos folyóiratban publikált, több kiadványban, tanulmánykötetben jelentek meg írásai. *Földtani séta hazánk néhány érdekes vidékén* című dolgozatát az Új Magyar Múzeumban közölte (1851–52. 2). A *Jegyzetek néhány hazai kövületlelőhelyről* című írása Magyarhoni Földtani Társulat Munkálataiban jelent meg /1863. 2). De publikált az Archeológiai Értesítőben (*Vágvidéki lelőhelyek... 1887; Ős kori lelőhelyek a Vág mentén. 1888*), az Akadémiai Értesítőben (*Pettkő János emlékezete. 1892*), a Történelmi Tárban (*A 16. századi magyar hölgyruhák. 1883*), a Századokban (*Boszorkánytárgyalás a múlt században. 1883*), az Erdészeti Lapokban (*Franciaország fenyőfatermelése és fogyasztása. 1876*), az Erdészeti és Kohászati Lapokban (*Az Észak-amerikai Egyesült Államok arany- s ezüstbányászata s annak legújabb jelenségei. 1876*). Írásait hosszan lehetne még sorolni. Önálló munkája 1870-ben jelent meg Pesten *A mészkő geológiai és technikai jelentősége Magyarországon* címmel. Már említett publikációinak mennyiségéből és címéből is arra következtethetünk, hogy Mednyánszky valóban sokoldalú, igazi reneszánsz szabású tudósember volt. 1865-ben az MTA levelező tagjainak sorába választotta a nemes férfiút.

Mednyánszky a közügyeket támogató hazafiként és magyarként is nagyszerű ember volt, akárcsak édesapja, Alajos. Értékes könyvtárát 1896-ban a budapesti Eötvös Kollégiumra hagyta, a család egyik ágának levéltárát pedig a Nemzeti Múzeumnak adományozta.

Hont megyével valójában 1867-ben került kapcsolatba. Hat éven át volt főbányagrófi címmel a selmeci bányakerület vezetője, s Landerer Ferdinándot követve egyben az utolsó ebben a tisztségben. Hivatalánál fogva ez idő tájt a selmeci akadémia igazgatói tisztét is betöltötte. Mednyánszky bizonyára köztisztviselőnek állt erre felé, hisz 1869 és 1881 között négy ízben is a hajdani szabad királyi város országgyűlési képviselőjévé választották. Közben 1865-ben Trencsén vármegyének is főispánja lett.

Az előkelő főnemes és kiváló hazafi, a teológiai, bányászati-geológiai, régészeti, történelmi és művelődéstörténeti szakirodalmi munkásságot kifejtő tudós 1911. december 28-án hunyt el Bécsben. Szellemi hagyatéka és a Felvidékhez fűződő hagyatéka tiszteletadásra késztet bennünket is. Mednyánszky Dénest a magyar és a szlovák biográfiák egyaránt számon tartják. Halálakor a szaksajtó is közölt róla nekrológot. (*Bányászati és Kohászati Lapok, 1912. II. 1. 16–17. 1.*)

Mihalovits János (1877–1939)

Mihalovits Jánosról, a selmeci főiskola tanáráról *Jeles elődeink* című kötetünkben csupán egy rövid szócikkben emlékeztünk meg. (Csáky K., 2002. 160. 1.) A neves professzor a *Magyar Életrajzi Lexikon* 1969-es kötetéből sajnálatos módon kimaradt. Viszont szerepel a *Szlovák Biográfiai Szótárban* Mihalovič Ján névvel; igaz, zárójelben a rendes névalakot is feltüntetik. (SBS IV., 1990. 167–167. 1.) Ugyancsak ott van Ivan Herčko selmecbányai lexikonában (Herčko, I., 1995. 161. 1.), s termé-

szetesen találkozhatunk vele a Zsámboki-féle tanárlexikonban is. (Zsámboki L. szerk., 1983. 254–255. l.)

A kiváló jogász, bányamérnök, pedagógus és „a bányászat történetének egyik hivatott, színestollú írója” a felvidéki Privigyén született 1877. május 31-én. Apja pénzügyőrségi tisztviselő volt ebben a Nyitra megyei városban.

Gimnáziumi tanulmányait Nyitrán és Sopronban végezte. Budapesten jogot hallgatott, ahol 1901-ben államtudományi doktorrá avatták. Sokoldalú érdeklődését eme stúdiumok azonban nem elégítették ki; beiratkozott a selmeci akadémiára, ahol megszerezte a bányamérnöki oklevelet is. S mint később írták róla: már selmechányai hallgató korában megismerkedett az ősi bányászszellemmel, a bányászszakásokkal és hagyományokkal is, melyek „a romantika iránt fogékony lelkében eltörölhetetlen nyomot hagytak, és a bányászat múltja iránti érdeklődését, a szak iránti szeretetét keltették fel benne”. (Dr. Walek K., 1939. 46. l.)

Bányamérnöki tanulmányai befejezése után a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium bányaszküldtté nevezte ki, s további gyakorlati képzés céljából az osztrák–magyar állami vasúttársaság ganinai üzeméhez osztotta be. Innen Gölnicbányára került az ottani bányabiztossághoz, ahol 1910-ig szolgált. Ezt követően a zágrábi bányakapitányságnál helyezkedett el.

1911-ben, „amikor a selmeci főiskolán a bányajogi tanszék megüresedett, felettes hatósága őt rendelte ki az említett tanszék tanári teendőinek ellátására”. Pauer János és Bartha Béla után ő volt az 1904-ben alakult tanszék harmadik vezetője. Az a reformált tanterv, melyet ebben az időben vezettek be a főiskolán, „súlyos terheket rótt a jogi tanszék vezetőjére”, hisz munkakörébe olyan heterogén tantárgyak oktatása tartozott, mint a bánya- és vízjog, az erdészeti törvények és gyakorlati közigazgatás, a bányászati adminisztráció, a magán-, kereskedelmi és váltójog vagy a nemzetgazdaságtan és a pénzügytan. S ahogyan a kortársak visszaemlékeznek: „A nehézségeket fokozta még az a körülmény, hogy a tanszék sem könyvekkel, sem jegyzetekkel nem rendelkezett”, így Mihalo-vitsra várt „az a nagy munka is, hogy ezeket a segédeszközöket, melyek nélkül eredményes oktatás el sem képzelhető, előteremtse”. (Dr. Walek K., 1939. 46. l.)

Mihalo-vits János nem esett kétségbe Selmecen sem. Nagy-nagy kitartással és szívóssággal emelte a jogi tanszéket a már régebben működők szintjére. Példás rendszerbe foglalt előadásai alapján 1913-ban kiadták Selmecbányán a *Bányajogi jegyzet* című könyvmatos munkáját (összeállította Szokol Valér), illetve *Közgazdasági jog és bányászati adminisztráció* című művét (összeállította Steiner Lajos). A *Magyar erdészeti jog* című alapvető munkája 1918–19-ben jelent meg (Selmecbánya–Zsolna). Közben lefordította magyarra és kiadta Agricola *De re metallica*jának első öt kötetét, valamint Delius geológiai és bányagazdaságtani tanulmányait. (Zsámboki L. szerk., 1983. 254. l.) 1923/24-ben – az időközben Selmecről Sopronba áthelyezett – főiskola rektora is volt. Walek Károly, aki szintén tanára volt a selmeci alma maternek, így jellemezte őt egy helyütt: „A magánérinkezésben egyike volt a legszeretetreméltóbb embereknek; egyenesség, őszinteség, kartársi együttérzés és szakszeretet voltak

nemes egyéniségének főbb vonásai. Tanítványai is igaz, komoly barátjuknak ismerték.” (Walek K., 1939. 46. l.)

Mihalovits bánya- és iskolatörténeti munkássága is jelentős. Foglalkozott a Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola múltjával, a bányatisztképző alapításával, az 1573. évi Miksa-féle bányarendtartással, Delius Kristóf munkásságával stb. Alapvető munkája, *Az első bányatisztképző tanintézet alapítása Magyarországon* például 1935-ben jelent meg Sopronban. A Selmecen 1735-ben alapított iskola 200 éves évfordulóján közzétett tanulmányában hangsúlyozza, hogy „a rendszeres természetismeret első csírái nagyrészt a bányászat titokzatos méhében fogantak”, mivel ez a szakágazat a bányák vezetőit szerteágazó és heterogén feladatok elé állította, melyek „*ásványtani, kémiai, fizikai, technikai, erdészeti, gazdasági, jogi és üzleti ismereteket tételeztek föl, s lelkületben magasfokú szociális érzéket kívántak meg*”. (Mihalovits J., 1935. 5. l.) Az első magyar bányászati tanintézet alapítása III. Károly király és Selmec szabad királyi bányaváros nevéhez fűződik. Dolgozatában Mihalovits megemlékezik az iskola első vezetőjéről, Mikoviny Sámuelről, „*a térképészet, a vízi- és középítkezés európai tekintélyéről*”. Részletesen ismerteti továbbá az iskola tanmenetét, az első oktatott tantárgyakat: a mechanikát, az ásványtant és geológiát, a bányamívelést, a bányajogot, a bányamérést, az ércelőkészítést és ércolvasztást. Külön ismerteti Mihalovits a tanintézet erkölcsi és fegyelmi rendjét, melynek értelmében: „*Az expektáns köteles erkölcsös és jámbor keresztény életmódot folytatni, a mulatozást és más haszontalan időtöltést kerülni, és az előírt bányatudományokban ernyedetlen szorgalmat tanúsítani. Jó erkölcsű magaviselet nélkül – még ha a szükséges szakismerettel rendelkezik is, senki sem alkalmazható.*” (1935. 17. l.)

A bányatisztképző működése 1763-ig tartott. Ekkor ugyanis megkezdődött a Mária Te-

rezia által alapított Selmeci Bányászati Akadémia fokozatos kiépítése. Az átmenetet képező bányaiskola tehát 1770-ig működött. Mihalovits idéz Mária Terézia alapítóleveléből is, többek közt azt a részt, melyben a császárnő az akadémia Selmecen való alapításának jogosságát indokolja: „*És miután egy ilyen bányászati iskola számára Selmecnél alkalmasabb helyet a császári, királyi örökös tartományokban sehol sem lehet választani, mert éppen ott az ércbányák úgyszólván minden fajtája együttesen rendelkezésre áll, a legkiválóbb műszaki szerkezetek és gépek vannak berendezve, továbbá a tökéletes igazgatás elsajátítására és ily irányú szándékaink hatékonyabb előmozdítására az érdemes főnökből és tisztviselőkből álló ugyanitteni főkamagrófi hivatal szolgálhat: – így önmagából adódott, hogy ez a bányászati tanintézet a jövőben is egyedül csak itt maradhat...*” (Mihalovits J., 1935. 22. l.)

A neves tanár aránylag fiatalon és váratlanul hunyt el Sopronban 1939. január 3-án.

Miklós Zoltán (1883–1962)

Miklós Zoltán levéltáros, történész, középiskolai tanár a nyitrai járásbeli Lapásgyarmaton született 1883. március 12-én. Középiskolai tanulmányait a nyitrai gimnáziumban végezte. A budapesti Tudományegyetemen 1909-ben tanári, 1912-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett.

Pályafutását polgári iskolai tanárként kezdte Sarkadon. Innen Selmecbányára került, ahol Richter Ede halála után kinevezték a város főlevéltárosává. Ugyanakkor a múzeumőri tisztséget is betöltötte. Közben a helybeli Királyi Katolikus Főgimnázium tanáraként is működött.

Egyes források szerint az 1912/13-as tanévben tanított a sarkadi iskolában, s 1913. április 4-én nevezték ki az ősi bányaváros főlevél-

tárosává. (Bakács I., 1962. 305. l.) Más adatok alapján a Selmecre érkezés éve 1912, s levéltári esküjét 1913. április 10-én tette le. (Hock, M., 1993. 145. l.)

A Selmecbányai Királyi Katolikus Főgimnázium 1916. évi értesítőjében ott találjuk Miklósyt az iskola tanárai közt, s az alábbi adatközlést olvashatjuk vele kapcsolatban: „*Dr. Miklósy Zoltán, világi, Selmecz- és Belsőbánya tvhj. sz. kir. város főlevéltárnoka és törvényhatósági bizottságának tagja, múzeumőr, volt gimnáziumi rendes tanár; a hadiszolgálatban lévő tanerők helyettesítésére önként és díjtalanul vállalkozott tanár; a Magyar Heraldikai és Geneológiai Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Történelmi Társulat, az Országos Régészeti és Embertani Társaság, a Levéltárosok Országos Egyesülete és az Országos Középiskolai Tanáregyesület tagja, tanította a történelmet a IV. és a görög-pótló irodalmat a VIII. osztályban heti 6 órában. Tanít 5 év óta.*” (Dr. Rauchbauer J. szerk., 1916. 20. l.)

Selmecbányai levéltári működése kapcsán Bakács István megjegyzi: „*Ottani szorgos munkáját máig bizonyítja sok száz Mohács előtti levél borítékoldása, keletfeloldása.*” (Bakács I., 1962. 305. l.)

1915-ben Miklósy letette a levéltári fogalmazói szakvizsgát is. 1918-ban már Budapesten, az Országos Levéltárban teljesített szolgálatot. Itt jegyezzük meg, hogy egyes selmeci szlovák kiadványokban halálának évét tévedésből 1918-ra teszik. (Hock, M., 1993. 145. l.; Herčko, I., 1995. 162. l.) Köztudott, hogy Miklósy 1962. február 18-án hunyt el Budapesten. A Levéltári Szemlében nem kisebb személyiség írt róla nekrológot, mint Bakács István, akinek *Hont vármegye Mohács előtt* című monográfiája sokunk előtt ismeretes. Rövid írásában Bakács kiemeli Miklósy emberi kvalitásait. Kutatótermi felügyelőként például mindenkinek készségesen segített: „*Nagy olvasottságával, széles körű ismeretanyagával tudott támo-*

gatóst adni, s a kutatók figyelmét felhívni egy-egy forrásanyagra.”

1922-ben, a gyűjteményegyetem megszerzése után tudományos allevéltárnoki rangba került, 1942-ben pedig főlevéltárnokká nevezték ki. Fontosabb munkái közül megemlíthetjük az 1911-ben Budapesten megjelent *II. Endre és a trónkeresők* című művét és a *Tengerhajóhadunk a középkorban* (Budapest, 1933) című könyvét.

Bakács István sajnálattal állapítja meg, hogy bel- és külföldi oklevéltárak alapján készült adatközlő munkáját az akkor meginduló szellemtörténetírás nem méltatta eléggé. A *hiteleshely és iskola a középkorban* című munkája „*szintén nagy adattömegben épül fel*”. Ám, mint Bakács írja méltatásában, „*munkái, valamint számos ismertetése, amelyek nyelvtudásának és nagy ismeretanyagon felépülő kritikai érzékének tanúbizonyságai, mindenkorra megőrzik emlékét*”. (Bakács I., 1962. 305. l.)

A hívő keresztény tanár és történész 1962. február 22-én hunyt el Budapesten.

Mikó Béla (1843–1912)

Mikó Béla bánya- és kohómérnök, akadémiai oktató és szakíró az erdélyi Alsó-Fehér megyei Zalánán született 1843. július 1-jén. A kolozsvári unitárius főgimnázium elvégzése után a selmeci akadémia hallgatója lett, ahol 1861–1865 között bányászatot-kohászatot tanult.

Két évig a nagybányai kincstári bányáknál gyakornokoskodott, s tisztjelölti bizonyítványt nyert. Ezt követően kincstári ösztöndíjként Bécsbe utazott, ahol az egyetemen, a műegyetemen és a földtani intézetben kémiai tanulmányokat végzett.

1867-ben a magyar pénzügyminiszter által „*a selmeci bányaakadémiához rendeltetett kiegészítő tanársegédnek a német nyelvel párhuza-*

mosan felállított physikai és vegytani magyar előadások tartása végett”. (Szinnyei J., 1902. 1343. l.)

1869-ig volt Schwartz Ottó társaságában Richter Róbert asszisztense a kémiai–fizikai tanszéken. A fizikát elsőként ő adta elő az akadémiaán magyar nyelven. (Zsámboki L. szerk., 1983. 255. l.)

Selmechbányáról a pénzügyminisztérium bányászati osztályára került Budapestre. 1870-ben Rézbányán volt királyi kohótiszt. 1872-ben királyi vegyelemzőnek nevezték ki Nagybanyára. 1908-ban nyugdíjasként lett bányatanácsos; 1912. június 23-án az Arad megyei Pankotán hunyt el.

Kisebbség nagyobb publikációi elsősorban a szaklapokban jelentek meg. A Bányászati és Kohászati Lapokban láttak napvilágot az alábbi írások: Az ólom ezüsttartalmának kiváltása horgannyal (1868); A horgany jelenlegi használata (1868); A selmeci bányaakadémia szervezéséről (1868); A magyar antimonkohászat problémáiról (1868).

Az Erdészeti Lapok közölte a Rövid szavak hazai erdőgazdáinkhoz, erdészeinkhez és vegyészeinkhez című írását (1868); Az erdők befolyása a légköri csapadékok elfolyásának mérseklésére című dolgozatát (1869) stb. Az Országos Erdészeti Egyesület Évkönyvében jelent meg a Fészekedények rovarpusztító madarak számára című dolgozata (1868).

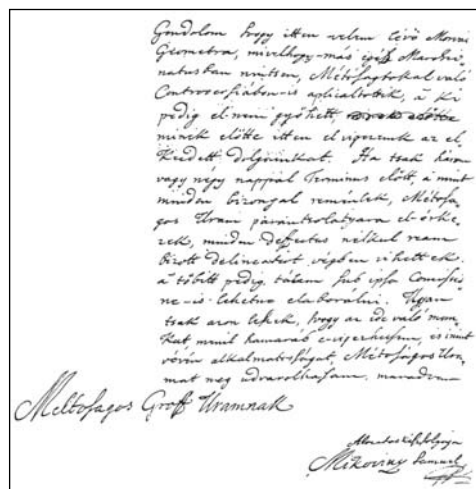
Mikoviny Sámuel (1700–1750)

1735. június 22-én alapították Selmechbányán a világ legrégebbi műszaki főiskolái egyikeként elődjét, a Bányatisztképző Tanintézetet. A kor első mérnökei ebben az iskolában már pontos tanmenet szerint oktatták. A selmeci bányaiskolának tulajdonképpen alapításakor is akadémiai jellege volt, hisz „ha összehasonlítjuk a selmeci bányatisztképző intézet tananya-

gát az egyetemek egykorú matematikai és természettudományi előadásaival, az összehasonlítás korántsem üt ki a selmeci iskola hátrányára”. (Dr. Tárczy-Hornoch A., 1938. 34. l.) Az 1770-es „akadémiai” elnevezés tehát csupán nyilvánította a már fennálló akadémiai rendszert.

Az iskola sikerei elsősorban annak köszönhetőek, hogy már az induláskor olyan tanárok kerültek ide, mint Mikoviny Sámuel. Korának jelentős magyar polihisztorát, világhírű térképészét és kiváló matematikusát III. Károly császár 1735. szeptember 28-án nevezte ki Selmechbányára. Az iskola évi 600 forint javadal-

Mikoviny Sámuel kézírása

mazással alkalmazta őt. Ezenkívül lakást és tűzifát kapott. Selmeci háza még ma is áll, emléktáblával jelölték meg.

Az emléktáblán ez a szlovák nyelvű szöveg olvasható: *„Mesto Banská Štiavnica jubilejným rokom spomína na prvú banskú školu v Európe umiestnenú v tomto dome v rokoch 1742–1746, na ktorej prednášal prof. Samuel Mikoviny (1700 – 23. III. 1750).”* (Selmecbánya városa a jubileumi évben emlékezik Európa első bányásziskolájára, melyet 1742–1746 között ebben az épületben helyeztek el, s melynek tanára volt Mikoviny Sámuel professzor.)

Mihalovits János írja a bányatisztképző történetét összefoglaló munkájában, hogy a bányaiskola először a Selmec melletti hegybányai kamaraház egyik nagytermében volt elhelyezve. Később az innen kitelepített praktikánsok gyakorlati és rajzórái a bányamérő magánházához tartozó hivatalos szobájában *„ejtettek meg, s ezért a bányamérő magasabb lakpénzt (50 frt.) élvezett”*. (Mihalovits J., 1935. 9. 1.)

Mikoviny „másfél évtizeden nagyszerű oktatató és szervező munkásságával megalapozta és életképessé tette a tanintézetet”. (Deák A., 1987. 29. 1.) A térképészet, a vízi- és középítkezés európai tekintélye, aki a *„Membrum Societatis Regiae Scientiarum Boruss”* címet is viselte, maga adta elő a „*mathematica*” név alatt összefoglaló elméleti tárgyakat. A XVIII. század sokoldalú műszaki tudósa, a Berlieni Királyi Tudós Társaság tagja tehát mechanikát, hidraulikát és geodéziát is tanított az akkori tudományszint legmagasabb fokán. A magyar műszaki felsőoktatás úttörőjeként Selmecbányán végzett tevékenységére világviszonylatban is felfigyeltek. Itteni működése alatt készült bányatérképeinek egy része. A térképészetben sikerült hallgatóit is alaposan kiképeznie, s így a bánya- és földmérés tanon kívül *„a mai értelemben vett térképészeti tudományok intézményes művelése is több mint kétszáz éves*

A Mikoviny család címere

múltra tekinthet vissza hazánkban”. (Tárczy-Hornoch A., 1938. 34. 1.)

Még jelentősebbek alkotásai a selmeci bányászat vízgazdálkodása terén. Már előtte is történtek e téren kísérletek, de ezek hasznavehetetlennek bizonyultak. Mikoviny *„a selmeci bányaművek energiaellátásának biztosítására korában egyedülálló méretű víztároló rendszert épített ki, amely összesen 7 millió m³ befogadó képességű 16 tárolómedencéből állt”*. (Kenyeres Á. szerk., 1969. 214. 1.) Tervére a kor valamennyi neves mérnöke felfigyelt, hisz *„hasznoló nagyszabású és különleges természetű mérnöki munkát előzőleg a világ más bányahelyén sehol nem végeztek”*. (Tárczy-Hornoch A., 1938. 36. 1.)

A gépészetben szintén szép eredményeket ért el Selmecbányán. 1743-ban az általa feltalált váltóvízkerékkel és hidraulikus sajtóval tette emlékezetessé nevét. Több vízemelő és hidraulikus bányagépet szerkesztett kiváló tanítványával, Hell József Károllyal is. Bizonyára a fiatal Hell Miksa csillagász szintén figyelte Mikoviny tevékenységét, aki a térképezésben már akkor alkalmazott csillagászati módszereket.

A ház, amelyben Mikoviny élt és tanított

Tanárként fontosnak tartotta Mikoviny a gyakorlatot megelőző alapos elméleti oktatást, mert szerinte „*amiként téves elméletből nem születhetik helyes gyakorlat, éppúgy helyes elmélet nem eredményezhet helytelen gyakorlatot*”. Előadásmódja világos és könnyen érthető volt, amelyet szigorúan logikus okfejtés és rendkívüli tárgyi ismeret jellemezett.

Selmeci évein kívül természetesen mást is illik tudnunk Mikovinyről. Születésének pontos dátumát nem ismerjük. Az biztos, hogy 1700-ban született a Nógrád megyei Ábelfalván, ahol apja evangélikus lelkész volt. „*A Mikoviny-família a 17–18. században, de még a múlt század elején is, Zólyom, Trencsén, Nyitra és Nógrád megyékben kisebb földbirtokokkal rendelkező ősi, magyar nemesi család*” – olvashatjuk a származás kapcsán. Bendefy László említi, hogy Tárczy-Hornoch professzor meggyőző érvekkel utasította vissza Vojtech Baker ama próbálkozásának alaptalanságát, hogy bebizonyítsa, miszerint a Mikoviny család eredetileg német anyanyelvű volt. Szlovák részről olyan vélemények is elhangzottak, hogy az ábelfalvi tiszteletes családjának az anyanyelve szlovák volt. Bendefy szerint kétségtelen, hogy „*Ábelová századok óta szlovák falu volt. A falu papjának ismernie kellett a nyelvet, mert különben nem hívták volna meg lelkésznek. De ismerte már azért is, mert előzőleg a*

szlovákság fő szellemi központjában: Rózsahelyen, ezt megelőzően pedig szintén egy szlovák községben: Turicskán látta el az egyházi szolgálatot. Az is bizonyos, hogy a Mikoviny-gyerekek mellett szlovák pesztonkák voltak: a kis Sámuel tehát egészen serdülő korában megtanulta és beszélte a szlovák nyelvet, de ebből még nem következik az, hogy a család szlovák volt. Ellenkezőleg: a Mikoviny család nagyon is számon tartotta magyar nemességét”. (Bendefy L., 1976. 9–10. l.) Azt hiszem, az idő távlatából talán felesleges a származást illetően hosszas fejtegetésbe bocsátkoznunk. Tény, hogy Mikoviny magyarul és szlovákul egyaránt jól beszélt, és magyar nemesi családból származott. Jelentéseit, leveleit legtöbbször saját kezűleg írta magyarul. Selmecen németül oktatott, tanulmányait latinul közölte az európai műveltségű szakember. 1708 és 1714 között Besztercebányán tanult. Bél Mátyás volt kiváló mestere, akivel egy egész életre szóló barátságot és kapcsolatot alakított ki. 1719-ben Nürnbergben tartózkodott, 1721-ben az alt-dorfi egyetemen matematikát tanult, 1723-ban Jénában a térképészettel ismerkedett. Igazi reneszánsz ember volt ő is, akinek tudós nagyságát kortársai is tisztelettel elismerték. „*Mikoviny a megbecsülést messzemenően kiérdemelte, mert korának nemcsak egyik legkitűnőbb mérnöke, geodétája és kartográfusa, hanem kimagasló matematikusa, bánya- és vízügyi szakértője és régésze is volt. És mindezek mellett a selmeci akadémia alapítója, szervezője és igen kitűnő tanára.*” (Bendefy L., 1976. 12. l.) A kiváló elméleti és gyakorlati szakember folyókat szabályozott, mocsarakat csapolt le, gépeket, hidakat, tavakat és várakat épített, javított; foglalkozott hallgatói gyakorlati oktatásával, bejárta és feltérképezte a haza minden talpalatnyi földjét, jártas volt a csillagászatban stb.

Még fiatal korában kivette részét a Csallóköz töltéseinek vizsgálatából. 1726-ban a Vág szabályozását irányította, 1726-tól Pozsony geodétája, 1729-től pedig az udvari kamara mér-

nőke. A pozsonyi vár egyik tornyán keresztül megvonta az első magyar kezdő meridiánt, amelyre vonatkozó alappontjait földrajzi helyzetmeghatározásokkal, bázisméréssel, háromszögelésekkel és mágneses mérésekkel határozta meg. Ezért őt tartják a magyar tudományos kartográfia első művelőjének. Elkészítette a Bél Mátyás által kiadott *Notitia Hungariae* 1735-, 1736-, 1737- és 1742-ben megjelent négy kötetének tizenegy vármegyét ábrázoló térképét. A Pozsony, Turóc, Zólyom, Liptó, Pest, Pilis, Solt, Nógrád, Nyitra és Hont megyéről készült térképek azonban csak töredékeik alkotják munkáinak. A bécsi levéltárban később előkerültek a Sopron, Moson és Győr, Trencsén, Gömör, Abaúj, Szepes, Sáros, Árva, Máramaros, Temes és Jászkun megyéket bemutató térképek is. Az Akadémiai Könyvtár Kéziratának *Mikoviny-térképeit* 1976-ban jelentette meg Bende László.

A magyar városokról készült plasztikus tájképei kiváló bizonyítékai nagy művészi érzékének, melyek „*méltán biztosítottak neki helyet a magyar képzőművészek között*”. (Tarczy-Hornoch A., 1938. 31. l.)

1731–32 telén írta Bél Mátyáshoz híres fikatív levelét, amelyben „*a korszerű térképkészítés*

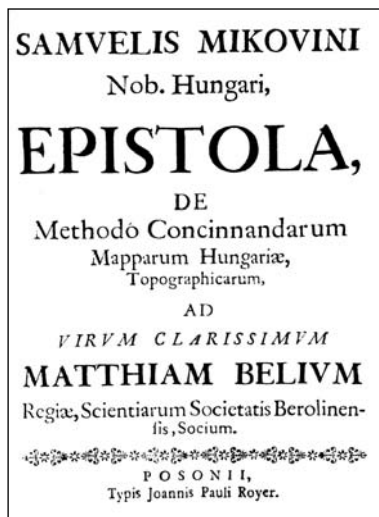
alapelveit Európában elsők között fogalmazta meg”. (Deák A., 1987. 22. l.) Ez 1732-ben Pozsonyban nyomtatásban is megjelent *Epistola de methodo concinnandarum mapparum Hungariae...* címmel. Ezt megelőzte a körnégyszögesítésével foglalkozó értekezése, amely Bécsben jelent meg 1730-ban *Epistola de quadratura circuli* címmel. Többek közt eme munkái alapján választották őt a berlini tudományos akadémia tagjává.

Mikoviny kapta az udvari kamarától azt az utasítást, hogy készítse el a Tisza–Duna–Sió–Balaton–Dráva hajózható csatorna tervét. Mária Terézia külön kívánságára a magyarországi várak és erősségek megvizsgálására kiküldött bizottság tagjai közé választották. Mint vízmérnök, pontosan látta a malmok káros, árvizeket előidéző hatásait is. Tudta, hogy a malom előtti hosszú szakaszon a víz lelassul, a meder így megtelik iszappal, s ha azt nem tisztítják, nyomtalanul eltűnik. Eme megállapításkor akaratlanul is a mi síkvidéki erőműveink veszélyeire gondolunk.

1750-ben, tervének kidolgozásakor Trencsén városát mentették meg az áradás veszélyétől. Maga azonban a Vág mentének bejárása után súlyosan megbetegedett, és Selmezbányára való visszatértekor, Észak-Hont felé tartva halt meg 1750. március 23-án. Így sok-sok terve nem valósulhatott meg. Szerette volna például elkészíteni Magyarországot újfajta térképét. A halál ebben megakadályozta. „*Pedig ha szándékát véghez tudja vinni, valószínűleg Magyarország lett volna a világ első olyan országa, melyről topográfiai térkép készül. Így ez a dicsőség Franciaországnak jutott.*”

Miller Albert
(1818–1897)

Miller Albert mérnök, a selmeci és a leobeni akadémia tanára a magyar s az európai tudománytörténetnek egyaránt ismert alakja.

1818. február 6-án született Tápiószelén. 1837–1840-ben Selmechányán tanult bányászatot-kohászatot. Gyakorlati idejét Bécsben töltötte, illetve mérnökként dolgozott az ausztriai sóbányáknál.

1847-ben került a selmeci akadémiára, ahol a geometria-építészeti tanszék tanára, majd vezetője lett. A szabadságharc kettészakította itteni karrierjét; 1848-ban Leobenbe távozott, s az ottani akadémián tevékenykedett nyugdíjba vonulásáig, 1872-ig. 1897. november 5-én hunyt el Grazban.

A Zsámboki László szerkesztette tanárlexikon szerint Miller „*geodéziai elméleti munkássága nemzetközi jelentőségű*”, hisz ő volt a poláris és kompenzáló planiméter feltalálója. (Zsámboki L., 1983. 259. l.)

Vajda Páltól tudjuk, hogy Miller 1855-ben Jakab Amslertől függetlenül, de vele egyidejűleg találta fel és szabadalmaztatta a *poláris és orthogonális rudas planimétert*, amely a terület mérésére szolgáló műszer. A síkmértan (planimetria) kiváló művelője feltalálta még a *kompenzáló poláris planimétert*, s „*nevéhez fűződik a gömbplaniméter elvének lefektetése is*” (Vajda P., 1958. 306. l.), ugyanis „*ő fogalmazta meg elsőként a gömbplaniméter elvét*”. (Kenyeres Á. szerk., 1969. 218. l.)

Miller elsősorban német nyelven publikálta műveit, tanulmányait. Közülük néhányat említünk

csupán: *Die höhere Marscheidekunst* (Bécs, 1868); *Die Gezertze der Kometen* (1875); *Die Daulfunctionen und ihre Integration* (1880).

Miller Albert neve rövid selmeci tanárkodása ellenére is méltán szerepelhet a híres tanárok arcképcsarnokában, hisz szakmai-pedagógiai tevékenysége mindenképp feljogosítja őt erre. Munkásságát egyébként jegyzi a *Magyar Életrajzi Lexikonban* meg a híres selmeci és Selmec környéki személyiségeket bemutató kiadványban is. (Herčko, I., 1995. 163. l.)

Möhling János

(1760– ?)

A selmeci akadémia a kezdetektől nagy gondot fordított a bányamérés tanára, a mérnökrajz és a térképezés oktatására. E témakörből több kiváló és alapvető tankönyvet is kiadtak itt. Az akadémia tanárai megannyi bányatérképet készítettek az utódok számára.

A bányatérképezés egyik jeles képviselője volt a Csehországból Selmechányra került Möhling János is, aki 1782-ben kezdte meg tanulmányait az akadémián. 1787-ben hivatalos bányamérő Hegybányán, majd 1798-ban az akadémia matematikai–fizikai–mechanikai tanárnak lett. Különösen a bányamérés-

tan és rajzolás oktatásában ért el sikereket. Diákjait bevezette mind az elméleti ismeretek, mind a terepmunka titkaiba. Számos új, térkép-készítésnél alkalmazott módszert dolgozott ki; egyszerűsítette azokat a jeleket, melyeket a korabeli térképeken feltüntettek. Első önálló műve *Anleitung zur Markscheidekunst* címmel Bécsben jelent meg 1793-ban. 1801-ben egy újabb kéziratral is elkészült, amellyel a hallgatók munkáját kívánta segíteni. Új tankönyve azonban csak 1826-ban jelent meg Bécsben a következő címmel: *Handbuch für Schüller, welche die Grössen-Lehre unter Anleitung eines Lehrers lernen I–IV*. A könyv utolsó köteté méréstani ismereteket tartalmaz. (Vozár, J. 1969. 148. l.)

Möhling selmeci tevékenysége az oktatáson kívül más területekre is kiterjedt. Odafigyelt például a bányászok szociális problémáira is. Életük javítása érdekében egy manufaktúrát akart létrehozni, ahol a bányászfeleségek dolgozhattak volna.

Rajzkészségét képzőművészként is kamatoztatta, melyre Selmec a maga hangulatával is inspirálta őt. Az itteni galériában őrzött négy festménye a város régi világát örökíti meg. (Gindl, J., 1989. 68. l.)

1805-ben a stájerországi Leobenbe került, ahol magas tisztségeket töltött be. Elsősorban olyanokat, melyek a szakmájával kapcsolódtak össze.

Muzsnay Géza (1865–1935)

Muzsnay Géza erdőmérnökről, főiskolai tanárról és szakíróról Oroszi Sándor rajzolt szép portrét a *Magyar Agrártörténeti Életrajzok* című kiadványban. Ebben olvassuk, hogy jeles elődünk „a századforduló erdészei között első-sorban nagy tudású és komoly elméleti, gyakorlati eredményeket elérő erdőrendezőként volt ismert. Selmeci professzorként, szakcikkei ré-

vén jelentős erdészeti politikai tevékenységet végzett. A sikeres természetes felújítási eljárásai miatt gyakorlati erdőművelőként is tisztelhetjük őt. Sőt néhány írása az erdészettörténet iránt érdeklődők számára is becses”. (Oroszi S., 1988. 585. l.)

Muzsnay életpályája elsősorban szülőföldjéhez és a Felvidékhez kötődött. 1865 augusztusában született a Torda-Aranyos vármegyei Kercsedén. 1883-ban került először Selmecre, ahol 1886-ig erdészetet tanult az akadémián. 1888-ban államvizsgázott, de már ezt megelőzően a Lippai Főerdőhivatalnál műszaki díjnokként dolgozott, a Maros menti tölgyerdők kezelésével ismerkedett. 1890-ben rövid időre a földművelődésügyi minisztériumba került, ahonnan visszatért a Felvidékre. Zsarnócan az erdőrendezési hivatalt vezette, s mint Oroszi írja: „Muzsnayt zsarnócai működése tette országos hírű erdészé.” Különösen az erdőfelújítás terén ért el szép sikereket. „Az alkalmazott fokozatos felújítási eljárást a századfordulón már a »zsarnócai rendszerként« emlegették az országban.” (Oroszi S., 1988. 583. l.)

Zsarnócai működése alatt kezdte publikációs tevékenységét is. Cikkeket írt az Erdészeti Lapokba a növényfajokról, a növényteni kérdésekről stb. 1900-ban a párizsi világiállításra is eljutott, ahol tölgy- és jegenyefenyő termelési táblákat mutatott be.

1904-ben Kolozsvárott vezette az erdőrendezőseget, 1905-ben újra minisztériumi állást kapott. 1906-ban, Fekete Lajos nyugdíjba vonulása után kinevezték a selmeci főiskola erdőrendezéstani tanszékének élére. Ezt a tisztséget 1911-ig töltötte be. 1910-ben reformtervezetet dolgozott ki az erdészeti diszciplína főiskolai oktatására vonatkozólag. Arra törekedett, hogy e szakterület nagyobb önállóságát vívja ki, különösen a bányászattal és kohászattal szemben. Rámutatott arra, hogy a matematikai-műszaki és közgazdasági tárgyak oktatásánál nem történik meg az erdészetre való elégsé-

ges és megfelelő specializálás. (Urgely, J., 1985. 207. l.) Mint Oroszi említi: „*Előadásai-ban, az erdőrendezés és a hozzá kapcsolódó tárgyak oktatásában ő maga igyekezett ezeket az elveket megvalósítani. Az erdőrendezést, mint az erdők számbavételét, az erdőben szükségessé váló munkák tervezését, az erdők leírását, beosztását és nyilvántartását, továbbá ezek megvalósításának elemzését tárgyaló előadásait a hallgatók jegyzetei alapján sokszorosították.*” (Oroszi S., 1988. 584. l.) Muzsnay a szakterület újabb tankönyveit is megírta: 1911-ben megjelentette az *Erdőrendezésiünk fejlesztéséről* szóló könyvét, 1912-ben pedig kiadta *Erdőrendezéstani* (Selmecbánya, Budapest). Ezzel a két könyvvel „*korának legkitűnőbb erdőrendezési szakírójává vált*”.

A szerző további munkái közül megemlíthetjük még az alábbiakat: *A középhegységi erdők felújítása köréből* (Budapest, 1901); *A kincstári erdőkre vonatkozó üzemtervek...* (Erdészeti Lapok, 1908). Előadásai alapján Selmecbányán több nyomatos munkája is közhözre került (*Erdőértékszámítási jegyzetek*, 1907–1908.; *Erdészeti statisztika és adminisztráció*, 1906; *Jegyzetek az erdőrendezéstani*, 1907).

Muzsnay 1911-ben ismét Zsarnócára került, ahol folytatta az erdők természetes felújítási munkálatait. 1918-ban, vállalva a kisebbségi sorsot, visszatért szülőföldjére. Aradon halt meg 1935. november 19-én.

Ormis, Samuel (1824–1875)

A selmecbányai evangélikus líceum szlovák származású diákjainak, illetve tanárainak egyike volt Samuel Ormis (Ormisz Sámuel) is. A szlovák szellemi élet jeles egyénisége, a kiváló pedagógus, teológus és népművelő, a termékeny író, szerkesztő és tankönyvszerző Nagyrőcén született 1824. július 1-jén.

Az általános iskolát szülőhelyén látogatta, majd 1838–46 között a selmeci líceumban tanult. Már tanulmányai alatt tevékenykedett a szlovák fiatalok irodalmi körében, szerkesztette a Štiavnický zábavnik című kéziratos lapot, amelyet később Sitno címmel jelentettek meg.

1846-tól 1848-ig Pozsonyban tanult teológiát. Utána egy évig Rimajánosiban az Ordassi családnál volt nevelő. 1849-ben újra Selmecbányára került, ahol 1852-ig kisegítő tanára volt a líceumnak is. A szabadságharcban nem vett részt. Itteni újabb működése idején szlovák könyvek kiadása céljából létrehozta a *Spoločnosť podsitnianskanevű* társaságot, s a bányászok részére vasárnapi iskolát alapított. A *Szlovák Biográfiai Szótárban* olvassuk, hogy 1852-ben a bécsi Slovenské noviny című újságban lázító cikket írt, melynek hatására a szegény selmeci bányászok fellázadtak, s csak a katonaság tudta őket megakadályozni további forrongásukban. (SBS IV., 1990. 348. l.)

Eme ténykedése és selmeci tanárkodása kapcsán Brezníky János így írt iskolatörténetében: „*1850-ben a nyugalmazott Klein Sámuel helyébe lánytanítónak választott meg a donatusba – leginkább Suhayda akkori igazgató közreműködésére – Ormisz Sámuel, ki a selmeci és pozsonyi lyceumokban végezte tanulmányait, de itt már tanuló korában ismeretes volt magyarellenes érzelmeiről, alkalmaztatott tanítónak s német kántor és orgonistának. Ez 1852-nek elején valakitől azt hallván, hogy Russegger miniszteri tanácsos (a hajdani kamaragrófok utódja) és Landerer bányatanácsos a császárnál a hevérek számára, mit rég vártak, nagyobb bért eszközöltek volna ki. Ezt anélkül, hogy tudakozódott volna, megírta Lichardnak, ki akkor, mint egy hivatalos tót lap szerkesztője Bécsben tartózkodék, s megkérte, hogy lapjában közölje, s neki a hevérek közt leendő elosztás végett több számot küldjön. A hevérek a cikk által felizgatva, miután a béremelésre hetekig hiába vártak, s folyamodásukkal a császár ke-*

gyelmes határozatának valószínűsítése iránt Russeggertől bosszúsan elutasítottak – kérvényüket küldötteik lábaihoz dobta –, febr. 16-án összezsúfoltak, s a béremelést kieroszakolni akarták. Nagy nehezen csillapítottak le. Ormiszt, mint a zendülésnek cikkével okozóját a zsandárok már 17-én, éppen amikor az iskolában tanítással vala elfoglalva, innen kivezette a Kopogóra, onnan pedig haditörvényszék elé Pozsonyba vitték. A katonaság megjöttével a zendülők közül is többen elfogattak, s Ormisszal együtt, ki a vádlottakkal leendő szembesítés végett Pozsonyból visszahoztatott, hónapokig fogva tartattak, míg a júl. 8-án Selmecen átutazó császár által megkegyelmeztetve szabadon bocsátottak.” (Breznyik J., 1889. 334. l.) Ormisz ezután Gömörbe ment szüleihez, Selmecen csak „kevesektől sajnáltatva”.

1853-tól a rozsnyói gimnáziumban tanított. 1855-ben pappá szentelték, s 1863-ig alsósajói evangélikus papként tevékenykedett. Ekkor a nagyrócei gimnáziumba került, melynek egészen 1874-ig tanára volt. Tovább folytatta népművelői tevékenységét: ott volt a városi polgári olvasóköri szervezésénél, kivette részét a nagyrócei iparosok művelődési körének szervezéséből stb. Népszerűsítette a modern mezőgazdaságot, a gyümölcsstermesztést és a méhészetet. E témakörből több népművelő-népszerűsítő cikket írt a Pešťbudínske vedomosti és a Živena lapokban. De publikált a vallási (*Cirkveně listy*), a pedagógiai (Učiteľské noviny) és az irodalmi lapokban is.

Haladó gondolkodású tanár volt: Komen-skýt, Rousseau-t, Peztaallozitz tartotta példaképének. Harcolt az anyanyelvi oktatásért, a pedagógia demokratizálásáért, az egységes iskolapolitikáért. Szorgalmazta az egyén harmonikus fejlődését, a testnevelés bevezetését, az iskolán kívüli tevékenység fontosságát stb. Oktatott a rócei tanítóképző intézetben, a leánynevelő intézetben. Gyűjtötte a népi hagyományokat, írt drámát és tankönyvet. *Mataj* című drámáját

Rozsnyón adta ki 1863-ban, a Széchi Máriát a Slovenské pohľady közölte 1914-ben. Tan-
könyvei közül megemlíthjük az alábbiakat: *Zemepis malý pro žáky a žáčky* (Banská Bystrica, 1850), *Evanjelický šlabikár* (Rožňava, 1857), *Dejepis Uhorska pre VII. tr.*, *História maďarskej literatúry pre VII. tr.* (ez utóbbi kettő kéziratban maradt).

Ormis 1875. október 18-án halt meg szülővárosában.

Pachinger Alajos

(1846–1913)

A Selmecbányai Királyi Katolikus Főgimnázium piarista pedagógusai közé tartozott Pachinger Alajos szerzetes paptanár, zoológus, bölcséleti doktor és gyorsíró is. Igaz, csak két évig volt az intézet oktatója, ám felvidéki kötődései szerteágazóak.

A Selmechez tartozó Steffultó-bánya-telepen született 1846. június 5-én. Fiatalabb rendtársa, Karl János – aki szintén tanára volt a selmeci iskolának – írta a róla szóló portréban: „A szülői házat sajátos légkör jellemezte, ami akkor a Felvidék nem egy városában eléggé általános volt. A múlt erős hatásaként a magán- és hivatalos érintkezésben uralkodó a német nyelv volt. Minden valamirevaló »nadrá-

gos» ember azonban még két nyelvet beszélt.” S amint Karl a továbbiakban megjegyzi: hetipiacok és vásárok alkalmával az apró szlovák falvak lakói Selmecet is „valósággal ellepték”, s könnyebben ment velük az érintkezés, ha „ügyes-bajos dolgaik elintézése anyanyelvükön történt”. De egyre öntudatosabban bontogatta szárnyait Selmecen a magyar irodalom és színészet is, s „a germán ízlést sugárzó falak között mind gyakrabban hangzott magyar szó”. Eme sokszínűség ellenére „a több nyelvet beszélő városi patrióták érzelmüket illetően mégis csodálatosan egyek voltak”; keretét és tartalmát tekintve pedig Selmec „a magyar föld valószínű gyöngye” lett. (Karl J., 1942. 272. l.) Ilyen környezetben teltek hát Pachinger ifjúkori évei, ilyen körülmények között vált többnyelvűvé és igazi hazafivá, sőt jó magyar emberré. Mindezt talán piarista neveltetésének is köszönhet.

Az elemi iskolát és a gimnázium hat osztályát szülővárosában végezte. 1863-ban jelentkezett felvételre a piarista rendbe. A Vácott töltött próbaév után Kecskeméten és Kolozsvárott folytatta a gimnáziumot. Teológiai tanulmányait Pozsonyszentgyörgyön fejezte be, s 1870-ben áldozópappá szentelték. Közben megismerkedett újabb idegen nyelvekkel is, s magánszorgalomból elsajátította az angolt és a franciát. 1871-ben pedig megszerezte az akkor még ritkaságszámba menő gyorsírói tanítói oklevelet. Felszentelése után négy-négy évet a nagybecskereki kis- és a váci nagygimnáziumban töltött, már „az új idők szellemének megfelelő tanításban”. Állattant és növénytant oktatott, miközben rájött, hogy „a kor pedagógiai felfogásában a természetrajz még mindig csak a régi leíró jellegű, ismereteit gyűjtéssel, észleléssel és összehasonlítással gyarapító tudomány”. Pachinger tudatosította: egészen más tartalmú természetrajz „kopogtat a iskolák kapuján”. Ő az indukció és dedukció mellett alkalmazta az összehasonlítást, és sok-sok kísérletet végzett.

Szemlélete nem materialisztikus, hanem realisztikus volt: az értelem fejlesztésével párhuzamosan gondoskodott az érzelmek elmélyítéséről is. A természet szépségeiben megérezte és megéreztetette a Gondviselő kezét. Tapasztalatait *A természet tanításának méltatása* címmel a kegyesrendiek váci nagygimnáziumának 1877/78-as Értesítőjében foglalta össze. Módszertani ismereteit az 1880. évben megjelent *Utasítások a gymnásiumi tanítás tervéhez* című kiadványban is összegezte. (Karl J., 1942. 274. l.)

Karl János szerint a XIX. század utolsó negyedében Pachinger volt az „egyik legképzettebb, bölcséletileg legjobban felvértezett didaktikus a természetrajz terén”. 1881-ben tanári oklevelet szerzett természetrajz–vegytanból; 1883-ban a kolozsvári egyetemen bölcsészdoktorrá avatták, s ugyanakkor egyetemi magántanári képesítést is nyert. Doktori értekezése *Distoma Cygnoides bonctana* címmel jelent meg „önálló bűvárlatok alapján, 36 ábrával” (Kolozsvár, 1883).

Pachinger „állattani irodalmunkat saját kutatáson és boncoláson alapuló megfigyelések leírásával gyarapította”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 366. l.) Főleg a parazitológia köréből jelent meg több tanulmánya (Eredeti adatok az *Acanthocephalák természetrajzához*. Kolozsvár, 1884).

Pachinger valamennyi működési helyén felszerelte az iskolák természetrajzi–kémiai szertárát. Kolozsvárott például 363 darabból álló csiga- és kagylógyűjteményt adományozott az iskolának. Nápolyból, a Földközi-tenger partjáról tengeri állatokat hozott iskolája számára. Itt jegyezzük meg, hogy Kolozsvárott kezdte meg „tűnemenyes pályafutását” sok olyan híresség is, mint Herman Ottó, Mikó Imre, Brassai Sámuel és Daday Jenő. Ők természetesen Pachingerre is nagy hatással voltak. A podolini gimnázium igazgatójaként Pachinger „különleges, tudományos beccsel bíró mikroszkópi preparátum-gyűjteménnyel” ajándékoz-

ta meg az intézetet. Neves elődünk nemcsak a századvég „legképzettebb természettudományi didaktikusa”, hanem a „munkáltató típusoktatást követő biológiai oktatásnak gyakorlati úttörője is” volt. (Karl J., 1942. 275. l.)

Jelentősek voltak a tudós tanár növénytan kutatásai is, melyekkel a közjót szolgálta. Vizsgálta a veszedelmes kórokozók szerkezetét és fejlődését, foglalkozott az ellenük való küzdelem módjával (*A gabonarozsda*. 1873) stb. Érdekelték őt a lepkék, a bogarak, a kőzetek is, melyekből szintén gazdag gyűjteményeket állított össze.

Az említett városokon kívül tanított még Trencsénben és Nyitrán is. Selmechányára élete utolsó szakaszában került. Az 1907/08, illetve az 1908/09-es tanévben tanította heti 16 órában a természettudományt és a mennyiségtant, s egyben a természettudományi és vegytani szertár őre is volt. (Dr. Rauchbauer J., 1909. 83. l.)

Távozásáról az intézet 1910-es *Értesítője* tudósít. Selmechről Temesvárra költözött, ahol 1913. szeptember 11-én hunyt el.

Papp Simon (1886–1970)

„Minden nép történetében vannak olyan személyiségek, akiknek neve egy-egy korszak nemes törekvéseinek, a nemzeti haladás jelkép-

évé válnak. De nemcsak a politikai történet őriz ilyen neveket, hanem az ország tudományos és műszaki haladásának története is. Ilyen személyiség volt Papp Simon is, a Magyarhoni Földtani Társulat 14-ik elnöke és tiszteletbeli tagja, az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület volt elnöke és alapító tagja, egyetemi tanár, a M. Tudományos Akadémia volt tagja, a magyar kőolajbányászat megteremtője.”

Csíky Gábor írta a fenti sorokat Papp Simonról, s többek közt ezekkel kezdte visszaemlékezését a Magyarhoni Földtani Társulat 1971. március 24-i közgyűlésén. (Csíky G., 1971. 251. l.)

Papp Simon az erdélyi (Szatmár megye) Kapnikbányán született 1886. február 14-én. A Kolozsvári Tudományegyetemen végzett felsőfokú tanulmányokat, s itt is doktorált 1909-ben. Az egyetem ásványtan–földtani tanszékén már fiatalon Szádeczky Kardos Gyula professzor tanársegéde lett.

1911-ben került Selmechányára, a főiskola ásványtan–földtani tanszékére. Az ugyancsak erdélyi Pávai Vajna Ferencsel együtt Böckh Hugó professzor asszisztense lett, s nyomban részt vettek az erdélyi-medencebeli gázkutatási földtani térképező csoport munkájában, s „így lettek a mester legjobb tanítványai, munkatársai és mellette egy életre eljegyezték magukat a szénhidrogén-kutatással”.

Papp Simon térképezte fel a Nyitra megyei Egbell környéki területet, mutatta ki földtani szerkezetét; Böckh Hugóval pedig kitűzte az 1. számú fűrást, amely által feltárták a történelmi Magyarország első megkutatott olajmezijét. (Csíky G., 1977. 51. l.)

1915–1918 között társával, Pávai Vajna Ferencsel és Lázár Vazullal a Dráva és a Száva közti területek térképezését végezte, melynek eredményeként a horvát területen is sikerült feltárniuk a kőolaj-földgáz előfordulását.

A világháború után Papp Simon kivált az állami szolgálatból, 1920–1930 között világcé-

gek vezető geológusaként szénhidrogén-kutatásokat végzett a Balkánon, Kis-Ázsában, Új-Guineában, az Egyesült Államokban és Németországban. Közben a Sopronba került főiskola földtan-terepismeretani tanszékén adjunktusi munkakört is betöltött. 1930-ban előadta „*az általa összeállított gáz- és olajkutatás című tárgyat*”. (Zsámboki L. szerk. 1983. 268. l.)

1937-től a magyarországi szénhidrogén-kutatás vezető személyiségévé vált, „*egy nehéz és vajúdjó korban teremtette, alapozta meg a magyar kőolajbányászatot – vállalkozása ipartörténetünkben egyike a legnagyobbaknak*”. (Csíky G., 1977. 52. l.)

Papp Simonnak sokat köszönhet a Magyarhoni Földtani Társulat is, melynek Semsey Andor mellett legnagyobb mecénása volt: 22 000 pengővel segítette a társulatot.

Csíky Gábor említi, hogy Papp Simon pályafutása nem volt zökkenőmentes: „*a társadalmi erők nem egyengették egy falusi tanító fiának útját*”. Ő önerőből lett azzá, ami: a szakma kiemelkedő tudósa, aki helytállásával és emberi magatartásával bebizonyította, hogy „*szakemberi magatartás, humanista-ember magatartás és hazaszeretet egy ötvözetben lehetséges*”. (Csíky G., 1971. 353. l.)

A Budapesten 1970. július 27-én elhunyt szakember művei közül is hadd említsünk meg néhányat: *Adatok a Hidegszamos Vaskapu szorosának kőzettani ismeretéhez* (Kolozsvár, 1908), *A Gyulai havasok, Cercul-Dobrinuli, Marisel, Prizkop és a Vrl. Cherului közötti részének kőzettani és geológiai viszonyai* (Doktori értekezés. Kolozsvár, 1909), *Obszidián nucleus Szucsákról* (Kolozsvár, 1910), *Adatok a nyittravármegyei Egbell környékének tektonikai és geológiai viszonyaihoz*. Jelentés a földgáz és petróleumkutatás érdekében 1914. júliustól 1915. márciusig végzett felvételtől (1915), *Geology of the North-Eastern part of the Sepic District, Mandated Territory of New Guinea* (London, 1929), *Olajkutatás és terme-*

lés a Dunántúlon (Földrajzi zsebkönyv, 1941), *Geological Report on Albania Test Ells. R. T. (Valona, 1927), Report on the Rotenburg area (Northwestern Germany)* (Hannover, 1932).

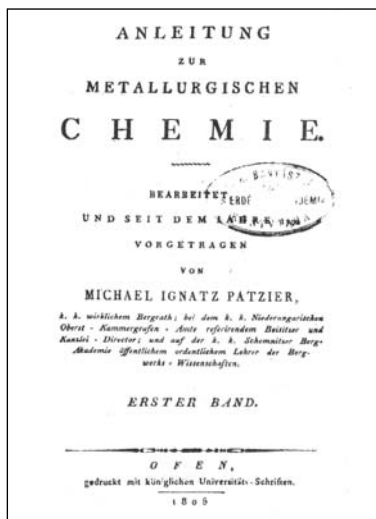
Patzier Mihály (1763–1811)

Patzier Mihály vegyész, akadémiai tanár pályafutásáról azt olvashatjuk a *Magyar Életrajzi Lexikonban*, hogy 1788-ban a mennyiség-tant, a fizikát és a gépészetet oktatta Selmechánynán, majd Rupprecht Antal utódként a kémia, ásványtan és kohászat tanszékének vezetését kapta meg. „*Előadásainak anyagát magas színvonalú 4 kötetes tankönyvben tette közzé.*” (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 371. l.) A kiadvány nem közli Patzier pontos biográfiai adatait: születését az 1760-as évek elejére, halálát pedig a XIX. század első éveire teszi.

A jeles tanár szerepel természetesen a Zsámboki László szerkesztette lexikonban is. Ebben azt írják, hogy Patzier 1763 körül született Magyarországon, és Selmechánynán hunyt el 1811. augusztus 29-én. Magyarországi honosként 1781–84 között saját költségén bányászatot–kohászatot tanult az akadémián. Ezt követően Selmecen dolgozott kamarai kémlelszként és akadémiai oktatóként. (Zsámboki L. szerk., 1983. 269. l.)

A *Szlovák Biográfiai Szótár* a fentiekől egy kicsit eltérő adatokat közöl, különösen a születést és a selmeci tanulmányokig tartó időszakot illetően. Eszerint Patzier az iglói járásbeli Korompán született 1748. szeptember 25-én. Selmeci tanulmányait megelőzően 1774-ben a szomolnoki rézműveknél, 1880-ban pedig a besztercebányai ezüstkohónál és a tajói kohónál dolgozott. (SBS. IV., 1990. 405. l.)

A további magyar és szlovák lexikonbeli adatok már egyeznek. 1786-ban lett a kohászat–kémia–ásványtan tanszék helyettes tanára, ahol 1788-ig vegytant és kohászatot ok-

tatott. 1789 és 1792 között a matematika–fizika–mechanika tanszék helyettes, illetve rendes tanára. Kezdetben matematikát, később bányaművelést adott elő.

1792-től haláláig a kohászat–kémia–ásványtan tanszék vezetője. Itt olyan híres előadók után vette át a munkát, mint Jacquin Miklós, Scopoli Antal és Rupprecht Antal. A már említett négykötetes kohászati vegytana a maga nemében „korszerű volt, s a hazai szakirodalomban úttörő jellegű”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 269. l.) Patzler kiemelkedő művéről Horváth Zoltán is ír a fémkohászatban oktatásának történetét összefoglaló tanulmányában. Többek közt így sommázza Patzler könyvével kapcsolatos véleményét: „Rupprecht utóda, Patzler Mihály Ignác négykötetes munkát írt *Anleitung zur metallurgischen Chemie* címen. Ez az 1805-ben Budán megjelent könyv Patzler előadásainak anyagát tartalmazza. Ebből is megállapítható, hogy az előadásokban a kohászatnak a tárgyalása jelentős helyet foglalt el.” (Horváth Z., 1959. 556. l.)

Pauer János (1846–1904)

Aki a selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia történetét kutatja, nem kerülheti el Pauer János nevét. Több oknál fogva sem. Hisz a tájainkról indult jogász és bányamérnök diákja, illetve tanára volt az akadémiának, megírta annak történetét, vezette könyvtárát stb.

Pauer János 1846. december 23-án született a Liptó megyei Andrásfalván kisnemesi családban. Késmárkon és Rozsnyón végezte középiskolai tanulmányait, majd az eperjesi jogakadémián szerzett oklevelet, 1872-ben pedig a bírói államvizsgát is letette.

Pauer sokoldalú ember volt, hisz a jogi tanulmányokat egy újabb stúdium követte: 1868–71-ben a selmeci akadémián bányászatot–kohászatot hallgatott. Egy ideig az oravicei bányakapitányságnál dolgozott mint bányaesküdt, majd visszakerült Selmecbányára. Itt az akadémia titkára és rendkívüli tanára lett. 1904-ig nemzetgazdaságtant, pénzügytant, bánya- és vízjogot, valamint váltójogot adott elő. Hivatalánál fogva egy ideig az akadémiai könyvtárát is vezette. Halálának évében, 1904-ben nevezték ki az akkor indult jogi tanszék vezetőjévé, melynek tulajdonképpen az első vezetője is volt. 1904. december 21-én hunyt el Selmecbányán.

A millennium évében, 1896-ban adta ki Selmecbányán a Joerges nyomdában 364 oldalas iskolatörténetét az alábbi címmel: *A Selmecbányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia története alapításától, vagyis 1770-től az 1895/96. tanév végéig*. Alapvető munkájában értékes portrékat közöl az intézet kiemelkedő tanáiról; értékeli munkásságukat és tudományos tevékenységüket. A publikációban közli a végzetek névsorát, évek szerint kimutatja a hallgatók számát stb. Különösen érdekes és értékes az *Akadémiai épületek és a tancélra használt bérházak* című fejezet,

melyben nyomon követhetjük az intézet helyért vívott küzdelmeit, a több évtizeden át tartó szétszórtságot stb.

Az 1763-ban alakult első tanszék például a volt Kresméry házban (Mihalik ház) kapott helyet, itt kezdte meg 1764-ben Jacquin Miklós az oktatást. A főtéren álló Fritz házban már 1829-ben voltak termei az akadémiának. De oktattak 1838-tól a városi kórház épületében, az akadémia tulajdonába került Belházy házban, akárcsak a város több más pontján.

Olvashatunk még Pauer könyvében az erdészeti palota építése körüli küzdelmekről; a szerző közli annak tervrajzait, ír az 1892-es átadási ünnepségekről, az 1896-os millenniumi rendezvényekről stb.

A selmeci szakoktatás történetét illetően a szerző büszkén jegyzi meg: „*Midőn Európában még nem érkezett meg a felsőbb műszaki intézetek korszaka: honunk a selmeczbányai bányász akadémiában már bírt egy intézettel, mely kebelébe gyűjté az egész világból a tanulni és magát különösen a bányászatra kiképezni törekvők seregét.*” (Pauer J., 1896. 208. l.)

Könyvtárként is pontos munkát végzett, s kiadta az intézet könyvállományának jegyzékét. (A Magyar Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia könyveinek jegyzéke szerzők szerint. Selmeczbánya, 1894; A Magyar Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia könyveinek címjegyzéke. Selmeczbánya, 1899) Selmecre érkezésekor az akadémiának 19 078 kötetes könyvtára volt, s az éves támogatás 2000 aranykoronát tett ki. (Urgela, J., 1895)

Iskolatörténeti szempontból fontosak a Peuer szerkesztette értesítők, programfüzetek is. (A Selmeczbányai M. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia értesítője. 1896; A Selmeczbányai M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola programja az 1904–1905. tanévre. Selmeczbánya, 1904) 1898-ban A selmeczbányai takarékpénztár ötven éves történetét (1847–1897) is megírta.

Jeles elődünk a közügyekben is aktív volt. Támogatta az Akadémiai Ifjúsági Segélyező Egyletet, a Vadászegyletet; főparancsnoka volt a Tűzoltóegyletnek, tagja a selmeczi takarékpénztár igazgatótanácsának. A közigazgatási téren kifejtett tevékeny munkájáért a földművelésügyi miniszter előadónak, a főispán pedig tiszteletbeli városi tanácsosnak nevezte ki. Halála nagy űrt hagyott maga után mind a közéletben, mind az akadémiai munkában.

Pauliny Sándor (1831–1868)

Pauliny Sándor mineralógus, kohász, akadémiai tanár egész életpályája a Felvidékhez kötődik. 1831. február 11-én született Körmöcbányán. (Zsámboki 1983-as tanárlexikona a születési helyet és annak pontos dátumát nem tünteti fel, a *Szlovák Biográfiai Szótár* viszont anyakönyvi kivonatra hivatkozva közli azt.)

1850–54 közt tanult bányászatot és kohászatot a selmeci akadémián. 1857-ben került az ásványtan–geológia–paleontológia tanszékre, ahol Pettkó János asszisztense volt. Szeretett professzorától igen sokat tanulhatott, hisz legkiemelkedőbb tevékenysége közé tartozott a körmöcbányai ásványok elemzése, s mesteréről az egyik ásványt – pettkovit – is elnevezte. Az új ásványról német nyelvű publikációt is megjelentetett 1867-ben (*Neues Mineral aus Kremnitz [Pettkoit]; Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen* 15.).

1857-től a kohászat–kémlészet tanszék oktatója lett Kerpely Antal mellett, s az ásványok kémiai vizsgálatával foglalkozott hathatósan. Érdekelte őt az erdők problematikája is. Tanulmányozta az új fafajtákat, az erdészeti statisztikát; vizsgálta a fa tartósságát, a földkéreg víztartó képességét stb. A témával foglalkozó szakkikkeit az Erdészeti Lapokban közölte (Adatok Magyarország erdőségi statisztikájához I., 1862; A fa tartósságának öregbítése be-

ítás – impregratio – által, 1863; A földkéreg és a mohák víztartó képessége az erdőkben, 1864; Néhány szó magyarázatul az új növények feltűnéséhez, 1864).

Pauliny Sándor síroszlopa az evangélikus temetőben

Pauliny fiatalon hunyt el 1868. december 20-án Selmecbányán. Márvány síremléke a Kópogtató mögötti evangélikus temetőben látható.

Pávai Vajna Ferenc (1886–1964)

Pávai Vajna Ferenc geológus, a magyar kőolaj- és földgáz kutatás úttörője, a hévízkutatás és -hasznosítás atyja 1886. március 6-án született a Nagyenyed melletti Csongván. Miután középiskolai tanulmányait a Bethlen Kollégiumban befejezte, a Pázmány Péter Tudományegyetemre került természetrajz–földrajz–kémia szakos hallgatónak. Itt nagy hatással volt rá Koch Antal professzor, aki a geológia felé irányította őt. Vajnait egyébként egyaránt érdekelte az állattan, az őstörténet, a néprajz, a hidrogeológia és a barlangkutatás. Ám később sokoldalú munkássága lényegileg a tektonika, a

kőolajföldtan és a vízföldtan területén teljessé vált ki. (Vajna F., 1965. 278. l.)

A fiatal tudós már 1909-ben tagja lett a Földtani Társulatnak, 1910-ben pedig a budapesti Tudományegyetemen bölcsészdoktori címet szerzett. 1911-ben került a Selmeci Bányászati és Erdészeti Főiskolára, ahol a híres geológus, Böckh Hugó mellett az ásványtan–földtan–teleptan tanszékének tanársegédje lett. 1914-ben a Szilágyságban, 1915-ben Horvátországban végzett kutatásokat. Egy ideig a pénzügyminisztérium bányászati főosztályán dolgozott, majd 1921-ben újabb kutatóúton vett részt Dél-Franciaországban.

A selmeci tanszéken töltött éveiről, híres mesteréről, Böckh Hugóról és tanártársairól, Vitális Istvánról meg Papp Simonról újabban Csíky Gábor írt kiváló értékelést. (Dr. Csíky G., 1977. 49–59. l.) Csíky szerint az, hogy egy tanszéken egy időben négy ilyen szakember-egyéniesség jött össze, olyan rendkívüli esemény, mint „a bolygók ritka együttállása a csillagászatban”. A szerző magát Pávai Vajna Ferencet idézi, aki 1947-ben így írt visszaemlékezéseiben a selmeci tanszékről, annak tanáiról és az ott törtétekről: „A Selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola geológiai és telepísmertani tanszékén boldogult Böckh Hugó professzor három asszisztense, Vitális István, Papp Simon és Pávai Vajna Ferenc találkoztak

össze, a magyar geológia és bányászat sorsdöntő idejében és nagy vitáinak színhelyén. A magyar földgáz erdélyi kutatása tartotta akkor lázban tanszékiünket, hiszen Böckhkel mi csináltuk a munka oroszlánrészét. (...) Böckh Hugó magyar geológiai iskolát alapított, s azt három asszisztense három irányban sikerrel vitte tovább (...), amelynek egyike a Vitális István által felkutatott nagy magyar szénkincs kitermelésének biztosítását célozza; másik a Papp Simon vezetése alatt feltárt dunántúli kőolaj és földgáz kitermelésének kérdése; a harmadik pedig a víz földbeni életével és a Föld legfiatalabb kéregmozgásainak problémáival magarázható felszökő meleg és forró, meg a karsztvizek gazdaságos felhasználása egyrészről, másrészt az utóbbiaktól való védekezés.” (Csíky G., 1977. 51. l.)

A Földtani Intézet főgeológusaként itthon is fontos és alapvető munkákat végzett hát Pávai. Részt vett az Ipoly és a Garam mente földtani térképezésében, a Máramarosi-medence kőolajkutatásában, a komlói kőszénterület feltárásában, a barlang- és hévízkutatásokban stb. Csíky Gábor írja, hogy Pávai Vajna Ferenc „szegényes eszközökkel, de annál nagyobb lelkesedéssel harcolt a Magyar Alföld ismeretlen mélységeinek és kincseinek felkutatásáért.(...) Nem egészen rajta múltott, hogy erőfeszítéseit nem kísérte teljes siker, hogy nem tudta energiaszegény hazáját kőolajjal és földgázzal megajándékozni. Pedig ez volt leghőbb vágya. Feldolgozása mégsem volt eredménytelen. Az ő térképező módszerével kimutatott alföldi szerkezetek közül megfúrt hajdúszoboszlói, karcagi és debreceni földgázás hévizek a hőenergiában szegény Alföldnek igen komoly és ma már nélkülözhetetlen gyógytényezőit”. (Csíky G., 1965. 277–278. l.)

Pávai előfutára volt a földtani alapon történő magyar kőolajkutatásnak. S bár a korszerű kutatási módszerekig nem jutott el, általános kőolajföldtani elgondolásai helyesek voltak.

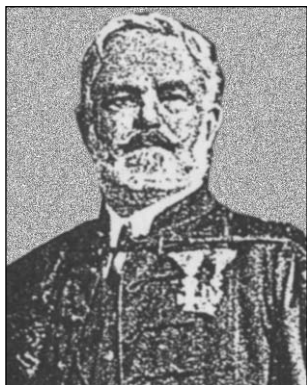
(Csíky G., 1965. 279. l.) Csíky Gábor szerint ő volt a magyar földtani tudomány és irodalom „szabódezsői epigonja”. Már Selmecbányán olyan fontos írásai jelentek meg rövid különnyomatokban a Joerges nyomdánál, mint *A magyar földtani gáz és petróleum előfordulásairól* vagy *A hasznosítható ásványok kutatásának nemzetgazdasági jelentősége* (1914). De értekezett *Az Erdélyrészi medence löszfoltjairól* (1911), tanulmányt írt a barlangokról (*Néhány újabb barlang ismertetése*. Földtani Közlöny, 1911), *Oláhpáld környékének földtani viszonyairól* (Földtani Közlöny, 1910) stb.

Jelentős szerepe volt a dunántúli szénhidrogén-kutatásban is. 1950-ben még visszakerült a Földtani Intézetbe, idős korára mégis magára maradt. 1957-től a komlói kőszénterület egy kis bányászházában töltötte utolsó éveit, 1964. január 13-án bekövetkezett haláláig. Mint egyik életrajzírója megjegyezte: „Hite, fanatizmusa, kitartása megdöbbentő, áldozatvállalása, magáramaradottsága tragikus.” (Csíky G., 1965. 280. l.)

Pávai Vajna Ferencet a néprajztudomány is csaknem elfelejtette. Neve hiányzik a *Magyar Néprajzi Lexikonból* is. Pedig egy ideig szoros kapcsolatban állt a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályával, név szerint Györffy Istvánnal és Bátky Zsigmonddal. 1905 és 1909 között Nagyenyed környéki gyűjtései alapján hat néprajzi cikket és tanulmányt publikált, többek közt az Ethnographiában és a Néprajzi Értesítőben. Számos írása kéziratban maradt, fotóit pedig (mintegy 60 darabot) a Néprajzi Múzeum fényképtára őrzi. A kutatásokból tudjuk, hogy írásai elsősorban nem értéktelenségük miatt maradtak az asztalfiókban. Nemrégiben Hála József közölt hosszabb tanulmányt Pávairól, közzétéve több eredeti fotóját s a tárgyi néprajz körébe eső néhány kéziratát is; munkái alapján megállapítja, hogy Pávai „*kitűnően ismerte a természeti környezetet és az ember kapcsolatait*”. Gunda Bélát idézi, aki szerint Pávai Vajna

Ferenc „íráσαι előfutárai annak a néprajzi irányzatnak, melyet ma kulturális ökológiának nevezünk”. (Hála J., 1991. 175–195. l.)

Péché Antal
(1822–1895)

A selmecbányai Öregtemetőben, a Piari-kapu közelében, a 293. számú parcellában alussza örök álmát az egykori kohász, bányamérnök és szakíró, az MTA levelező tagja, Péché Antal. Sírján, amely ma is zárandokhelye a magyar bányászoknak és kohászoknak, mindig van friss virág vagy koszorú. Mert jönnek ide messzi földről is az utódok, hogy emlékezzenek „a legnagyobb magyar bányászra”, fejet hajtsanak a jeles tudós és kiváló szervező szeleme előtt. S bár Péché nem volt a szó szoros értelmében tanárember, mégis joggal szerepeltetjük őt portrékötetünkben. Hisz éveken át a selmeci bányakerületet igazgatta, megteremtve a magyar bányászati szaknyelvet; szakszótárt és szakkönyveket írt, szaklapot indított, s ilyen alapon bizony köze volt a bányásképzés fel lendítéséhez is.

Péché Antal Nagyváradról indult. Ott született 1822. január 14-én. Temesváron és Nagyvárádon tanult, majd a selmeci bányászati akadémián szerzett mérnöki oklevelet, s kincstári szolgálatba lépett. A csehországi Joachimban a

zúzóművek építésével foglalkozott. 1848-ban körmöci bányatisztként Kossuth pénzügyminisztériumának bányászati osztályára került. A forradalom utolsó hetét Nagy Sándor táborában töltötte mint önkéntes. Mivel azonban nem volt „valóságos” katona, nem ítélték őt börtönre. Az abszolutikus kormányzás alatt állást is ígértek neki, de ő visszautasította a kincstári megbízást. Nem volt hajlandó aláírni olyan nyilatkozatot, hogy korábbi politikai meggyőződésében csalódott. Inkább éhbérért dolgozott, hogy eltarthassa nagy családját. (Pauer J., 1896. 355. l.) Zsámboki könyvében írják róla: „Igazi magyar ember volt, aki magyarságát nem kabátja hajtókáján, hanem szívében viselte, akinek magyarságát tettei hirdették: magyar szakoktatás, szaknyelv, szakirodalom, szakfolyóirat, szakegyesület és magyar bányász-kohász közsöntés.” (Zsámboki L. szerk., 1983. 242. l.)

Péché Antal 1867-ben, a kiegyezés után került ismét a pénzügyminisztériumba. Ezt megelőzően volt szénbányaigazgató Csehországban, napidíjas a Tisza szabályozásánál, bányavezető Poroszországban és a Mátrában, bérlő a nógrádi szénbányánál stb. Minisztériumi osztálytanácsosként sokat tett az állami bányászat és kohászat újjászervezése érdekében.

Jeles személyiségünk sokszínű életművére jellemző volt a magas szintű szakmaiság, a „szigorú pontosságra törekvés” és a „gondolati mélység”. A szociális elhivatottság s a „szilárd emberi tartás” ugyancsak jellembeli sajátossága volt. Modernizálta a selmeci bányakerület egészségügyi és biztosítási rendszerét, emberségesebbé téve ezáltal a bányászok életét.

A bányászatot mindig komplexitásában vizsgálta. Tökéletesítette a technológiát: az altárnák munkálatainak gyorsítása érdekében bevezette a sűrített levegővel hajtott fűrógépek alkalmazását; javított a bányatérképezés módszerein, előmozdította a kohóüzemek tökéletesítését. (Pauer J., 1896. 356. l.)

A kiváló bányamérnök úttörőként foglalkozott a földkéregmozgásokkal, s nagy érdemei vannak a magyar bányászati szaknyelv megteremtésében is. (Kenyeres Á. szerk., 1966. 181. l.) 1868-ban indította az első magyar nyelvű szaklapot, a Bányászati és Kohászati Lapokat. A havonta megjelenő újság kiadásával az volt a célja, hogy teret adjon „a hazai érdekes jelenségek, tapasztalatok és kísérletek” megjelenítésének, az egyes vidékek földtani leírásának, akár csak a külföldi publikációk magyar nyelvű ismertetésének. Az első szám szerkesztői üdvözlétében többek közt így ír: „Hogy szükségünk van egy ily közegre, mely egyes szaktársaink ismereteit, tapasztalásait és búvárkodásának eredményeit a legrövidebb úton mindnyájunk közös tulajdonává változtassa; mely a széles világ minden szögéből összehordja az érdekest és tanulságost, hogy benne gyönyörködhessünk, s általa ismereteinket terjeszthessük; mely alkalmat és tért adjon mindenkinek, ki arra hivatva érzi magát, hogy szellemi tevékenységének nyomát hagyja azon átalakulási folyamatban, melynek eredménye bányaiparunk fejlődése; – ki tagadhatná, hogy egy ily közegre szükségünk van?” (Péché A., 1868)

1879-ben jelent meg összeállításában Selmezbányán a Magyar és német bányászati szótár (Német–magyar szótárát ugyanitt adták ki 1891-ben). Munkájával felbecsülhetetlen szolgálatot tett a szakmának, s nagyban hozzájárult a magyar nyelvű bányászati szaknyelv megalapozásához. Előszavában olvashatjuk az alábbiakat: „Magam legkevésbé sem vagyok e művellemmel megelégedve, mert jól tudom, hogy mennyire hiányos; de hát végre egyszer már csak be kellett fejeznem, és úgy, ahogy van, át kellett adnom a közönségnek, mert ha azt akarom volna bevárni, hogy szótárom teljes és tökéletes legyen, akkor örökké kéziratban kellett volna maradnia.”

Az 1893-ban Budapesten kiadott Pallas Nagy Lexikona I. kötetében több címszót írt a

bányászat köréből. Számos tanulmányában értekezett továbbá a bányaművelés múltjáról. Az ilyen jellegű kutatásokat fontosnak tartotta, s „számára a történelem nem bújócska vagy sértődős menekülés, hanem jövőt építő programjának része”. (Zsámboki L., 1983. 242. l.)

Péché Antal számos, a bányászattal kapcsolatos könyvet publikált még. Az *érczek előkészítésének elvei és gyakorlati szabályai* című munkája Budapesten jelent meg 1869-ben. Ugyanitt adták ki 1884-ben *A selmeczi bányavállalatok története* című könyvét. Szintén 1884-ben látott napvilágot Budapesten az *Alsó-Magyarország bányaművelésének története* című kiadvány. 1885-ben Selmeccen jelentette meg újabb könyvét *Selmezbánya vidéke földtani szerkezetének és a m. k. felsőbiebertárnai bányák művelési viszonyainak ismertetése* címmel.

A XIX. század második felének legjelentősebb bányamérnöke 1873-tól másfél évtizedig volt a selmeczi bányakerület igazgatója. A közéletnek nyugdíjba vonulása után sem fordított háttal. 1889-től 1892-ig országgyűlési képviselő. 1892-ben tiszteletbeli tagja lett a Selmezbányán megalakuló Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek.

Péché Antal síremléke
a Piari-kapu mögötti Úritemetőben

A magyar gazdasági és tudományos élet nagy alakja 1895. szeptember 18-án hunyt el Selmecbányán. Olyan ember volt ő, aki „számára a szolgálat, s nem a hivatal és pozíció volt a fontos”. A bányászat és a haza felvirágoztatásán fáradozott. Egyik kései vallomásaiban olvashatjuk ezeket a sorokat: „...én pedig már öreg vagyok, kinek napjai megszámlálván. De nem lennék bányász, ha a cél távolsága miatt lemondanék vállalatomról; a bányász ritkán érheti meg nagyobb vállalatai eredményét, de azért lankadatlan szorgalommal folytatja munkáját, mert tudja, hogy a jó irányba kezdett vállalatot majd célhoz vezetnek mások, ha ő már kidőlt!” (Pécs A., 1993. 243. l.)

Emlékét az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület az 1939-ben alapított Pécs Antal-serleg és az 1963-ban alapított Pécs Antal-éremmel is őrzi. Budapesten és Selmecen utcát, Tatabányán technikumot neveztek el róla. (Érsek E., 1992. 400. l.)

Peithner, Johann Thaddeus (1727–1792)

Az egykori osztrák bánya- és udvari tanácsos, a birodalom bányászatának és kohászatának főfelügyelője, a bányaoktatás úttörője, a prágai egyetem és a selmeci akadémia

kiváló tanára, Johann Thaddeus Peithner a csehországi Jáchymovban született 1727. április 8-án.

A középiskolai tanulmányok után a prágai egyetemen bölcséletet hallgatott; filozófiai és jogi tanulmányait a doktorátus megszerzésével fejezte be. Ezt követően kincstári szolgálatba lépett: a csehországi legfelső bányászati és pénzverészeti hivatal alkalmazottja lett.

1761-ben javaslatot dolgozott ki a felsőfokú bányászati–kohászati képzés megszervezésére. Mária Terézia ennek alapján a prágai egyetemen bányászati–bányajogi tanszéket létesített, melynek tanárává Peithnert nevezték ki. A császárnő Peithner terve alapján adta ki 1762. október 22-én a selmeci akadémia elődjének (*Praktische Lehrschule*) alapításáról szóló rendeletét. Peithner tehát valójában a felsőfokú bányászati–kohászati képzés megálmodója és megalapozója volt a birodalomban. (Beck M.–Peschka V. főszerk., 1990. 410. l.)

1772-ben Peithner is Selmecre érkezett, s Delius Tragott Kristóf után ő lett az akadémia 1770-ben alapított bányaművelés–bányamérés–bányagéptan tanszékének második vezetője. Öt éven át oktatta itt a bányászatot, a bányajogot és bányagazdaságtant. Elődjéhez híven előadásai során már erdészeti ismereteket is tanított. (Urgela, J., 1985. 24. l.)

Az ő 1392 kötetből álló gyűjteménye az alapja a világhírűvé vált Selmeci Műemlék-könyvtárnak, melyet ma Miskolcon őriznek. A „rendkívül értékes, alapvető bányászati–kohászati és természettudományos műveket tartalmazó” könyvtárat 1774–76-ban vásárolta meg tőle a kincstár. (Zsámboki L. szerk., 1983. 273. l.) A mintegy 2000 darabból álló ásványgyűjteményét szintén megvásárolták. Peithner egyébként már nyomban a selmeci bányászati tanszékre helyezése után „beadvánnyal fordult a bécsi udvari kamarához szakszerű akadémiai könyvtár felállítása ügyében”. (Zsámboki L., 1989. 26. l.)

Thaddeus Peithner is azok közé a kiváló selmeci tanárok közé (G. A. Scoppoli, Rupprecht Antal, N. Poda, Chr. T. Delius) tartozott, akik „szakirodalmi munkásságukkal és konstruktív műszaki tevékenységükkel megalapozták az akadémia nemzetközi hírnevét”. (Zsámboki L., 1989. 23. l.) A jeles tudós több bányászati, kohászati, ásványtani, bányatörténeti könyv szerzője. Ezeket német nyelven írta, s Bécsben és Prágában adta ki. Ilyenek például az alábbiak: *Grundriss Sammentlieher Metallurgischer Wissenschaften...* (Prága, 1768), *Erste Gründe der Bergerkswissenschaften aus denen Physisch-Metallurgischen Vorlesungen* (Prága, 1770), *Zweite Abhandlung über die Mineralogie in tabellarischer Ordnung vorgestellt* (Prága, 1770), *Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke* (Bécs, 1780).

1771-től 1791-ig a bécsi bányászati és pénzverészeti udvari kamaránál dolgozott, 1791-től pedig a birodalom bányászatának és kohászatának főfelügyelője volt. 1792. június 22-én hunyt el Bécsben.

Pethe Lajos (1879–1958)

Pethe Lajos bánya- és vaskohómérnök, tanár és szakíró selmecbányai kötődése is sokrétű. Az Abaúj-Tolna megyei Jabloncán született 1879. március 12-én. A Rozsnyón tett érettségi vizsga után került először Selmecre, 1898–1902 között vaskohászatot és bányászatot tanult az akadémián.

Gyakornoki idejét is a bányaváros közelében töltötte, 1902–1906 között Széllaknán tevékenykedett. 1906-ban diplomázott, s ugyanekkor tanársegéd lett az akadémián. (Zsámboki L. szerk., 1983. 274. l.)

Néhány évig a parajdi sóbányahivatalnál dolgozott, majd a veresvízi és a felsőbányai

kincstári ércbányászathoz került. Az I. világháború alatt az országos hatáskörű bányafelügyelőséget vezette, illetve 86 bánya- és kohóműben irányította „a hadifontosságú fémek termelését”. (Kenyeres Á. főszerk., 1981. 612. l.)

1918-tól Nagybányán a bányaigazgatóságon dolgozott. 1921-től a pénzügyminisztérium alkalmazottja, 1935-től az iparügyi minisztérium főbányatanácsosa volt. Közben az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület alelnöki tisztét is betöltötte.

Pethe Lajos nagyban hozzájárult a magyarországi ércbányászat fejlesztéséhez, kezdeményezte a bauxitkutatásokat, támogatta a komlói kokszosítási kísérletek elindítását, az ásványolaj-kutatásokat stb.

Ama tevékenységét, mellyel a selmeci főiskola Sopronba való költöztetését támogatta, a szlovák összefoglalók is elismerik. (SBS IV., 1990. 442. l.) Ennek kapcsán a Zsámboki-féle tanárlexikonban is megjegyzik, hogy különösen sokat tett a nagy hírű intézmény fennmaradásáért és megerősítéséért; „a főiskola soproni első évtizedének kritikus időszakaiban a főhatóság messzemenő segítőkészségét biztosította”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 274. l.) 1920–1935 között a pénzügyminisztériumban a bányászati és kohászati felsőoktatást is irányította, s ilyen minőségében négy új tanszék létesítését készítette elő. (Kenyeres Á. főszerk., 1981. 613. l.)

Szakirodalmi munkássága közül megemlíthetjük az *Újabb feltárások a veresvízi m. kir. bányamű nyugati osztályában* című munkáját (Budapest, 1911) s a *Fémbányászatunk technikai fejlődése* című művét (Budapest, 1929). A Bányászati és Kohászati Lapok 1937-es évfolyamának számában (281–282. l.) a volt bányamérnöki főiskola rektori és dékani jelvényeiről írt.

Pethe Lajos Budapesten hunyt el 1958. augusztus 20-án.

Pettkó János

(1812–1890)

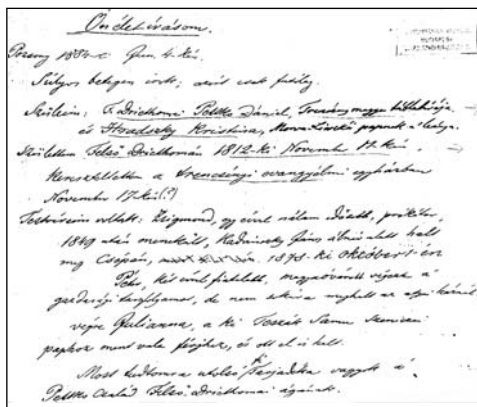
Kötetünkben különös tisztelettel illik megemlékeznünk Pettkó Jánosról, a kiváló selmecbányai tanárról és geológusról, hajdani tudományos kezdeményezésű mozgalmaink fáradhatatlan tagjáról. Hisz csaknem egész életpályája a Felvidékhez kötötte őt; a magyar és a szlovák tudománytörténet egyaránt magáénak vallhatja a jeles bányamérnököt.

Pettkó János 1812. november 11-én született a Trencsén megyei Drétomán. Falujában 1965-ben rendeztek tiszteletére ünnepséget. A Dionýz Štúr Földtani Intézet szervezte emléktábla-avatón a földtani tudományok szlovákiai úttörőjeként emlegették őt. Végeredményben ez a minősítés is helyénvaló, s amint Vadász Elemér írta tudománytörténeti jegyzeteiben: „Ehhez a találó megállapításhoz hozzátehetjük, hogy Pettkó János érdemleges működését a magyar földtantudomány történetében is nyilván tartjuk...” (Dr. Vadász E., 1969. 9. sz. 641. l.) A geológiai kutatások selmecbányai műhelyét illetően Pettkót általában együtt emlegetik Szabó József professzorral.

Pettkónak a selmeci akadémián olyan kitűnő, később híressé vált szlovák és magyar tanítványai voltak, mint Dionýz Štúr, Szabó József,

Böckh János, Cseh Lajos és mások. Mesterüknek nem voltak nyelvi gondjai, hisz több nyelven kitűnően beszélt. Igaz, kezdetben otthon csak a szlovákokat és a latint beszélték, de nemesi származású, a vármegye táblabírói tisztét betöltő édesapja már az algimnáziumba Győrbe járatta őt, hogy a magyart is jól elsajátítsa. Aztán német szóra Pozsonyba került, ahol a líceumot befejezve teológiát is tanult. Tisztviselői állást vállalva 1836-ban Eperjesen szerzett jogi képesítést, de sokoldalú érdeklődését ez sem elégítette ki teljesen. Amint önéletrajzában írta: „Az utat Eperjesre gyalog tettem. Útközben találkoztam bányászati gyakornokokkal, és kérdezősködtem a selmeci bányászati akadémiáról. Azt hallottam tőlük, hogy a Matematikát ott terjedelmesebben tanulják, mint bármely más hazai tanintézetben...” (Pettkó János önéletrajza. MTA Kézirat-tára. RALK 1232: 20. Köszönöm Hála Józsefnek, hogy a kézirat fénymásolt lapjait számomra megküldte.) Pettkó tehát rövidesen selmeci diák lett, s 1836–39-ben bányászatot–kohászatot tanult. Közben matematikából is igazi képzettségre tett szert, sőt erdészeti ismeretekkel is gyarapította tudását. Az angol nyelvet szintén Selmecbányán sajátította el. Az ismeretszerzés utáni vágya azonban még akkor sem hagyott alább: Bécsbe ment, ahol W. Haidingernél geológiai tanulmányokat folytatott.

Kisebbs kitérő után 1843-ban visszakérült Selmecbányára, ahol az 1840-ben létesített mineralógia–geológia–paleontológia tanszék tanára, később vezetője lett. 1871-ig végzett itt komoly és alapozó munkát kevés pénzért, olykor nehéz körülmények között. Vezetésével állították össze a selmeci akadémia magyar hallgatói, köztük Szabó József, az első Magyar–német bányászati szótárt. (Zsámboki L. szerk., 1983. 275. l.) Vezetése alatt az új tanszék „erőteljes fejlődésnek” indult. Pettkó továbbfejlesztette például a Scopoli által létrehozott ásványtani–földtani gyűjteményt is, amely később igen híressé vált. (Csíky G., 1992. 409. l.)

Pettkó János kézírása

Vadász Elemér írja: „Tanári működésének végső szakaszában magyar nyelven adott elő, sőt az előadásairól készített előadói füzetait felajánlotta a magyar kormánynak. Pettkó János szlováksága különben sem lehetett olyan engesztelhetetlen mértékű és irányú, amivé ezt a nemzetiségi kérdést a gyűlöletes habsburgi politika kétszínűsége a magyarság ellen kiélezte, nagyra fejlesztette és felhasználta. Ugyanez az évszázados országpusztító politika, a nemzeti-ségi megosztottság ellentétein kívül, a vallási ellentétek stíztásával, további megosztottságra is törekedett.” (Vadász E., 1969. 641. l.)

Sajnos, magát Pettkót is több csalódás érte az életben. Méltánytalanok voltak vele szemben a bécsi tudósok, konfliktusba került a pesti egyetem geológusaival, megalázó anyagi helyzetbe hozták felettesei és közvetlen munkatársai stb. Pedig ő mindig csak a közügyet, a tudományt és az új nemzedéket kívánta becsületesen szolgálni. Főleg Selmec vidékének geológiai tanulmányozása terén szerzett érdemeket. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 421. l.) E témakörből Bécsben három német nyelvű munkája is megjelent az alábbi címmel: *Geognostische skizze der gegend von Kremnitz* (1847), *Tubicaulis von Ilia bei Schemnitz* (1849), *Geologische karte der gegend von Schemnitz* (1853).

1847-ben jelen volt az Orvostermészettudományi Egyesület pozsonyi ülésén, 1848-ban pedig tagja volt a Magyarhoni Földtani Társulatot megalapító bizottságnak. 1861-ben az MTA levelező tagja lett, székfoglalóját *A geológiai jégkorszak* címmel tartotta meg. Ugyancsak ön-életrajzában említi, hogy tanárságának utolsó két évében magyarul írt *Mineralógiát*, *Geológiát* és *Paleontológiát*. Amint írja: „Nyugalmaztatásom alkalmával felajánlottam munkáimat a minisztériumnak, venné meg utódom számára.” A munka, sajnos, kéziratban maradt.

Pettkó élete utolsó éveit Pozsonyban töltötte, lánya és családja tartotta el őt. 1890. október 26-án hunyt el.

Poda Miklós (1723–1789)

Amikor 1770-ben Mária Terézia a selmeci bányaiskolát akadémiai rangra emelte (Berg-Academie zu Schemnitz), létrejött egy új tanszék is, melyen a bányászatot már önálló tudományként adták elő. A bányászat oktatásának története azonban ennél korábbi, hisz ezt a diszciplínát már a bányászati főtanintézetben (Praktische Lehrschule) is előadták. Az akkori II. tanszéken (matematika–fizika–mechanika tanszék) Poda Miklós osztrák származású egyetemi és akadémiai tanár, nemzetközi hírű professzor tanított először tudományos alapokon nyugvó bányaismereteket.

Poda 1723. október 3-án született Bécsben. 1741-ben a jezsuita rend tagja, később annak papja lett; a felosztatás után pedig világi pap maradt. A grazi egyetemen bölcsészdoktorátust szerzett, s matematikát oktatott Klagenfurtban és Linzben. 1756 és 1771 közt működött Selmecbányán. Tanszékét 1756. augusztus 13-án nyitották meg az egykori kamaraházban, a bányakormányzók épületében (Kammerhof), amely ma a Szlovák Bányászati Múzeum központi székháza. (Urgela, J., 1985. 20–21. l.) Poda a hazai műszaki felsőoktatás terén úttörő munkát végzett: világelsőként teremtette meg a magas szintű bányásképzést, tevékenységének pedig nemzetközi szakmai-tudományos kisu-gárzása volt.

Már Grazban egyetemi előadóként nagy fokon oktatta a matematikát, ezenkívül természettudományi múzeumot alapított és csillagvizsgálót igazgatott. Selmecen modellek egész sorát készítette, hogy az oktatást szemléletesebbé tegye. Könyvtárat alapított, hogy a szakirodalom hozzáférhetőbb legyen tanároknak és diákoknak egyaránt. Részt vett a világ első nemzetközi műszaki tudományos társaságának, a Societät der Bergbau-Kunde megszervezésében. (Kenyeres Á., 1969. 422. l.)

Poda Miklós szakírói munkássága is kiemelkedő. A világhírűként ismert Selmeci Műemlékkönyvtárban őrzött, 1771-ben Prágában megjelent művét (*Kurzgefasste Beschreibung de, bey dem Bergbau zu Schemnitz in Nider-Hungarn errichten Maschinen*) nemrég adták ki kétnyelvű hasonmás kiadásában (*A selmeci bányagépekről – Bergmaschinen von Schemnitz 1771*. Miskolc–Rudabánya, 2002). A kötethez Zsámboki László írt utószót, s ő szerkesztette a maga nemében rendkívüli művet. A kiadványban Poda azokat az ismereteket közli, melyeket a selmeci akadémián tanuló hallgatóknak el kellett sajátítaniuk a bányászatban használatos gépekről. A gépek érdekessége, hogy azok akkor „nem műhelyekben, sorozatgyártásban készültek, hanem adott helyekre (aknaszájhoz, földalatti vágatokban, akna-tárhoz keresztelésnél stb.), adott méreteken és adott teljesítménnyel stb.”. (Zsámboki L., 2002. 138. l.) A sokféle berendezés közt találunk lójárgányokat, váltó vízkerekeket, szivattyúkat, gőzerejű gépeket, vízoszlopos gépeket, léggépeket stb. Poda valamennyi találmánynak közli a pontos műszaki adatait, teljesítményét, alkalmazásának helyét stb. A könyvet egykor a felvilágosult prágai bányatanácsos, Born Ignác adta ki, hogy „köz híré tegye” az akkor még hivatali titokként őrzött tudományos adatokat, korszakalkotó találmányokat.

Poda Miklós további selmeci vonatkozású munkája még az alábbi két német nyelvű könyv: *Berechnung der Luftmaschine der zu Schemnitz bey der Amalia Schacht von Joseph Karl Höll...* (Wien, 1771); *Akademische Vorlesung über die zu Schemnitz...* (Dresden, 1773).

Poda 1771-ben elhagyta Selmecet. Bécsben hunyt el 1789. április 29-én.

Pöschl Ede

(1820–1898)

Pöschl Ede bányamérnök és szaktanár, a selmeci akadémia „első választott igazgatója” 1820. május 11-én született Bécsben.

Először jogot hallgatott Győrben, majd Selmecen bányászatot és kohászatot tanult (1837–1841). A selmeci stúdiumok után a bécsi főpénzverő hivatal alkalmazottja lett. Közben Bécsben természettudományi-műszaki ismereteit bővítette, s a Montanistisches Museumban folytatott geológiai tanulmányokat.

Bécsből visszatérve 1846-ban kincstári szolgálatba lépett, 1850-től pedig a selmeci akadémia ideiglenes tanára lett az építéset-ábrázoló geometria tanszéken, majd 1855-ben kinevezték annak rendes tanárává. 1866-tól a bányagéptan-kohászat-építéset tanára, 1872-től az ábrázoló mértan tanszékének vezetője. 1873-tól 1876-ig az akadémia rektora.

Elsősorban a vízemelő gőzgépek teljesítményének matematikai számításával, a fűrógépek és kompresszorok működésével foglalkozott. Szakcikkei a Berg- und Hüttenmännisches Jahrbuchban, valamint a Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg.

A selmecbányai jeles személyiségeket bemutató szlovák nyelvű kiadvány tesz említést Pöschl Ede zenei érdeklődéséről, s zeneművészként (fuvolaművész) is jegyezte őt. (Herčko, I., 1995. 192. l.)

Pöschl Ede Selmecen született fia, Pöschl Imre (1871–1963), aki *Honti arcképcsarnokunkból* (Csáky K., 1998.) sajnálatos módon kimaradt, kiváló gépészmérnök és műegyetemi tanár volt. Zipernovszky Károly munkatársaként részt vett a villamos motorok továbbfejlesztésében, Kandó Kálmánnal pedig a kísérleti fázisváltós motorok kifejlesztésén dolgozott.

Pöschl Ede 1887-ben vonult nyugdíjba, s Budapesten halt meg 1898. november 29-én.

Radlinský, Andrej (1817–1879)

A *Szlovák Pedagógiai Enciklopédiában* olvashatjuk, hogy az 1776-tól 1919-ig a piaristák által irányított Selmechányai Királyi Katolikus Nagygimnáziumban a XIX. században több kiváló szlovák nemzetébresztő tanár is tevékenykedett. Ezek egyike volt Andrej Radlinský szerkesztő, kiadó, nyelvész és paptanár. (Pavlík, O. szerk., 1985. 62. l.)

A katolikus gimnázium tanítási nyelve egyébként hosszú időn át itt is a latin volt. A magyart 1807-ben kezdték külön tantárgyként tanítani, s csak 1844-től vált tanítási nyelvvé. 1861-től a tannyelv vegyes – magyar és szlovák – volt. A német nyelvet már 1784-ben kötelező tantárgyként vezették be, s a szabadságharc leverése után, 1850-től 1860-ig az oktatás is ezen a nyelven folyt. 1870-től újra a magyar lett az oktatás nyelve, a szlovákokat pedig segédnyelvként használták. E nyelv fakultatív oktatása természetesen már előbb is engedélyezett volt. (Mészáros I., 1988. 249. l.; Szártorisz F., 1896. 54–55. l.)

Radlinský 1843–49 közt volt selmechányai káplán, tehát ez idő tájt oktathatott a nevezett iskolában is. A szlovák nemzetébresztő, népe irodalmi-kulturális életének egyik szervezője, a szlovák irodalmi nyelv bevezetésének sürgetője Alsókubinban született 1817. július 8-án. Körmöcbányán, Rózsahegyen és Budán járt

gimnáziumba; a nagyszombati Oláh-szemináriumban filozófiát tanult, a bécsi egyetemen pedig elvégezte a teológiát. Pesten doktorált 1841-ben, s ekkor szentelték őt pappá is. Egy ideig Budán volt káplán, Zágrábban matematikát tanított, majd aranyosmaróti káplánkodása után Selmechányára került. Itteni tevékenysége igen jelentős volt a szlovák kultúra és közművelődés szempontjából. Samuel Ormisszal és másokkal megalapította például a nőegyletet, a vasárnapi iskolát, a szlovák öntevékeny színházat, a takarékpénztárat stb. Ugyanitt jelentette meg 1847-ben prédikációgyűjteményét *Poklady kázateľského rečníctva* címmel. Ennek második kötetét már a Štúrék által alkalmazott szlovák nyelven adta ki 1849-ben. Radlinský egyébként mint kiváló filozófus egyféle összekötő szerepet töltött be a Štúrék és Bernolákék közt kialakult nyelvi vitákban. A Tatrinnal 1847-es kongresszusán előterjesztette – mérséklendő a két tábor közti vitát – latinul írt szlovák nyelvtanát (*Grammatica linguae Slavicae inter Slavos Hungariae vigentis*), amely azonban nem jelent meg nyomtatásban. 1850-ben kiadta az ósláv nyelv helyesírási kézikönyvét, a *Pravopis slovenský s krátkou mluvnici*. (SBS V., 1992. 16–19. l.)

A magyar szabadságharc eszméit valójában nem támogatta, s tagja volt annak a szlovák küldöttségnek, amely Bécsben is járt Ferenc József császárnál. Nem sikerült neki bekerülnie aztán a magyar parlamentbe sem.

1861-től haláláig, 1879. április 26-ig Jókúton volt plébános. Együttműködött a Tatrinnal és a Matica slovenskával, szerkesztette a Cyrill és Method című lapot és annak mellékletét, a Priateľ školy a literatúryt; kiadta a *Školník* című asztronómiai, földrajzi, fizikai, természettani, gazdasági ismereteket tartalmazó könyvét (1871), a *Dejepis Uhorska svetský a cirkevný pre katolícke elementárne školy* (Bécs, 1876) című tankönyvét, s népe számára még megannyi termékenyítő munkát végzett el.

Rappensberger Vilmos

(1848–1928)

Rappensberger Vilmos piarista szerzetes, történész, utazó, természetrajz–kémia szakos paptanár munkásságát *Honti arcképcsarnok* című kötetünkben is méltattuk (Csáky K., 1998. 101. l.), ám halálozási helyét és évszámát nem tüntettük fel. Arról sem írtunk, hogy pályája utolsó szakasza is szülőföldjéhez kötötte őt.

A tudós szerzetestanár a szabadságharc évében, 1848. szeptember 14-én Bélabányán született bányászcsaládban. A gimnázium hat osztályát a közeli Selmezbányán végezte, s Nyitrán tett érettségi vizsgát. Ugyanitt 1866-ban belépett a piarista rendbe. Novíciusi éve után teológiát tanult, majd ezt befejezve 1872-ben pappá szentelték. Tanulmányait 1876-tól a pesti egyetemen folytatta, ahol 1879-ben természetrajz–kémia szakos tanári oklevelet szerzett. Tanított a piarista rend gimnáziumaiban: Rózsahegyen, Nyitrán, Szentgyörgyön, Budapesten, Kisszebenben, Trencsénben, Mosonmagyaróváron és Nagybecskerekén. Közben több helyen volt rendfőnök, illetve iskolaigazgató is.

1876-tól majdnem minden szabad idejét utazásra fordította. Beutazta Európát, járt Ázsiában és Afrikában is. Utazásairól rendszeresen publikált cikkeket, beszámolókat. Több írása jelent meg a Természettudományi Közlönyben, a Mosonmegyei Lapokban és másutt.

A magyaróvári gymnasium története 1739–1894 című munkája Győrben jelent meg 1896-ban. Ugyanott s ugyanakkor adták ki másik munkáját, *A magyaróvári gymnasium könyvtára és tanszergyűjteménye* címmel. Magyaróváron látott napvilágot 1897-ben újabb könyve, az *Utazás az Északi-fokig*. Kiadták két másik útikönyvét is: *A Brenneren át az Adriához* (Győr, 1901), valamint a *Négy hét a Pyrenaei-félszigeten* (Győr, 1905) címűt.

Közéleti tevékenysége is jelentős volt, több népszerűsítő és tudományos előadást tartott a

különféle egyletekben, egyesületekben. Szerkesztette a Trencsénmegyei Természettudományi Egylet évkönyveit stb.

Rappensberger nevét az újabb lexikonok már nem említik, Szinnyei József azonban részletesen ír róla többkötetes összefoglalójában. (Szinnyei J., 1906. XI. 561–562. l.) Szerepel Borovszky monográfiájában is (Borovszky S. szerk., 1906. 270. l.), akárcsak a Selmec és környéke jeles személyiségeit bemutató kiadványban (Herčko, I., 1995. 196. l.), sőt a *Szlovák Biográfiai Szótárban* is (Mináč, V. főszerk., 1992. 42. l.).

Nyugdíjas éveit Selmezbányán töltötte, ám – mint az a Selmezbányai Kir. Katolikus Főgimnázium értesítőiből is kiderül – itt sem pihent. Az első világháború alatt ugyanis sok tanár bevonult a hadseregbe, s ez bizony gondot okozott az oktatásban. A helyzet hasonló volt Selmecen is, ahol olyan „önzetlen férfiak” mentették meg az iskolát, mint Rappensberger Vilmos nyug. igazgató, dr. Vas Antal nyug. igazgató és dr. Miklóssy Zoltán okl. főgimnáziumi tanár, főlevéltáros. Rappensbergerről egyébként az alábbiakat olvassuk az iskola 1915/16. tanévének Értesítőjében: „*Kegyesrendi áldozópap és házi másodfőnök, nyugalmazott házfőnök és gimn. igazgató; a hadiszolgálatban lévő tanerők helyettesítésére önként és díjtalanul vállalkozott rendes tanár; a főgimnáziumi Segélyező-Egyesület alapító-, választmányi- és igazgató-tanácsi tagja, Selmec- és Bélabánya törvényhatóságának és a róm. kath. elemi iskolaszéknek választott-, a róm. kath. polgári leányiskola gondnokságának kinevezett-, a K. M. Természettudományi Társaság és a Kath. Tanáregyesületnek rendes tagja; tanította a német nyelvet és irodalmat a VIII. osztályban, heti 3 órában. Tanít 43 év óta.*” (Dr. Rauchbauer J., 1916. 20–21. l.)

A neves tanár 1928. október 14-én hunyt el Selmezbányán. Síremléke a Piar-kapu mögötti Úritemető 505-ös parcellájában található.

Rauchbauer József

(1855–19 ?)

A Selmechányi Királyi Katolikus Főgimnázium fejlődése a XX. század első évtizedében egyre erőteljesebben ívelt felfelé. A hatosztályos intézet újra nyolcosztályossá alakult, az iskola korszerű új épületbe költözött stb. Kiváló tanárai nemcsak oktattak, hanem vezették az önképzőkört, a dalegyletet, a Mária Társulatot, s jelen voltak a város társadalmi, kulturális életében is. Az 1870-es évektől az iskola magyar jellege is egyre inkább kiteljesedett. Mindez azonban az első világháborúval véget ért: 1919 után „*az iskola felett megszűnt a magyar tanügy-igazgatóság illetékessége*”. (Mészáros I., 1988. 249. l.)

A tanintézet utolsó s egyben legtekintélyesebb igazgatója volt Rauchbauer József kegyesrendi áldozópap, kánonjogi doktor, gimnáziumi tanár. Esztergomban született 1855. február 11-én. 1871-ben lépett a piarista rendbe, Vácott volt novícius, s 1878. augusztus 4-én szentelték őt pappá. 1885-ben tanári vizsgát tett mennyiségtanból és bölcslethelel, majd a váci főgimnáziumban kezdett tanítani. Oktatott Léván, Tatán, Nagykárolyban és Budapesten is. 1895-ben a Trecsényi Királyi Katolikus Főgimnázium igazgatója lett.

Rauchbauer 1903-ban került Selmechányára. Az egyik regionális kislexikonban olvassuk

(nevét itt Rauchbergernek írják), hogy 1905–1906, illetve 1917–1919 között volt a gimnázium igazgatója. (Herčko, I., 1995. 196. l.) Szinnyei lexikona viszont azt közli, hogy Rauchbauer már 1903-tól a Selmeci Királyi Katolikus Nagygyimnázium igazgatója, az iskola mennyiségtanára s egyben házfőnök, tanulmányi ügykezelő, az alumneumi egyesület elnöke. (Szinnyei J., 1906. 613. l.) S az is biztos, hogy 1917 előtt is igazgató volt, hisz intézményvezetőként ő szerkesztette az iskola fennmaradt értesítőit. Selmeci tevékenységéről a tanintézet 1914-ben megjelent értesítőjében olvashatunk részletesebben. Úgy jellemzik őt, mint a tanügy „*buzgó, fáradhatatlan, csöndes harcosát*”, akinek munkássága „*soha nem ke-
reste a feltűnést, hiszen egész lényét, működését a szerénység és a szeretet aranyozta be*”. (Puder J., 1914. 1. l.)

Igazgatóként az ő nevéhez fűződött „*a hatosztályos intézetnek nyolcosztályossá történt fejlesztése 1907-ben, valamint a főgimnázium új épületének építése is*”. Rauchbauer „*Sohasem feszelt a magas igazgatói polcon tündöklő igazgató köntösében. Őszinte, lebilincselő modorával, nemesen lüktető szívével, az*

igazgatása alatt álló tanári karban a meleg közvetlen kollegialitást tűzte ki ideálul, és azt mindenütt meg is honosította. »Legyünk egymás iránt elnőzők, nincs egyikünk se hiba nélkül, a nézeteltéréseket intézzük el szeretettel«, ezek jelszavai a tanári szobában. A tanulók igazi jószívú apja. Tanárait mindig szeretettel párosult szigorral figyelmeztette. »Ne legyünk bírák a harag hevében, hanem akkor, ha lecsendesedünk, animozitás ne vezessen bennünket a tanulókkal szemben, hiszen oly könnyű dolog a tanárnak a fiúval végezni, az osztályfőnök védője legyen osztályának, hiszen a legnagyobb gonosztevőnek is van védője.« Társadalmi érintkezésében az őszinteség, közvetlenség, jó, derűs kedv a signaturái. A régi kellemes piarista életből sok remineszcencia, anekdota hangzik el ajkáról. Sohasem barátja – hiszen énjének alaptermészetével teljesen ellenkezik – a pózolásnak, hanem mindenütt és mindenben természetes modorával hódít, s ez főoka nagy népszerűségének”. (Puder J., 1914. 2–3. l.)

Szaktanárnak is kitűnő ember volt Rauchbauer, aki „a matematikát, amely rendesen a tanulók réme, közvetlen modorával, a növendékek szellemi nívójához leereszkedő eljárásával meg tudta kedveltetni a tanulókkal”. (Puder J., 1914. 2. l.)

Gimnáziumában eredményesen dolgoztak a humán szakkörök is: a Vörösmarty Önképzőkör; a Legszentebb Szív Asszonyi Imaegylet, mely a hitbuzgalmat erősítette; az egyházi énekkar, mely a zenei kultúrát mélyítette el. A zenekört például olyan tehetséges ember irányította, mint Cziczka Sándor zeneszerző és karnagy.

1916-ban Rauchbauer boldogan írta az iskolai értesítőben, hogy hosszú, küzdelmes munka után végre felépült az intézet új otthona. A történelmi sorsfordulók, sajnos, nem sokat engedtek az örömmek. Megszűnt a magyar nyelvű oktatás, s az igazgató is háttérbe szorult. A Selmec és környéke jeles személyiségeit be-

mutató lexikon halálának évét sem közli. Nem szerepel Rauchbauer az újabb lexikonokban sem, bár azokban, amelyek még életében jelentek meg, ott a neve. Perger Lajos Rauchbauer irodalmi műveként említi *A delejes és villamos tünemények rokonsága* című munkáját, amely 1880-ban jelent meg a tatai gimnázium értesítőjében. (Perger L., 1887. 119. l.)

Reichenhaller Kálmán

(1852–1919)

Reichenhaller Kálmán kémikus, vegyészeti szakíró szintén csak rövid ideig volt a selmeci akadémia tanára. Életének mégis meghatározó állomása volt ez a város, hisz vegyész karrierje tulajdonképpen itt kezdődött. Igaz, a beosztását illetően nem beszélhetünk igazi karrierről; pályája nagyobb részét középiskolai tanárként élte meg, ám pedagógiai-szakírói munkássága annál jelentősebb. De vessünk egy pillantást aránylag rövid és termékeny életére.

Pesten született 1852. március 16-án. Középiskoláit Vácott és Sopronban végezte, majd a keszthelyi gazdasági tanintézetben, a magyaróvári gazdasági akadémian és a selmeci bányászati akadémian tanult. Az utóbbi helyen 1872-től 1874-ig volt a kiváló professzor, Schenek István tanársegéde az általános és elemi vegytan (bányavegytan) tanszéken. 1874-ben az intézet ösztöndíjával három évre külföldre küldték. Tanult és kutatott a heidelbergi, a hohenheimi és a müncheni egyetemen. Heidelbergben Bunsen mellett volt tanársegéd, s ugyanitt elnyerte a kémia doktora címet 1877-ben. 1878-ban Budapesten is doktorált vegytanból.

Visszatérése után az aradi főreáliskola kémia tanárává nevezték ki. Három évig működött itt, s „fölfallította az intézet kémiai laboratóriumát”. (Szinyei J., 1906. 669. l.) Utána a budapesti V. kerületi főreáliskolában tanított. Ennek laboratóriumát szintén „fölszerelte”, s egyéb munkái mellett a reáliskolák részére több

tankönyvet írt. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 496. l.) Ilyenek például az *Általános anorganikus és organikus chemia középiskolák és tanító-intézetek számára* (Budapest, 1889, 1890), az *Anorganikus chemia és mineralógia főreáliskolák és tanítóképző-intézetek számára* (Budapest, 1901), a *Chemia és mineralógia a főgimnáziumok VI. osztálya számára* (Budapest, 1901) és az *Organikus chemia a főreáliskolák VII. osztálya számára* (Budapest, 1902).

A magyar kémikusok jeles alakja a vegytan köréből más, nem épp tankönyv jellegű kiadványokat is megjelentetett. Ilyen többek közt *A műszaki vegytan egyes fejezetei*, melyet a „pénzügyi közegek, a gazdasági és iparintézetek számára” írt (Budapest, 1887), a *Szeszgyártás és ecetgyártás* (Budapest, 1890), a *Kémiai technológia* (Hankó Vilmos társszerzővel. Budapest, 1910).

Felmerül a kérdés: vajon az ilyen képzett, felkészült, külföldi egyetemeket is megjárta, ott és itthon tanársegédként is tevékenykedő szakembernek nem volt-e szűkös a középiskolai katedra? Persze ez csupán költői kérdés. Hisz Reichenhaller a neki szabott pálya során mindenképp megtette a magáét, s az adott posztokon is hasznos munkát végzett.

1919. április 16-án hunyt el Budapesten.

Réz Géza

(1865–1936)

Réz Gézáról, a kiváló bányamérnökről és akadémiai tanárról, a magyar petróleum- és kőolajkutatás egyik úttörőjéről *Honti arcképcsarnok* című kötetünkben mindössze egy rövid szócikkben emlékeztünk meg. (Csáky K., 1998. 154. l.)

Neves szülöttünket a magyar és a szlovák életrajzi és szaklexikonok egyaránt számon tartják. Réz (1901-ig Richter) Géza 1865. április 7-én született Selmechányán, Richter György bányatanácsos és Tanenberger Mária

gyermekéként. Itt végezte a középiskoláit is, 1882–86 között pedig a helybeli akadémián tanult bányászatot. 1888-ban, az államvizsga letétele után Nagybányán kezdte gyakornoki éveit, majd Selmechányán, Körmöcbányán és Kapnikbányán ismerkedett a szakmával.

A tanári pályával először 1890-ben került kapcsolatba. Ekkor lett Winkler Benő asszisztense a selmeci akadémia ásványtan–geológia–paleontológia tanszéken. Egy év múlva azonban már a szélaknai kinstári bányászat segédmérnöke, 1902-től 1904-ig pedig a pénzügyminisztérium bányászati ügyosztályán dolgozott.

1904-ben ismét Selmece került, az akkorra már főiskolává alakult intézet bányaművelés-tan–ércelőkészítéstan tanszékére. Gretzmacher Gyula halála után kezdetben mint helyettes, majd rendkívüli, 1907-től pedig rendes tanárként vezette a tanszéket 1918-ig. 1907-től egyben a Bányászati Fakultás dékánja volt, 1918–19-ben pedig a főiskola rektori tisztét is betöltötte.

Réz Géza egész életén át képezte magát, s számtalan tisztséget töltött be szakterületén. 1900-ban a párizsi világkiállításon csoportfelügyelőként tevékenykedett. 1905-ben amerikai tanulmányúton vett részt. 1907-ben sorra látogatta Ausztria, Németország, Belgium, Franciaország és Anglia bányászati főiskoláit. Több világnyelvet beszélt.

Réz Géza foglalkozott geológiával, bányászattal, bányaméréssel és bányarendezéssel. E tekintetben a nagyvilágot járva, a párizsi és amerikai világkiállításokon is elismerést szerzett a magyar névnek. A II. József-aknáról készített geológiai térképét a selmeci levéltárban őrzik. *Bányaműveléstan* című könyvének első kötetét – *Tankönyv a selmecbányai m. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola bányamérnök-hallgatói számára* – a selmeci Joerges nyomdában adta ki 1910-ben. A második kötet csak könyvnyomatos formában látott napvilágot 1918-ban, ugyanott. Sikeres és alapos könyvből három évtizeden át tanultak a hallgatók szakmai alapismereteket. Az utókor Réz Géza szakmai tanulmányait is előszeretettel forgatta. Ezek főleg a Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg (*Miképpen került az arany a kvarczerekbe*, 1895; *Galícia petroleum vidékéről*, 1897; *Zsibói mélyfúrásokról*, 1899; *A selmeci bányavidék erdővízgazdászatának rövid ismertetése*, 1907; *Adatok a Magyarországon eddig végzett petróleumkutatások eredményeiről*, 1908).

Lefordította s 1914-ben a Franklin Társulatnál Budapesten kiadta Williams Archibald *A modern bányászat* (The modern mining) című könyvét. A Lóczy Lajos szerkesztette kötetben (*A Magyar Szent Korona országainak...* Budapest, 1918) megírta a *Magyarország bányászata* című fejezetet.

Hogy a Selmecen „hazátlanná” lett főiskola Sopronban „főnixmadárként új életre kelhetett”, abban is nagy érdeme volt Réz Gézának. A magyar petróleumkutatások kimagasló szakemberéről Walek Károly mondta kerepesi temetőbeli gyászbeszédében, hogy halálával „egy érdemekben gazdag, alkotó munkával nemesített élet” zárult le. Olyan ember élete, aki példát mutatott a marosújvári elfuladt bányák mentési munkálatainál vagy a budai alagút víztelenítésénél is. (E. P. – BKL. 1936-. 145–147. l.)

A „vérbeli bányász” Budapesten hunyt el 1936. február 29-én.

Rojko (Roiko, Royko) Ján (1774–1838)

Rojko Ján – Rojko János – pedagógus, líceumi igazgató munkásságának megítélése – különösen magyar szemszögből nézve – nem könnyű dolog. Hisz olyan tanára volt ő a híres kollégiumnak, aki magyarul nem is beszélt. Akkor miért foglalkozunk mégis vele? Mert a selmeci evangélikus gimnáziumról alkotott kép az ő munkásságának megismerése által is tökéletesebb lehet, hisz az iskola több kultúrának is a melegágya volt. S noha Royko közel állt a pán-szláv eszmékhez, pedagógiai-szervezői téren voltak érdemei.

Royko János előkelő csizmadiamester fiaként született Besztercebányán 1774. február 3-án. Középiskolai tanulmányait helyben végezte, majd 1797–98-ban a wittenbergi egyetemen, 1798-tól pedig Jénában tanult. Hazatérése után leánynevelő intézetet alapított szülővárosában, aztán a fiúk számára is létrehozott egy ilyen iskolát.

Az 1804/05-ös tanévben került a selmeci evangélikus líceumba tanárnak. 1817-től több alkalommal is volt igazgató: Severlay Mátyással, Boleman Istvánnal és másokkal váltakozott ebben a pozícióban. Tulajdonképpen az ő nevéhez is kötődik a nagy iskolaépítés korszaka, amikor is elkészült az intézet korszerű, modern otthona.

Roykót a szlovákság nemzetébresztő pedagógusként tartja számon, akinek Severlayval sikerült az iskolát „elszlovákosítani”. Népe számára sok jeles embert nevelt, többek közt Samuel Godrát és Andrej Sládkovičot. A szlovák biográfiákban azt olvassuk, hogy 1810-ben ő lett a líceum „csehszlovák” tanszékének tanára. Előadásai *Syntax Slavo-bohemica* címmel kéziratban maradtak. Ezenkívül több szlovák

népdalt gyűjtött, egyebek közt Ján Kollár számára is. (Mináč, V., főszerk., 1992. 106. l.)

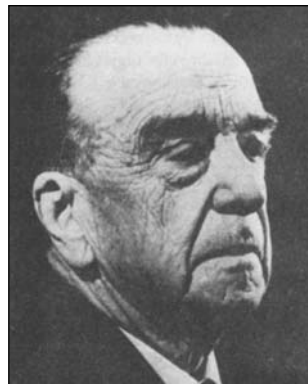
Royko iskolaépítő munkáját elismerte Breznyik János is. Kétkötetes líceumi történetében ír a szlovákság ama törekvéseiről is, melyek az anyanyelv oktatásának bevezetésére irányultak. 1810-ben például követelték, hogy a teológusoknak a „tót nyelv” Selmeceen is adassék elő. Nyelvtanárnak Royko János (Ján Royko) volt kiszemelve, „maga is tagja lévén azon tót társaságnak, mely a Felvidéken vallásos és népszerű könyvek kiadására 1810-ben jött létre, s melyet legnagyobbbrészt ev. papok és tanítók alkották”. A tanszékre 1810-ben azonban még nem gyűlt össze az elegendő pénzösszeg, s mint Breznyik írja: „a tót nyelv előadása alkalmasint e miatt maradt el, legalább sehol sem olvassuk, hogy ezt Royko vagy más valaki előadta volna”. (Breznyik J., 1889. 186–287. l.) Később természetesen megindult az oktatás.

Royko egyébként hit- és erkölccsant, görög és római régiségtant, történelmet, német nyelvet és számtant is tanított Selmeceen. Tanítási módszerei kapcsán Breznyik az alábbiakat közli: Royko ifjabb éveiben „alkalmasint nagyobb hatással és sikerrel” oktatott, mint „megélemedett korában, midőn tanítványai benne inkább a jó embert becsülték, mintsem oly tanárt, kitől sokat tanulhatnak. Füzetei ügyesen voltak szerkesztve, magában értetik, mind latin nyelven, de tanítása abból állott, hogy a paragrafusokat lediktálta, s ha magyarázott is, csak a diktáltat ismételte egy kissé változtatva. Tantárgyai közé tartozott a primában a mennyiség- és természettan is. Egyik évben előadta az algebrát, másikkban a geometriát, harmadikkban a physicát. De az algebrai műveleteket kevésnek tudta felfoghatónak tenni... Ha valamit a táblán levezetett, a tanulók nézték, azonban sokról volt elmondható az írással: látván nem látnak és hallván nem hallanak, sem értenek. A physicát is csak diktálta, mint másutt, itt is keveset magya-

rázva, kísérletekkel, mert szerekkal nem rendelkezett, keveset mutatva be; miért is érdekeltésről a tudomány iránt szó sem lehetett”. (Breznyik J., 1889. 303. l.)

Royko János 1838. május 19-én hunyt el Selmecebányán.

Roth Gyula (1873–1961)

Roth Gyula Kossuth-díjas erdőmérnök, egyetemi tanár és szakíró, „a magyar erdészeti felsőoktatás és tudományos kutatás gesztora” 1961. január 7-én hunyt el Sopronban. Az országhatárokon túl is elismert professzor, a selmecebányai akadémia egykori diákja és tanára egy itteni iparoscsaládban született 1873. szeptember 26-án. Miután helyben az érettségit is megszerezte, az erdészeti akadémia hallgatója lett. Tanulmányait 1896-ban fejezte be kiváló eredménnyel. Egy ideig gyakoronokként dolgozott a lugosi erdőigazgatóságon, miközben kitüntetéses oklevelet szerzett 1898-ban Budapesten. 1900-ban a görgényszentimrei szakiskolában oktatott. Innen 1904-ben Vadas Jenő ösztönzésére Selmecebányára került az erdészeti kísérleti állomás központjába. Ekkor alkalma nyílt az utazásra, s megismerkedhetett Európa több hasonló intézetével.

1907-ben már erdőműveléstani gyakorlatokat vezetett a főiskolán, illetve az erdészeti kísérletek nevű tantárgyat oktatta az erdőművelés tanaszékén, ahol Vadas Jenő volt a vezető. Ezt megelőzően a főiskola kisiblyei pagonyában megindította az első „erdőlési” kísérleteit. Ugyancsak ő volt az első, aki az akkori Magyarország felhívta a szakemberek figyelmét a „száraló erdőre”. (Magyar P., 1961. 85. l.)

1911-ben főerdőmérnökké és kísérletügyi adjunktussá nevezték ki, 1917-ben pedig erdőtanácsos lett. 1918-ig volt az említett tanaszék tanára. Nemzetközi kongresszusokon tartott előadásokat Németországban, Belgiumban és Franciaországban. A nemzetközi szaktekintély kitűnő nyelvismerettel rendelkezett, így 1929-ben alelnöke, 1932-ben elnöke, később örökös díszelnöke lett az erdészeti kutatóintézetek nemzetközi uniójának. *„Elsősorban az erdőművelés kérdéseivel foglalkozott. Külföldi fafajokot honosított meg. Új faosztályzási és számlálási eljárásokat dolgozott ki.”* (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 538. l.)

Már Selmechányán tanulmányozta az erdőállományok ápolását, a természetes és mesterséges felújítás különböző rendszereit. Foglalkozott vetőmagvizsgálattal, vadtenyésztéssel és a vadkárok elleni védekezéssel. Gyakorlati kérdésekkel foglalkozó írásai már ekkor megjelentek az Erdészeti Kísérletek és az Erdészeti Lapok hasábjain. (Zsámboki L. szerk., 1983. 288. l.)

1919-ben a kutatóintézettel és a főiskolával együtt Roth Gyula is Sopronba került. Elsősorban ő harcolta ki, hogy *„az első világháború végén hajléktalanná volt selmechányai bányász és erdőmérnöki főiskola Sopronban kapott második otthonát, ami a továbbiakban aztán a messze jövőre kiható eredménynek bizonyult”*. (Magyar P., 1961. 82. l.) Sopronban Roth tanaszékvezető tanár lett, átvette a kísérleti állomás vezetését is, s 1926-ban újraindította az Erdészeti Kísérletek című szakfolyóiratot. Roth mint kiváló elméleti és gyakorlati szakember

„nemcsak felismeri a korszerű állományápolás hatalmas erdő- és közigazgatási jelentőségét, hanem minden erejét az ügy szolgálatába állítva törekszik annak mind elméleti, mind gyakorlati megoldására”. Mint egyik életrajzírója hangsúlyozza: Roth Gyula *„szóban és írásban fáradhatatlanul hirdette az újat, a jobbat, a természetesebbet, a több gondot, tudást és fáradságot, kiadást igénylő, de végeredményben többet, jobbat, értékeesebbet ígérő, biztosabb alapon álló, a jövőt is szem előtt tartó gazdálkodást”*. (Magyar P., 1961. 85. l.)

A külföldi fajok honosításával foglalkozva Roth már az első világháború előtt arborétumot létesített Selmechányán és Szabédon, a háború után pedig a gödöllőit fejlesztette tovább. Szakirodalmi munkássága is egyre inkább bontakozott. Több száz tanulmánya jelent meg hazai és külföldi lapokban. Megírta főművét, a háromkötetes *Erdőművelést*ant, melynek első két kötete – az *Alapvető rész* és az *Alkalmazott rész* – 1935-ben, a harmadik, *A magyar erdőművelés különleges feladatai* pedig 1953-ban jelent meg.

A soproni Erdészeti és Faipari Szakközépiskola névadójának *„egyik legmaradandóbb vonása volt a diákokkal való szoros, baráti kapcsolata”*. Ennek is köszönhető, hogy *„a tudás példaképeként él a magyar erdészek emlékeztében”*. (Kotlár K., 1989. 84. l.)

Rupprecht Antal (1748–1814)

A kohászat gyors fejlődésének következtében a XVIII. század elején szükségessé vált, hogy a szakembereket az ágazatnak megfelelő, magas színvonalat biztosító iskolákban képezzék. Ezért lett a selmeci bányászati akadémia első tanszékeinek is egyike az ásványtani –kohászati–kémiai tanszék, melynek 1779-től Rupprecht Antal is munkatársa lett, a híres tudós, Scopoli után foglalva el a helyet.

A kiváló tanár és jeles tudós 1748. november 14-én született Szomolnokon, Szepes megyében. (A *Magyar Életrajzi Lexikon* 1969-es kötetére hagyatkozva *Honti arcképcsarnok* című kötetünkbe téves biográfiai adatok is bekeverültek. Csáky K., 1998. 30–31. l.) Rupprecht a selmeci akadémián tanult, majd Stockholmban, jó nevű professzoroknál végzett további stúdiumokat. Selmecen aztán 1792-ig vezette a híres intézmény szóban forgó tanszékét.

Oktatómunkája mellett rendszeres kísérleteket végzett, tanulmányokat publikált a legjobb és legismertebb szakkiadványokban. 1786-ban új vegyi laboratóriumot épített, s közben rendszerezte és kiépítette az intézet ásványgyűjteményét. Laboratóriumának híre a Monarchia határain túlra is eljutott, s felkereste azt például a galvánelemek felfedezője, az olasz Volta is.

Rupprecht elsősorban „a nagyon időszerű tellur-problémával” foglalkozott. Együttműködött és hosszas vitát folytatott Müller Ferencsel (1740–1825), a tekintélyes mineralógussal. Vitájuk eredményeként fedezte fel Müller a tellurt. Ez a félfém és ritka elem főleg az arany-, ezüst- és ólomércekben fordul elő.

Rupprecht Selmecbányán kitűnő olvasztókemencét épített, ahol több, a „földre fémestésére irányuló redukciós kísérletet végzett”. Kísérletei során sikerült platínát és mangánt előállítani.

A fémkohászati tanszék történetét feldolgozó Horváth Zoltán szerint „ezek a redukciós kísérletek abban az időben igen nagy feltűnést keltettek”. (Dr. Horváth Z., 1959. 556–561. l.) Ugyancsak Horváth említi: „Rupprecht vezette a Selmecen létesített és világhírűvé vált amalgámozó üzemet, és ő tovább is fejlesztette Born Ignác eljárását.” [Az ezüstércek foncsorítással való feldolgozásáról van szó. Born Ignác (1742–1791) geológus a nemesfémkinyerő eljárások úttörő tudósa volt. Szklenói kohója és bécsi laboratóriuma a bányászati, kohászati és

vegytani tudományok jelentős műhelyeivé váltak. (Beck M. főszerk., 1990.)]

Rupprecht mint pedagógus első volt Magyarországon, aki „a kémiai folyamatok jelölését az oktatásban alkalmazta”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969.) Szakcikkei, tanulmányai a *Chemische Annalen*ben, a *Physikalische Arbeiten*ben és *Poggendorf Handwörterbuch*-jában jelentek meg.

A Hont megyében is működő híres tudós és pedagógus 1792-től Bécsben a birodalom bányászati és kohászati ügyeinek irányítója lett. Ugyanott halt meg 1814-ben.

Russegger, Josef (1802–1863)

Russegger József bányamérnök, világot járt geológus, több tudós társaság tagja a *Magyar Életrajzi Lexikon*ban nem szerepel, a *Szlovák Biográfiai Szótár*ban és a Zsámboki-féle lexikonban viszont ott a neve. Joggal, hisz „tizenhárom évi magyarországi működése alatt jelentősen korszerűsítette a Selmec környéki kincstári bányászatot és kohászatot. A rhónici vasgyártás fellendítése is neki köszönhető”. 1850–63 között hivatalánál fogva (az alsó-magyarországi – selmeci – bányakerület igazgatója) a selmeci akadémiának is igazgatója volt. Számon tartották őt úgy is, mint „a bányászati-

kohászati felsőoktatás megreformálásának kezdeményezőjét". (Zsámboki L. szerk., 1983. 292. l.)

Russegger 1802. október 18-án született az ausztriai Salzburgban. Itt végezte középiskoláit, majd 1822–26 között Selmechányán tanult bányászatot-kohászatot. Ezt követően az ausztriai kincstári bányáknál dolgozott. Volt bányamester Mühlbachban és Böcksteinben, majd bányászati–geológiai expedíciót vezetett Egyiptomban, Líbiában, Szudánban, a Sínai-félszigeten, Palesztinában, Szíriában, Libanonban, Kis-Ázsiában, Görögországban, Olaszországban és Szicílián (1835–39). 1840–41-ben Németországban, Franciaországban, Belgiumban, Angliában, Skóciában, Svédországban és Norvégiában járt hasonló céllal.

1841–42-ben a bécsi udvari kamara bányatanácsosa. 1843-ban újabb expedícióra indul. Nem csoda hát, ha utazásaival „*európai hírnévre tett szert*”.

Russeggernek különös érdemei vannak a közép-szlovákiai bányászat fellendítése terén, főleg a szivattyúgépek, a Watt-féle gőzgépek alkalmazását illetően. A kohászatban több újítás fűződik a nevéhez. Kedvező változásokat vezetett be a Felső-Garam menti vasműveknél, a magaskemencék rekonstrukciójánál stb.

Russegger levelező tagja volt a Bécsi Császári Akadémiának, a párizsi és a berlini földrajzi társulatnak stb. Német nyelvű publikációi közül itt csak kettőt említünk: *Der Aufbereitungs-Prozess, Gold- und Silber-haltiger Pocherze im Salzburgischen Montan-Bezirk* (Stuttgart, 1841); *Reisen in Europa, Asien und Afrika* (Stuttgart, 1841–48).

A neves tudós Selmechányán halt meg 1863. június 20-án.

Scopoli, Giovanni Antonio
– **Scopoli János Antal**
(1723–1788)

Mária Terézia királynő rendeletére 1763-ban kezdődött meg Selmechányán a több tanszékes bányászati-kohászati tanintézet kiépítése. (Zsámboki L., 1983. 47. l.) Nicolas Jacquin – Jacquin Miklós németalföldi tanár irányításával indult az első tanszék, melyen 1764-ben kezdte meg előadásait a francia származású tudós, Jacquin professzor. Őt követte a kohászat-kémia-ásványtan tanszéken Scopoli János Antal, az olasz származású természettudós, orvos és egyetemi tanár. Mint láthatjuk, a nemzetközi jelleg már ekkor dominált Selmechányán.

Scopoli a távoli Cavaleseben született 1723. június 3-án. Tridentben és az ausztriai Hallban végezte a gimnáziumot, majd 1743-ban nyert orvosi oklevelet az innsbrucki egyetemen. 1755-ben bányorvos Idrián, miközben botanikával és rovarlattal foglalkozik, ezenkívül kémiát és kohászatot ad elő az ottani bányatisztképző iskolán.

1769-ben került Selmechányára, ahol tíz éven át volt a közben akadémiai rangra emelt intézet említett tanszékének tanára, illetve vezetője. Itteni tevékenysége is igen gazdag és termékeny volt; selmeci működése idején adta ki a természettudományok széles körét felölelő értekezéseit *Annus historici naturalis I–IV*.

címmel (Leipzig, 1767–1772). Selmecen a metallurgiai és botanikai kutatásokra összpontosított. Vizsgálta például az ezüstérccek előfordulását, tulajdonságát, kitermelésük lehetőségeit, feldolgozásuk módját stb. Az akadémia számára létrehozta az ásványgyűjteményt, további 14 könyvet jelentetett meg, köztük a magyarországi kristályokról (1776) szólót és a metallurgia alapjait összefoglaló német nyelvű művét (1798). Lefordította továbbá olasz nyelvre P. J. Meurer francia nyelvű kémiai szótárát, kiegészítve azt a Felvidékkel kapcsolatos ásványtani és kohászati ismeretekkel. Közben orvosi tevékenységet is végzett, főleg az állatkórok vizsgálata terén tett szert hasznos tapasztalatokra. (Mináč, V., főszerk., 1992. 184. l.)

1792-től Scopoli a paviai egyetem tanára, a kémiai és botanikai tanszéken oktatott. Az egykori selmeci professzor korának elismert botanikusa volt. Tirol növényvilágának „egyik első, szakszerű leírója”. (Zsámboki L., 1983. 310. l.) Mint botanikusnak több növény viseli a nevét. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 609. l.) E témakörből számos könyve is megjelent, például a *Methodus plantarum enumerandis stirpibus ab so repertis destinata* (Wien, 1754), a *Flora*

carniolica (Wien, 1760). Ez utóbbi 1772-ben társszerzőkkel Bécsben két kötetben második kiadásban is megjelent.

A kémiai oktatásban Scopoli a Jacquin által Selmecen meghonosított módszert követte. Számottevő ásványtani munkássága is, amint azt már a fentiekben is érintettük. Ilyen vonatkozású műveiből is megjelent egy néhány önálló kiadvány. Csak néhányat említünk itt közülük: *Mineralogische Worlesungen für die andere Classe der Bergakademie zu Schemnitz* (Wien, 1771); *Principia mineralogiae systematicas et practicas succinctae exhibentia structuram telluris* (Prága, 1772); *Crystallographia Hungarica I.* (Prága, 1776).

A kémia alapjai című művét ugyancsak selmeci pályafutása alatt írta, s az eredetileg latin nyelvű mű (*Fundamenta chemiae* – Prága, 1777) olaszul (Pavia, 1780) és németül is megjelent (1786).

Amint Scopoli tevékenysége is példázza, a magyarországi természettudományok fejlődéséhez, a selmeci tudományos műhely sikereihez nagyban hozzájárultak az olyan nem magyar származású külföldi tudósok is, mint Scopoli vagy mások. Mert Selmec nyitott hely volt, az akadémia pedig nagy befogadó. Olyan egyéneket vonzott, akik az európai művelődéstörténetnek, sőt a világ egyetemes tudománytörténetének is meghatározó alakjai voltak. A XVIII. század ilyen kiemelkedő egyénisége volt Scopoli, aki Selmecet s így a Felvidéket, sőt Magyarországot is bekapcsolta a tudományok nagy vérkeringésébe. Híres tanárunk 1788. május 8-án hunyt el az itáliai Paviában.

Sébor János (1890–1965)

A Felvidékhez is kötődő jeles személyiségek egyike Sébor János erdőmérnök, földmérő, egyetemi tanár és szakíró. A ma Zsolnai járáshoz tartozó Facskó községben született 1890.

december 27-én erdészcsaládban. Gyermekkorát már a délvidéki Zentán töltötte, itt is érettségizett 1909-ben, s innen került a selmeci főiskola erdőmérnöki karára.

Sébor 1909–1913 közt tanult az észak-honti városban. Lugoson és Orsován gyakorolkozott; 1915-ben kitűnő eredménnyel államvizsgázott. Tanulmányai után a Lugosi Erdőgazgatóságnál vezette az erdei vasutak építését. Ugyanilyen beosztásban Besztercebányán is dolgozott, majd 1918-ban a selmeci főiskolára került, ahol az erdészeti–földmérési tanszéken Jankó János asszisztense volt. (A Zsámboki László szerkesztette tanárlexikonban nem szerepel az előadókat tanszékenként felsoroló névsorban.)

1919-ben a főiskola áthelyezésével ő is Sopronba került, s Jankó halála után a tanszék vezetője lett. Közben a bécsi műegyetemen a földmérő mérnöki szakot is elvégezte. 1943-ban a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karának dékánjává nevezték ki. 1949-ben közreműködött a földmérőmérnöki kar szervezésében.

1953-ban kiadta főművének, az *Általános geodéziának* első kötetét (Budapest). A munka második kötete 1955-ben jelent meg ugyancsak Budapesten. Ezt megelőzően már publikálta az erdészeti földmérésről írt terjedelmes tanulmányát, a *Földmérést* (Erdészeti Zsebnaptár. Szerk. Mihályi Zoltán. Budapest, 1943).

Szakirodalmi munkásságában mindenekelőtt „a vektorális kiegyenlítés és a fotogrammetria kérdésével foglalkozott”. Sébor korán felismerte „a fotogrammetria jelentőségét az erdészet szempontjából, s bevezette önálló tárgyként való oktatását”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 612. l.)

A kiváló szakemberről a *Magyar Agrártörténeti Életrajzokban* Kotlár Károly rajzolt portrét, hangsúlyozva, hogy Sébor „elsősorban példamutató oktató és nevelő, kiemelkedő pedagógusegyéniség volt”. A szó szoros értelmében gyakorlati oktató, „aki a tudományos igényű elméleti előadásai mellett a gyakorlatokon személyesen is oktatta a mérés kisebb-nagyobb mesterségbeli fogásaira, a műszerek kezelésére tanítványait”. Oktatási módszerének – mint ezt Kotlár is hangsúlyozza – „európai viszonylatban is egyedülálló eredménye volt, hogy a tanítványai valamennyi, a gyakorlati életben előforduló geodéziai munkát önállóan tudták végezni”. (Kotlár K., 1989. 185. l.)

Sébor János Sopronban halt meg 1965. február 26-án. Munkásságát számon tartják a szlovákiai lexikonok (SBS V., 1992. 188. l.; Herčko, I., 1995. 214. l.) is.

Severini János (1716–1789)

A magyar és a szlovák művelődéstörténet által egyaránt számon tartott polihisztor, tanár, filozófus és író, Severini János a Nógrád megyei Alsósztrégován született 1716. június 23-án. Apja a Madáchoknál volt gazdatiszt, s egyéb teendői mellett kiemelten kezelte fia nevelését és iskoláztatását is.

Mivel Sztrégovárról Borsosberénybe kerültek az Ócsai Balogh családhoz, Severini az ottani katolikus iskolában kezdte meg tanulmányait. A helybéli plébános ministránsaként anynyira megszerette a katolikus szertartásokat, hogy „szüleit megkérte, engedjék meg neki a

katolikus vallásra áttérnie”. (Breznyik J., 1889. 225. l.) Hitéhez ragaszkodó apja ehelyett azonban átvitte őt a közeli Bánkra, ahol Blaho György evangélikus iskolájában folytatta tanulmányait. Nemsokára az akkor még „tisztán magyar” Hont megyei Hársasterénybe küldte őt, ám itt „latinban a tanító ügyetlensége miatt nem sokra mehetvén, szülei félév múlva magukhoz vették a közel fekvő Szalatnyára”. 1734-ben már Udvarnokra küldték Frentol Sámuelhez, „kinek vallásos, jámbor élete a fiú vallásos érzületére jótékonyan hatott, de itt fejfájdalmai megülván, az iskolát csakhamar elhagyni kényszerült”. (Breznyik J., 1889. 225. l.) Ismét Bánkra került, ahol Fábrý Sámuel lelkész „a fiúban szép lelki tehetséget ismert fel”, s Zellőre küldte őt Farkas András jó nevű iskolájába, ahol olyan előkelő családok gyermekei is tanultak, mint a Prónayak, Gedeyek vagy az Okolicsányiak. Zellőt a Weigel János vezette, jó hírben álló besztecebányai, majd a soproni gimnázium követte, ahol Hajnóczy Dániel tanított. A következő állomáshely Pozsony volt. Nevelősködése közben itt az *Animadversiones in Heieneccii Fundamenta stili cultioris latini* című könyvet is megírta, amely „Selmecen is vezérfonalul használtatott a retorikában”.

Már 32 éves, sok tapasztalatra és ismeretre szert tett, megannyi helyen felbukkant fiatalember volt, amikor Tübingába ment az egyetemre, „ahol a magyar tanulók a fejedelem nagylelkűségéből szabad asztalt élveztek, melyet az ő számára is kieszközöltek”. S amint Breznyik feljegyezte: „Pozsonyból Tübingáig gyalog tette meg az utat, és 3 év múlva, melyet az ottani egyetemen töltött, másfelé menve, midőn több német egyetemi várost, pl. Jénát, Göttingát, Helmstadtot, Wittenbergát, Hallét, Lipsét ejte útjába, hol mindenütt sok tudós férfival (Göttingában Mosheimmal, Helmstadtban Karpowiuossal, Halléban Wolffal) ismerkedett meg, kikkel később levelezésben állott. Ugyancsak gyalog tért vissza ismeret- és ta-

pasztalatlúsán honába 1751. szeptemberben, éppen mikor az ország rendei nádorválasztás s egyéb ügyek elintézése végett Pozsonyban voltak összegyűlve. Itt a Jeszenák család örömmel fogadta, de mivel a házban nevelőre nem soká volt szükség, Kiszellőre ment, honnan Lissovényi András, selmeci bányabirtokos nevelőül fiához hitta Selmecre.” (Breznyik J., 1889. 228. l.)

Selmecről már nem ment tovább: Gazsúr Sándor távozása után 1755. április 18-án, 39 éves korában átvette az evangélikus gimnázium igazgatását, s mint „tapasztalt nevelő, ügyes, szorgalmas tanár, az iskola ügyeit teljes 34 évig a legjobb sikerrel vezette, életében több könyvet” írt. Breznyik szerint Severini sokat tett az intézet érdekében, hisz „az iskola életében nagy mozzanat, hogy 1778-ban a felső osztályt (primát) ismét megnyitotta, vagyis mostani kifejezéssel élve, az *algymnasiumot felgymnasiummá emelte*”. (Breznyik J., 1889. 229. l.)

Severini iskolaszervezői tevékenységét XX. századi távlatból is elismerik. Kosáry Domokos például témánkat is érintve így ír *A felvilágosult abszolutizmus oktatásiügyi reformjai* (1765–1790) című összefoglalójában: „Ahhoz, hogy a főbb iskolákon túlmenően (Pozsony, Sopron, Késmárk, Lőcse, Eperjes iskoláiról van szó. – Cs. K. megj.) a többi is a Ratio követelményeinek megfelelően fejlesszék, az evangélikusoknak már nemigen volt anyagi erejük. De azért például Selmecbányán Severini János rektor már 1777-ben elkezdte a magasabb osztályok visszaállítását, a filozófia oktatását, utóda, Járosy Mihály pedig 1789-től már államtant is oktatott.” (Kosáry D., 1988. 189. l.)

A szlovák biográfusok kiemelik a tudós Bél Mátyással való együttműködését, s hangsúlyozzák, hogy a selmeci gimnázium színvonalának emeléséhez Severini saját irodalmi munkásságával is hozzájárult. Filozófiájában a nyugat-európai racionalista és empirikus gondolkodásmódot (Wolf, Herder, Leibnitz, Kant) kö-

vette; az angol Lock érzéki megismeréssel kapcsolatos nézeteit propagálta. Az e témakört összefoglaló alapvető tankönyve 1789-ben, halála után jelent meg Selmecbányán *Philosophia rationalis, seu logica...* címmel.

Ő írta az első zoológiai középiskolai tankönyvet is *Tentamen zoologiae Hungaricae...* címmel (Pozsony, 1779), melyben többek közt felhívta a figyelmet a természettudományok nyugat-európai gyors fejlődésére, s egyben a tudományág magyarországi művelésének fontosságát is hangsúlyozta. Állattani könyvében kidolgozta saját rendszerét, az élőlények megnevezését pedig a latin, német és magyar nyelven kívül szlovákul is feltüntette. (SBS V., 1992. 212. l.)

Történelemkönyveit ugyancsak számon tartják lexikonaink (*Commentatio historica de veteribus incolis Hungariae...* Sopron, 1767; *Conspectus historiae Hungariae...* Leipzig, 1769; *Fundamenta historiae civilis...* Pozsony, 1773), bár ezekről megjegyzik, hogy „nem túlságosan jelentős” alkotások. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 622. l.)

A polihisztor Severini Selmecen egyaránt sikerrel oktatta a matematikát, a természetrajzot, a földrajzot, a történelmet, a filozófiát és a nyelvést. Amint későbbi utóda írta: „Minél több könyvet adott ki Severini, a neve is annál szélesebb körben lett ismertté. Jó hírneve az ország minden részéből számos, minden rendű növendéket csábított Selmecre.” (Breznay J., 1889. 237. l.) Az iskola több osztállyal „nagyobbodott”: a „secundával” például, melyet később retorikának neveztek, és a primával, melyben filozófiai és teológiai tárgyakat is oktattak. Ugyancsak megindult a harmadik osztály, ahol a grammatikát adta elő, s a „conrektorok” itt már többnyire akadémikus férfiak voltak, akik német egyetemeken is megfordultak.

1789. július 21-én Severini János Selmecbányán rövid, súlyos betegség után elhunyt. A magyar oktatás- és művelődéstörténet, a XVIII.

századi tudományos élet sokak által nagyra becsült alakját Selmecen is tisztelet vette körül. Temetése kapcsán ezt írták az evangélikus líceum történetét megörökítő kétkötetes mű lapjain: „Közrészvét mellett, melynek megjelenésük által a kegyesrendi atyák is, a jezsuitáknak a kath. gymnasiumban utódai, adtak kifejezést, az újvár melletti ev. temetőben takarítottatott el.” Tisztelői később ezt a latin „íratot” vésették sírkövére: *D.O.M.S. Heic situs est ludi litt. aug. conf. Schemnicien. XXXIV. annis et ampl. rector clariss. Joannes Severini hung. Adolescens fortunam advers. expertus, adolescentiae fortunam mirifice adjuvit. Educator liberos nullos, libros plures reliquit. Patriae rerum scriptor probabilis, meritis immort. annos natus LXX. III. Obit aerae christ. MDCCLXXXIX. XII. kal. Julii.*

Severini János síremléke
a selmeci evangélikus temetőben

Síremléke azóta is áll a selmeci temetőben, hogy szelleme előtt évszázadok múltán is leröghassa kegyeletét az utókor.

Schelle Róbert

(1851–1925)

Schelle Róbert nemzetközi hírnő fémkohómérnököt, tanszékvezető akadémiai tanárt, vegyészt és feltalálót több évtizedes kapcsolat fűzte Selmecbányához és a Felvidékhez. Poprádfelkán született 1851. április 11-én. 1870–74-ben Selmecen bányászatot és kohászatot tanult. Egy ideig az itteni vegyelemző hivatalban volt gyakornok.

Miután a bécsi műegyetemen kémiát és ásványtant tanult, az akadémia általános és elemi vegytani tanszékének lett a tanársegédje (1875–78). 1878-ban a körmöcbányai pénzverő ellenőre, majd ismét Selmecre került kohóellenőrnek. 1881–1888 közt a selmeci bányaigazgatóság vegyelemzője.

Többször járt külföldi tanulmányúton: 1887–88-ban a heidelbergi és az aacheni egyetem laboratóriumaiban dolgozott, de felkereste Németország, Belgium és Ausztria legkorszerűbb kémiai és kohászati üzemait is.

1888-tól ismét az akadémia tanára lett, 1892-ig a fémkohászati tanszéket vezette. Tanított, kísérletezett, fémkohótelepeket tervezett, laboratóriumokat épített és publikált egy időben. 1892-től az általános és elemi vegytani tanszék vezetője 1918-ig. Az ő érdeme is volt, hogy felépült az akadémia új épülete, melyben helyet kapott a kémiai tanszék. Elsősorban az is neki köszönhető, hogy 1912-ben „világ színvonalon álló kémiai laboratóriumot” kapott a selmeci akadémia. Ebben „nemzetközileg elismert eredményeket ért el a réz ezüsttelenítése, az ón elektrolízissel való meghatározása és a tiszta tellúr előállítása területén”. (Zsámboki L. szerk. 1983. 296. l.) A professzor egyébként Selmecen a híres Belházy házban lakott, amelyben hajdan az akadémia laboratóriumai voltak.

Hogy laboratóriumát korszerű színvonalra emelte, talán annak is köszönheti, hogy pályája

elején olyan kiemelkedő tudós tanár segédje lehetett Selmecen, mint Schenek István.

Schelle Róbert számos kitűnő tanulmányt publikált magyar és német nyelven az egykori szaklapokban. A Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg az olyan alapvető tanulmányai, mint *A zsarnócai kohó régi salakjainak vegyelemzése* (1884), *Az aranyidai ércek vegyelemzése* (1884) vagy *Az antimon meghatározása...* (1887).

Előadásait *Általános vegytan* címmel Kallós Imre rendezte sajtó alá és adta ki Selmecbányán 1908-ban. Bencze Gergellyel együtt írta *A selmecbányai m. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola kémiai intézete* című összefoglalót (Budapest, 1916).

Érkezett több kisebb-nagyobb tanulmányában a kútvizetről, a forrásvizek elemzéséről, a kohófüstről stb.

Az akadémia Selmecről való elköltöztetésével pályafutását befejezte. 1925. július 31-én halt meg Budapesten.

Schenek István

(1830–1909)

Schenek Istvánnak, az „elraktározott villamosság”, azaz a tökéletesített ólomakkumulátor feltalálójának is vannak felvidéki, illetve Hont megyei kötődései. A kiváló kémikus, az MTA le-

velező tagja, Esztergomban született 1830. július 3-án. Itt végezte a középiskolát is, majd Pozsonyban, Nyitrán és Barsújbjányán volt gyógyszerészgyakornok.

1851-ben került a bécsi egyetemre, ahol előbb gyógyszerészeti oklevelet, később középiskolai tanári képesítést és bölcsészdoktorátust szerzett. Egy ideig az egyetem vegyészeti tanaszékének tanársegédjeként dolgozott. 1859–67 között a kassai főreáliskola tanára. Ezt követően a keszthelyi Országos Gazdasági Főtanintézetben tanított. Innen kapott meghívást a selmecbányai akadémiára.

Schenek pályájának jelentős állomása volt az észak-honti város. 1870-től 1892-ig működött itt. Kezdetben a kémia–fizika tanszéken tanított, 1872-től pedig az általános és elemi vegytan tanszékének tanára, illetve vezetője volt. Selmecbányán kezdeményezte az akadémia laboratóriumainak átalakítását, s létrehozta a gépészeti műhelyt. Az akadémián aztán meg tudta valósítani a különböző tanulmányaihoz nélkülözhetetlen kísérleteit, melyek közül legjelentősebbek az *ólomakkumulátorokkal* kapcsolatosak. Olyan megoldást dolgozott ki munkatársaival, „*amely lehetővé tette az akkumulátor tartós üzemben tartását. A tökéletesített telepek több éven át működtek*”. (Nagy F. főszerk., 1992. 455. l.) Ezek megvalósításához nagy segítséget nyújtott tanártársa, Farbaký István.

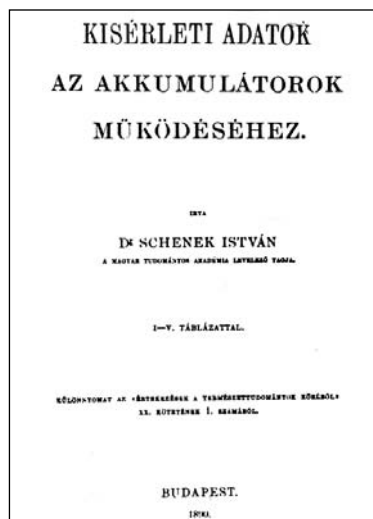
Schenek akkumulátorának elektródái tulajdonképpen színóloból készültek, s ezeknek formálás közben kellett aktívvá válniuk. Teljesítményük azonban alacsony volt, s időtartamuk is rövidre sikeredett. Kísérleteik során Schenekék rájöttek, hogy a színóloban elektród helyett pépszerű anyagból készült elektródokat kell használni. Az akkumulátort 30 százalékos hígított kénsavval töltötték meg.

1866-tól az akadémia összes helyiségében és a bányaigazgatóság épületében az akkumulátorról táplált világítás hosszú éveken keresztül

üzemzavar nélkül működött. (Dr. Vajda P., 1958. 99. l.)

1885-ben, a bécsi operaház akkumulátor-szükségletének ellátására hirdetett nemzetközi pályázaton a Schenek–Farbaký-féle akkumulátorok győztek. „*A szakértői vélemények is megállapították, hogy »ezek az eredmények a legjobbak, amelyeket eddig akkumulátorokkal egyáltalán elértek«.*” (Nagy F. főszerk., 1992. 455. l.)

Schenek István publikációs tevékenysége is jelentős. Több tanulmánya jelent meg a korabeli szakfolyóiratokban, köztük a Bányászati és Kohászati Lapokban. Ilyen például az Farbakýval írt munkája, *Az elektromos akkumulátorról* (1885), a *Színképelemzés* (1871) vagy *A szomolnoki cementvizekről* (1880) készült tanulmány.

A *másodrendű galvánelemekről* készült dolgozatot (1885) az MTA Marczibányi-díjjal tüntette ki. A *Kísérleti adatok az akkumulátorok működéséhez* című munka 1880-ban jelent meg különnyomatban Budapesten.

A *Szlovák Biográfiai Szótár* még jegyzi Schenek István *Általános vegytan* (Selmecbánya, 1872) című magyar és *Construction und*

Wirkungsweise der Akkumulateren (Berlin, 1890) című német nyelvű művét. (SBS V., 1992. 217. l.)

Feltétlenül meg kell említenünk Schenек egyéb selmeci tevékenységét is. Ő volt a kezdeményezője a bányavároshoz közeli Vihnyefürdő átépítésének és az ottani vízvezetékrendszer felújításának. Ugyancsak szorgalmazta a selmechányai gázgyár megépítését, a szklénofürdői gyógyforrások vizének szakmai vizsgálatát stb. (Herčko, I., 1995. 217. l.)

Tevékeny életpálya után jeles feltalálónk 1892-ben nyugdíjba vonult. Budapesten halt meg 1909. július 26-án.

Schittkó József

(1776–1833)

Schittkó József életrajzi adatai nemigen ismertek. Annál több viszont az érdemeiről szóló információ. A neves akadémiai tanár és bányatanácsos születési helyét sem közli a *Magyar Életrajzi Lexikon* (Budapest, 1969). A Borovszky-monográfia Selmechányát jelöli meg szülővárosául, más helyen viszont Český Těšín szerepel.

Tanári működéséről annyit tudunk, hogy 1809-ben hívatott meg a selmeci akadémiára, a bölcséleti tanszékre. A matematika és a fizika ugyanis „az ekkor szervezett »filozófiai kurzus« tanszékének ügykörébe ment át, amelyet 1809–1833 közt Schittkó József látott el”. (Mihalovits, 1936. 13. l.)

Korábban Schittkó Linzben a fizika tanára volt. A tudós professzornak Selmechányán „A bányagépészet terén több jelentős találmánya volt. Lényegesen tökéletesítette a közvetlen hatású vízszlopgépek vezérművét, s feltalálta a forgó mozgású vízszlopgépet. A selmeci lipótknai vízemelő s a béalabányai vízszlop-zúzó erőgépek az ő tervei alapján épültek”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 589. l.)

Az elméleti és a gyakorlati kérdésekkel magas szinten foglalkozó tanár és tudós kutató ér-

demeit dr. Mihalovits János így foglalta össze az akadémiairól írt tanulmányában: „Schittkó elvei, melyek szerint ő a csökészülék (Lettenapparát) segítségével az előkészítendő ércek koncentrációját akarta végrehajtani, s mely elvek később az osztályozásnál alkalmazást nyertek – lángelméről tanúskodnak. Többi között megjavította a közvetlen hatású vízszlopos gépek vezérművét is, és feltalálta a forgó mozgással dolgozó vízszlopos gépet.” (Mihalovits, 1936. 13. l.)

Szinnyei József szerint Schittkó „Gőz- és hő-feletti páratlan theoriája, hydrodynamikai új elvei, melyek korszakot szültek a mechanika tudományban, megőrizték őt a feledéstől.”

Továbbfejlesztette a vízszlopos gépeket, s ezek helyettesítették Hell addigi találmányait.

Kutatásairól szóló munkája 1833-ban két kötetben jelent meg Bécsben az alábbi címmel: *Bergbau-Kunde, insbesondore zur Bergmaschinen-Lehre*. Munkáját az akadémiairól szóló valamennyi tanulmányban értékelik. A jeles tanár és feltaláló Selmechányán hunyt el 1833. november 25-én.

Schleicher Aladár

(1880–1962)

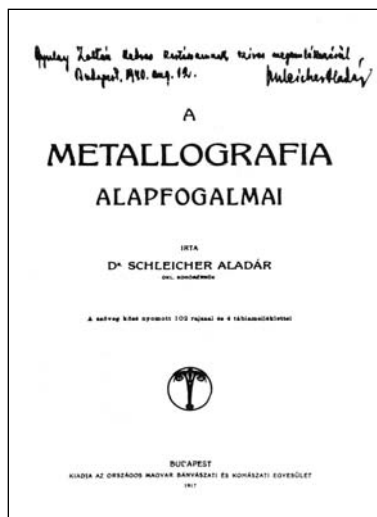
Schleicher Aladár kohómérnököt és metalográfust, szakíró-t és egyetemi tanárt, bár nem Selmecen fejtette ki tevékenysége színe-javát, azért szerepeltetjük portréorozatunkban, mert e városban szerzett oklevelet, s egy kis ideig tanárként is működött az akadémián.

Zagyvapálfalván született 1880. július 12-én. 1899 és 1902 között volt a Selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatója. Vaskohászatot és fémkohászatot tanult: 1904-ben kapott fémkohómérnöki diplomát. Ugyanebben az évben tanársegéd lett a fémkohászati tanszéken, ám 1906-tól már Budapesten a főfémjelző és fémbeaváltó hivatalnál szolgált. Közben (1910) bölcsészdoktori címet szerzett kémiaiából a budapesti Tudományegyetemen, Berlinben

pedig metallográfiai tanulmányokat folytatott. 1922-től tanácsadói magánmérnök, 1923–28 között pedig a soproni főiskolán oktatta a metallográfiát és a fémtechnológiát. 1946-tól 1950-ig a budapesti Műegyetemen tanított. 1961-ben a miskolci egyetem díszdoktorává avatták.

Schleicher Aladár tudományos munkássága „elsősorban a készfémek és ötvözetek tanulmányozására terjedt ki”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 590. l.) Foglalkozott ezenkívül fémkohászat-történettel, s szerkesztette a Magyar Tudományos Akadémia Acta Technica és a Vaskohászati Enciklopédia című osztályközleményeit.

Az egykori selmeci akadémia tanárait bemutató Zsámboki-féle lexikon Schleichert a XX. század elején kibontakozó metallográfiai tudomány nemzetközileg elismert úttörőjeként tartja számon, aki egyben a meginduló magyarországi metallográfiai irodalom „legnagyobb hatású személyisége, metallográfus-nemzedékek tanítója, nevelője” volt. (Zsámboki L., 1983. 303. l.)

Szaktárgya alapvető művének számító munkáját, *A metallografia alapfogalmai* 1917-ben adta ki Budapesten az Országos Magyar Bá-

nyászati és Kohászati Egyesület. Ezt megelőzően több német és magyar nyelvű tanulmányt közölt a Zeitschrift für Elektrochemie, a Metallurgie, valamint a Bányászati és Kohászati Lapokban. Doktori értekezését 1910-ben adta ki Budapesten *A ciansav hydrolytios bomlásáról és erősségéről* címmel.

A Selmecbányáról indult híres tanár 1962. szeptember 28-án halt meg Budapesten.

Scholz Vilmos

(1832–1882)

Mikszáth Kálmán – rimaszombati tanítóíróként írt vallomásaival ellentétben – egyetlen selmeci tanáráról sem emlékezett meg. Illetve egy levéltöredék, amelyben Scholz Vilmos emlékét idézi, mégis kivételt képez. (Praznovszky M., 1999. 175. l.)

A Mikszáth Kálmán *Összes Műveinek* 26. kötetében 472. szám alatt közzétett levél (Bisztray Gy.–Király I. szerk., 1962. 132. l.) azok közül való, mely 1910-ben félbehagyva maradt íróasztalán. A nagy palócot nyilván az ösztönözte ennek megírására, hogy egykori alma matere és annak önképzőköre is ünnepélyesen emlékezett meg írói jubileumáról, s minderről táviratban őt is értesítette. Mikszáth befejezetlen munkája tulajdonképpen egy „levélformában írott visszaemlékezés az ifjúságra és első írói szárnypróbálgatásaira”. (MKÖM. 26. 248. l.)

A „fogalmazványtöredék” így szól:

„Kedves Scholz tanár úr! Tudom, hogy ön nem kapja meg ezt a levelet, mert Ön meghalt, és mintegy húsz éve porladozik már a selmeci földben, ahol az ön szíve arannyá fog változni és kibányásztatik egy napon, de nem is az ön testéhez van adresszálva ez a levél, a lelkéhez szól, senki másnak nem is szólhat, az ön lelke pedig ott él azokban, akik az ön dolgait folytatják a selmeci Petőfi Körben, ahol Petrovics Sándor bontogatta ki szárnyait, s ahol az első

ingadozó lépéseket tettem én is a Parnassus felé, negyven és néhány év előtt az ön meleg, simogató, biztató tekintetétől felvillanyozva.

Emlékszik-e kedves tanár úr arra a nagy teremre a pékbolttal szemben, ahol az önképző köri felolvasásokat tartottuk? Tudja-e, mikor álltunk ott utójára egymással szemtől szembe? – 1866-ban. Egy Brozik Titusz nevű társunk csinos munkát olvasott fel. – Önnek sehogy se fért a fejébe, hogy azt ő írta volna. – Elkezdte inquirálni, s kisült, hogy a munkát én írtam Broziknak. Ön erre kegyetlenül megdorgált engem s jegyzőkönyvi megrovásra ítelt, de kikötötte, hogy Brozik neve ne is említessék, nehogy az enyimmal szerepelve, egykor ez tisztesség számba menjen. Ön még ütni is úgy tudott, kedves Scholz tanár úr, hogy az nem fájt, ellenkezőleg gyönyörűséget okozott – ”

Vajon ki volt ez a Scholz tanár, akire Mikszáth ugyan későn, de annál nagyobb szeretettel emlékezett? Ki volt az az ember, aki az író selmeci szárnypróbálgatásait egyengette, s aki ezért méltán került be a Mikszáth-szakirodalomba?

Scholz Vilmos ugyan nem írt önálló műveket, munkássága, pedagógusi tevékenysége, önképzőkori vezetőségűsége mégis feljogosít bennünket arra, hogy rövid portréját az idő távlatából tanítványai és munkatársai segítségével megpróbáljuk felvázolni. Szepes megyében született Leibic községben. Miskolcon, Késmárkon és Eperjesen végezte tanulmányait. A diploma megszerzése után segédjegyzői tisztséget töltött be, de a pedagógia iránt nagyobb vonzalmat érzett. 1859-ben a Hont megyei Alsófehérlőről érkezett Selmecre. Egy ideig Laszkári Miklós házában nevelősködött. Tantárgyaiul Selmecen „az algyimnasiumban Magyarország földrajza, a felgyimnasiumban pedig az egyetemes történelem s a német nyelv jelöltetett ki. Ezekhez később a nővény- és állattan is hozzájárult, miket mindvégig lelkesedéssel s igen kedvező sikerrel adott elő”. (Breznyik J., 1889. 350. l.)

Tudjuk, hogy Mikszáth Kálmán a selmeci főgimnázium utolsó két osztályát három év alatt végezte el. Az 1863/64-es tanévben hetedikos volt, s csak az első félévben kapott osztályzatot. Scholz Vilmos ekkor a német nyelvet és az újkori történelmet tanította Mikszáthnak, aki ezekből kielégítő osztályzatot (hármast) kapott. A következő évben ismételte az osztályt, s újkori történelemből év végére már dicséretes osztályzatot ért el. Az 1865/66-os tanévben volt nyolcadikos, és Scholz tanár úr tantárgyából, német irodalomból dicséretet kapott. Valószínű, hogy a tanár iránti szimpátia is hozzájárult az adott diszciplínából való egyre jobb eredmény eléréséhez.

Selmeci éve alatt Mikszáth az önképzőkörben is gyakran találkozott Scholzzal. Erre vonatkozó adatokat is fellelhetünk Breznyik János iskolatörténetében. Scholz egykori igazgatója és kollégája többek közt ezt írta: „Újra föléledt s felvirult a kör Solc Vilmos vezetése alatt, ki ugyan, mint elődje sem, nem volt magyar irod. tanár, de a felajánlott elnökséget készséggel elfogadta s lelkesedéssel vitte haláláiglan, 1861/2 – 1881/2. közt. Az ő idejében volt a körnek tagja Mikszáth Kálmán 1864/5. és 1865/6-ban, és mint VII. s VIII. oszt. tanuló a Korány című havi lapnak szerkesztésével s főjegyzőséggel is megbízott. Ugyancsak azon évben két munkája: »Az öreg nemes« című költeménye és »Az én Gyuri bácsim« című humoreszkje, mellyel a jegyzőkönyv szerint az egész kört felvidámította, érdemesnek találta az Érdemkönyvbe való felvételre. Ez utóbbi elmeszüleményénél nyilatkozott előtűnk Solc, ha Mikszáth így fog fejlődni, kitűnő beszélyíró válik belőle. Miért mondott le 1864/65-ben a tanév közben a főjegyzőségről, s a következőben miért szűnt meg tagja lenni a körnek, elmondani nem tartjuk ide valónak.” (Breznyik J., 1889. 450–451. l.) Breznyik János szemérmessége ellenére is tudjuk már az említett dolgok okait.

Scholz Vilmos, aki annyiszor megdicsérte Mikszáthot, aki biztatta őt, s oly szépen beszélt róla, kénytelen volt megfeddni is a fiatal tehetséget. Mert Mikszáth kihasználta tehetségét és ravaszságát oly értelemben is, hogy saját tollal másokat ékesített, másoknak írt dolgozatokat olvastatott fel. Több alkalommal is megtette ezt, ami pedig a körből való kizáráshoz vezetett. Mert a társaság komoly és szigorú törvénykönyve, melyet Scholz szerkesztett, nem engedte meg a csalást, a nem megérdemelt előretörést. Mindezekről a kör történetét később fel dolgozó Pesthy István is megemlékezett, akár csak Scholz tanár úr tevékenységéről. 1865. március 4-én az elnök *„Sólc Vilmos szót emelt a kör előtt, hogy Mikszáth egyik tantársának, Bródy Zsigmondnak egy dolgozatot készített. Bródy ezt elfogadva be is adta a körbe »Hazámhoz« cím alatt. A kört kéri tehát, hogy Mikszáthot büntesse meg. Ki is mondták reája a jegyzőkönyvi megrovást. Ez azonban még nem rettentette el őt attól, hogy hasonló tettet újra elkövessen. 1865-ben Bothár Ede tagtársának dolgozatát javította át...”* (Pesthy I., 1893. 284. l.) Harmadszor Folkusházy Sándor dolgozatát javította át, amiért aztán 1866. január 20-án a körből kizárták őt. Azt is megírta Pesthy, hogy Scholz tanár úr pályadíjakat is kitűzött a körben. Mikszáth *Gyula vezér* című balladájáért nyerte el tőle Katona Bánk bán című könyvét.

Gajdács Pál egykori önképzőkori tag levelet, melyben ugyancsak Mikszáthra és Scholzra emlékezik, az MTA Kézirattárában őrzik. Ebben írja az alábbiakat: *„Mikszáth Kálmán, selmeci iskolatársam, diákkori cimborám s kegyeres pajtásom jubileuma alkalmából diákkori irodalmi munkáiból itt közlöm Az én Gyuri bácsim című humoreszkjét, melyet az ottani líceumi önképzőkör egyik gyűlésén olvasott fel, s vele oly élénk derűtséget okozott, hogy maga a máskülönben komoly Scholz Vilmos irodalomtörténeti tanárunk, az önképzőkör akkori vezetője is úgy nevetett, hogy szinte könnyezett bele,*

s tanártársai előtt valóságos prófétai ihletettséggel s extázissal beszélt Mikszáth jövődő nagysága felől.” (MKÖM. 26. 248–249. l.)

Breznyik Scholz Vilmosról szóló állításának hitelességét egy mai Mikszáth-kutató, Praznovszky Mihály Törs Kálmánnak 1882-ben közölt írásával (*Mikszáth Kálmán. Vasárnapi Ujság. 1882. 16. sz.*) véli megerősíteni. Az alábbi sorokat idézi Törs Kálmántól: *„Solz Vilmos, az önképzőkör elnöke, melynek egykor Petőfi is tagja volt, már akkor fölismerete benne az írói tehetséget s erős meggyőződéssel állította: meglássátok, e gyerekből még író válik. Persze nem hitték el neki s kinevették a tanárt, kinevették kedvencét is.”* (Praznovszky M., 1999. 175. l.)

Ma már tudjuk, Scholz Vilmosnak valóban igaza volt, s nem véletlenül születtek Mikszáth bevezetőnkben idézett gyönyörű és megható sorai sem. A kiváló mester *„23 évi sikeres munkálkodásának 1882. március 18-án hosszas szenvedés után bekövetkezett halála vetett véget”* Selmechbányán.

Schwartz Ottó
(1847–1910)

A selmeci Üritemető 295. számú sírjában nyugszik az akadémia egykori jeles tanára, Schwartz Ottó fizikus, tudós szakíró. Sobó Je-

nő említette nekrológiájában a diákok kedvenc „Schwartz papájáról” 1910-ben: „Vele egy tipikus alakja dőlt ki az élők sorából annak a tanári gárdának, amely alkotmányunk visszaállítására és bányászati főiskolánk megmagyarosítása után buzgó lelkesedéssel indult neki a nehéz, csaknem töretlen útnak, mely a bányászati tudományoknak nemzeti irányban való fejlesztését célozta.” (Sobó J., 1910. 401. l.)

Dr. Schwartz Ottó a Bács-Bodrog megyei Bezdánban született 1847. szeptember 29-én. Középiskoláit Temesvárott és Budán végezte. Az utóbbi helyen érettségizett. Közben mérnök apját Besztercebányára helyezték, ahol az államépítészeti hivatal főnöke volt. Ottó fia ezalatt Bécsbe került, ahol négy évet töltött az egyetemen, illetve a fizikai intézetben. 1869-ben tanári vizsgát tett, 1871-ben pedig bölcsészeti doktorátust szerzett. 1869-ben lett az akadémia tanársegéde a kémiai és matematikai tanszéken, melyen többek közt a fizika önálló előadásával bízták meg. 1872-ben rendkívüli, 1878-ban rendes tanára, 1890-ben bányatanácsos, 1894-ben pedig főbányatanácsos lett.

Az akadémián kezdetben csak fizikát, 1872-től már matematikát is tanított. Mint a róla szóló biográfiában olvassuk: „Nagy figyelemmel kísérte az elektrotechnika fejlődését, s az ő sürgetésére vettetett föl az elektrotechnika 1896-ban az akadémia rendes tantárgyai közé. Minthogy nyolcz éven át a legnagyobb megérőltetéssel ezt is tanította, egészen 1894-ig, amikor az elektrotechnika külön tanszéket kapott.” (Sobó J., 1910. 403. l.)

Mint Sobó Jenő is hangsúlyozta: Schwartz Ottó ember és tanítómester volt a szó szoros értelmében. Emberként a szigorú kötelességérzet és a közjó szeretete vezérelte őt. Mint tanár nagy tudással rendelkezett, tanártársainak és tanítványainak egyaránt jó barátja volt. „Higgadt bölcsesség, józan okosság, bő tapasztalat, tiszta tudáson alapuló, egészséges ítélőképeség és

tudós szerénysége voltak tanári karakterének fő vonásai.” (Sobó J., 1910. 402. l.)

Schwartz Ottó a természettudományok széles skáláját művelte. Szakcikkekét publikált a hazai és angol folyóiratokban a horganyérckek elektromos úton való kezeléséről, az ólomérckek vegyelemzéséről, a kazánrobbanások elleni védekezésről, a bőraccélról stb. Selmechányán jelent meg a *Kísérleti természettan* (1885), a *Klimatológia* (1891) és a *Fizika* (1895) című munkája. (SBS. V., 1992. 248. l.)

Selmechányán közel négy évtizeden át végzett meteorológiai megfigyeléseket; részt vett a hullócsillagok megfigyelésében, foglalkozott a madárvilággal, tanulmányozta a selmeci bányák hőmérsékleti viszonyait stb. Népszerűsítője volt a tudományos felfedezéseknek, a drótnélküli távközlésnek és a röntgenezésnek.

Schwartz Ottó síremléke
a Piari-kapu mögötti Úritemetőben

Figyelemmel kísérte a külföldi természettudományi irodalmat; több szakcikket fordított maga is angolból. Alapító és aktív tagja volt a Selmechányai Gyógyászati és Természettudományi Egyletnek, melynek szervezésében igen sok előadást tartott.

A közéletben is megbecsült Schwartz Ottó 1896–1907 közt négy ízben volt az akadémia igazgatója. 1910. március 15-én hunyt el Selmechányán.

Simai Kristóf

(1742–1833)

Simai Kristóf, a magyar nyelvű világi színi-irodalom egyik úttörője, a szótárfíró és kegyesrendi pap, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1742. november 2-án született Komáromban.

A kegyes tanítórend tanáráként az ország több városában is működött: 1776-tól 1790-ig Kassán, 1790-től 1820-ig Körmöcbányán teljesített szolgálatot. Az ugyancsak tehetséges piarista szerzetes és író, Benyák Bernát után 1829-ben Selmechányára került, s a piarista rend szeniora lett. Az észak-honti bányavárosban hunyt el 1833. augusztus 12-én.

Diákjai számára több iskolai drámát írt, de kísérletezett világi színművekkel is. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 627. l.)

Bán Imre szerint: „*A világiásodó XVIII. századi iskoladráma egyenes előkészítője a magyar színiirodalomnak.*” Ezért amikor Kelemen László első magyar színtársulata 1790. október 25-én Budán bemutatkozó előadást tart, Simai Kristóf piarista író *Igazházi* című iskoladrámáját tűzik műsorukra. (Szauder J. szerk., 1968. 184. l.) Világi drámáiban Simai többnyire idegen írók műveit dolgozta át, köztük Molière-t is.

A jeles felvidéki egyházi személyiség, a művész tanárember és tudós pap nyelvészeti tanulmányokkal, szótárfírással is foglalkozott. Összegyűjtötte a XVIII. századi „népies színezetű irodalmi nyelv” teljes szótárkincsét, valamint a rokon táj- és régi szavakat. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 627. l.) Még szakácskönyvet is szerkesztett. Nyelvészeti munkái közül megjelent a *Végtagokra szedett szó tár I-II.* című mű-

ve (1809–1810). A *Gazdag szótár* című műve kéziratban maradt. A mintegy 70 000 címszót tartalmazó munkáról írta Gáldi László, hogy a nagy művet „*Toldy és Vörösmarty, majd később Czuczor és Fogarasi állandóan forgatták.*” Simai fő érdeme a XVIII. század szó- és kifejezőkészletének „*nem normatív jellegű, hanem adatgyűjtő szótárazása.*” Simai Szenczi Molnár Albert és Pápai Páriz Ferenc alapanyagát szerencsésen egészítette ki Baróti Szabó Dávid és mások gyűjteményeivel, illetve saját adataival, melyek közt sok a tájszó és a mesterségszó. A szótár igen gondos „*sehol másutt fel nem jegyzett összetételekben.*” Gáldi szerint „*a magyar nyelv nagy szótárának megszerkesztésére az agg Simai tette a leghősiesebb kísérletet,*” ezért „*kíváncsún lenne, hogy művét eredeti alakjában tegyük hozzáférhetővé, s nem csupán készülő nagyszótárunk többmillió adatgyűjtésével együtt.*” (Gáldi L., 1957. 11. l.)

A jeles személyiség nevét jegyzik a szlovák lexikonok is. Munkái közül megemlíti még az alábbiakat: *Mesterséges ravaszság* (dráma; Pest. 1775), *Gyásszal vegyes öröm vers...* (Selmechánya, 1881). (SBS V., 1992. 449. l.)

Sobó Jenő

(1853–1920)

A Bányászati és Kohászati Lapok 1920. december 1-jei száma közli a szomorú hírt, hogy Sobó Jenő, a Bányászati és Erdészeti Főiskola rendes tanára, miniszteri tanácsos, az Országos Bányászati és Kohászati Egyesület régebbi al-elnöke, 1920. október 31-én Sopronban jobblétre szenderült.

Sobó Jenő „*negyedszázadon át terjesztette katedrájáról a műszaki tudományok fényét; több vaskos kötet s számtalan kisebb munka tesz tanúságot lelkiismeretes irodalmi tevékenységéről; monumentális paloták, a kultúra és a vallásos élet számtalan hajléka hirdetik tetteikkel alkotóerejét.*” A továbbiakban

Mihailovits János így jellemezte Sobót: „*Kertelést nem ismerő, sokszor darabos egyenesség, acélos akarat, fáradhatatlan szorgalom és büszkeséggel határos önértzet voltak az elhunyt jellemének kidomborodó vonásai. Keveseket tüntetett ki bizalmával; zárt lelke bizonyos hűvös határt vont maga köré, mely tartózkodását sokan ridegnek bélyegezték. Pedig a hideg külszín, melyet legtöbbször csak védőpajzsul használt saját ellágyulásának leküzdésére, valójában meleg érzéseket és gazdag kedélyt tartott.*” (Mihailovits J., 1920. 253–254. l.)

A selmeci akadémia neves tanárainak egyike a Hont megyei Hodrusbányán született 1853. március 15-én egy Staudner nevű szegény bányamunkás gyermekeként. A hat elemi elvégzése után vándorfiú lett, majd elvégezte az evangélikus líceumot. 1874-ben jeles eredménnyel érettségizett, 1877-ben pedig befejezte tanulmányait az akadémia vaskohászati szakán. Rövid ideig bányagyakornok volt a kisgarami vasgyárnál, s a pénzügyminisztériumban a Gesell Sándor főgeológus vezette párizsi kiállítási irodában dolgozott.

1880-ban, a vaskohómérnöki oklevél megszerzése után Zólyombereznára került, ahol egy ideig vasgyári mérnökként dolgozott, s „*tevékeny részt vett a kincstári vasgyárak rekonstrukciójában és kiépítésében.*” (Szinyei J., 1920. 255. l.)

1892-től az akadémia tanára Selmechányán, ahol 1918-ig vezette az építészeti tanszéket. Itt kezdte irodalmi munkásságát is a Bányászati és Kohászati Lapokban. Vezető professzorként „*teljesen rekonstruálta az építészeti tanszéket, intenzívebbé tette működését, s megírta az ehhez szükséges tan- és kézikönyveket.*” (Mihailovits J., 1920. 256. l.) *Középítéstan* című művét például, amely az erdészeti építéstan első része, két kötetben jelentette meg Selmechányán (1898–99). A témakör további részét az ugyancsak Selmecen kiadott másik könyvében érinti, melynek címe: *Út-, vasút és hidépítéstan. A drótkötél-pályákról* című könyve is Selmecen látott először napvilágot 1898-ban. Ugyanott ezt 1900-ban német nyelven is kiadták.

Hont vármegye monográfiájában ő írta a Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola című fejezetet. Bár írásába egy-két pontatlanság is becsúszott, dolgozata értékes adaléka Selmec iskolatörténetének. Bevezetőjében említi, hogy az „*évszázadok óta fennálló bányászatán kívüli, melynek a város keletkezését, régi dicsőségét, királyi kiváltságát köszöni, Selmec arról is nevezetes, hogy egész Európában itt keletkezett 1763-ban a legelső bányászati főiskola, mely a városnak most is kiváló díszé és büszkesége.*” (Sobó J., 1906. 199. l.)

Írásában Sobó nyomatékosan hangsúlyozza, hogy már Mária Terézia „*igen nagy gondot fordított arra, hogy az általa alapított tanintézetre csak jeles tanárok hívassanak meg, akik kiváló szellemi tulajdonságokkal és alapos tudománnyal rendelkeznek.*” (Sobó J., 1906. 203. l.) Ezeket a tanárokat aztán jól meg is fizették, hisz már a tanintézet első oktatója, Nikolaus Jacquin 2000 forint fizetést kapott, ami 1764-ben „*jelentékeny dotáció volt.*”

Dolgozatában Sobó bemutatja a főiskola struktúráját, az egyes tanszékeket, az intézmény felszereltségét, az ott folyó tudományos és kutatómunkát stb. Szól a diákéletéről, a város és az intézmény kapcsolatáról is.

1903-ban a főiskolai tanács aligazgatóvá választotta őt; 1916-ban pedig „*egyhangúlag felajánlották neki a rektori méltóságot, amelyet azonban megrendült egyézségi állapotára való tekintettel magától elhárított*”. (Mihalovits J., 1920. 256. l.)

Sóbó a közéletben is részt vett a maga módján és az adott lehetőségekhez mérten. Tevékenykedett a Felvidéki Közművelődési Egyesületben, az Országos Vöröskereszt Egyesületben, az evangélikus egyházban, Selmechánya végrehajtó bizottságában; vezette a korponai városháza építését, akárcsak a Főiskolai Ifjúság Kör új otthonának építését, s bábáskodott az akadémiai épületek létrehozásánál is.

A trianoni diktátum Sóbó lelkében is mély sebeket ejtett. Nem sokkal halála előtt kellett ezt a tragédiát megélnie. Mert mint Mihalovits János, az intézet történetének kutatója és volt tanára írja: „*A cseh invázió idegenbe űzi szülőföldjéről; a főiskola úgy az új székhely, mint belső szervezetét tekintve, válságos helyzetbe kerül; büszke alkotásai, a selmeci akadémiai paloták zsebrák kézre jutnak; forrón szeretett hazája térben és erkölcsi erőben fokról fokra süllyed...*”

Sóltz Vilmos (1833–1901)

A rangos selmeci akadémia tanárainak leg-többje a katedrán végzett eredményes munkáján kívül is figyelemre méltó és sokirányú tevékenységet fejtett ki; az iskolaszervezés, a szakirodalom művelése és a közéletbe való bekapcsolódás terén egyaránt. A tehetséges pedagógus tehát mindenütt ott volt, ahol szükségét érezték jelenlétének. Az ilyen tanáregyeniségek közé tartozott Sóltz Vilmos kohómérnök, feltaláló és szakíró is.

A Felvidékről indult, s életpályájának nagy része is ide kötötte. 1833. december 8-án született a Szepes megyei Svedlén. A gimnáziumot

Eperjesen és Kassán végezte. 1854–1858 között volt a selmeci akadémia hallgatója bányászat–kohászat szakon. Miután tanulmányait kiváló eredménnyel befejezte, Pífbamba ment, ahol „*magas színvonalú mechanikai-gépészeti továbbképző tanfolyamon vett részt*”. (Remport Z., 1992. 471. l.) Utána kincstári szolgálatba lépett. Volt kohómester és felügyelő a turjaremetei és a pojnikai vasgyárnál, dolgozott a tiszolci vasgyár vezetőjeként stb.

1881-ben lett a selmeci vaskohászati tanszék helyettes tanára. 1882-től Kerpely Antal utódjaként már a tanszék vezetője egészen 1901-ig. 1892-től négy éven át az akadémia igazgatói tisztét is betöltötte. Irányítása alatt „*az akadémiai oktatás és szervezet jelentősen korszerűsödött*”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 318. l.)

Sóltz Vilmos tudományos kutatásainak eredményeként több hasznosítható találmányt dolgozott ki. Olyan szabadalmak fűződnek nevéhez, mint a folytonosan működő *vízgázfejlesztő készülék*, a Sóltz-féle *acélpest* vagy a nagyolvasztóknál alkalmazott Sóltz-féle *adagoló és gázfogókészülék*. Sóltz a gyakorlatban tehát elsősorban tüzeléstechnikai kérdésekkel, vasgyártási eljárásokkal és vaskohászati újításokkal foglalkozott.

Szakirodalmi tevékenysége is kiemelkedő. A *Sóltz-féle adagoló* című munkája 1896-ban jelent meg Budapesten, A *tégelyacél-gyártást* pedig Selmeccen adták ki 1897-ben. Sokat pub-

likált a különböző magyar és német nyelvű lapokban, évkönyvekben is. 1879-ben jelent meg folytatásos tanulmánya a Bányászati és Kohászati Lapokban *A generátorok és a Siemens-féle generátorgázfűtés elméletéhez* címmel. Az 1890-es Bányászati és Kohászati Zsebnaptárban közzéttek *Vaskohászat* című terjedelmes összefoglalóját. *A martinkemencéről* 1892-ben közzételt alapvető tanulmányt. (A Magyar Bányászati és Kohászati Irodalompartoló Egyesület 1891-i Évkönyve)

Sóltz Vilmos tevékenyen részt vett a Bányászati és Kohászati Irodalompartoló Egyesület munkájában. 1891-ben szerkesztette annak évkönyvét is. Neve összeforrott az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület munkájával, melynek egy ideig ügyvezető alelnöke is volt.

1901-ben – már betegen – költözött a budapesti tisztviselő telepre. Nekrológírója szerint kár volt ezt tennie, mert „amint működéshelyét elhagyta, működése területéről lelépett, azonnal megszűnt létezni! Munka nélkül nem tudott lenni. Tanszékének, ügyvivői székének elhagyásával testi, lelki ereje is elhagyta őt...” (Sóltz Vilmos. Az Országos Magyar Bányászati és

Kohászati Egyesület Közlései. 1901. XI. 1. V. évf. 17. sz. 137. l.)

1901. október 12-én halt meg Budapesten. A Kerepesi úti temetőben helyezték örök nyugalomra. Emlékét megőrizte a vaskohászok és a tanítványok többezres tábora.

Suhajda (Suhayda, Šhajda, Schuchajda) Lajos (1806–1872)

Mikszáth Kálmán egykori tanára, Suhajda Lajos evangélikus lelkész 1806. december 20-án született Selmezbányán. A legendák szerint még Petőfit is tanította volna a líceumban, s ő is buktatta meg. Ez azonban tévedés, hisz Suhajda csak később került a selmeci iskolába tanárnak. (Praznovszky M., 1999. 176. l.) Szlovák származású apja a város tekintélyes polgára (szűcs-mestere) volt. Gyermekét Pozsonyba küldte, hogy teológiai tanulmányokat végezzen.

1827-ben Suhajda nevelő volt báró Prónay Kálmán kastélyában Acsán. Egy év után Bécsbe indult, hogy tanulmányát tovább folytassa. 1829-ben a jénai egyetemen hallgatott teológiai előadásokat.

1830-ban szentelték segédlelkésszé, majd Apostagra, később pedig Ceglédre helyezték. Első lelkészi állomásai kapcsán Breznik János, a selmeci líceum igazgatója jegyezte fel Suhajdáról az alábbiakat: „Egy ideig Lovich *superintendensnél* káplánkodott, onnan Apostagra, Pest megyébe ment lelkésznek, de mivel itt némely urak tőle azt követelték, hogy magyarul is prédikáljon, ő pedig elveivel meggyezőnek nem találta, hogy tót híveinek magyar szónoklatot tartson, az urak az istentiszteletet úgy sem látogatták: Ceglédre, tisztán magyar egyházba hivatván el lelkésznek; a meghívót készséggel elfogadta, s mit Apostagon tenni szabadkozott, itt magyar híveinek minden ellenkezés nélkül megtette. Azonban Alföldön, éppen magyar városban magát nem jól érezte, ki

egész életében a tótokhoz szíttott..." (Breznyik J., 1889. 322. l.)

1840-ben szülővárosába, a selmeci líceumba hívták őt meg tanárnak. A hittant, a költésztant és a szónoklattant tanította. Többször volt a líceum igazgatója is. Oktatta továbbá a latin nyelvet, az egyháztörténetet, a logikát és a pszichológiát.

1872. július 11-én halt meg Selmecbányán. Könyvtárát a líceumra, „szerzeményei *tetemes részét*” pedig a Matica slovenskára hagyta, bizonyítva ezáltal is vonzalmát a szlovák kultúrához.

Suhajda Lajos Mikszáth Kálmánnak a latin nyelvet, a vallás- és erkölcstant, a lélektant, a logikát és a bölcsészetet tanította. Amint erről az időszakról Breznyik írja: cselekedetei „*elegendő bizonyossággal szolgálnak magyarellenés irányának, melyet, bár óvatosan, tanárkodása alatt is követett, s hogy a tanulókra nem volt káros befolyással, annak köszönheti, hogy a tanári karban mindig voltak olyanok, kik hatását el-lensúlyozták. Különbözik nagy eszét, bő és alapos ismereteit a bölcsészeten s theológiában, jártasságát a római classicus irodalomban, classicitását a magyar nyelvben, ki ismerte, senki sem vonhatta kétségbe. Ki tanulni akart, előadásain sokat tanulhatott*”. (Breznyik J., 1885. 322. l.)

Néhány cikke és latinul írt verse jelent meg a gimnázium kiadványaiban. Magyarellenességének ad hangot németül írt, *Der Magyarismus in Ungarn* című művében is, amely 1834-ben jelent meg Selmecbányán.

A magyarok ázsiai eredete és első európai működésükről című munkáját Pesten adták ki 1837-ben. A németül is megjelent munkájáról Fejér György írt elmarasztaló ismertetést a Tudományos Gyűjtemény 1837. évi III. kötetében. Fejér Suhajdát dilettáns történésznek tartja, akinek munkájában „*egyetlenegy eredeti kútfőnek szavait se olvashatván*” (112. l.). Mondanivalóját összegezve Fejér leszögezi,

hogy Suhajda munkájából „*készületlensége kitetszik eléggé*”, s csak a „*tudománytalan kritikáinknak számát eggyel nevelte*”, s „*literatúránk becsét*” Suhajda „*a külföldieknek csak ki-sebbiteni fogja*”.

Suhajdát a szlovák biográfiák természetesen pozitívan értékelik. Kiemelik mecénáskodását; megemlítik, hogy Selmecen szlovák irodalmi kört vezetett, s több, tanulók számára összeállított kézikönyv szerzője volt. (Herčko, I., 1995. 247. l.) Praznovszky Mihály említi egyik kisportréjában, hogy Suhajda „*furcsa ember volt. Tanártársai szerint kitűnően felkészült, nagy tudású professzor, akitől a diákjai, ha akartak, nagyon sok tudományt kaphattak. Ugyanakkor egyáltalán nem volt kedve tanítani. A heti 18 kötelező órája helyett jó ha 10-12 órát adott*”. (Praznovszky M., 1999. 176. l.)

Szártorisz Ferenc (1834 – 19..?)

Szártorisz Ferenc Szatmár egyházmegyei áldozópap, a Selmecbányai Katolikus Nagy-gimnázium okleveles tanára, iskolatörténeti író 1834-ben született a Trencsén megyei Nagyszalotnán. Nevét csupán régebbi lexikonaink jegyzik, de pedagógiai munkájára hivatkozik a középszintű iskoláink kronológiáját összeállító Mészáros István is. (1988. 249. l.)

Tanári oklevelét 1877-ben szerezte. Nevével a selmeci gimnázium 1889/90. évi értesítőjében is találkozhatunk. Végzettségén kívül itt megemlítik, hogy tagja volt a Magyar Királyi Természettudományi Társulatnak, a Felvidéki Magyar Közművelődésügyi Egyesületnek, valamint a gimnázium Segélyező Egyesületének. Ezenkívül vezette az ifjúsági könyvtárat, tanította a magyar, a német és a francia nyelvet.

Az iskola 1895/96. évi értesítője közli A selmecbányai kir. kath. gymnasium története című terjedelmes dolgozatát (1896. 7–73. l.). Szártorisz a gimnázium megalakulásának idejét

a XIII. századra teszi. Szerinte az intézetet az 1275-ben Selmecre került dominikánus szerzetesek alapították, s a XVI. században Fábry Tamás igazgató vezetése alatt világiak tanítottak itt. Szártorisz eme állítását egyébként cáfolta a másik selmeci iskolatörténet-író, Hamrák Béla, aki az evangélikus líceum 1910-es évkönyvében hangsúlyozza, hogy Selmecen a reformáció kora előtt nem volt középiskola, s az első gimnázium evangélikus alapítású volt. (Hamrák B., 1910. 11–13. l.)

Nem pontos Szártorisz Fábry Tamással kapcsolatos állítása sem. Hisz Fábry 1536-ban még nem volt Selmecen, csupán 1566 januárjában érkezett a városba. Csak rövid ideig vezette az evangélikus iskolát, s aztán a híres bártfai gimnáziumban tanított.

A fenti pontatlanságok ellenére Szártorisz sok hasznosítható adatot közöl tanulmányában. Részletesen ír például a jezsuiták selmeci tevékenységéről, iskolaszervezői munkájáról. Kiemeli, hogy már 1766-ban a hatosztályos gimnázium tanmenetébe felvették a mechanikát és a hidraulikát, oktatott az iskolában a világhírű tudós, Poda Miklós is, aki szintén tagja volt a rendnek.

1776-ban a piaristák vették át a gimnáziumot, akik sokat foglalkoztak a színjátszással, az anyanyelv ápolásával stb. Benyák Bernát volt az első, aki a XIX. század elején a magyar nyelvet magas szinten oktatta Selmecen. Ugyancsak magas szinten oktatták a rajzot, a tornát és a zenét; híresek voltak az iskola szertárai, különösen a növénytani, állattani és az ásványtani gyűjteménye.

Szártorisz Ferenc a gimnázium 1909-es értesítőjében is szerepel még. Innen tudjuk, hogy igazgatója volt a selmeci és a hegybányai római katolikus polgári leányiskolának is, s az előbb említetteken kívül tevékenykedett a Szent István Társulatban, az Országos Régészeti és Embertani Társulatban; rendes tagja volt a Budapesti Filológiai Társaságnak is. Több alkalom-

mal helyettesítette a gimnázium betegeskedő igazgatóját, Panek Ödönt. A Szinnyei-lexikon jegyzi az *Emlékbeszéd Deák Ferenc tiszteletére* című munkáját, amely 1904-ben második kiadásban is megjelent Selmecen.

Szeberényi Gusztáv

(1816–1890)

A Hont megyével is kapcsolatba kerülő Szeberényi család tagjai jelentős szerepet töltek be mind a magyar, mind a szlovák közművelődésben. Az evangélikus család leszármazottai közül többen papok és pedagógusok voltak, s a magyar, a szlovák és a német kultúrával egyaránt érintkeztek. Általában a hazai evangélikus líceumokat látogatták, majd német egyetemeken tanultak, aztán legtöbb esetben szlovák gyülekezetek papjai lettek. Nemzeti hovatartozásuk megítélése nem könnyű, hisz származásuk, vallásuk, környezetük, betöltött pozíciójuk és karrierjük egyaránt befolyásolta identitástudatukat.

Szeberényi Gusztáv teológiai doktor, evangélikus püspök, egyházi író a Trencsén megyei Vágkohányon született 1816. október 8-án. Apja, dr. Szeberényi János ekkor épp a település papja volt. 1819-ben Selmecbányára hívták őt „*tótajkú lelkésznek*”. Fia így már itt kezdte meg tanulmányait, s a középiskolát is Selmecen végezte. A család társalgási nyelve otthon a német volt. Hogy Szeberényi a magyart is jól elsajátította, apja a nyári szünet alatt a szecsői református paphoz küldte. A selmeci líceumban már tagja volt a Homokay Pál alapította „magyar egyletnek”.

1835-ben Pozsonyba került, ahol olyan diákokkal lakott együtt, mint a későbbi selmeci líceumigazgató, a hazafinak és magyarnak is kiváló, a szabadságharcba is bekapcsolódó Brezníky János vagy a kiscsalomjai lelkész, Geduly Tivadar. 1838-ban a jénai egyetem hallgatója lett. Egyik életrajzírója említi: „*Innen*

1840-ben tért haza azon elhatározással, hogy vagy német papi vagy pedig tanári állást igyekszik majd elnyerni, mert tótul nem tudott jól. Hazatérte után csakhamar Székács József ajánlatára meghívatott Világosra nevelőül Bohus János 3 fiához.” (Händel V., 1890. 6. 1.)

1842-ben apja mellett volt káplán, de rövid időn belül a Hont megyei Egyházmárást lelkésze lett, ahol tíz évet töltött „közhasznú áldásos tevékenységben, felkarolva s segítve a Sembry, Zmeskall, gr. Stainlein s Ivánka egyházhoz tartozó előkelő családok által”. (Händel V., 1890. 7. 1.)

1853-ban Békéscsabára került, ahol sikeresen „emelte a sokszorosan megingatott közérkölszi állapotokat”. Szeberényi működése alatt rendszeressé váltak Békéscsabán az istentiszteletek, a köznapi templomlátogatások is. „Kedeményezése folytán történt az, hogy a központi ún. kisebb templomban, már évekkel ez előtt, minden vasárnapon tartandó magyar istentisztelet rendeztetett be, s végzésével, megfelelő díjazás mellett, megbízottat a magyar iskola tanítója.” (Händel V., 1890. 8. 1.) Békéscsabán irodalmi tevékenységet is kifejtett Szeberényi. A Szemian Pál Benjamin felett tartott gyászbeszéde *Truchlořeč...* címmel még szlovákul jelent meg 1858-ban Gyulán. Ugyanott adta ki *Kázeň* címmel szlovák nyelvű prédikációját is. A nagy *Agenda* is szlovákul látott napvilágot Pesten 1867-ben. Szintén ugyanitt jelent meg 1876-ban a *Konfirmációs tanítás és a Luther kis kátéja*. A *Kézi agenda* már magyar, magyar–szlovák és magyar–német–szlovák kiadásban is megjelent.

Amint Händel Vilmos *Emléklapjában* olvassuk, „a confirmandusok kézikönyvének magyartítása” is Szeberényi „gondjaival történt”. Ezenkívül részt vett a *Magyar Agenda* szerkesztésében, s „megfáradt kezeiből kiesett a már szerkesztésben lévő Bányakerületi magyar énekeskönyv”. (Händel V., 1890. 8–9. 1.)

1870-ben a bécsi teológiai fakultáson doktori címet szerzett. 1872-től a bányai kerület püspö-

kévé választották. Nagy támogatója volt az iskoláknak, melyekről nemcsak azt vallotta, hogy azok az egyház „veteményes kertjei”, hanem azt is hangsúlyozta, hogy az iskolák állandó felvirágoztatása „legsajátosabb ügyünknek jobbra fordulását” jelenti. Különösen a három líceum – soproni, pesti és selmeci – működését követte figyelemmel. Selmecen Breznyik Jánossal együtt felvirágoztatta a „kerületi segélyező-intézetet”, amely hatékonyan támogatta a szegény sorsú diákokat. Részt vett az érettségi vizsgálatokon, figyelemmel követte a diákok és az iskola sorsát. Bár a szó szoros értelmében nem volt pedagógus, mégis érdemes arra, hogy a jeles selmeci tanárok, illetve iskolaépítők közt említsük.

Az evangélikus egyház jeles alakja 1890. augusztus 19-én halt meg Békéscsabán.

Szeberényi (Seberini) János (1780–1857)

Szeberényi Gusztáv evangélikus püspök édesapját, Szeberényi Jánost a *Szlovák pedagógiai enciklopédia* úgy tartja számon, mint a XIX. század legjelentősebb szlovák pedagógusát, akit Ján Kollár is emlegetett *Slávycérájában*, de verset szentelt neki Andrej Sládkovič és Bohuslav Tablic szlovák költő is.

Különösen pedagógiai-szervező munkáját tartják említésre érdemesnek, hisz 1842-ben a bányászszülők gyermekei számára elemi iskolát alapított, a pedagógusok zenei képzése céljából Selmecbányán zenei intézetet hozott létre stb. Nagy súlyt fektetett a testnevelés és az esztétikai nevelés oktatására. Pedagógiai munkái közül kiemelkedik a *De praecipuis capitibus primae educationis...* című műve, amely 1810-ben jelent meg Pozsonyban. Ebben saját pedagógiai tapasztalatait foglalja össze, érvényesítve Komenský, Rousseau és Pestalozzi pedagógiai elveit. (Pavlík, O., 1985. 215. 1.)

Itt említjük meg, hogy a jeles egyházi személyiség elsősorban németül és latinul publi-

kált, családjában pedig a német volt a társalgás nyelve. Ugyancsak latinul írta és Selmechányán jelentette meg 1835-ben az alábbi teológiai munkáját: *De praecipuis ideis theologiae pastoralis evangelicae*. A *Vezérfonal a konfirmálandó oktatásában* című munkáját Szeberényi Gusztáv adta ki 1886-ban Budapesten. Szlovák nyelven főleg gyászbeszédei és egyházi beszédei jelentek meg.

Szeberényi 1780. január 1-jén született az Árva megyei Nagyfaluban. Isztebnén, Rozsnyón, Eperjesen, Késmárkon és Pozsonyban végezte középiskoláit. 1804-ben a jénai egyetemre került. 1805-ben Pozsonyban nevelősködött, majd Nyitra szerdahelyi lelkésze lett. 1811-ben Vágkohányon működött, 1819-ben Selmechányra választották meg lelkésznek. 1829-ben honti esperes, 1834-ben szuperintendens. 1839-ben a jénai egyetemen teológiai doktori oklevelet szerzett.

Szeberényi selmechányai tevékenységéről s magyar vonatkozású kapcsolatáról Breznyik János közölt figyelemkeltő adatokat. Ő említi, hogy a jeles teológus és pedagógus már diákkorában vonzódott a magyar kultúrához. Rozsnyóra is azért ment, hogy ott egy évig a magyar nyelvet megtanulja. Ám tanára „az első órában – mit tőle magától hallottunk – irgalmatlanul megverte, mivel a Kistükkörből feladott leckét, melyből egy szót sem értett, meg nem tanulta, s azontúl minden kedvet vesztett a magyar nyelv tanulásához, csak annyit tanult, mennyi a városban rá ragadt.” (Breznyik J., 1889. 247. l.)

Selmecre érkezése után a gimnáziumban csakhamar megalapította a „homiletikai társaságot”, melynek célja az volt, hogy a leendő lelkészek a „szónoklást és ketachizálást” gyakorolhassák. Szeberényi előadásai „szerföltött vonzók s útmutatásai tanulságosak lévén, nemcsak leendő theologusok, hanem olyanok is, kik világi pályára készültek, látogatták az órákat...” (Breznyik J., 1889. 290. l.)

Szeberényi közreműködésével és buzdítására 1820-ban egy „zeneintézet” is létrejött a líceumon belül, hogy a leendő tanítók az egyházi éneklésben és orgonálásban tökéletesíthessék magukat.

1842-ben régi óhaja vált valóra azáltal, hogy megalapíthatta „az alsó utcai bányász- vagy hevér iskolát”. Itt a szegény bányászgyermekeket oktatták színvonalasan és kedvezményesen.

Szeberényi a nehéz időkben a líceum sorsát is megmentette, s fő szerepet vállalt az iskola újjáépítésében is. Ugyancsak Breznyik említi, hogy a klasszikus latinsággal, alapos teológiai tudással és kitűnő szónoki tehetséggel rendelkező és fáradhatatlan munkabírási Szeberényit sokan „pánszlávnak tartották”, pedig nagy része volt „a lyceumi magyar irod. tanszék alapításában is”. Ami pedig a magyar szabadságeszmét illeti, Breznyik így ír iskolatörténetében Szeberényi viszonyulása kapcsán: „Tántoríthatatlan ragaszkodása miatt a magyar nemzeti ügyhöz 1848. és 1849-ben, miről némely egyházi beszédei és főpásztori levelei világos bizonyosságul szolgáltak, előbb szuperintendensi méltóságától megfosztva, 1851-ben a pozsonyi vésetörvényszék elé vitetett, hol bebörtönöztetvén halálra, s kegyelemből 10 évi várfogságra ítéltetett; azonban számtalanok közbenjárására (...) végképpen megkegyelmeztetvén szabadon bocsátatott, s hívei nagy örömeire papi hivatalát tovább is viselheté...” (Breznyik J., 1889. 247–248. l.)

1857. február 10-én halt meg Selmechányán.

Szeberényi János Mihály (1825–1915)

A selmeci líceumnak is megvolt a maga kálváriája: a sikereket olykor sötét korszakok árnyékkolták be, az eredményes időszakokat hullámvölgyek követték. Így volt ez Szeberényi János (1780–1857) életében is. A meg-

annyi törekvést és pedagógiai reformot, az iskolaépítést meg a szellemi építkezést a szabadságharcot követő abszolutizmus bénította.

A volt igazgatót, Szeberényi Jánost „*utolsó éveiben szerfelett aggasztotta a lyceum sorsa, melynek bukása előre volt látható*”. 1867. február 15-én gróf Attems pozsonyi helytartó „*leiratot küldött az egyházi és iskolai előjárósághoz, melyben kijelenti, hogy az iskolának szervezetlen volta miatt ezentúl nem szabad »gymnasium« címmel élnie, sem jogérvényes bizonyítványokat ki nem állíthat*”. (Brezníky J., 1889. 343–344. l.) Az ok elsősorban az iskolavezetésnek a szabadságharc alatt tanúsított magatartása, ami miatt aztán az anyagi támogatást is megvonták az intézettől.

A helyzetet Szeberényi halála után fiának, ifjabb Szeberényi Jánosnak sikerült megoldania. Őt választották ugyanis az elhunyt utódjává. Ezt „*hitbizgóságának, erélyes munkálkodásának, szónoki tehetségének*” bizonyításával is kiérdemelte. Hisz lelkészként már Egyházmáráton és Nagybörzsönyben is „*nagy tevékenységet fejtett ki*”. Az utóbbi helyen a leégett templom újjáépítése körül szerzett komoly érdemeket, különösen némethoni ismeretsége révén. De egyéb érdemei is közrejátszottak abban, hogy a selmeciek őt apja utódjául megválasztották. Többek közt például az is, hogy „*német, tót, magyar nyelven egyaránt jelesen szónokolhatott*”.

1857. június 21-én iktatták őt be hivatalába, s november elsején a német egyház vezetését is átvette. Némethoni ismeretségét, elsősorban a Gusztáv Adolf-féle segélyegyesületnél, nyomban felhasználta a bajba jutott líceum javára. De megnyerte támogatóul a híres selmeci Kachelman családot, a megyebeli Steinlein Ottót, Sembery Imrét, Ivánka Zsigmondot és másokat is. Jómaga is komoly alapítványt tett, s ezáltal a gimnázium működését hosszabb időre sikerült biztosítani.

Szeberényi János Mihály egyházi író, teológiai doktor, evangélikus lelkész és tanár 1825.

február 16-án született Selmechányán. Itt végezte a gimnáziumot is, majd az eperjesi teológia után a jénai egyetemre iratkozott be (1845–47). Fél szemesztert Berlinben is tanult, majd egy évig Váchartyánban a Gosztonyi családnál nevelősködött. 1849-ben pappá szentelték, s 1852-ig Nagybörzsönyben tevékenykedett mint káplán. 1853-ban bátyja, Szeberényi Gusztáv helyére került Egyházmárátra. Itt 1857-ig dolgozott, mígnem Selmechányára került. Selmechányán német híveivel összekülönbözött, mert – mint Brezníky írja – „*gyakrabban prédikált a teli tót, mint a hívek csekély száma miatt többnyire üres német templomban, holott az egyház terheit leginkább a vagyonszább német hívek vitték*”, s azok természetesen külön német papot kívántak. Akár Szeberényit is elfogadták volna, de az „*egypaprendszerrel be nem érhettek*”. (Brezníky J., 1889. 2543 l.) Szeberényi e mögött bizalmatlanságot érzett, s a német lelkészségről lemondott. De mivel „*mint tót lelkész a városban meg nem élhetett*”, arról is kénytelen volt lemondani, s 1860. július 29-én Bécsbe ment, ahol elfoglalta tábori lelkészi állomását.

A Monarchia székvárosában nagy karriert futott be: a roztki egyetemen doktori címet szerzett, előadott a bécsi protestáns teológiai fakultáson; a hadügyminisztériumnál a protestáns ügyek előadója lett, a közös hadsereg tábori superintendensévé választották, s a Ferenc József-rend lovagjává nevezték ki.

Szeberényi (Szeberinyi) szlovák érzelmű lelkész volt: támogatta a szlovák nemzeti kulturális mozgalmakat, a Matica slovenská választmányi tagjaként is dolgozott. (SBS. V., 1992. 185. l.)

Több munkája jelent meg szlovák, német és magyar nyelven. Szlovák nyelven adta ki 1857-ben Selmechányán *První kázání...* című munkáját. Ugyanott s ugyanakkor jelent meg a *Beiktató beszéd, melyet... Grizsa Ede úrnak... tartott*. 1860-ban látott napvilágot a *Kibocsátó beszéd Selmechányáról*.

Bécsben jelent meg 1865-ben német nyelven a *Der Pseudoprotestantismus auf kirchen-rechtlichem* című műve. Több egyházi értekezést írt a protestáns lapokba. Fontos műve az *Eszmetöredékek a magyarhoni protestantizmus jelen stádiumán*, amely Pesten két kiadást is megélt (1857, 1860). Szintén Pesten adták ki 1860-ban *A császár, király és ref. vallás* című munkáját.

Szeberényi János Mihály Bécsben halt meg 1915. január 19-én.

Szécsi Zsigmond (1841–1895)

A neves erdészeti és vadászati szakíró, kiváló akadémiai tanár, Szécsi Zsigmond csaknem egész élete a Felvidékhez kötődött. 1841. október 6-án született Kiskarmon. Besztercebányán végezte gimnáziumi tanulmányait, s a selmecbányai erdészeti akadémia hallgatója volt.

1867-ben lett selmecbányai főiskolai tanársegéd az erdészeti tanszéken. Miután ez több részre oszlott, az erdőhasználati tanszéket vezette 1895-ig. Neve összekapcsolódott a magyar nyelvű oktatás kezdeteivel s a szakirodalom kibontakozásával. Pauer János írja, hogy ez idő tájt, „az akadémia megmagyarosítása

idején” a tanároknak „nagy fáradságot adott, sok küzdelmet okozott a szakkifejezések megmagyarosítása”. (Pauer J., 1896. 361. l.) Szécsi is sokat fáradozott e téren. Tagja volt az akadémia első magyar nyelvű tanári karának, s „különösen nagy feladat hárult rá a magyar nyelvű, a kor európai színvonalán álló szakirodalom megteremtésében is”. (Dr. Oroszi S., 1989. 319. l.)

Irodalmi munkásságának kiemelkedő alkotását, *Az erdőhasználati kézikönyvét* 1884-ben adta ki Budapesten az Országos Erdészeti Egyesület. Vaskos kötetében a téma valamennyi területét érinti. Alaposan bemutatja például a fakitermelés és fafeldolgozás szerszámain, eszközeit. A faanyag vízen való szállítását tárgyaló rész „*olyan alapos ma is, amelyből a kor tutajformái, szokásos vízi berendezései megismerhetők*”. (Dr. Oroszi S., 1989. 320. l.)

Szécsi akadémiai tanárként kifejtett szakirányú tevékenysége sokoldalú volt. Előadta hallgatóinak az erdőhasználati s az általános mezőgazdaságtant; foglalkozott köz-, víz- és útépitéstannal. Az ő kezdeményezésére vezettek be az akadémiai tantárgyak közé a mesterséges haltenyésztés és a vadászati-fegyvertani előadásokat is. Ezenkívül egyéb érdemei is voltak. Az akadémia tanszéke számára hatalmas mennyiségű szemléltetőanyagot gyűjtött. Amint Pauer János említi: a gyűjtemények összeállítása rendkívül sok munkát, nagy körültekintést igényelt, fáradhatatlan utánjárást kívánt, de „*szerencsére Szécsinek szívósságát az új és új nehézségek inkább fokozták, ereje soha ki nem fáradt, kitartása el nem lanyhult, s ha valamit hivatása körében hasznos újításnak vélt, vagy ha gyűjteményeinek gyarapítása volt szóban, minden eszközt felhasznált a siker elérésére*”. (Pauer J., 1896. 362. l.) Szemléltetőeszközöket az 1885. évi budapesti kiállításon is bemutatta. Az erdészeti anyag összegyűjtésében szerzett érdemeiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjét is megkapta. A kiállítás alkalmából

Selmecen megjelentette *A Selmeczi Magy. Kir. Erdészeti Akadémia Értesítőjét*.

Az 1871-től tanszékvezetőként dolgozó Szécsi az akadémia építkezései körül is elévülhetetlen érdemeket szerzett. Ő készítette a legtöbb tervet, melyeket valóra is váltottak. (Vadas J., 1896. 357. l.)

Szécsi nagy kedvelője volt a vadászatnak és a céllövészetnek is. Amint ennek kapcsán írták egy helyütt: „*Sok ifjú erdészben az ő lelkesedése s a vadászat és czéllövészet nemes sportjáról tartott előadásai keltették fel a vadászszenvélyt.*” (Vadas J., 1896. 358. l.) 1892-ben Budapesten megjelent *A vadászati ismeretek kézikönyvének* második kötete. Ez a hazai vadak természetrajzáról szól: „*Az egyes állatok morfológiai leírásán kívül foglalkozott azok életmódjával, életkörülményeivel, majd vadászati szempontból is értékelte őket.*” (Oroszi S., 1989. 320. l.)

Szécsi közel három évtizeden át oktatta diákjait az akadémián. Sokoldalú ember volt, széles körű tevékenységet fejtett ki. Publikált, szervezett, építkezett, segédeszközöket készített, vadászott, szakköröket alapított stb. Tanítványai szerették őt, hisz minden idegszálával értük dolgozott. Selmecbányán halt meg 1895. október 8-án. Megérdemli, hogy fejet hajtsunk szelleme és emléke előtt. Hisz hazája s a nemzet napszámosa volt.

Szentistványi Gyula (1854–1928)

Tulajdonképpen Szentistványi (Szent-Istványi, Szent-Istvány) Gyula, bányamérnök, szakíró, feltaláló és akadémiai tanár életpályáját is az első világháború szakította ketté. Az életút első és nagyobbik fele a Felvidékhez kötötte őt.

Gölnicbányán született 1854. április 6-án, ahol apja bányafelügyelő volt. Középiskolai tanulmányait Kassán fejezte be. Innen került

1874-ben a selmeci akadémiára, s ugyanitt 1879-ben bányamérnöki oklevelet szerzett. Az erdélyi Nagybányán és a szélaknai kincstári bányászatnál gyakornokoskodott. 1880-tól közel húsz évig Hodrusbányán tevékenykedett, s nagy gyakorlati ismeretre tett szert. 1897-től a hodrusi és a selmeci kincstári bányák üzemvezető főmérnöke.

1902-ben átvette Cséti Ottó tanszékvezető helyét a selmeci akadémia bányamérés-tan-geodézia tanszékén. Gyakorlati ismereteit jól kamatoztatta: tanárként és feltalálóként egyaránt sikeresen tevékenykedett. Tankönyveit például mérnöknemzedékek használták. Ilyen kiadványa többek közt a könyvatos *Felsőmennyeiség-tan* (Selmecbánya, 1904) vagy a *Gyakorlati bányamérés-tan*, amely a selmeci Joerges nyomda kiadványaként jelent meg 1911-ben. Ezenkívül megannyi tanulmányt publikált a Bányászati és Kohászati Lapokban (*A carbolineumról*, 1895; *Geodéziai tanulmányok a drezdai városrendező kiállításon*, 1904; *A lejtőaknamérés*, 1905; *Kapcsoló és tájékozó mérés*, 1907; *Az új Heyde-féle fogaskerekű theodolit*, 1912).

Szentistványi több bányaműszert szerkesztett és tökéletesített, melyek által nemzetközi hírnévre is szert tett. (Zsámboki L. szerk., 1983. 327. l.) Nagyban hozzájárult a bányamérés-tan fejlesztéséhez és tökéletesítéséhez. Több műszert is finomított és továbbfejlesztett. Ilyenek például a bányaknakban használt Cséti-féle mérőeszközök is. Az elektromágneses tér felhasználásának segítségével tökéletesítette továbbá a függőőnos mérést; új teodolitot, nivellációs eszközt szabadalmaztatott stb. (SBS V., 1992. 411. l.)

1919-ben Szentistványi Gyula is Sopronba került, s még 1926-ig tanított a Selmecről ide helyezett intézetben. Ugyanitt halt meg 1928. január 16-án. Amint a Bányászati és Kohászati Lapokban írták: „*kedves kollégát, kitűnő szakembert, derék tanárt*” vesztett el általa a szak-

ma, de „48 éves közszolgálati s 25 éves tanári működése dús eredményeket hozott a bányászati szaknak, sikert és elismerést a bányászati, bányamérnöki tudományak”.

Szitnyai Elek

(1854–1923)

A Szentantálhoz közeli Berencsfalun – ahol a falu kocsmárosa, Petőfi „első mecénása” megmentette hajdan a költőt az éh- és fagyhaláltól – született 1854. augusztus 6-án Sitnyai Elek tanár, szakíró, filozófus és pszichológus. Gimnáziumi tanulmányait Selmechányán, az egyetemet pedig Budapesten végezte, ahol magyar–latin szakos tanári oklevelet szerzett.

A tanári diploma kézhezvétele után hét évig egykori diákvárosában, Selmecen, 1887-től 1896-ig pedig Nagybánán tanított. Ekkor a budapesti VII. kerületi állami főgimnáziumhoz nevezték ki a bölcsélet és a magyar irodalom tanárának.

Szitnyai Elek nemcsak kiváló pedagógus, hanem termékeny szakíró és tehetséges szerkesztő is volt. Öt éven át szerkesztette a Filozófiai Társaság Közleményeit, s a társaságnak egy időben a titkári teendőit is ellátta. Publikált továbbá az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közleményében, a gimnáziumok értesítőiben, valamint az Akadémiai Értesítőben.

Eszmék a meggyőző előadás kellékeihez című szakkönyve még Selmechányán jelent meg 1887-ben. *Levelek egy tanító ifjúhoz* című kötetét először Budapesten adták ki 1892-ben. Ugyanott látott napvilágot 1893-ban újabb könyve *Tanulmányok* címmel. Ezt „a magyar ifjúság és a művelt közönség számára” írta.

Több tanulmányt jelentetett meg a lélektan tárgyköréből. Budapesten adták ki például a *Lélektani tanulmányok* (1895), a *Lélektan és logika középiskolások számára* (1899) című munkáit. Az utóbbi öt kiadást is megélt. Az *Ész és szív* ugyancsak több kiadásban jelent meg

(1900, 1908). Ennek alcíme: *Értekezések a lélektan, nevelés- és életbölcsélet köréből*. A felsőbb leányiskolák számára *Lélektan és nevelés- és életbölcsélet* címmel jelentetett meg tankönyvet 1902-ben. 1903-ban *Az állam és jelentősége*, 1905-ben *A szellemi tehetségek eredete*, 1906-ban pedig *A hibás gondolkodás mint a boldogulás legfőbb akadálya* című tanulmánykötetei kerültek a szakemberek kezébe.

1915-ben a Franklin Társulat adta ki *Miért vagyunk jók vagy rosszak?* című lélektani tanulmánykötetét. Erről részletesebben is szeretnék szólni. A munka ugyanis egy széles látókörű, nagy műveltségű és modern gondolkodású szakemberről tanúskodik. Sitnyai Elek a század elején olyan művet alkotott, melynek megállapításai kiállták az idők próbáját, ma is megdöbbentőek.

Az első fejezetben az erkölccsel, a bűnös emberrel foglalkozik. Megállapítja: azt, hogy az erkölcsiségnak a szeretet az alapvető tulajdonsága, „*eddig is többen tanították, de éppen az, amit a szeretetről, az erkölcsiség lényegéről tanítottak és tanítanak, s amivel tele vannak lélektanaink és pedagógiáink, hogy ti. a szeretet, az erkölcsiség az emberekben mesterségesen úgy megteremthető, mint az intelligencia, nem felel meg sem a szeretet, sem az erkölcs lényegének*” (6. l.). Szerinte ugyanis „*a szeretet nem valami kívülről belénk importált elem, ami neveléssel, tanítással megteremthető és tetszésünk szerint fokozható, vagy idomítható valami, hanem (...) az erkölcsiség alapján véve olyan öröklött tulajdonság, egész szervezetünknek olyan productuma, melynek egyes elemeit nemcsak az agyvelő sejtjei s a külvilág hatásai képzik, hanem melynek létrehozásában csaknem minden fontosabb szervünk dolgozik valamit*” (6. l.). Hiányolja, hogy „*az ezen kérdéssel foglalkozó egész irodalom, a legkiválóbb pszichológiai, etikai, kriminológiai művek mind csak azzal foglalkoznak, hogy milyen szociális viszonyok, hatások sodorják bűnbe az embere-*

ket, de nem kutatják a saját szervezetiünkben rejlő hajtó-erőket, nem keresik, hogy miért jó az ember, vagy miért olyan, amilyen” (7. l.).

Szitnyai Elek összefüggéseiben vizsgálja a lelki jelenségeket: figyelembe veszi a genetikai sajátosságokat, a testi-szervi tényezőket. Megállapítja, hogy szervezetünk és cselekvéseink – így erkölcsi cselekvéseink – közt is összefüggésnek kell lennie. Azt mondja, hogy a gondolatok, érzések, vágyak „laboratóriuma nem pusztán az agyvelőben van, hanem egész szervezetünkre”, teremtett lényünkre kiterjed.

Figyelemkeltő az is, amit a testi fájdalomról mond. Mert ennek „tűrését illetőleg is nagyon sok téves nézet van elterjedve. Azt hiszik, hogy akaratereővel, bátorsággal, önuralommal bármily fájdalmat moccanás, jajszó nélkül lehet elszenvedni. Az ily természetű embert aztán bátornak, hősnek, férfiasnak nevezik, aki pedig a fájdalmat, a kint erős emótióval kíséri, aki mozog, jajgat, ordít, ha fájdalma van, aki aztán fél a fájdalomtól, azt gyengének, sőt gyávnának mondják”. Pedig a fájdalom iránti érzékenység nagyon különböző az emberekben. Érdemes Sitnyai alábbi soraira is odafigyelni: „A nagy érzékenységet, különösen pedig a testi fájdalom iránt való nagy érzékenységet már régóta a genialis ember tulajdonságának ismerték. (...) Vad állapotban lévő népeknek és primitív embereknek a fájdalom iránt való érzéketlensége egyébiránt azt bizonyítja, hogy az az eredeti, az őss állapot és hogy az emberiség idegrendszerének túlhasználata folytán jutott az érzékenyebb állapotba.” (22. l.)

A harmadik fejezetben is közérdeklődésre számot tartó problémát elemez: a munkásság és munkátlanság örökölt tulajdonságait vizsgálja. Mert ezek is velünk született tulajdonságok. „Amit azonban a természet adott nekünk, akár talentum legyen az, akár ösztön, azon ember-társaink keveset tudnak lendíteni. Hiszen az ösztön a szervezet elemeiből meríti energiáját, s így sem tanítással, sem büntetéssel meg nem teremthető.” Úgy gondolom, amikor egy ember fe-

lett ítélkezünk, a fent elmondottakra is jó gondolnunk. Amikor valakit próbálunk megérteni, helyzetén javítani akarunk, a fentieket is megéri figyelembe vennünk. S ebben rejlik elsősorban Sitnyai Elek könyvének pozitívuma is.

1923-ban Sitnyai még kiadta *Az igazságosságról* című könyvét, de ugyanazon év április 6-án Budapesten örökre eltávozott az élők sorából. Nevét a magyar és a szlovák életrajzi lexikonok egyaránt jegyzi.

Tavy Károly
(1858–1929)

Tavy Károly tanár, kohómérnök és szakíró életútjának jelentős szakasza szintén a Felvidékhez kötődik. Szomolnokon született 1858. január 23-án Seefranz Antal hivatalnok és Volf Amália gyermekeként. Bátyja, Tavy Gusztáv erdómérnök is innen indult Selmechányára.

Tavy Károly a kassai főreáliskola elvégzése után gróf Károlyi Ede füzerradványi uradalmaiban volt erdészeti gyakornok. 1876–79 között a selmeci akadémián tanult fémkohászatot, majd Nagybányán lépett kincstári szolgálatba.

1880-ban ismét Selmechányára került, ahol két évig volt Schröder Rezső asszisztense a fémkohászat–fémkohótelepek tervezése tanszéken. Ezt követően az építészeti tanszék tanársegéde volt.

1883-ban a pénzügyminisztérium hosszabb tanulmányútra küldte őt Németországba a fémkohótelepek tanulmányozása céljából. Visszatérve Zalatnán lett aranybevéltő s a vegyelemző hivatal kémlésze. Budapesten hasonló feladatokat végzett. 1910-ben megkapta a bányatanácsosi, 1917-ben a főbányatanácsosi rangot.

Tavy már tanársegéd korában kezdett foglalkozni a kohászati szakirodalommal; írásai főleg a Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg. Ilyen például *Az újabb zinkpróbákról* (1882), *Útjegyzetek a németországi fémkohászat köréből* (1884), *az Aranytermelés Erdélyben* (1888) vagy *A fémjelzésről* (1897) című munkája.

1918-ban megírta a fémjelző és fémbevéltő hivatal 50 éves történetét. 1902-ben az *Iparművészet* könyvében Ráth Györggyel ő készítette el *Az érem* című fejezetet. 1904-ben *Az európai államok fémjelzési törvényei* címmel publikált tanulmányt.

Tavy Károly Budapesten hunyt el 1929. május 6-án. A Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra. A szakma „nagynevű, áldott emlékü mesterének” halálhírét a Bányászati és Kohászati Lapok is közölte, melynek „homlokoldalára” Litschauer Lajos írt nekrológot. (BKL, 1929. 11. sz. 235–236. l.)

Téglás Károly (1864–1916)

Téglás Károly erdőmérnök, szakíró, akadémiai és főiskolai tanár Erdélyből jött a Felvidékre. Sepsiszentgyörgyön született 1864. március 15-én. A dévai reálgimnáziumban érettségizett, innen került 1882-ben Selmecbányára, amely életének jelentős állomáshelye volt. 1885-ben itt végzett erdészeti szakon; a zsarnócai erdőhivatalnál töltött gyakorlati évei után itt államvizgázott, s mint Vadas Jenő írja: „1888 őszén az államvizsgának jeles eredménnyel tör-

tént letétele után első oszt. gyakornokká előléptetve, a színevárpolyánai erdőgondnokság ideiglenes vezetésével bízott meg”. (Vadas J., 1896. 377. l.)

1890-ben ismét visszakerült Selmecre, ahol Vadas Jenő asszisztense lett a növénytan tanteremben. Főnöke írta róla később: „Az akadémián töltött 3 év alatt kitartó szorgalommal főképp az erdővédelem körébe tartozó tanulmányokkal foglalkozott, s ezek alapján megírta *Erdővédelemtan* című jeles művét, mely e tárgy előadásánál tankönyvül igen jól használható.” (Vadas J., 1896. 377. l.) Könyve Selmecbányán jelent meg 1893-ban.

Jól indult hát Téglás tanári karrierje. Ennek ellenére 1893-ban visszatért szülőföldjére, az erdélyi Topánfalván erdőgondnokként tevékenykedett. 1896-tól hét éven át a brassói erdőhivatal alkalmazottja, illetve vezetője volt.

1903-ban újra Selmecbányán találjuk. Csiby Lőrinc halála után átvette az erdőhasználat tantervének vezetését. Több tantárgyat is előadott, például a fakitermelést, a fa technológiáját, a vadászat- és fegyverismeret stb. (SBS VI., 1994. 36. l.; Urgela, J., 1985. 195. l.)

1907-ig maradt Selmecbányán, s ez alatt az idő alatt újabb tankönyvei születtek. 1907-ben jelent meg Selmecen a *Mezőgazdasági enciklopédia*, 1908-ban adták ki ugyanitt az *Erdőhasználat*-t, valamint a *Vadászattan és fegyver-*

tant. Több gyakorlati szakcikket publikált az Erdészeti Lapokban is.

1907-től 1916-ig a földművelődésügyi minisztérium alkalmazottja volt különböző beosztásokban. Budapesten hunyt el 1916. június 30-án.

Tettamanti Jenő

(1883–1959)

Tettamanti Jenő gépészmérnök, ipari létesítmények tervezője, szakíró, a selmeci Bányászati és Erdészeti Főiskola tanszékvezető tanára, az intézet soproni jogutódjának rektora Budapesten született 1883. augusztus 14-én. A Horánszky utcai főreáliskolában érettségizett, majd 1905-ben a budapesti Műegyetemen nyert oklevelet. Szűkös anyagi háttere miatt szinte végig önmagának kellett a tanulás költségeit fedeznie, ezért házitanítóskodott, nyári szünideje alatt pedig a Ganz Vagongyár műhelyében dolgozott.

A fiatalkori munka hasznára vált, hisz ismereteit a gyakorlatban is érvényesíthette. Így nem csoda, hogy tanulmányai befejezése után a gyár gázmotorszerkesztési osztályára került, ahol rövidesen vezetőmérnök lett. Kutatómunkájának gyümölcse sem maradt el: „1910-ben a gyár villamos központjában eddigi kézitűzelésű kazánjait láncrostélyokkal szerelte fel, s vezette

be elsőnek az országban a salgótarjáni szén az önműködő rostélytűzelésnél.” (Faller J., 1959. 860. l.)

1913-ban lépett a tanári pályára, s elfoglalta a Farbaky Gyula tragikus halálával megüresedett géptan II. (későbbi nevén bányagéptani és fémkohógéptani) tanszékének vezetését. 1919-től Sopronban is folytatta pedagógiai tevékenységét, s 1924–26 között a főiskola rektori tisztét is betöltötte. Figyelme egyre inkább a bányagépészet felé fordult. Tanári tevékenysége mellett „széles körű tudományos kutatómunkát fejtett ki, különösen a bányaszállítógépek, a bányavíz-mentesítő telepek és a bányák energiagazdálkodása területén”. (Faller J., 1959. 861. l.)

Jelentős a bányagépészetet érintő munkássága is (Zsámboki L. szerk., 1983. 331. l.). *Bányagéptan I. (Bányavíz-mentesítés, Bányaszivattyúk, Kompresszorok)* című kötetét előadásai után Gálffy Lajos állította össze, és Selmechánynán jelent meg sokszorosított formában 1918-ban. A *Nagynyomású centrifugális szivattyúk és bányavíz-mentesítő telepek* (Sopron, 1940) című, két kiadást megélt szakkönyve „alapvető és egyedülálló szakirodalmunkban”. (Faller J., 1959. 861. l.) Fontos tanulmányai láttak napvilágot a Bányászati és Kohászati Lapokban (*Gőzszállítógépek dinamikai viszonyai*, 1928; *A centrifugál szivattyúk üzemi viszonyai*, 1928), s népszerűsítő írások egész sorát közölte a Molnárak Lapjában. Húsz éven át szerkesztette a főiskola többnyelvű *Közlemények* című kiadványát, mely által bekapcsolta az intézetet az európai tudományos műszaki élet vérkeringésébe. Egy ideig igazgatta a Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karok Központi Könyvtárát is, s a közben világhírnévre szert tett selmeci könyvtár „állományának megóvását és földolgozását nagy szeretettel és hozzáértéssel irányította”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 331. l.)

Tettamanti „szakértőként részt vett több nagy jelentőségű létesítmény megszervezésé-

ben, korszerűsítésében és fölülvizsgálatában”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 849. l.) Ilyen volt például a recski ércbánya flotáló üzeme, Tata-bánya és Petőfibánya gépészeti berendezésének korszerűsítése, a budapesti pénzverő régi berendezésének felülvizsgálata, a komlói bányászati villamos központjának szervezése stb.

Tettamanti 1959. augusztus 21-én hunyt el Dorogon. Búcsúbeszédében Zámbo János a katedra nagy alakját idézte, aki négy évtizeden át állt hallgatói előtt „művészeként a szónak, mestereként a mérnöki tudománynak”. S mint a másik szaktárs, Falk Richárd mondotta: Tettamanti egyéniség volt a szó legnemesebb értelmében, és színvonalat jelentett mindenben és mindenkor. (BKL. 1959. 859. l.)

Tomasovszky Imre (1871–1946)

Tomasovszky Lajos fémkohómérnök öccse, Imre, szintén diákja és egykori tanára volt a selmeci akadémiának. Tiszaújlakon született 1871. május 5-én.

Az erdőakadémia hallgatóinak névsorát is közlétező Vadas-féle kiadványban az 1889/90-es tanévre felvett „rendes erdészek” közt találjuk ifj. Tomasovszky Imre nevét. (Vadas J., 1896. 347.) 1892-ig tanult erdészetet az északhonti városban, s 1894-ben tette le az államvizsgát. 1896-ig több helyen dolgozott: Felsőbányán, Máramarosszigeten, Lipótújváron teljesített szolgálatot.

Már hallgató korában, 1891-ben megjelentette Selmecen könyvatos *Klímatanát*. 1896-ban került ismét Selmecbányára, ahol az erdőakadémia növényteni tanszékének asszisztense lett Vadas Jenő mellett.

Következő állomáshelyei közül megemlíthetjük még a máramarosi erdőgazgatóságot, ahol erdészként dolgozott (1902), a sóvári erdőhivatalt (1903–1908), ahol főerdész volt.

1909-ben a földművelésügyi minisztérium főerdészévé nevezték ki, 1918-ban pedig erdőtanácsosi rangot kapott. (Zsámboki L. szerk., 1983. 332. l.)

Jelentős Tomasovszky publikációs tevékenysége is. Gyakorlati művei közül megemlíthetjük a következőket: *Betűrendes tárgymutató az Erdészeti Rendeletek Tárá (1880–1904. évi) 1–24. évfolyamához* (Selmecbánya, 1905); *Erdőmérés-, becslés- és gazdaságtan* (Budapest, 1913); *Az erdőriszt védkerületi teendői* (Budapest, 1915).

Több fontos, selmeci vonatkozású írása jelent meg az Erdészeti Közleményekben, az Erdészeti Lapokban, illetve a Bányászati és Kohászati Lapokban. Ilyenek például az alábbiak: *A kisiblyei erdészeti kísérleti telep* (Erdészeti Közlemények, 1899); *Erzsébet királyné emlékfái a selmecbányai m. kir. erdőakadémia tanrendjében* (Erdészeti Lapok, 1899); a *Magyar erdészeti mérőadat és buszula-műszer* (Erdészeti Lapok, 1900); *A karszt erdősítése* (Erdészeti Lapok, 1902).

Tomasovszky Imre Sopronban hunyt el 1946. december 6-án.

Tomcsányi Gusztáv (1852–1911)

Tomcsányi Gusztáv erdőmérnöknek és szakírónak is szoros kötődései vannak a Felvidékhez. Az Abaúj vármegyei Ósván született 1852. február 13-án. A Kassai főreáliskolában végezte középiskolai tanulmányait. Innen került a selmecbányai akadémiára, ahol 1871 és 1874 között erdészetet tanult.

A sors később is errefelé terelte őt: az ungvári kincstári uradalomból ismét a Hont megyei Selmecbányára került, de immár oktatóként. Rövid időre (1877–78) az akadémia növény- és erdőműveléstani tanszékének tanársegéde lett. Az intézet ösztöndíjával külföldi tanulmányutat tett, elsősorban Németország erdőgazdasági viszonyait vizsgálta.

1881-től a beszercebányai erdőigazgatóság alkalmazottja. 1883-tól 1890-ig pénzügyminiszteri szolgálatban volt Budapesten. Ekkor kapcsolódott be az Országos Erdészeti Egyesület munkájába is. 1889-ben jelentette meg Budapesten az *Erdei facsemeték nevelése* című hasznos és fontos könyvét. (Dr. Oroszi S., 1989. 441–443. l.)

Tomcsányi igazi erdőgazda volt a szó legnemesebb értelmében, aki „*páratlan munkaszeretettel szolgálta hazáját s a magyar erdőgazdaság érdekeit*”. Említett könyve „*kitűnő útmutató a csemetenevelés terén*”. (–: Tomcsányi Gusztáv. *Nekrológ.* Erdészeti Lapok. 1911. nov. 1. 1099–1101. l.) Részletesen ismerteti benne az egyes csemetekerti munkákat, bemutatja a különféle műveleteket s az egyes berendezéseket. Ebben a könyvében ismertette a róla elnevezett *Tomcsányi-féle makktelelő kunyhót*.

Újításairól, gyakorlati eredményeiről rendszeresen beszámolt az Erdészeti Lapok hasábjain, ahol több módszertani cikket, tanulmányt is megjelentetett. Tomcsányi Gusztáv az erdőművelés legkiválóbb szakembere lett: ő volt a légfűtésre berendezett *magpergető* és a már említett *tölgyfamakktelelő* tervezője. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 877. l.)

Kitűnő gyakorlati eredményeinek köszönheti, hogy 1894-ben Kárpátalján főerdőmester

lett, 1899-től pedig a máramarosszigeti erdőgazdaságot igazgathatta. Nevéhez fűződik az a tény, hogy a kedvező fekvésű havasi réteken és legelőkön elkezdődött Magyarországon az intenzív havasi gazdálkodás. (Dr. Oroszi S., 1989. 442. l.)

1911. október 6-án halt meg Máramaros-szigeten. „*Személyében az egyik legnagyobb gyakorlati erdésztt vesztette el az erdész szak, a havasi gazdálkodás hívei pedig legfontosabb pártfogójukat.*” (Dr. Oroszi S., 1989. 443. l.)

Tóth Imre

(1844–1928)

Az, hogy Mikszáth Kálmán egy-egy novellájában szatirikusan írt Selmecbányáról, ironikus hangnemben szólt az itteniek egészségi állapotáról, nem véletlen. A már-már máró gúnynak tűnő megállapítások mögött, sajnos, sok volt az igazság. Az *arany kisasszony* című Mikszáth-írásban többek közt az alábbiakat olvashatjuk: „*Szomorú város ez! A levegője méreg a bányák kipárolgásától, vizétől »golyva nő a halványarcú leányok és időtlen férfinép nyakán«.* A harmadévi újoncozásnál hatszáz katonakötelezett ifjú közül négy vált be »császáraz emberinek«. Szinte szégyellem megírni.”

S noha némi túlzás van is ezekben az írásokban, valóban kevés itteni fiatal lehetett hadkötelességre fogni. Jelentős volt a golyvásodás, a tbc és más légúti megbetegedések száma; pusztított az ólommérgezés, a hagymáz, az alkoholizmus s még megannyi fertőző és járványos kór. A bányászok fiatalon haltak meg, alig érték el a 40-50 évet.

Selmechányán tehát nemcsak a technika és a tudomány fejlődött, nemcsak a munkahelyek száma növekedett, s a bányászat lett európai hírnű, hanem a betegségek száma és fajtája is évről évre emelkedett. A ragályok és járványos kórok elsősorban az alsóbb rétegeket pusztították. A foglalkozási ártalmakból adódó betegségekkel a XVIII–XIX. századig szinte alig-alig foglalkoztak, nem szenteltek neki különösebb figyelmet. Pedig azok egy része már a XVI. században felütötte a fejét. A bányászszázyt többek közt olasz bányászok hozták magukkal tájainkra. Ez a ragályos betegség (cachexia anaemia montana) gyengeséggel, kiszáradással és vérszegénységgel járt; okozója többek közt a rossz levegő és ivóvíz, a rossz táplálkozás és az alkoholizmus volt.

A Selmechányán is terjedő kórra Tóth Imre figyelte fel alaposabban. A kiváló szakember Budapestről került ide. Ságváron, Somogy megyében született 1844. február 27-én, szegény családban. Veszprémben és Székesfehérvárott végezte középiskolai tanulmányait, majd Pesten szerzett orvosi diplomát. 1868-tól a felvidéki kötődésű Kovács Sebestyén Endre kiváló sebészdoktor mellett volt asszisztens a Rókus Kórházban. Az egyetemi klinikáról a selmeci műtő-orvosi állomásra került. A bányakórházban is dolgozott, majd bányafőorvossá nevezték ki. 1880-tól higiéniai adott elő a város középiskolaiban, 1885-től pedig a bányászati akadémián. Tanára és iskolaorvosa volt a Selmechányai Királyi Katolikus Főgimnáziumnak. Az iskola 1916-ban kiadott értesítőjében maga írta például az alábbiakat: „A kir. kath. főgimnázium-

umban a lefolyt iskolai év alatt előadtam dr. Fodor József könyve alapján az egészségtanból a VII. osztályban a táplálkozást, a lakás- és testápolást, a VIII. osztályban a munka és foglalkozást, a fertőző betegségek hygienáját és az életmentést. A tanulók a tantárgyból év alatt feleltek és vizsgáztak is. Évről évre való tapasztalatom, hogy a tanulók nem érdeklődnek az egészségtan iránt oly mértékben, mint azt a tantárgy fontossága megkívánja, ez csak akkor fog bekövetkezni, ha az egészségtan kötelező, rendszeres tantárgy lesz. Dr. Vértesi Tóth Imre, bányakerületi főorvos.” (Dr. Rauchbauer J., 1916. 16–17. l.)

Egy ideig a szentantali Coburg hercegi család háziorvosa is volt. Nevével, sajnos, sem a *Magyar Életrajzi Lexikonban* (Kenyeres Á. főszerk., 1969), sem az *Akadémiai Kislexikonban* (Beck M. főszerk., 1990) nem találkozhatunk. *Szlovákia Enciklopédiája* (Hajko, V. és koll., 1982. 98. l.) viszont méltatja érdemeit, s számon tartja őt a Selmechánya és környéke neves személyiségeit bemutató kiadvány is (Herčko, I., 1995. 257. l.), a *Szlovák Bányászati Múzeum Évkönyve* pedig egy hosszabb tanulmányt közöl róla. (Blázy, M., 1979. 217–242. l.)

Tóth Imre már 1881-ben kutatási tárgyává tette a selmeci bányamunkások körében évszázadok óta uralkodó betegségeket, elsősorban a *bányászszázyt*. Sorra járta a tárnákat, a bányászok otthonait; figyelte az életkörülményeket, a munkások tisztálkodási szokásait, táplálkozását stb. Miután tisztába jött a betegség természetével és ragályos körülményeivel, 1882-ben sikerült legyőznie és beszüntetnie. Selmecen azóta ez nem fordult elő. Mindez azért is figyelemre méltó tény, mert a bányászszázyról csak a XIX. század második felében születtek tanulmányok, dr. Tóth Imre tollából. (*A bányászszázy és annak oktana*. Orvosi Hetilap, 1883; *Über die Ausrottung der Anchylostomiasis in den Bergwerken von Selmechánya, Therapie der gegen Wart*. Berlin–Wien, 1904) Tóth Imre

sikereinek különös jelentőségét növeli az a tény, hogy neki sikerült a veszélyes kórt legyőznie akkor, amikor ez a fejlettebb országokban még mindig pusztított.

A bányászszállal egy időben kezdte meg a selmeci fémkohó munkásai közt uralkodó *ólommérgezés* elleni harcot is. Ezt a betegséget 1903-ban sikerült legyőznie. Minderről 1906-ban számolt be az Orvosi Hetilapban a *Küzdelem az ólommérgezés ellen* című tanulmányában.

A környezetszennyezés századunk elején újabb járványos megbetegedést okozott Selmecbányán is. A *hasi hagymáz* okozójára is rámutatott Tóth Imre. Ez tulajdonképpen a tífusz bacilusa volt, amely a beteg beleiben szaporodott el, s az ürülékkel a vízbe kerülve ismét fertőzött. Ennek veszedelmeire a főorvos a Selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egylet Évkönyvében hívta fel a figyelmet. (Tóth I., 1904. 102–110. l.)

Tóth Imrének Selmecbányán annak ellenére is számos megpróbáltatásban volt része, hogy a köz javát szolgálta. Közöny, ellenségeskedés vette őt körül, főleg azok részéről, akik javára tevékenykedett. Ő volt az első Magyarországon, aki az alkoholizmust betegségnek ismerte el. Éppen ezért sokat fáradozott azon, hogy a bajbajutottakon segítsen. Úgy is, hogy felvilágosító előadásokat tartott, harcolt a túl sok italmérő ellen; a betegek számára megfelelő intézeteket akart felállítani stb. Hont megye monográfiájában olvassuk: „Amikor az iszákosság meggátlására a városi szeszmonopólium ellen lépett fel, a városi tanács az orvosi oklevelétől akarta megfosztani. Ebben a küzdelmében vívta ki nagy eredményeit, amelyekkel utóbb az orvosi tudományos világ háláját szerezte meg.” (Osváth Gy., 1906. 275–276. l.) Az alkoholizmusról is több tanulmányt publikált. Ilyen például az *Alkoholizmus a társadalomban* című munkája (1899) is.

Tóth Imrét az emberek egészségének jobbításáért folytatott küzdelem éllette. Az első vi-

lágháború alatt például ingyen gyógyította a selmeci kórházban a sebesülteket. A bányászjelölteknek felvilágosító előadásokat tartott a rájuk leselkedő veszélyekről, megtanította őket az elsősegélynyújtás alapjaira stb. A koleráról és más betegségekről tájékoztató szórólapokat szerkesztett az egyszerű nép számára – szlovák nyelven is.

A főorvos a kultúra és a gazdaság terén is lelkes tevékenységet fejtett ki. Tiszteletbeli tagja volt az Országos Közegészségügyi Egyesületnek, alapító tagja a természettudományi és orvosi könyvkiadónak.

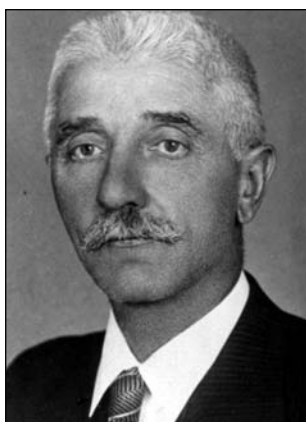
Még orvosnövendék korában foglalkozott a méhészet, a gyümölcsészet és a borászat tanulmányozásával. 1872-ben *Az okszerű méhészet* címmel könyvet is kiadott, s részt vett társszerzős kötet publikálásában is. Ebbéli ténykedésével Selmecbányán sem hagyott fel. A híres Kálvária alatt szép gyümölcsöst telepített, akadémiai diákjaival diófákat ültetett az utak szélére, s a város szegényei közt mintegy 2000 darab diófacsemetét osztott ki. Ez ugyanis jól megtermett errefelé, és segített az egyszerű bányászok anyagi helyzetén.

Tóth Imre sírja
a Piari-kapu mögötti Üritemetőben

Küzdelmes, de szép pályája 1928. január 27-én zárult le Selmechányán. Mivel a város mindhárom nemzetiségét – szlovákokat, németeket, magyarokat – egyaránt szerette és tisztelte, nyelvüket beszélte, egészségükre vigyázott, sorsukat figyelemmel követte, temetésén mintegy tízezer ember kísérte őt utolsó útjára, a Piergi-kapu melletti Úritemetőbe, ahol síremléke ma is áll.

Tuzson János (1870–1943)

Tuzson János botanikus, erdőmérnök és egyetemi tanár, „a közszeretben és köztiszteltben álló tudós, aki szerette az ifjúságot és több jóléti intézményt alapított”, 1870. május 10-én született Szászcsanádön. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után, 1887-ben került Selmechányára, ahol a Bányászati és Erdészeti Akadémia erdészeti szakának hallgatója lett. (Dr. Laposa J., 1989. 491. l.) Ugyanitt három évig a kincstári erdészethen dolgozott, majd az akadémiaára került tanársegédnek. 1894–98-ban az erdőrendezéstani tanszéken dolgozott. 1898-tól az Erdészeti Kísérleti Állomás adjunktusa, a híres botanikus kert egyik kiépítője. Ő telepítette az első külföldi facsemetét. Hosszabb európai tanulmányutak után,

1903-tól a növénytan helyettes tanárává nevezték ki az akadémiaára (1903–1904). Tuzson tudósi életútjának meghatározója volt a selmechányai alma mater: „*pályájának csúcspontján is ahhoz a közösséghez tartozónak vallotta magát, amelyet a selmeci főiskolát jellemző baráti szellem kovácsolt össze maradandóan és el nem szakíthatóan*”. (Dr. Nemky E., 1970. 423. l.)

1904-től már a budapesti József Műegyetem növénytan tanszékének adjunktusa, 1909-től pedig az MTA levelező tagja. 1918-tól a növényrendszertan rendes tanára, valamint az általa létesített Növényrendszertani és Növényföldrajzi Intézet vezetője.

Tuzson János tudományos munkássága sokirányú. Először a fás növények anatómiájával foglalkozott. Ennek eredményeként jelent meg 1907-ben *A növények belső szerkezete* című összefoglalója, de már ezt megelőzően kiadta 1897-ben *A fák anatómiai szerkezete* című munkáját.

Foglalkozott Magyarország növényzetének származásával is, de erre vonatkozó nézeteit már kortársai megcáfolták, s később maga is korrigálta.

Fő művének, a *Rendszeres növénytan*nak I. kötete (*Általános rész és a virágtalan növények*) 1911-ben jelent meg Budapesten. Munkája kedvező fogadtatásra talált, hisz „*régóta hiányzó tudományos kézikönyvet adott az egyetemi hallgatóknak és a növénytanal foglalkozók számára*”. Egyik méltatója szerint ez volt „*az első modern magyar növényrendszertan*”. (Dr. Laposa J., 1989. 492. l.) A második kötetet (*Virágos növények*) 1926-ban adták ki. Ebben az Engler-féle rendszert a törzsek további bővítésével módosította.

1901-ben alapítója, majd hosszú időn át szerkesztője volt a Növénytani, illetve Botanikai Közleményeknek. Nemky Ernő szerint Tuzson „*a legérdekesebb eredményekkel a növényföldrajz területén dolgozott*”. (Dr. Nemky E., 1970. 424. l.) Alaposan feltárta és leírta pél-

dául az Alföld növényformációját; 1914-ben kiadta *A Magyar Alföld növényformációi*, majd 1915-ben *A Magyar Alföld növényföldrajzi tagolódása* című munkáját. Sokat foglalkozott az itteni területek fásításával. Álláspontja szerint az Alföld valamennyi területe alkalmas növényi, illetve fatermesztésre.

Külföldi útjai során alaposan vizsgálta más tájegységek, így például a délorosz sztyeppék növényföldrajzát is. Megállapította, hogy az Alföld flóráját nem a délorosz sztyeppékről, hanem Délnyugat-Európából kell származtatni.

1928-tól Tuzson lett a budapesti Egyetemi Fűvészkert vezetője. Tudományos munkásságát ekkor már nemzetközi szinten is elismerték. A Növényrendszertani és Növényföldrajzi Intézetet olyan fejlett tudományos intézménnyé alakította, amely már 1940-ben 400 000 növénygyűjteménnyel, 2600 növénykövületet tartalmazó paleobotanikai gyűjteménnyel és 9000 kötetes könyvtárral rendelkezett. Nagy tudósunk 1943. december 18-án hunyt el Budapesten.

Vadas Jenő
(1857–1922)

Vadas Jenő, a nemzetközi hírnévű tudós és kiemelkedő szakíró, a zoológus és botanikus, a magyar erdészeti kutatások megszervezője, az

Erdészeti Kísérletek című szakfolyóirat alapítója, a tehetséges főiskolai oktató tulajdonképpen Selmechányán bontakoztatta ki tehetségét, s gyarapította azt az örökséget, melyet családjától kapott.

A ma Miskolchoz tartozó Felsőháromon született 1857. április 2-án. Családi neve eredetileg Vlkolinszky volt. Édesanyját Herman Franciskának hívták, s testvére volt a nagy természettudósnak, Herman Ottónak. Mivel Vadas Jenő korán elveszítette édesapját, az anyai nagybácsi jelentős szerepet vállalt nevelésében. A fiatal Vadas neki is köszönheti természetszeretetét.

Miskolcon és a selmeci evangélikus líceumban végezte középiskolai tanulmányait. 1874-től erdészetet tanult a selmeci akadémián. 1881-ben a máramaroszi, 1882-ben pedig az óvári erdőgazdaságnál gyakornokoskodott. 1885-ben Vadászerdőre került Temesvár mellé, ahol az ország második erdőőr szakiskoláját igazgatta. Itt a gyakorlati oktatásra helyezték a hangsúlyt.

1891-ben került vissza Selmechányára, s 1904-ig az akadémia növényteni tanszékén dolgozott. 1904-től az első államfordulatig az intézet erdőműveléstani tanszékének tanára és vezetője, közben az 1908–1910-es tanévekben az akadémia rektora is.

A selmechányai évtizedek gazdag tevékenységgel teltek el. 1897-ben az akadémia mellett megalapította a Központi Erdészeti Kutatóállomást, s közreműködött a Kisiblyei Arborétum megteremtésében is. 1908-ban felépítette az erdészeti laboratórium épületét. (Herčko, I., 1995. 263. l.)

Vadas főiskolai működése „meghatározó volt a magyar erdőgazdaság története szempontjából is. Nemzedékek sorát nevelte fel, akik a hazai erdőgazdaság minden ágában hirdették, alkalmazták professzoruk elveit, eredményeit”. (Dr. Oroszi S., 1989. 532–536. l.)

A millennium évében Vadas feldolgozta a selmeci erdészeti akadémia történetét, amely

Budapesten jelent meg (1896) az alábbi címmel: *A Selmechányai M. Kir. Erdőakadémia története és értesítője*. A közel 400 oldalas kiadvány három időszakra tagolva tárgyalja az intézet történetét. Az első időszak az intézet alapításától az akadémia alapításáig (1808–1846), a második az erdészeti tanintézet akadémiává történt átalakításától kezdve a német nyelv eltörléséig (1846–1867), a harmadik pedig a magyar tannyelv életbelépésétől (1867) Magyarország fennállásának ezredik évéig (1896) terjed. Az akadémia történetének részletes áttekintését és elemzését a tantervek ismeretése, a taneszközök és laboratóriumok, a kísérleti telepek bemutatása követi. A szerző ezenkívül közli az erdőakadémia egykori hallgatóinak névsorát, s a jeles tanárok (Wagner Károly, Lázár Jakab, Illés Nándor, Soltz Gyula, Szécsi Zsigmond, Bedő Albert, Beiwinkler Károly, Belházy Emil, Divald Adolf stb.) részletes életrajzát. Vadas könyve „*ma is egyik alapforrása*” az erdészeti szakoktatás történetének. (Oroszi S., 1989. 533. l.)

A millennium előtt s az ünnepségek után Vadas sok külföldi utat tett. 1893-ban Németországban és Svájcban az erdészeti kutatásügyet vizsgálta. Ugyanabban az évben Bécsben részt vett az Erdészeti Kutatóállomások Nemzetközi Szövetségének első kongresszusán is. Itt jegyezzük meg, hogy ez a társaság 1910-ben, a IV. nagygyűlésén Brüsszelben elnökké választotta Vadast.

1895-ben Boszniában, 1897-ben Stockholmban járt. Közben kitartóan szorgalmazta a magyarországi erdészeti kísérleti állomások felállítását, mígnem 1897-ben Darányi Ignác földművelésügyi miniszter azt el is rendelte. Vadas lett a kísérleti állomások első vezetője, aki még jelentősebb tudományszervező és gyakorlati kísérletező munkába kezdett.

A magyarországi erdészeti kísérletügy megteremtője szakirodalmi munkásságában is kiemelkedő eredményeket ért el. 1898-ban Bu-

dapesten megjelent az *Erdőneveléstana*, amely tartalmazza az erdőművelés alapfogalmait és eszközeit, a jelentős fafajták erdőművelési munkáit stb.

Ugyancsak 1898-ban adták ki Budapesten Az *árvízvédelmi füzesek telepítése és nevelése* című könyvét is. Ez jó segítséget nyújtott a folyók szabályozásához és az árterületek rendezéséhez.

1911-ben közzétette újabb művét, *Az akácfa* című monográfiáját, amely 1914-ben németül is megjelent.

A világháború utáni államfordulat nagy törest jelentett Vadas életében. Hisz az elcsatolt területeken maradtak az általa kiépített olyan jelentős kísérleti állomások, mint a szabadkai és a temesvári, illetve a selmechányai, a besztercebányai, likavkai, csorbai és a tátralomnici.

Hátralévő éveiben Vadas alig alkotott valamit. 1922. július 21-én Budapesten hunyt el. A Farkasréti temetőben helyezték őt örök nyugalomra. Tiszteletére 1930-ban Sopronban szobrot állítottak. Itt jegyezzük meg, hogy a selmeci jeles személyiségek lexikonában Vadas halálozási helyét tévesen Selmecként tüntetik fel. (Herčko, 1995. 263. l.)

Vas Antal (1851–1916 ?)

Dr. Vas Antal tanár, irodalmár, muzeológus és helytörténész neve nem szerepel sem a *Magyar Életrajzi Lexikon* 1969-es kötetében, sem a szlovákiai magyar lexikonokban. A *Szlovák Biográfiai Szótárban* (SBS VI., 1994. 240. l.) és Szinnyi lexikonában (1914. 954. l.) viszont jegyzik őt.

A Selmeci Királyi Katolikus Főgimnázium egykori pedagógusa 1851. május 1-jén született Baján. A gimnáziumot is itt kezdte, és Pécsen folytatta. Az utóbbi helyen harmadfél évig teológiát hallgatott, majd Pesten három évig bölcséletet tanult. Bölcsletről, latinból és görög-ből szerzett középiskolai tanári képesítést.

1876-ban lépett a tanári pályára, kezdetben Selmechányán tanított. 1882-től Zsolnán tanár, 1890-ben Zomborba került, ahol a kereskedelmi iskolában a német nyelvet is tanította. Ez idő tájt változtatta Eiselt családi nevét Vasra.

1900-tól a bártfai magyar királyi állami gimnázium igazgatója. 1907-ig töltötte be ezt a tisztséget. Közben filozófiával, pedagógiával és nyelvtudománnyal foglalkozott, de érdekelte őt a muzeológia is. Egyik alapítója, 1907-től pedig első igazgatója volt a Sárosi Múzeumnak. Divald Károly irányításával már régebbtől részt vett Sáros megye múzeumi tárgyainak gyűjtésében. 1900-ban Bártfán önálló kiadványként jelentette meg a város és környéke nevezetességeiről szóló honismereti munkáját az alábbi címmel: *Bártfán és környékén található mű- és történeti emlék és egyéb nevezetességek*. Elkészítette a Sárosi Múzeum kiállításainak katalógusát is, amely szintén megjelent önálló kiadványként *Vezető a Sáros megyei múzeum oklevélkiállításához Bártfán* címmel (Bártfa, 1907). Tagja volt a bártfai Széchenyi Irodalmi Körnek is. (SBS VI., 1994. 240. l.)

Több cikket publikált a szaklapokban s az egyes gimnáziumok évkönyveiben (*Az akaratról és annak szabadságáról*. 1881; *Az ismeretek eredetére vonatkozó források eredetéről és megbírálásáról*; *Euripides vallási és bölcséleti nézeteiről*; *A nyelvtanítás reformjáról* stb.) Az *Aesopus és aesopusi mesék* című dolgozata Eiselt névvel jelent meg a selmeci gimnázium évkönyvében 1882-ben. (Szinnyei J., 1914. 953. l.)

A *Szlovák Biográfiai Lexikon* szerint Vas Antal 1913 után halt meg. Pontos halálozási dátumát egyelőre nem sikerült kiderítenünk, mint ahogyan azt sem tudjuk, hogyan és miért került Bártfáról újra Selmechányára. A katolikus gimnázium 1916-ban kiadott *Értesítőjében* ugyanis az iskola tanárai közt szerepel; ezt írják róla: „*Dr. Vas Antal, vil. m. kir. áll. gimn. nyugalmazott igazgatója, a hadiszolgálatban lévő tan-*

erők helyettesítésére önként és díjtalanul vállalkozott tanár. A főgimnáziumi Segélyező-Egyesület választmányi és igazgatósági, a Kath. és az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület, Selmech- és Bélabánya törvényhatóságának és a róm. kath. elemi iskolaszéknek választott tagja tanította a IV. osztályban a magyar nyelvet, a III. osztályban a történelmet, heti 7 órában. Tanít 39 év óta.” (Dr. Rauchbauer J., 1916. 21. l.)

Vitális István

(1871–1947)

A Vitális család megbecsült família volt Hont megyében. Az ősök a Liptó megyei Vitalisfaluról származnak. Vitális Pál a XVIII. században telepedett le tájainkon: fia, Sámuel, ügyvéd lett Balassagyarmaton, Pál Felsőszlezensényben gazdálkodott, István pedig Nógrád főszolgabírája volt.

Vitális István tanár, szakíró és geológus hosszú ideig Selmechányán lakott. Ő egyébként az Orosháza melletti Pusztaszenttornyán született Békés megyében 1871. március 14-én. Tanulmányait a sarvasi gimnáziumban kezdte, majd a budapesti Tudomány- és Műegyetemen folytatta. Többek között olyan kiváló szakembert tudhatott tanárának, mint a kor kiemelkedő földrajztudósa, Lóczy Lajos volt. Vele egy élet-

re szóló szakmai és baráti kapcsolatot alakított ki. Egy ideig tanársegédként is dolgozott a Műegyetemen.

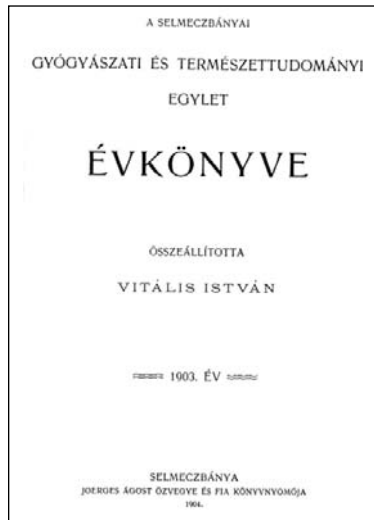
A tehetséges tanítvány, Vitális István már egyetemista korában is oktatott a gyakorlógimnáziumban Budapesten. 1894-ben került Selmecbányára, s az evangélikus líceum tanára lett. Az Alsó-Rózsa utca 47. számú házában lakott. A fiatal pedagógus igen szerette a természetet, kutatta annak titkait s a föld rejtett kincseit. Az ezredéves országos kiállításon így már bemutatkozhatott önálló hegyvidéki természetrajzi mintagyűjteményével. (Borovszky S. szerk., é. n. 277. l.)

A szűkebb pátria természetföldrajza, az ország tájai s a nagyvilág egyaránt érdekelték. 1896-ban részt vett a földrajztanárok egyiptomi tanulmányútján; 1901-ben pedig iskolája támogatásával a kutatók greifswaldi nyári kurzusát látogatta. Tette tehát azt, ami egy igazi tudós tanárhoz illett: tanult, utazott, kutatott és publikált. A *Pallas Nagy Lexikona* I. kötete számára megírta az Afrikáról szóló részt.

Tizenhét évi középiskolai tanárkodása után, 1903-ban a selmeci Bányászati és Erdészeti Főiskola adjunktusa lett. Közben 1904-ben ásványtan, földtan és földrajz szaktantárgyakból bölcsészdoktorrá avatták. Értekezését a Balaton-felvidék bazaltos kőzeteiről írta. (Winkler L., 1992. 563. l.)

Hosszú időn át szakelnöke volt a Selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egyletnek, 1896-tól szerkesztette annak évkönyveit. Ezekben több kiváló szakdolgozata jelent meg, például a búrokról, az Al-Dunáról, a Balatonra vonatkozó földrajzi ismeretekről, egyiptomi útról stb. Az 1903. évi kiadványban (Vitális I. szerk., 1904) közli ama terjedelmes előadását, melyet a selmeci akadémia ásvány-földtani intézetében tartott. A tanulmány címe: *Adatok a Balaton-fölvidék bazaltos kőzeteinek ismeretéhez*. Kedves tanára, Lóczy Lajos szólította fel őt, hogy a Balaton-felvidék bazal-

tos kőzeteit tegye petrográfiai vizsgálatok tárgyává. Kutatásait Vitális a nagy elődök (Böckh János, Hofmann Károly) eredményeit felhasználva, de már a petrográfia modernebb módszereit, a vulkanológia újabb nézőpontjait figyelembe véve végzi. Így sikerült kimutatnia az elszigetelt és egymástól távol álló eruptív kőzetek különbségét, másrészt viszont bizonyos egyezéseit is.

A század elején megírta Borovszky monográfiája számára a *Hont vármegye természeti viszonyai* című fejezetet. Szakszerűen, de egyben népszerűsítő formában megírt tanulmányában többek közt felhívja a figyelmet arra, hogy a természeti viszonyok változatossága Hont megyét „*az ország legérdekesebb vármegyéi közé emeli*”. Itt található a Selmeci-hegyvidék legmagasabb csúcsa, a Szitnya (1011 m), akárcsak délen a Börzsönyé, a 939 m magas Csóványos. Ásványos forrásokban is az ország leggazdagabb tájéka ez a kicsiny megye. Itt buzog a „Bori buzgó”, a magyaradi és szántói mészkőből előtörő több forrás, a gyógyi kénes víz, a környék legjobb asztali vize, a szántói gyógyvíz. A megye északnyugati csücske geológiai-lag is a legérdekesebb része volt a történelmi

Magyarországnak, hisz aranyat, ezüstöt és más értékes kincset egyaránt rejtegetett a föld mélye. Az időjárási tényezők szintén változatosak ezen a kis földrészen. Észak és dél átlaghőmérséklete közt többfoknyi különbség van, a csapadékmennyiség közti különbség is jelentős. Pedig az észak–déli pont közti távolság mindössze 83 km. Florisztikailag ugyancsak sokszínű Hont megye, hisz „*éjszaki magasabb helyein néhány havasalmi faj is társul szegődött*”. (Vitális I., 1906. 15. l.)

Az evangélikus líceumban az intézeti évkönyveket is szerkesztette. Ezekben szintén sokat publikált, többek közt megírta Breznik János igazgató életrajzát is. 1911-ben megjelent Budapesten *A Balaton-vidéki bazaltok* című munkája. Közben számos tanulmánya látott napvilágot a Bányászati és Kohászati Lapokban. Megírta a gimnáziumi *Földrajzkönyv I. és II.* kötetét. 1912-ben átvette a főiskola ásványtani tanszékének vezetését, majd 1919-ben a Sopronba áttelepített intézet rektora lett. 1920-ban az MTA levelező, 1943-ban pedig rendes tagjává választották.

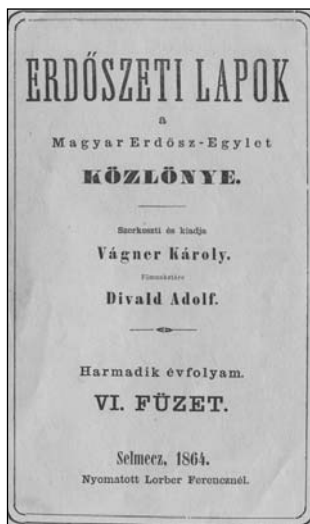
Vitális István érdemeit hosszasan lehetne még sorolni. Hisz bekapcsolódott az Erdélyi-medence, az Egbell környéki és kárpátaljai szénhidrogén-kutatások földtani felvételeibe, továbbra is tanulmányozta a Balaton környékének földtanát stb. Legkiemelkedőbb eredményét a szénkutatás terén érte el. Javaslatára több bányát tártak fel, s ő kutatta ki a mátraalji pannóniai fás barnaszénleleteket. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 1007. l.)

Neves tudósunk 1947. november 9-én hunyt el Budapesten. Geológia iránti szeretetét nemcsak diákjaiba oltotta be, hanem családjában is örökölni hagyta. Fia, Vitális Sándor, aki még Selmechányán született 1900-ban, szintén a földtan kiemelkedő művelője lett.

Wagner Károly (1830–1879)

Köztudott, hogy a selmechányai Magyar Királyi Erdőakadémia oktatási nyelve sokáig nem a magyar volt. Amikor ennek változtatására lehetőség nyílt, akkor sem volt könnyű az ügy, hisz először meg kellett teremteni a szakterminológiát s a szaknyelvet. E téren két jeles szakember, Divald Adolf és Wagner Károly járt elől. 1862-ben többek közt megalapították a nagy múltú és sokak által ismert Erdészeti Lapokat, két év múlva kiadták az első *Erdészeti Műszótárt*, 1868-ban pedig *Magyar–német* és *Német–magyar Erdészeti Műszótárt* szerkesztettek. A szerkesztők műszótárbeli előszavából idézi Köpeczi Béla az alábbiakat: „*Jól tudjuk, hogy minden rossz műszóért, amelyet elfogadunk és habár a szükségétől kényszerítve forgalomba hozunk, a felelősség minket terhel; és miután a tapasztalás tanítja, mily nehéz egy megrontott műnyelvből a rossz szavakat, ha már forgalomba jöttek, kiirtani, e részben nagy elővigyázattal és lelkiismeretességgel jártunk el... Fő törekvésünk volt mindig odahatni, hogy műnyelvünk az élet nyelvéből lehetőleg kevésbé térjen el.*” Köpeczi szerint: „*Ezek olyan elvek, amelyek a modern nyelvészet szemléletének is megfelelnek...*” (Köpeczi B., 1979/10. 436. l.)

A szótár egyik szerzője, a kiváló pedagógus és nagyszerű ember, Wagner Károly 1830. október 6-án született a Máramaros megyei Aknasugatagon. Édesapja kincstári erdész volt, s valószínűleg „már az időben nyert hivatást” ő is az erdészethez. Szatmári középiskolai tanulmányainak elvégzése után került Hont megyébe, a selmeci akadémiára. 1859-ben ugyanitt segédtanár lett 1864-ig. Illés Nándor mondta róla egyik beszédében az alábbiakat: „Szakunk elméletével való foglalkozásának lehet tulajdonítani főképpen, hogy a magyar erdészeti irodalom létesítése agyában megfogalmazott; a tanítással való foglalkozás, a tanulóifjúsággal való folytonos érintkezés és annak mindig újra meg újra ismétlődő vágyakodása a tudományoknak magyar nyelven való hallgatása után sarkantyúként hatottak (...) a nemzeti haladásért lelkesülő keblére, és az eszme végrehajtására unszolták.” (Idézi: Vadas J., 1896. 350. l.)

1864-ben áthelyezték őt Nagybányára, ami „fölötte érzékenyen sújtotta kezdő irodalmunk ügyét, s az Erdészeti Lapok kiadása majdnem fönnaadt”. (Vadas J., 1896. 351. l.) A tanári pályától azonban csak rövid időre szakadt el. Keszthelyre ment, ahol az Országos Gazdasági és Erdészeti Tanintézet tanáraként dolgozott.

Egyike volt az iskola legkedveltebb oktatóinak: tanítványai „mind előadásáról, mind bánásmódjáról” szeretettel emlékeztek meg.

1867-ben ismét Selmechányára került, „az erdészeti akadémia vezértanárává nevezetett ki erdőtanácsosi címmel”. 1871-ig vezette az erdészeti tanszéket, amelyből aztán 1872-ben további tanszékek alakultak. Addig ő adta elő az erdőrendezést, az erdőhasználatot és az erdészeti földmérést is. Életének legboldogabb éveit töltötte itt; az akadémiai időszak munkásságának fénypontja volt egyben. Vadas Jenő könyvében olvassuk: „Ezen idő alatt nemcsak egészen magyarosította az akadémiát, hanem annak tervét is egészen a jelenkor igényeinek megfelelően alakította.” (Vadas J., 1896. 351. l.) Wagner tudta: „Az erdészeti szaknyelv magyar kifejezéseinek a megalkotása és a szakirodalom létrehozása az 1850–60-as években egyre sürgetőbbé vált. A szabadságharc leverését követően nemcsak az osztrák erdészeti törvényeket terjesztették ki Magyarországra, hanem osztrák és cseh erdőtisztokat neveztek ki az erdők kezelésére.” (Dr. Oroszi S., 1989. 607. l.)

1871-ben a pénzügyminisztérium erdészeti osztályára került, ahol „egyszersmind a folyamatban levő földadó-szabályozás erdészeti ügyeit az országot hálára kötelező alapos munkálattal vezette”. (Pauer J., 1896. 350. l.)

Wagner Károly munkásságát mindig a szorgalom, a példaadó igazságszeretet és az államérdek jellemezte. Mint ember „egyike volt a legnemesebbeknek, soha senkinek sem ártott, jót azonban sokat tett, s néha csak évek múlva vagy sohasem tudta meg az illető, hogy ki volt a pártfogója. De csak a jót pártolta, csalásnak tartván a haszontalan ajánlást”. (Vadas J., 1896. 352. l.)

Munkásságát az említetteken kívül olyan művek is fémjelzik, mint a *Segéd táblák erdőszők és erdőbirtokosok számára* (Divald Adolf-fal. Selmecz, 1864) vagy a *Lo-Presti pálya, mint erdőszállítási eszköz* (Pest, 1871).

A kiváló erdőmérnök 1879-ben hunyt el Budapesten. Gazdag tevékenységét az utókor is elismerte. Mellszobrát 1979-ben leplezték le Budapesten a mezőgazdasági és élelmiszerügyi minisztérium székházának árkádorájában, ahol azoknak állítanak emléket, akik *„különös érdemeket szereztek a magyar mezőgazdaság, erdészet, földmérés és élelmiszeripar fejlesztésében”*. Van szobra a soproni egyetem botanikus kertjében is, sírja pedig a Farkasréti temetőben található.

Wagner Vilmos (1839–1900)

Wagner Vilmos bányamérnök, miniszteri tanácsos, a magyar vas- és acélgyártás kiváló szakembere szintén felvidéki kötődésű. Besztercebányán született 1839. április 25-én. Selmecbányán tanulta a bányászatot és kohászatot. 1863-tól három éven át Nagybányán volt tisztjelölt és bányagyakornok.

1866-ban újra visszatért Selmece, ahol Pöschl Ede asszisztenseként tevékenykedett az akadémia bányagéptan–kohógéptan–építészet tanszékén. Amennyiben azonban a gyakorlat és a szervezőmunka jobban érdekelte őt, visszament Nagybányára gépfelügyelő-segédnek. 1869-ben a máramaroszigeti bányaigazgató-ság mérnöke lett. Ezt követően hat évig a mi-

nisztérium erdészeti osztályának gépészeti és építészeti főmérnökeként dolgozott. 1881-től a minisztérium központi vasmű-igazgatóságának főmérnöke.

Következő állomáshelye a Felső-Garam menti Zólyomberezna, ahol a kincstári vasművek igazgatója volt több mint egy évtizedig. 1889-ben főbányatanácsos lett, s 1897-től haláláig újra a pénzügyminisztérium kincstári vasműveit igazgatta.

Wagner Vilmos pályája során *„jelentős érdemeket szerzett az állami vasgyárak, elsősorban a zólyombrézói vasművek korszerűsítésében és nagyarányú fejlesztésében”*. (Zsámboki L. szerk., 1983. 352. l.) Zólyombereznán kibővítette a csőgyár üzemét, s bevezette a csövek galvanikus cinkezését. Zólyomberezna mindig is szívügye volt Wagnernek. Figyelme szinte mindenre kiterjedt, ami a vasgyári üzem érdekeivel kapcsolatos volt. Amint a Bányászati és Kohászati Lapokban írták, Wagner *„nem csekély mértékben folyt be főleg Zólyom-Brézó vidéke gazdasági érdekeinek előmozdítására az által, hogy az ottani vasgyári üzemnek nemcsak csorbíthatatlan fenntartását, de tetemes kibővítését is előmozdította, mi által ezen vidék lakóinak becsülését, de szeretetét és háláját is kivívta”*. (BKL, 1900. 46. l.) Egy üzemlátogatás során váratlanul itt érte őt a halál is.

1900. január 18-án történt a szomorú eset, s két nap múlva a munkások és szakemberek ezrei kísérték őt utolsó útjára a helybeli evangélikus temetőben. Éppen ezért csodálkozunk, hogy neve a különben aprólékos *Szlovák Biográfiai Szótárból* kimaradt.

Természetesen Wagnernek egyéb érdemei is voltak. Neki köszönhető például a vaskőbányászat fejlesztése, elsősorban Vashegyen és Rozsnyó vidékén. A léghevítőek emelése és szaporítása által fellendítette a vajdahunyadi és a tiszolci vasolvasztók nyersvastermelését. Műszaki felügyelőként részt vett a kincstári vasművek rekonstrukciós munkálataiban stb.

Kiseb publikációi is elsősorban gyakorlati tevékenységével voltak kapcsolatosak. 1877-ben adta ki Budapesten terjedelmes munkáját az alábbi címmel: *Építési illetékkiszabás, átszámítás és segédtáblák a métermértékre alkalmazva a m. kir. Pénzügyminisztérium főfelügyelete alatt álló hivatalok számára.*

Wehrle Alajos (Vehrlé, Alois)

(1791–1835)

1820-ban került a selmeci akadémia kohászat-kémia-ásványtan tanszékére a híres vegyész, mineralógus és tudós professzor, Wehrle Alajos. Selmecbánya ekkor a kémiai kutatások egyik bölcshelye volt; itt működtek e szakterület új tanainak és irányzatainak fáklyavivői, a nagy felfedezések úttörői, akik sok dologban megelőzték a nagyszombati és a pesti egyetemek kiváló tudósait is.

Wehrle Alajos olyan hírességek után került ide, mint Jacquin Miklós, Scopoli János, Rupprecht Antal vagy Patzier Mihály. Jacquinról például azt olvassuk egy helyütt, hogy „kutatásai révén őt az angol Black-kel együtt Lavosier egyik legnevezetesebb előfutárának kell tekintenünk”. (Prosz J., 1958. 124. l.)

Wehrle 1835-ig oktatott Selmecbányán. 1791. július 3-án született a morvaországi Kroměřížben. A bécsi egyetemen végzett kémiai és gyógyszerészeti tanulmányokat, 1819-ben pedig doktori címet is szerzett. Tevékenységét a bécsi egyetemen kezdte tanársegédként, illetve 1820-tól rendkívüli tanárként. Ezt követte selmeci állomáshelye. A nemzetközileg elismert tudós szakirodalmi munkássága is öregbítette az akadémia hírnevét. (Zsámboki L., 1983. 353. l.)

Selmecbányán kiemelkedő elemzések végzett, korszerű tankönyveket szerkesztett, s egész sor gyakorlati újítást, korszakalkotó intézkedést vezetett be. Találmányai közül legértékesebb volt ama védőkészülék, amely a bá-

nyászokat a mérgező gázokkal szemben védte. Ezenkívül elsőként dolgozta ki Magyarországon a szerencsétlenül járt bányászok segítésére felállítandó mentést és elsősegélyt nyújtó állomás tervét. Továbbfejlesztette az akadémia ásványtani gyűjteményét és laboratóriumait. (Mináč, V., főszerk., SBS VI. 1994. 348. l.)

Wehrle több magyarországi ásványt elemzett és határozott meg. Elsőként elemezte például a nevét viselő szarvaskői diallageridotit kőzetet, melyet előtte lievrit ásványnak tartottak. „Ugyancsak Wehrle elemezte a Selmecbánya környéki, ezüstöt tartalmazó tetradimitet és a Hont megyei Börzsöny hegység bizmuttellurid ásványát, amely szintén nevét viseli.” (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 1028. l.)

1833-ban tervjavaslatot dolgozott ki az ezüst és az arany rézércből való eltávolításának új módszerére. Idriában felfedezte a higany előállításának új módszerét.

Szakirodalmi munkásságának eredményei közül a következő önálló kiadványokat említjük: *Lehrbuch der Probier- und Hüttenkunde als Leitfaden für akademische Vorlesungen 1–2.* (Wien, 1841); *Dissertatio inauguralis chemica sistens historiam acidi muriatici* (Wi-

en, 1919); *Die Grubenwetter* (Wien, 1835); *Geschichte der Salzsäure* (Wien, 1919).

1835-ben Wehlét Selmecről Bécsbe rendelték kísérletek végzésére, ám híres tanárunk itt 1835. december 13-án meghalt.

Wilckens Henrik Dávid

(1763–1832)

A magyar erdészeti szakképzés alapjait is egy idegen származású professzor teremtette meg a selmeci akadémián. A német tudóst Wilckens Henrik Dávidnak hívták. A braunschweigi hercegség pincemesterének fia 1763. november 14-én született Wolfenbüttelben. A helmstedti egyetem orvosi karán, a freinbergi bányászati akadémián és a göttingeni egyetemen végezte tanulmányait. Igazi polihisztori képzettségre tett szert: foglalkozott matematikával, kémiával, fizikával és földrajzzal, sőt még tudománytörténettel is.

1795–1799 között erdészeti tanár volt a thüringiai Walterschausenben. Ezt megelőzően Saarbrückenben gyógyszerészként is dolgozott. Mivel az erdészeti oktatást már Mária Terézia 1769. évi erdőrendtartási törvénye is igen sürgette, Wilckens Thüringiában egyre inkább az erdészeti témák felé fordult. Amikor a Monarchia keleti felében, Selmecbányán, a már működő bányászati akadémián is megszervezték az erdészeti tanszéket, Wilckenst 1808-ban ki nevezték annak tanárává. Tevékenysége innentől kezdve több mint két évtizedre összeforrott Selmecbányával.

Tulajdonképpen a Selmecbányán felállított Erdészeti Tanintézetet tekinthetjük az önálló magyarországi erdészeti felsőfokú oktatás kezdetének. (Dr. Oroszi S., 1989. 645–647. 1.) Wilckens tehát az erdészettudomány első professzora lett Magyarországon. Ő rakta le alapjait az intézetnek. Az oktatás érdekében rügy-, lomb-, virág- és maggyűjteményeket állított össze. Fiziológiai és növénykórtani gyűjtemé-

nyeket szerzett be, megtervezte a botanikus kert és a tanulmányi erdő létesítését. Szakkönyveket vásárolt az akadémiának, tanterveket készített és jegyzeteket írt. Ötöttes erdészettana (*Forstkunde*) kéziratban maradt. A német nyelvű munka első kötetében az általános növénytannal, a másodikban az erdészeti növények ismertetésével, a harmadikban a természetes fa-termesztéssel, a negyedikben az erdőhasználat-tal, az ötödikben pedig mesterséges fatenyésztéssel foglalkozott. Előadásai az akadémián átfogták az erdészeti tudományok egészét: az erdészeti tervrajzok és térképek, az építészeti rajzok készítésén át a jogismeretig és a bányácsolásig szinte mindent tanított. 1809-től 1832-ig mintegy 232 erdészthalgatója volt, akik aztán „*professzoruk útmutatása alapján meghatározói lettek a hazai erdőgazdaság fejlesztésének*”. (Dr. Oroszi S., 1989. 646. 1.)

1809-ben e házban (Sembery ház) kezdett oktatni az erdészet első tanára, Wilckens

A Szentháromság téri Sembery házat, ahol Wilckens az oktatást megkezdte, emléktáblával jelölték meg. Szövege így hangzik: „*V tejto budove sídlila prvá samostatná Katedra lesníckych náukov ustanovená v r. 1807 pri Banskej akadémii v Banskej Štiavnici, ktorú viedol prof. dr. Henrik D. Wilckens.*” (Ebben az épületben székelte az erdészeti tudományok első tanszéke, melyet 1807-ben alapítottak a Selmecbányai Bányászati Akadémia mellett, s melyet prof. dr. Henrik D. Wilckens vezetett.)

Ezek után úgy gondolhatnánk, hogy Wilkens pályája egyenesen ívelt felfelé, élete zökkenőmentes volt. Pedig neki is sokat kellett hadakoznia Selmechányán. A fölöttes kamarai hatóságok gáncsoskodásai nehezítették az oktatást, az új intézmény gyors és színvonalas kiépítését. Csak nehezen tudta például saját segédeszközkészletét és gyűjteményét átszállítani Selmechányára. Pedig ezzel a köz javát, az oktatás színvonalát, a tudomány jobb kibontakozását szolgálta. Sokszor akadályozták a megfelelő szakkönyvek beszerzését is. Wilkens egyébként Selmechányát nem találta a legalkalmasabbnak az Erdészeti Tanintézet számára. „Vélekedését a vidék termőhelyi és erdőállományi viszonyaival támasztotta alá.” (Dr. Oroszi S., 1989. 646. l.) Az intézmény mégis Selmeccen maradt, s európai hírvé fejlődött.

Lesenyi Ferenc azonban az indulás küzdelmeiről sem feledkezett meg jubileumi tanulmányában. Így írt többek közt: „Az a körülmény, hogy az Erdészeti Tanintézet a Bányászati Akadémia mellett hivatott életre, és hogy a Bányászati Akadémia hallgatóit rendszeres oktatásban részesítette, továbbá hogy a fölötte gyakorolt közvetlen felügyelet tekintetében szintén a

selmechányai főkamagrófi hivatal igazgatósági hatósága alá rendeltetett, az Erdészeti Tanintézetnek önálló jellegét sok tekintetben elhomályosította.” (Lesenyi F., 1958. 26. l.)

Wilkens selmechányai küzdelmeit s az intézmény fejlesztése érdekében végzett áldozatos munkáját jól tükrözi Hiller István tanulmánya is, melyet az Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményeiben tett közzé 1983-ban.

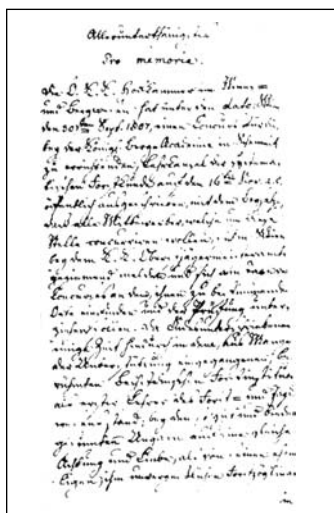
Oroszi Sándor kiemeli a tudós tanár egyéb érdemeit is. Azt például, hogy nemcsak a hallgatókkal, hanem az erdőben, fűrésztelepeken dolgozó munkásokkal is sokat törődött. „Többször járt el a felettes hatóságoknál az erdei munkások élet- és munkakörülményei javításának ügyében. (Még nagybetegen is kijárt a közeli erdőkbe, hogy intézkedései végrehajtását a helyszínen ellenőrizze.)” (Dr. Oroszi S., 1989. 646. l.)

Művei közül egynéhány nyomtatásban is megjelent, mint például a következők: *Die Forstmännische lehre von dem Oertlichen* (Braunschweig, 1800), *Die Aufgangsgründe der natürlischen Holzucht* (Braunschweig, 1801).

A kiváló erdész, természettudós, a magyar erdészeti szakoktatás megalapítója Selmechányán halt meg 1832. május 25-én. Az evangélikus temetőben helyezték örök nyugalomra, de sírja már nem található meg. Azt az emlékoszlopot is ledöntötték Trianon után, melyet 1912-ben állítottak tisztelői. 1958-ban a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem botanikus kertjében állítottak tiszteletére emlékművet.

Winkler Benő (1835–1915)

„A tanár az ismeretek közlésével s önálló vizsgálataival ércnél maradandóbb emléket állíthat magának. Ezt a tételt példázza Kőszegi Winkler Benőnek, a selmechányai bányászati és erdészeti főiskola kiérdemült tanárának az életfolyása is.” Vitális István írta az idézett sorokat

Wilkens pályázati kérvénye

Winkler Benő halálának évében a Bányászati és Kohászati Lapokban. (Vitalis I., 1915. 425. l.)

Winkler Benő tanár, geológus és paleontológus 1835. október 25-én született a Sáros megyei Magyarraszlovicán egy tizennégy gyermekes nemesi családban. Apja Sáros megye főjegyzője volt, s valamennyi gyermekét taníttatta. Benő Bártfán, Kisszebenben, Eperjesen és Kassán végezte középiskoláit. Selmecen 1854–57 között bányászatot-kohászatot tanult. A kiváló tudós és egyszerű tanárember, Pettkó János kedveltette meg vele a geológiát, az ásványtant és a paleontológiát. Már kincstári gyakornokként foglalkozott a gyalári vasérccek bányageológiai viszonyaival.

1863-ban a bécsi Császári és Királyi Földtani Intézet munkatársa, s olyan szakemberek mellett dolgozik, akiknek „hazánk *átmézetes földtani fölvételeit*” köszönhetjük. A geológiai térképezést a szakma egyik legkiválóbb mesterének, Hauernek az oldalán sajátította el. 1864-ben már maga is önálló geológiai felvételeket készített a Nyitra-Zsitva közén, a Tribecs-hegységben és máshol. Ezekről nyomban be is számolt a szakmai üléseken és a német nyelvű szaklapokban.

1865-ben a zsilvölgyi széntelepeket kutatta. Erről 1870-ben a Természettudományi Társulat ülésén tájékoztatta hallgatóit. A *zsilvölgyi kőszén-medencéről* című tanulmánya nyomtatásban is megjelent a Bányászati és Kohászati Lapokban. (1870/3. 51–55. l.)

1869-ben az újonnan felállított önálló Magyar Királyi Földtani Intézet segédgeológusa lett. Nemsokára pedig a Földtani Társulat első titkárává választották, s megbízták őt a Földtani Közlöny szerkesztésével is. Ebben maga is több tanulmányt publikált, például a *Székesfehérvári-velencei hegység földtani alkotása* (1871) vagy a *Verespataki aranybányászat viszonyai* (1879) címűeket.

1871-ben Berlinben képezte tovább magát: Rose, Beyrich és Groth professzorok előadásait hallgatta, hogy „*alapos felkészültséggel foglalhassa el a bányászati és erdészeti akadémián az ásvány-, föld- és őslénytani tanszéket, amely Pettkó János nyugalombavonulásával megüresedett*”. Itt 1871-től 27 éven át oktatott. Amint Vitalis írta: „*Tanított teljes erejével, egész tehetségével, mert Winkler a tanítást tartotta első és legfontosabb feladatának. Tanítványaiba az ásvány-, föld- és őslénytani szeretetét részint szabatos előadásaival, részint a tanulmányi kirándulásokon gyakorlati útmutatásaival oltotta be. Tanítványaikat igazán szerette, a segílyre szorulókat jó szívvel segítette. Tanártársai irányában mindig előzőkeny, kedves kartárs volt. A társas életben: úr és gavallér a szó nemes értelmében.*” (Vitalis I., 1915. 426. l.)

Winkler ennek ellenére mégis szerencsétlennek érezte magát. Mint kortársa megjegyezte: „*Mind a két irányban éreznie kell a vidéki elszigeteltség deprimáló hatását (...) írói élete példája a vidéken vergődő szakíró átlagos sorsának*”. Hiába fedezte fel például az „*úrvölgyit*” nevű ásványt is, „*a prioritás babérkoszorúját nevesebb ásványtudósok ragadják el tőle*”. (Vitalis I., 1915. 426. l.) Pedig erről is publikált a Földtani Közlönyben (*Úrvölgyit, egy új réz-ásvány Úrvölgyről*. 1879), mint ahogyan a már említett, más jellegű kutatásairól is.

Winkler ennek ellenére élete végéig serénykedett. A selmeci akadémia ásványtani gyűjteményét Neumann kémiai rendszere alapján osztályozta, s 1875-ig ezt mintegy 1300 darabbal

gazdagította. 1892-ben az értékes anyagot az akadémia új épületébe költöztette, s 1896-ban a világszínvonalú gyűjtemény már elérte a 4731-et.

Winkler 1915. november 10-én hunyt el Selmecbányán. Szelleme és emlékezete azonban örökre megmaradt, hisz „*az úrvölgyi nevű ásványa a mineralógiában, a Tribecsről, a Velencei hegységről, a Vértes-Gerecséről írott értekezései a geológiában, a gyalári vasércről, a zsilvölgyi szénmedencéről, a verespataki aranybányászatról szóló cikkei a telepísmertanban s a Linnocardium Winkleri, mellyel egyik leghíresebb tanítványa, Halaváts Gyula tisztelte meg, a paleontológiában megörökítették Winkler nevét*”.

Zemplén Géza

(1883–1956)

Zemplén Géza természettudós, vegyész, műegyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja közel egy évtizedig volt a selmeci Erdészeti és Bányászati Főiskola tanársegéde, illetve adjunktusa. Főleg magyar és német nyelven publikált, ám szerepeltetik őt a *Szlovák Biográfiai Szótárban* is. Bizonyára azért, mert a ma Szlovákiához tartozó Trencsénben született 1883. október 26-án, ahol apja a távíróhivatal munkatársa volt. Selmecen pedig 1905–1913 között oktatta a kémiát, s rendszeresen közölt tanulmányokat az erdészeti kutatóállomás évkönyvében, az *Erdészeti Kísérletekben*. (SBS. VI. 1994. 436–437. l.)

A Kossuth-díjas tudós az Eötvös-kollégium tagjaként kezdte tanulmányait 1900-ban a budapesti Tudományegyetemen, ahol 1904-ben bölcsészdoktori címet szerzett. Doktori értekezése a *Vízes oldatok felületi feszültségéről* címmel jelent meg a budapesti Franklin Nyomdánál 1904-ben. 1905-ben középiskolai tanári képesítést is nyert, s már ugyanabban az évben Selmecen adott elő kémiát.

1907-ben tovább képezte magát: a berlini egyetemen az enzimek kémiájával foglalkozott. Fischer Emil közvetlen munkatársa lett, s közös

kísérleteik eredményei közé tartozik „*a két optikailag aktív protin szintézise*”. 1910-ben újra visszatért Selmecbányára, ahol a fák kémiai technológiájával foglalkozott. E témakörből jelentette meg 1910-ben Budapesten a *Fából készült cukor és alkohol* című munkáját. Ugyancsak foglalkoztatták őt a fehérjék, az enzimek és az aminosavak. 1911-ben a berlini biokémiai lexikonba több tanulmányt is írt az alábbi címekkel: *Alipatische Aminosäuren; Sech wefelhaltige Aminosäuren; Indol und Indolabkömmlinge*.

1913-tól a budapesti Műegyetem újonnan szervezett szerves kémia tanszékének tanára. Zemplén Géza „*jelentős szerepet játszott*” a magyarországi vegyipar kialakításában, s „*szerves kémiai kutatásai alapvetőek*”. (Zsámboki L. szerk., 1983. 360. l.)

Foglalkoztatták őt az ipari problémák is. Így került kapcsolatba a Chinoin-gyárral, s formálójá volt a szerves vegyipar kialakulásának.

Munkásságának fő eredményei „*a cukor-acetátok nátriumetilátos szappanosítása*”, valamint „*több fontos glükózid szerkezetének felderítése és szintézise*”. (Kenyeres Á. főszerk., 1969. 1068. l.) Fő műve, a *Szerves kémia* 1952-ben jelent meg Budapesten.

Zemplén Géza termékeny és eredményes pályafutása 1956. július 24-én ért véget Budapesten.

További neves tanárok

Alman Dániel

(1818–1902)

Alman Dániel evangélikus tanár, verselő 1818. augusztus 17-én született Selmechányán. Itt végezte az evangélikus líceumot is, majd Eperjesen jogi tanfolyamot látogatott. Egy ideig földbirtokos családoknál nevelősködött, 1849-től a selmeci evangélikus iskola oktatója, s 1858-ban a líceumban is tanított.

Szlovák, magyar, német és latin nyelvű alkalmi verseket írt. *Abeceda zlatá* (Arany ábécé, 1859) című kéziratában mintegy 73 települést ír le humoros formában; gazdag honismereti és történeti anyagot is közölve. Ez a műve 1982-ben nyomtatásban is megjelent *Abeceda zlatá alebo žartovný slovník slovenských miest a obcí* címmel. Alman Selmecen halt meg 1902. április 14-én.

Altmann Imre

(?1851–1929)

Altmann Imre egy ideig a selmeci piarista gimnázium óraadó tanára volt. Selmec városa szolgálatában 1898-ban a levéltárosi tisztséget is betöltötte. Érdemeket szerzett a helybeli énekkar megalakítása körül is. 1891-ben a Selmechányai Híradót szerkesztette. 1929. október 2-án hunyt el Selmechányán.

Babilon Sámuel

(1807–1866)

Babilon Sámuel nevét csak a mai szlovák enciklopédiák jegyzik. (Herčko, I., 1995. 12. l.; SBS I., 1986. 89. l.) Zólyomradványban született 1807. január 13-án. A besztercebányai és a selmeci evangélikus líceumban végezte középiskolai tanulmányait, majd Pozsonyba került,

aztán egy évig a jénai egyetemet látogatta. Tanított Besztercebányán, két évig pedig (1833–35) a selmeci líceum tanára volt. 1835-től 1837-ig Libetbánya evangélikus papja. Már a pozsonyi líceumban aktív közéleti tevékenységet fejtett ki; társalapítója volt a cseh–szlovák társaságnak, nemzetébresztő verset publikált (*Já jen Slovanem budú – Ěn csak szláv leszek*) az egyesület almanachjában. Libetbányán ösztetűzésbe került felettesével, ezért a jugoszláviai Szilbásra helyezték. Cirill és Metód ünnepségeket szervezett, támogatta a protestáns pátenst stb. Szilbáson halt meg 1866. január 23-án.

Bíró János

(1861–1936)

Bíró János erdőmérnök, tanársegéd 1889–91-ben volt az akadémia erdőrendezéstani tanzéknékné asszisztense a híres professzor, Fekete Lajos mellett. Tanulmányait Selmecen végezte 1882–85 között, 1887-ben államvizsgázott. Tanári állása előtt az orsovai kincstári erdőknél gyakornokoskodott. 1891-től négy évtizeden át a kincstárnál teljesített szolgálatot Zalaegerszegen és Marosvásárhelyen. Dolgozott a földművelésügyi minisztériumban is. Főerdőtanácsosi és miniszteri tanácsosi rangot kapott. *Színes árnyak* című könyve Nagyváradon jelent meg 1902-ben. Több szakkikket, tanulmányt írt az Erdészeti Lapokba (*Optikai távolságmérés Reichenbach módja szerint*. 1889; *A legelő-erdők berendezéséről és gyepesítéséről...* 1910; *Útmutatás a domb- és hegyvidéki legelők hasznosításához...* 1911). Bíró a Baranya megyei Belyéről indult, itt született 1861. szeptember 20-án. Budapesten hunyt el 1936. november 9-én.

Curter Ignác

(1812–1893)

Curter Ignác vegyész, akadémiai tanár Ausztriából került a Felvidékre. Leobenben született 1812. augusztus 12-én. Többször megfordult Selmechányán, ahol 1850-ben volt először a kémia–kohászat tanszék asszisztense. 1852-ben a pŕibrami akadémia helyettes tanára. 1857-ben újra a selmeci akadémián működött, 1866-ban a bányavárosban kohászati és kém-lészeti tanszékét alapítottak, bizonyítva ezáltal is a kohászatoktatásának fontosságát. E tanszéknek lett első tanára Curter, aki feltalálóként is ismertté vált a szakmában. Ő találta fel a benzínre működő bányászlámpát, amit róla neveztek el Curter-lámpának. 1983. április 1-jén hunyt el Bécsben.

Csia Ignác

(1857–1929)

Csia Ignác bányamérnök, akadémiai tanársegéd, tankönyvíró az erdélyi Háromszék megyéből indult. Csőfalván született 1857. április 19-én. Selmecen végezte tanulmányait 1877 és 1881 között. Bányászati szakon tett államvizsgát 1884-ben, s ettől kezdve három éven át Gretzmacher Gyula asszisztense a bányaműveléstan–ércelőkészítéstan tanszéken. Tanári tevékenységét a gyakorlati élettel váltotta fel: dolgozott Aknasugatagon, a rónaszéki sóhivatalnál, a szélaknai kincstári bányáknál mint főmérnök, az erdélyi kincstári fémbányászatnál és a szalatnai arany–ezüst kohóvállalatnál. Önálló művét 1904-ben jelentette meg Selmecen az alábbi címmel: *Bányaméréstan, különös tekintettel Magyarország bányászati viszonyaira*. Szentendrén halt meg 1929. szeptember 26-án.

Divald József

(1827–1879)

Divald József bányamérnököt, történészt, pénzügyi szakembert a szlovák biográfiai kiadványok a selmeci akadémia tanáraként is számon tartják. (SBS I., 1986. 474. l.; Herčko, I., 1995. 48. l.; Klinka, Š., 2000. 109. l.) A jeles szakember Selmechányán született 1827. március 21-én. Az akadémián szerzett felsőfokú képesítést, ahol 1846-tól tanárként is tevékenykedett. 1871-től a pénzügyminisztérium alkalmazottja volt Budapesten.

Wagner Károllyal Selmechányán sokat tett az erdészet ügyéért is; többek közt neki is nagy érdemei vannak abban, hogy az Erdészeti Lapok megjelenhetett. Több bányatörténeti munkát közölt a Bányászati és Kohászati Lapokban, a Történelmi Tárban, valamint a Századokban. (A *szepesi bányászat történetéhez*. BKL, 1878; *Adalékok a rozsnyói bányászat történetéhez*. BKL; *Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII. század elején*. Történelmi Tár, 1878–79; *Thurzó György és a bányakamara*. Századok, 1880).

Drevenyák Xavér Ferenc

(1751–1818)

A sasvári születésű Drevenyák Ferenc nagy karriert futott be a bányászat terén. Érdemeiért számos kitüntetésben részesült, s megkapta a nemesi rangot is (Taktakenyési).

Felsőfokú tanulmányait a selmeci akadémián kezdte 1773-ban. Egy ideig a közép-szlovákiai bányákban gyakornokoskodott, 1788-tól pedig Szomolnokon volt bányakamarai jogász. 1791-től bányatanácsos, 1801-től pedig főbányaellenőr. 1816-tól a hét közép-szlovákiai bányaváros fő bányakamaragrófja Selmecen, s egyben az akadémiának is igazgatója. (Herčko, I., 1995. 50. l.)

Érdekelte őt a mineralógia is: tagja volt a jénai mineralógiai társaságnak; gazdag ásványgyűjteménnyel rendelkezett, melyet Jónás Jó-

zsef vásárolt meg tőle a pesti Nemzeti Múzeum számára.

A kiváló bányaszervező, bányapolitikus és jogász sokat tett a felvidéki bányászat fellendítéséért. Neki köszönhető többek közt az is, hogy a kelet-szlovákiai bányák és kohók mind szervezésileg, mind technikailag magas szintre emelkedtek. A rá vonatkozó emlékek közül a *Szlovák Biográfiai Szótár* említést tesz arról a két festményről, amely Drevenyákot a főkamagrófok közt ábrázolja, s valószínűleg J. Czauczik az alkotója. (SBS I., 1986. 502. l.) A Herčko-féle lexikon két róla készült portrét említ. Az olajképeken háttérben a selmeci bányák láthatók. (Herčko, 1995. 50. l.)

Gálfy Lajos

(1890–1942)

Gálfy Lajos gépészmérnök, akadémiai adjunktus, tankönyvszerző Nagybányán született 1890. szeptember 5-én. A budapesti Műegyetemen végezte gépészmérnöki tanulmányait (1908–12). 1914-ben került Selmechányára Tettamanti Jenő tanszékeire. Helyettes tanárként, illetve adjunktusként professzora távollétében a tanszéki előadásokat is tartotta a géptan II. (bányagéptan és fémkohógéptan) tanszéken. Közben Tettamanti előadásai alapján összeállította és kiadta Selmecen 1918-ban a *Bányagéptan I. Bányavízmentesítés. Bányavízszivattyúk. Kompresszorok* című tankönyvet, s tanulmányokat végzett a vaskohászati szakon. (Zsámboki L. szerk., 1983. 170. l.) Budapesten hunyt el 1942 áprilisában.

Golián Károly

(1851–1896)

Golián Károly kohómérnök, tanár és szakíró Lőcsén született 1851-ben. Innen került Selmechányára, ahol az akadémia hallgatója volt 1871–75 között. 1875-től 1878-ig a mennyiség-tan tanszékeének asszisztense. Dolgozott a kincstári bányáknál Szélaknán és Nagyágon.

Kapnikbányán a bánya- és kohóhivatal főnöke volt, 1896-ban pedig a kincstári bányászat igazgatója bányatanácsosi ranggal Nagyágon. Itt is halt meg 1896. szeptember 25-én. Szakcikkei a Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg.

Hönig János

(? – ?)

A bécsi Műegyetem tanársegédjeként került Selmechányára, ahol az akadémia újjászervezett ábrázoló geometria-építészet tanszékeének vezetője volt 1839–43 között. Ekkor visszakerült Bécsbe, s a Műegyetem geometriai professzora lett. Egy időben a rektori tisztséget is betöltötte. A Zsámboki-féle tanárlexikon az *Anleitung zum studium der darstellende Geometrie I.* (Wien, 1845) című művét tartja számon. (1983. 190. l.)

Jónás (Jónásch) Antal

(1850–1945)

A majd egy évszázadot megélt Jónás Antal bánya- és kohómérnök Svedlénen született 1850. december 19-én. 1871–74-ben végezte felsőfokú tanulmányait a selmeci akadémián. Két évig a salgótarjáni vasgyárban gyakornokoskodott, majd visszatért Selmece, s Kerpely Antal tanársegédje lett (1876–79) a vaskohászat–vasgyártás tanszéken. Ezt követően Rőjahidán kincstári kohómérnökként dolgozott. 1888-tól 1920-ig a Rimamurány-Salgótarjáni Rt. salgótarjáni vasgyárában mérnökként tevékenykedett, s egy ideig igazgatója is volt az üzemnek. Egyébként Borbély Lajos irányításával ő vezette itt az első gázfűtésű kavarókemencék építését. (Kenyeres Á. főszerk., 1967. 817. l.) A Bányászati és Kohászati Lapokban több szakcikket közölt. Kéziratban maradt „Curriculum vitae”-je több fontos és értékes ipartörténeti adatot is tartalmaz. (SBS II., 1987. 566. l.; Kenyeres Á. főszerk., 1967. 817. l.)

Knöpfler Gyula

(1850–1916)

Az erdélyi származású bányá- és kohómérnök 1868–71 között tanult a selmeci akadémián. 1876-tól 1879-ig Winkler Benő tanársegédje az ásványtan–geológia–paleontológia tanszéken. Ezt követően közel két évtizeden át Erdélyben volt bányamérnök. 1901-től 1908-ig a körmöci bányahivatal igazgatója, később a pénzügyminisztérium bányatanácsosa.

Hosszan tartó kutatásokat végzett Selmecbánya készülő geológiai monográfiájához. Részt vett Selmec és környéke geológiai térképezésében is. Az akadémia hallgatói számára segédanyagot adott ki az ásványok meghatározásához. Művei közül az alábbiakat említjük meg: *Utasítások és táblázatok a közönségesebb ásványok meghatározására*. Selmecbánya, 1878; *A körmöczi Nándor-altáró története* (Bányászati és Kohászati Lapok. 49/2. 1916).

Kořistka, Karel

(**Korzička, Korzitska**)

(1825–1906)

Cseh származású geográfus, földmérő és kartográfus. 1825. február 7-én született Březová nad Svitavouban. Jihláván és Brünnben végezte a gimnáziumot, a bécsi egyetemen és Műegyetemen filozófiát, matematikát és mechanikát hallgatott. 1843–47-ben a selmeci akadémián bányászatot–kohászatot, bécsi gyakorlaskodása alatt pedig geológiát is tanult Haidingernél. 1848/49-ben Doppler Christián tanársegédje Selmecbányán a matematika–fizika–mechanika tanszéken. Tanított a brünni és a prágai műszaki főiskolán is. Az utóbbin a matematikát és a geodéziát oktatta, s egy időben rektora is volt a főiskolának.

1860-ban térszíni kutatásokat végzett a Magas-Tátrában. Ezenkívül magaslati pontokat határozott meg a Tatra hegyeiben, elsőként lépett egy-egy csúcra, s mérései alapján kidolgozta a

hegyvonulatok térképét. Önálló műve *Die Hohe Tatra in Central Karpathen* címmel jelent meg (Gotha, 1864). Prágában hunyt el 1906. január 19-én.

Kremnitzky Ottó

(1860–1888)

A rövid életű Kremnitzky Ottó pályája sikeresen indult. A bukovinai Jakobeniből került Selmecbányára, ahol 1877–81 között tanult bányászatot. 1882-ben államvizsgázott, 1884-ben pedig doktorált a kolozsvári egyetemen. Diszertációja *A térbeli görbe vonal görbülési sugarának meghatározása és alkalmazása* címmel jelent meg (Kolozsvár, 1884). 1883-tól haláláig az akadémia mennyiségteni tanszékének tanársegédje volt. Alapító tagja és első titkára volt az általa is kezdeményezett Bányászati és Kohászati Irodalompartóló Egyesületnek. Selmecbányán halt meg 1888. május 14-én.

Landerer, Ferdinánd

(1803–1888)

Svájcból került Selmecbányára, az itteni akadémián tanult bányászatot és kohászatot (1824–27). A Felvidék különböző helyein tevékenykedett, 1838-tól előadott az akadémián, 1841-től a bányaművelés, bányamérés–bányagéptan tanára, illetve a tanszék vezetője. 1863-tól 1867-ig az intézetet is igazgatta. Bányaméréssel és térképezéssel foglalkozott alaposabban. Térképei közül a Selmeci Bányászati Levéltár is többet őriz.

Méhes Rezső

(1830–1869)

Méhes Rezső kohómérnök, akadémiai tanár a legújabb biográfiai adatok szerint Bukovinában született 1830-ban, s fiatalon hunyt el Selmecbányán 1869. március 19-én. (SBS IV., 1990. 141. l.; Klinka, Š., 2000. 119. l.) Egy évig a bécsi Műegyetem hallgatója volt, 1851–55 között pedig Selmecen tanult bányászatot és

kohászatot. 1856-tól 1867-ig az akadémia kohászat-kémia tanszékén dolgozott asszisztensként és helyettesítő tanszékvezetőként. Az Erdészeti Lapokban publikált (*Van-e szüksége az erdősznek vegytanra?* 1862; *Néhány szó az erdei gyapot tulajdonságáról és készítésének módjáról.* 1864).

Mészáros Gyula
(1855–1895)

Debrecenben született 1855. augusztus 26-án. Érettségi után a selmeci akadémia hallgatója lett (1876–79). 1880-ban bányamérnöki oklevelet szerzett, s id. Litschauer Lajos asszisztenseként a bányaműveléstan-ércelőkészítéstan tanszékén oktatott. Előadóként és kísérletező tanárként egyaránt sikeres volt. Eredményeiről rendszeresen beszámolt a Bányászati és Kohászati Lapok hasábjain is (*Az úrvölgyi érc-települési viszonyokról.* 1882; *Ércztöményítés villám-delejjel; A kölüérczek előkészítése Selmeczen 1880-ban.* 1883).

Selmecbányáról elköltözve a gyakorlati pályára lépett. Veresvizen és Verespatakon az ércbányák mérnökeként dolgozott. 1892-től az abrudbányai fémbeváltó hivatalt vezette. Ugyanott halt meg 1895. augusztus 17-én.

Mrázek, Vaclaw
(1826–1874)

A Příbramban született (1826. május 11.) Mrázek Vaclaw három évig volt az akadémia kohászat-kémia tanszékének tanársegédje Selmecen. Eredetileg Bécsben nevelősködött és filozófiát tanult (1844–46), majd egy évig a bécsi főpénzverde gyakornoka volt. Az egyetemen közgazdaságtant és könyvelést is tanult, majd tanulmányokat végzett a selmeci akadémia, a bécsi bányászati-földtani múzeumban és a földtani intézet laboratóriumában. 1852–55 közt volt a selmeci akadémia tanára, az erdészeti kémiát adta elő. 1862-től a příbrami bányászati tanintézetben tanított. Szakcikkeit, ta-

nulmányait német nyelven írta a korabeli évkönyvekben, szaklapokban.

Myskovszky Emil
(1874–1944)

Az észak-mecseki szénterület kutatója és kiváló ismerője (Zsámboki L. szerk., 1983. 263. l.), a kassai Myskovszky Emil (szül. 1874. november 16.) 1892-ben került Selmecre. 1895-ig tanult az akadémia erdészetet és bányászatot, 1898-ban szerzett bányamérnöki oklevelet. 1897-ben már tanársegéd lett az ásványtan, geológia, paleontológia tanszéken, többek közt Böckh Hugónál is dolgozott. Később felügyelte a pécsi püspökségi bányauralmat, s mint bánya felügyelő halt meg Pécsen 1944. október 20-án. Publikált a Bányászati és Kohászati Lapokban (*A bányatechnikus földatáról és más egyebekről.* 1900), valamint a Selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egylet évkönyvében (*Az emberi nem kora és fejlődése.* 1898).

Nagy Gyula
(1850–1903)

Az erdélyi származású Nagy Gyula (Kézdivásárhely) bányászatot és erdészetet tanult 1869–72 között az akadémia. Szécsi Zsigmond idejében (1873–75) az erdőhasználati tanszék tanársegédje volt. Ezt követően különböző helyeken dolgozott: 1876–84-ben Ungvárott erdőhivatali számvevő; 1884–91-ben erdőfelügyelő Brassóban, 1892–98 között pedig a szegedi erdőfelügyelőség vezetője. (Zsámboki L. szerk., 1983. 264. l.) Budapesten hunyt el 1903-ban.

Nedoli (Nedolyi) János
(1806–1876)

A szlovák biográfiai kiadványok örököltik meg nevét és állítanak emléket munkásságának. (SBS IV., 1990. 269. l.; Klinka, Š., 2000. 120. l.; Herčko, I., 1975. 169. l.) A piarista rend

tagja, a selmeci katolikus gimnázium tanára volt.

A tehetséges pedagógus és publicista 1806. június 24-én született Selmechányán. 1825-ben Trencsénben lépett a piarista rendbe. 1829-ben pappá szentelték, s a podolini gimnázium tanára lett. 1830–31-ben Selmechányán, 1831-től újra Podolinban tanított. 1833–35 között a kisszebeni gimnázium tanára. 1836-ban ismét Selmechányára került, de csak rövid időre. 1837-ben Pest a következő állomáshelye, aztán egy évtizedig (1839–1850) a báró Lamberg család nevelője.

1850-től tanított görög nyelvet, nemsokára pedig a selmeci gimnázium tanára, illetve a váci szeminárium magisztere. 1856-tól Selmechányán igazgató, 1859–62 között pedig Trencsénben tevékenykedett, ahol alapítója lett a gimnázium muzeológiai gyűjteményének, s az egyházi lapokban publikált.

1863-tól 1875-ig ismét Selmec az újabb állomáshelye. Abban az időben volt igazgató, amikor az oktatási nyelv a magyar és a szlovák volt, majd egyre erősödött a magyar szerepe. A diákok közt népszerű és kedvelt tanár Selmecen hunyt el 1876. január 14-én.

Niederrist, Josef

(1807–1865)

Niederrist Josef Pettkó János előtt egy évig (1842–43) vezette a selmeci akadémia híres ásványtan–geológia–paleontológia tanszéket. Az ausztriai Salfeldben született 1807. október 9-én. Bányamunkásként kezdte pályáját, s ösztöndíjas bányásként került az akadémiára, ahol 1832–36 között tanult. 1842-ig különböző bányavidékeket tanulmányozott, majd helyettes tanárként vezette a szóban forgó tanszéket. Selmecről aztán visszatért hazájába, ahol külföldi bányauzemeket vezetett és tanárként tevékenykedett. Bleibergben hunyt el 1865 decemberében. Több tanulmányt publikált, s néhány könyvet is megjelentetett. Ilyen például az

alábbi: *Naturgeschichte des Mineralreichs für den praktischen Bergmann* (Brünn, 1857).

Nyári Ferenc

(1837–1891)

Nyári azon kevesek egyike volt, akik az Alföldről kerültek a Felvidékre. 1837. július 1-jén született Nagykőrösön. Eredetileg gyógyszerész- és kémia tanári képesítést szerzett. 1869-ben kapott kinevezést Selmecre, az akadémia kémia–fizika tanszékére. Schwartz Ottó és Schenek István ismert professzorok asszisztense volt. Oktatott az általános és elemi vegytan tanszéken is. 1873-tól Tarcalon vezette a bányászati iskolát, később pedig a nagybecskereki főgimnázium tanára lett. Zsámboki lexikona is jegyzi őt, s úgy emlegetik, mint „a hazai mezőgazdasági ismeretterjesztő irodalom egyik jelentős alakja”-t. (1983. 266. l.) Művei közül több Selmechányán jelent meg nyomtatásban. Ilyen a *Minőségileg elemző vegytan kezdők számára* (1872); a *Minőségileg és mennyiségileg elemző vegytan kezdők számára* (1873); a *Szőlő és pince. Az okszerű szőlőművelés és borkezelés kézikönyve* (1876).

Osgyáni Árpád

(1871–?)

Az általános és elemi vegytan tanszék tanársegédje volt 1892–94 között az Ózdon született Osgyáni Árpád is. 1896-ban külföldre ment, Amerikában vegyészkedett. 1903-ban a New York Steel and Wire Co. alkalmazottja. Itthon és külföldön egyaránt publikált a szaklapokban. Több cikke jelent meg a Bányászati és Kohászati Lapokban (*Rossz kazánvíz által okozott nehézségek az acélgyártásban*. 1903; *Amerikai vegyelemzési módok*. 1903).

Pantó Dezső

(1884–1975)

A tiszaföldvári Pantó Dezső is többszöri-sen kötődött a Felvidékhez. 1902–05-ben Sel-

mezbányán tanult, 1907-ben itt szerzett bányamérnöki oklevelet, s ugyanettől az időponttól két éven át az erőműtani tanszék tanára. Aztán a Földtani Intézet munkatársa (1916–18), majd a pénzügyminisztérium alkalmazottja. Egy időben (1921–24) a Hungarian Oil geológusa. Főleg gyakorlati tevékenysége jelentős. Budapesten halt meg 1975. november 28-án.

Probstner Alfréd
(1857– ?)

Probstner Alfréd diákja és tanára volt a selmeci akadémiának. Lőcsén született 1857. szeptember 2-án. 1876–79 közt tanult vaskohászatot, s 1881-ben diplomázott. 1879-ben már tanszékegyedként is tevékenykedett a vaskohászat–vasgyártás tanszéken Kerpely Antal professzor mellett. 1882-től a pénzügyminisztérium különböző osztályain dolgozott. Gyakran publikált a Bányászati és Kohászati Lapokban (*Az ezüstkérdéshez*. 1906; *A világ ezüstermelése*), 1883-ban pedig lefordította és kiadta Selmecen Fridolin Reiser *Az aczél edzése elmélet és gyakorlatban* című művét. Halálának évét nem tudjuk. A *Szlovák Biográfiai Szótár* szerint feltételezhetően Iglón hunyt el. (SBS IV., 1990. 544. l.)

Reichetzer Ferenc
(1770–1835)

A kiváló geológus, bányaszakember és akadémiai tanár Bécsben született 1770. március 3-án. 1785–87-ben filozófiát, jogot, matematikát és mechanikát tanult a bécsi egyetemen. 1787–89 közt a selmeci akadémián bányászatot hallgatott. Már fiatalon a selmeci bányakamaránál töltött be felelősségteljes tisztségeket. Jó ismerője volt a bányajognak is. 1805–1812 között matematikát, mechanikát, bányászatot és bányajogot adott elő az akadémián. Érdeemeket szerzett a földtan oktatásában is.

Nagyban hozzájárult a selmeci bányák műszaki fejlesztéséhez: szorgalmazta a gőzgép al-

kalmazását a bányauzemeknél, a vízemelőgépek tökéletesítését, elsőként alkalmazta a lóvasutat az aknákban stb. Önálló munkája 1812-ben Bécsben jelent meg *Anleitung zur Geognosie, insbesondere zur Gebirgskunde...* címmel. Valószínűleg Bécsben hunyt el, 1835-ben.

Richter Gusztáv
(1825–1902)

Selmecen született 1825. július 12-én. Itt végezte középiskolai és felsőfokú tanulmányait is; 1846–1850-ben volt az akadémia hallgatója. A kiváló bányamérnök és feltaláló több helyen megfordult az országban: kutatta a Pécs környéki vasérctelepeket, jelen volt a Selmec környéki bányaművek építésénél, felügyelte az erdélyi bányagépeket stb. 1891-ben a selmeci bányaiskola vezető tanára volt.

Elsőként vezette be Magyarországon a légnomással működtetett fűrógépet, tökéletesítette a Sachs-féle fűrógépet és más gépi fűróeszközt stb. 1902. február 4-én hunyt el Selmecbányán. Sírja a Kopogtató mögötti evangélikus temetőben van. (Klinka, Š., 2000. 56. l.)

Richter Róbert
(1824–1871)

Richter Róbert vegyész, tanár és szakíró a németországi Freibergben született 1824. március 21-én. Itt tanult 1841–45 között bányászatot és kohászatot. 1857-től 1866-ig a leobeni egyetem kémiai tanszékének tanára, 1866–69 között pedig a selmeci akadémia kémia–fizika tanszékének vezetője. Selmecbányán kimonodottan a pedagógiának szentelte idejét. Főleg a fémek és az ércek kémiai analízisével foglalkozott. Felfedezéseiről német nyelven publikált, elsősorban a Berg- und hüttenmannische Jahrbuchban jelentette meg írásait. 1869-től Budapesten dolgozott, s ott is halt meg 1871. február 21-én.

Rochelt, Frantz

(1835–1899)

Rochelt Ferenc, a kiváló tanár és szakíró a csehországi Oberliebichben született 1835. június 23-án. Prágában, Příbramban, Selmecbányán és Leobenben végzett felsőfokú műszaki tanulmányokat. A szélaknai bányánál és a rhonici vasgyárnál volt gépész, majd Faller Gusztáv tanársegédje a bányaművelés, bányamérés, bányagéptan tanszéken (1862–64) Selmecen. Dolgozott Bécsben a pénzügyminisztériumban, a tiroliai Hallban, oktatott a leobeni akadémián. Főleg német nyelven publikált. Az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben* című kiadvány számára ő foglalta össze a *Sóipar és bányászat* című fejezetet (Budapest, 1889). Leobenben halt meg 1899. január 23-án.

Schröder Rezső

(1826–1888)

Schröder Rezső bányamérnök, fémkohász, tanár és író besztzercebányai iparoscsaládban született 1826. április 16-án. Az alapiskolát Zólyomban, a gimnáziumot Selmecen és Vácott végezte. 1846–1850 között a selmeci akadémia hallgatója, majd Besztzercén és Selmecen tölti gyakornoki éveit. 1853-tól a szomolnoki amalgánzó üzemet vezeti, 1856-tól kohóellenőr Besztzercebányán, 1858-tól Zsarnócan dolgozik, többek közt az ottani kohó felügyelője. 1870-ben visszatért Selmecbányára, ahol 1888-ig a kohászati tanszék tanára, illetve vezetője.

Schröder Rezső volt az, aki Besztzercebányán „az ezüsttartalmú rézérceket először lángkemencében klórozólag pörkölte”. Zsarnócan a dús ólom előállításában és annak feldolgozása terén ért el kimagasló eredményeket. Tanszékén előadta a fémkohászatban, fémkohótelepek tervezése tantárgyakat is. (Horváth Z., 1959. 557. l.) Publikált a Bányászati és Kohászati Lapokban, az Österreichische Zeitschrift für

Berg- und Hüttenwesenben. Részt vett a kohászati terminológiai szótár munkálataiban. 1888. április 14-én hunyt el Selmecbányán.

Schweitzer Gábor

(1784–1845)

A kassai születésű (1784. június 11.) bányaszakember szintén nagyban hozzájárult az egykori bányászat fejlődéséhez. 1834–1845 közt főkamagarófnak volt Selmecbányán, s egyben az akadémia igazgatói tisztségét is betöltötte.

Érdemei közül megemlíthetjük, hogy kezdeményezésére alkalmaztak a Krisztina-aknában először 1836-ban kézi fonású bányakötelet. Nem sokkal ezután szintén az ő szorgalmazására kezdték alkalmazni az acél bányaköteleteket Selmecen. A bányatérképezés számára több új módszert dolgozott ki. Erdélyben hunyt el 1845. augusztus 4-én. Portréját Bernhard F. festménye örökölte meg, melyet a Selmeci Bányászati Múzeumban őriznek.

Schwartz Ignác

(1815–1866)

Schwartz Ignác botanikus, erdőmérnök és akadémiai tanár Bécsben született 1815-ben. Ő is Selmecen tanult bányászatot, kohászatot és erdészetet. 1838-ban Feistmantel asszisztense lett, 1840–48 közt az erdészeti tanszék tanársegédje, 1848-ban rendes tanára. 1841-ben az akadémiai könyvtárnak is vezetője volt.

Nagyban hozzájárult az erdészeti oktatás fejlesztéséhez; a gyakorlati képzés keretében hallgatóival botanikus kertet alakított ki, s közel ötszáz hazai és külföldi fafaját telepített ide. Hallgatói számára tankönyvet is szerkesztett. 1859-ban előadta az állattant, az erdőmérést és más erdészeti szaktárgyat is. Műveinek válogatott kötete 1852-ben jelent meg Bécsben *Die Forstwissenschaft in kurzen Umrissen* címmel.

Szabó Ferenc

(1866–1916)

Szabó Ferenc a Fejér megyei Alsóalapról került Selmechányára. 1885-től volt az akadémia hallgatója; 1888-ig erdészetet tanult. Az 1888/89-es tanévben Schwartz Ottó asszisztense a mennyiségtan tanszéken. Ezt követően erdőmérnökként dolgozott Fenyőházán, majd 1912-től a földművelődésügyi minisztérium alkalmazottjaként erdőtanácsosi rangban az erdészeti főosztály főmérnöke. Pályafutását Kolozsvárott folytatta az erdőigazgatósági központ szolgálatában. 1916. február 8-án halt meg Budapesten.

Széki János

(1879–1952)

Szadán született 1879. március 30-án. Aszódon és Pozsonyban járt gimnáziumba. Felsőfokú tanulmányait 1898-ban kezdte a budapesti József Műegyetemen, majd Selmecen fejezte be fémkohászati szakon. 1902-ben állami szolgálatba lépett: Kapnikbányán, Alsóferenczelen és Zalatnán dolgozott. 1913-ban kinevezték őt a fémkohászati tanszékre. 1918-ig töltötte be a tanszékvezetői tisztséget. Ezután a főiskolával együtt Sopronba költözött.

Egyetemi tanári oktatói működése mellett fontos tudományos munkát is végzett. „A poralakú félkoksznak darabos házi tüzelőszénné való átalakításával kapcsolatban végzett laboratóriumi kísérletei és elgondolásai Dorogon a szénleptárló üzemben kerültek megvalósításra.”

Hosszú időn át foglalkozott a recski érc gazdaságos felhasználásával, akárcsak a vasban dús bauxitok feldolgozásának problémájával. Megírta a magyar fémkohászat fejlődésének történetét is. Több szabadalmat dolgozott ki az aranytartalmú pirit-szénporok feldolgozására. Budapesten hunyt el 1952. november 14-én. (Horváth Z., 1959. 559–560. l.)

Tetmajer László

(1862–1904)

„A hazai kohászatnak nagy gyásza van – írták a Bányászati és Kohászati Lapok hasábjain 1904. február 1-jén. – *Tetmajer László, a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű részvénytársaság központi műszaki igazgatója, az Unió Vasbádoggyár, a Hernádvölgyi Vasipar r.-társaság igazgatója f. évi január hó 24-én váratlanul elhunyt.*” (295. l.)

Tetmajer a Szepes megyei Korompán született 1862-ben. 1879–82-ben volt az akadémia hallgatója Selmecen, s 1886-ban szerzett diplomát vaskohászati szakon. Dolgozott a zólyombereznai vasgyárnál. 1884–86-ban Farbaký István professzor tanársegédje az általános és vasgyári géptan tanszéken. Volt acélgyári főnök Salgótarjában, tanulmányozta a fejlett nyugat-európai üzemeket és az észak-európai vállalatokat. Publikált a szaklapokban, s 1897-ben megjelentette Salgótarjában *A bányászati szakoktatás kérdéséhez* című dolgozatát. Budapesten hunyt el 1904. január 24-én.

Tomasovszky Lajos

(1869–1944)

Ő is több szállal kötődött tájainkhoz. Tiszaújlakon született 1869-ben. 1888–91 között tanult a selmeci akadémián; 1894-ben államvizsgázott fémkohászati szakon. Egy évig Mály Sándor asszisztense a fémkohászat–fémkohótelepek tervezése tanszéken. 1893-tól 1895-ig Schelle Róbert segédje az általános és elemi vegytan tanszéken. Rövid ideig Körmöcbányán dolgozott a főkémlőhivatalnál, 1897-től pedig Nagybányán volt vegyelemző.

1902-ben újra visszakért Selmechányára asszisztensnek, s 1916-tól a vegytan tanszékét is vezette. Az akadémiaiával együtt Trianon után ő is Sopronba került. Két ízben a kohómérnöki osztálynak a dékánja is volt. A város bombázásakor halt meg 1944. december 6-án. (Zsám-

boki L. szerk., 1983. 333. l.) Főleg a Bányászati és Kohászati Lapokban publikált (*A pyrit kéntartalmának meghatározása*. 1906; *A salétromsav gravimetrikus meghatározásáról*. 1909; *Keverékszámítások*. 1911).

Walek Károly

(1878–1952)

Walek Károly bányamérnök, matematikus, főiskolai tanár Pécsen született 1878. szeptember 13-án. A középiskola elvégzése után a selmeci akadémián folytatott tanulmányokat, majd Nagybányán gyakornokoskodott. 1902-ben visszatért Selmechányára, ahol 1918-ig a mennyiségtan tanszék adjunktusa volt. Közben mérnöki diplomát szerzett, a müncheni egyetemen matematikai tanulmányokat végzett, s ugyanitt bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Disszertációja 1908-ban Selmechányán nyomtatásban is megjelent *Binäre Kubische-Transformation aus Complexen* címmel.

1910-től ő vezette a selmeci tanszéket. 1911–12-ben kiadta Selmechányán kétkötetes *Mennyiségtanát*. Az *Alkalmazott matematika mérnökök számára* című műve kéziratban maradt. A Selmeci Királyi Katolikus Főgimnázium Értesítőjéből tudjuk, hogy óraadóként ebben az iskolában is oktatott mennyiségtant.

Trianon után ő is Sopronba került, ahol két ízben a dékáni tisztséget is betöltötte. 1935–38-ban az Országos Bányászati és Kohászati Egyesület elnöke volt. Sopronban hunyt el 1952. szeptember 3-án.

Zsitvay János

(1870–1918)

1895 és 1918 között volt a selmeci katolikus gimnázium világi tanára Zsitvay János festőművész. Győrben született 1870. január 5-én. Budapesten tanult képzőművészetet. El-

sősorban tájképeket és portrékat festett. A Selmeci Bányamúzeumban őrzik a Drevenyák Ferenc és Russegger József kamaragrófokról készült festményeit. A *Báti sírhalom* című tájképének reprodukcióját a faluról készült monográfiában is közlik. (Úradník, V., 1970. 11. l.)

Zsitvay János restaurálta a Coburgok szentantali családi képtárának festményeit is. A bolgár cár megbízásából a családi képtár számára néhány portrét is festett, többek közt Coburg Fülöpét 1897-ben. Együttműködött Andrej Kmet (Kmetty András) botanikussal, katolikus pappal, s több rajzot készített számára régészeti és természettani gyűjteménye alapján.

Neve szerepel a selmeci gimnázium tanárainak névsorában is. Az 1908/09. tanév értesítőjében például ezt írják róla: „*Zsitvay János, világi rendes tanár, a rajzszertár őre, a főgimn. segélyező egyesület választmányának, a selmechányai róm. kath. elemi iskolaszéknek, a Katholikus Tanáregyesületnek tagja, tandíjkezelő; tanította a rajzoló mértant az I., II., III. és IV., a görögpótló szabadkézi rajzot az V–VIII. osztályban heti 18, a rendkívüli rajzot heti 2, az egyházi éneket heti 2 órában. Tanít 18 év óta.*” (Rauchbauer J., 1909. 84. l.) Mestere volt Gwerk Ödön ismert festőművésznek is. Selmechányán hunyt el 1918. október 15-én.

Irodalom, forrásmunkák

ABZINGER GYULA

- 1921 *Grillusz Emil. Bányászati és Kohászati Lapok. LIV. IV. 49–51.*

ÁRVANAGYFALVI FARBAKY ISTVÁN

- 1929 *Árvanagyfalvi Farbaký István ny. bányász- és erdészszak. tanár és igazgató, min. tanácsosnak önéletrajza. Bányászati és Kohászati Lapok. LXII. évf. 2. sz. 1929. jan. 18. 25.*

A Selmeci Ágost. hitv. evang. Lyceumnak Anyakönyve 1826-tól 1864-ig

A Selmeci Magyar Irodalmi Társaságnak az 1864-ik és 1865-dik évben megújított Alapszabályai (Selmeci Evang. Egyház Levéltára)

A Selmeci Magyar Irodalmi Társaság Törvénykönyve. Selmecbánya, 1866. (A Selmeci Evangélikus Egyház Levéltára)

BAKÁCS ISTVÁN

- 1962 *Miklósy Zoltán. Levéltári Szemle. III. évf. 2. sz. (1962 305.)*

- 1971 *Hont vármegye Mohács előtt. Budapest*

BALÁZS DÉNES szerk.

- 1993 *Magyar Utazók Lexikona. Budapest*

BALONYI GYÖRGY szerk.

- 1942 *Magyar piaristák a XIX. és XX. században. Budapest*

BALSAY ALADÁR

- 1933 *Verbói Cséti Róbert. Bányászati és Kohászati Lapok. LXVI. évf. 11. szám. 241–242.*

BARLAI BÉLA

- 1913 *A M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola vaskohászati kísérleti laboratóriuma. Selmeczbánya*

BARTHA DÉNES–OROSZI SÁNDOR

- 1991 *Selmec, Selmec, sáros Selmec... Budapest–Sopron*

BÁTHORY ZSOLT és koll. szerk.

- 1997 *Pedagógiai Lexikon. Budapest*

BECK MIHÁLY főszerk.

- 1989 *Kémiai Kislexikon. Budapest*

BECK MIHÁLY–PESCHKA VILMOS főszerk.

- 1989 *Akadémiai Kislexikon I. Budapest*

- 1990 *Akadémiai Kislexikon II. Budapest*

BEKE MARGIT

- 1989 *Esztergomi kanonokok. Unterhaching*

BENDE LÁSZLÓ

- 2001 *Diákhatyományok, szokások. In: Benke I. főszerk. 469–712. Budapest*

BENDEFY LÁSZLÓ

- 1976 *Mikoviny Sámuel megyei térképei. Budapest*

BENEDEK MARCELL főszerk.

- 1963 *Magyar Irodalmi Lexikon A–K. Budapest*

BENKE ISTVÁN főszerk.

- 2001 *A magyar bányászat évezredes története III. Budapest*

BERGFEST ÁRPÁD

- 1906 *Hont vármegye történelmi földrajza. Selmecbánya*

BERZA LÁSZLÓ főszerk.

- 1993 *Budapest Lexikon I–II. Budapest*

BLÁZY, MIKULÁŠ

- 1979 *Imrich Tóth – hlavný banskoštiavnický banský lekár. In: Novák, J. zost.: Zborník Slovenského banského múzea. 217–245. Banská Štiavnica*

BONA GÁBOR

- 1987 *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 1848–1849. Budapest*

BOROVSKY SAMU szerk.

- é. n. (1906) *Magyarország vármegyéi és városai. Hont megye és Selmecbánya sz. kir. város. Budapest*

BOTIK, JÁN red.

- 1988 *Hont. Tradície ľudovej kultúry*. Banská Bystrica

BOTIK, JÁN a kol.

- 1995 *Encyklopédia slovenskej ľudovej kultúry 1–2*. Bratislava

BÖCK HUGÓ

- 1901 *Előzetes jelentés a Selmecbánya vidékén előforduló eruptív kőzetek korviszonyáról*. Földr. Közl. XXX. 1901. 289–328.

BREZNYIK JÁNOS

- 1883 *A selmecbányai ágost. hitv. evang. Egyház és Lyceum története. Első füzet. A XVI-ik századbeli események*. Selmecbánya
- 1889 *A selmecbányai ágost. hitv. evang. Egyház és Lyceum története. Második és harmadik füzet. A XVII–XIX-ik századbeli események*. Selmecbánya

BREZNYIK JÁNOS közlétszi

- 1883 *A selmeczbányai ágost. hitv. ev. kerül. lyceum Értesítője az 1882/83. tanévről*. Selmeczbánya

BUZULKA, ŠTEFAN

- 1981 *Pôsobenie Krištofa Tragotta Delia v Banskej Štiavnici*. Hock, Milan zost. Zborník Slovenského Banského Múzea. Banská Štiavnica

CHMEL, RUDOLF

- 1980 *Két irodalom kapcsolatai* (Ford. Zsilka Tibor). Bratislava

CSÁKY KÁROLY

- 1985 *Honti barangolások*. Bratislava
- 1993a *Nyolc évtized sorsfordulók tükrében*. Ipolyság
- 1993b *Isten házai és szolgálái. Az Ipoly mente egyházi műemlékei és jeles személyiségei*. Dunaszerdahely
- 1997 *Mikszáth Kálmán selmecbányai éveiről. Az újabb Mikszáth-kutatások eredményei*. In: Tyekvicska Árpád, szerk.: Nagy Iván Történeti Kör Évkönyve. 103–130. Balassagyarmat

- 1998a *Felsőszemeréd, a rovásírástos emlékhely*. Komárom

- 1998b *Honti arcképcsarnok*. Dunaszerdahely
- 2001 *Petőfi és Selmecbánya*. Irodalmi Szemle. 2001/4.

- 2002 *Jeles elődeink*. Dunaszerdahely

CSANDA SÁNDOR

- 1977 *Szülőföld és irodalom*. Bratislava
- 1985 *A Matunák Mihály gyűjtötte kuruc dalok és történeti énekek*. In: Csanda Sándor: Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai. 165–225. Pozsony

CSANDA SÁNDOR főszek.

- 1981 *Magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona*. Bratislava

CSEKEY ISTVÁN

- 1966 *Hannulik János oroszországi kapcsolatai*. Filológiai Közöny II. évf. 1966. 4. sz. 460–469.

CSEREY ADOLF

- 1987 *Selmeczbánya vidéke növényntani tekintetben*. Selmeczbánya

CSÍKY GÁBOR

- 1965 *Dr. Pávai Vajna Ferenc emlékezete*. Földtani Közöny XCV. 1965. 278.
- 1971 *Dr. Papp Simon emlékezete (1886–1970)*. In: Földtani Közöny. 1971. 101. kötet. 4. füzet. 351–355.
- 1977 *Emlékezés Papp Simonra és Pávai Vajna Ferencre*. In: Földtani Tudománytörténeti Évkönyv. Szerk. Csiky G. Budapest 49–57.
- 1992a *Pettő János*. In: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. In: Nagy F. főszek. 409. Budapest
- 1992b *Böck Hugó*. In: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. In: Nagy F. főszek. 72–73. Budapest

CSÍKY GÁBOR szerk.

- 1977 *Földtani Tudománytörténeti Évkönyv*. 5. szám. (Kézirat) Budapest (Magyarhoni Földtani Társulat)

CSUKÁS ISTVÁN

- 1979 *Petőfi és a szlovákok*. Bratislava

CZOBOR LÁSZLÓ

- 1927 *Honti históriák*. Budapest

DEÁK ANTAL ANDRÁS

- 1987 *Mikoviny Sámuel élete és munkássága*. Budapest

DIÓS ISTVÁN főszerk.

- 1993 *Magyar Katolikus Lexikon I.* Budapest
é. n. *Magyar Katolikus Lexikon II.* Budapest
1997 *Magyar Katolikus Lexikon III.* Budapest
1998 *Magyar Katolikus Lexikon IV.* Budapest

ÉRSEK ELEK

- 1992 *Péché Antal*. In: Magyarok a természet-tudomány és a technika világában. Nagy F. főszerk. 399–400. Budapest

ESZTÓ PÉTER

- 1936 *Réz Géza*. Bányászati és Kohászati Lapok. LXIX. évf. 7. szám, 145–147.
1941 *Esztó Péter emlékbeszéde Finkey Józsefről*. Bányászati és Kohászati Lapok. LXXIV. évf. 11. sz. 1941. VI. 1. 197.

FALLER JENŐ

- 1958 *Elfelejtett nagyjaink. Liszkay Gusztáv*. Bányászati Lapok 1958/10–11. sz. 730.
1959 *Tettamanti Jenő*. Bányászati Lapok. XIV. évf. (XCII.) 1. szám. 859–861.
1962 *Balázs István*. Kohászati Lapok 1962/5. 199.
1964 *Born Ignác*. Bányászati és Kohászati Lapok. 1964/2. 142.

FARBAKY ISTVÁN

- 1881 *Faller Gusztáv*. Bányászati és Kohászati Lapok. XIV. évf. 1881. 22–23.
1910 *Hütl József*. Bányászati és Kohászati Lapok. XLIII. évf. 2. szám. 66–67.

FEHÉR GYÖRGY

- 1987 *Ballenegger Róbert*. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok I. Szerk.: Dr. Für Lajos–Dr. Pintér János. 104. Budapest

FEKETE SÁNDOR

- 1973 *Petőfi Sándor életrajza I.* Budapest

FÜLÖP ÉVA MÁRTA

- 1988 *Mágócsy-Dietz Sándor*. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok I–P. Szerk.: Dr. Für Lajos–Dr. Pintér János. 438. Budapest

FÜR LAJOS dr.–PINTÉR JÁNOS dr. szerk.

- 1987 *Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H*. Budapest
1988 *Magyar Agrártörténeti Életrajzok I–P*. Budapest
1989 *Magyar Agrártörténeti Életrajzok P–Zs*. Budapest

GÁLDI LÁSZLÓ

- 1957 *A magyar szótári irodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban*. Budapest

GINDL, JOZEF

- 1967 *Ing. Árpád Bergfest (1883–1964)*. Sborník Slovenského banského múzea III. 189–192. Banská Štiavnica
1989 *Banskoštiavnický pobyt profesora Jána Möhlinga*. In: Hock, M. zost. 65–73. Banská Štiavnica

GULYÁS PÁL

- 1940 *Magyar írók élete és munkái. II.* Budapest. Hasonmás kiadás, 1993. Budapest
1941 *Magyar írók élete és munkái. III.* Budapest. Hasonmás kiadás, 1995. Budapest
1992 *Magyar írók élete és munkái. VIII.* Budapest
1992 *Magyar írók élete és munkái. IX.* Budapest
1995 *Magyar írók élete és munkái. VIII.* Budapest

GYÖRFFY GYÖRGY

- 1987 *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III.* Budapest

GYULAY ZOLTÁN

- 1962a *Kövesi Antal*. Soproni Szemle, 1962/2. 173.
1962b *Boleman Géza*. Soproni Szemle. 1962/3. 385–387.

GYÜRKY Antal

- 1874 *Örvénygy év Hontvármegye történetéből. 1820-tól 1874-ik évig*. Vác

- 1882 *Ötvennégy év Hontvármegye történetéből. 1820–1874.* Második kötet. Vác

HAJKO, VLADIMÍR és koll.

- 1977 *Encyklopédia Slovenska A–D.* Bratislava
 1978 *Encyklopédia Slovenska E–J.* Bratislava
 1979 *Encyklopédia Slovenska K–M.* Bratislava
 1980 *Encyklopédia Slovenska N–Q.* Bratislava
 1981 *Encyklopédia Slovenska R–Š.* Bratislava
 1982 *Encyklopédia Slovenska T–Ž.* Bratislava

HÁLA JÓZSEF

- 1987 *Rocks, fossils and history.* Budapest. 256–266.
 1989 *Szabó József észak-amerikai utazásának tudományos eredményei.* Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 1989/7. 11.
 1991 *Pávai-Vajna Ferenc néprajzi megfigyelései és fényképei Nagyenyed környékéről és a Radnai-havasok vidékéről.* In: Ház és ember 7. Szentendre. 175–195.

HAMRÁK BÉLA

- 1910 *Selmeczbánya középiskoláinak történetéből.* In: Király E. szerk. 1919. 4–25.

HÄNDEL VILMOS

- 1890 *Emléklapok.* Kegyelete jeléül kiadta a bányái ág. hitv. ev. egyházkerület néhai Dr. Szeberényi Gusztáv szeretett püspökének emlékére. Budapest

HERČKO, IVAN

- 1995 *Osobnosti Banskej Štiavnice a okolia.* Banská Štiavnica

HILLER ISTVÁN dr.

- 1983 *Dr. H. D. Wilckens, az erdészettudomány első professzora Magyarországon.* Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei. Sopron

HILLER ISTVÁN-ZSÁMBOKI LÁSZLÓ-ZSIDAI JÓZSEF

- 1989 *A műszaki felsőoktatás első könyvtára Magyarországon. 1735–1985.* Miskolc

HOCK, MILAN

- 1993 *Ku vzniku banskoštiavnického muzejníctva a archivníctva.* In: Zborník

Slovenského banského múzea XVI. Labuda, J. zost. 127–150. Banská Štiavnica

HOCK, MILAN zost.

- 1985 *Zborník Slovenského banského múzea XII.* Banská Štiavnica
 1989 *Zborník Banského múzea XIV.* Banská Štiavnica

HOMOKAY PÁL

- 1832 *Kis koszorú, vagy az ágostai hitvallást követő evangélikusoknak selmeczi főbb iskolájában virágzó Magyar Literatúrai Társaság zsenge munkái.* Selmecz

HORVÁTH MÁRTON főszerk.

- 1988 *A magyar nevelés története I.* Budapest

HORVÁTH ZOLTÁN

- 1959 *A fémkohászatok oktatásának és a Fémkohászati Tanszék története.* In: Kohászati Lapok. 1959/12. 556–561.

ILLÉS NÁNDOR

- 1883 *A magyar erdészet két vezéralakja: Wagner Károly, Bedő Albert.* Vasárnapi Ujság, 1883/34. XXX. évf. 544–547.

ILLYÉS GYULA

- 1967 *Petőfi Sándor.* Budapest

IPOLYI ARNOLD

Levelezése. OSZK Kézirattár. Fond IX/463.

JAKOBY LÁSZLÓ

- 1948 *Gellért Jenő.* Bányászati és Kohászati Lapok. III. (LXXXII. évf.) 5. szám. 210–211.

JAKUS LAJOS

- 1989 *Életképek Petőfi diák- és ifjúkorából.* In: Studia Comitatus Pestensis. 19. kötet. Szentendre

JÁNOSSY JÓZSEF

- 1918 *Elvigyük-e a M. Kir. Bányászati és Erdészeti Főiskolát Selmeczbányáról?* Selmeczbánya

J. L.

- 1937 *Litschauer Lajos.* Bányászati és Kohászati Lapok, 1937/12. LXX. évf. 220.

JEZSOVICS KÁROLY közléteszi

- 1898 *A Selmeczbányai Evagelikus Lyceum Értésítője az 1897–98-iki tanévről.* Selmeczbánya
- 1902 *A Selmeczbányai Evagelikus Lyceum Értésítője az 1901/2-iki tanévről.* Selmeczbánya
- 1903 *A Selmeczbányai Evagelikus Lyceum Értésítője az 1902/03-iki tanévről.* Selmeczbánya

KARL JÁNOS

- 1942 *Pachinger Alajos.* In: Bakonyi Gy. szerk. 271–279. Budapest

KELECSÉNYI LÁSZLÓ

- 1910 *Adatok a magyarországi latin költészet történetéhez.* Egyetemes Philologiai Közlöny. 1910. 680–683.

KEMÉNY G. GÁBOR

- 1977 *Kapcsolatok vonzásában.* Bratislava

KENYERES ÁGNES főszerk.

- 1967 *Magyar Életrajzi Lexikon A–K.* Budapest
- 1969 *Magyar Életrajzi Lexikon L–Z.* Budapest
- 1981 *Magyar Életrajzi Lexikon.* Harmadik, kiegészítő kötet A–Z. Budapest

KERÉNYI FERENC

- 1998 *Petőfi Sándor élete és kora.* Budapest

KIRÁLY ERNŐ

- 1901 *Jezsovcics Károly.* In: A Selmeczbányai Evangelikus Lyceum Értésítője az 1900/1901-iki tanévről. Közléteszi Király Ernő. 19–20. Selmeczbánya

KIRÁLY ERNŐ közléteszi

- 1910 *A Selmeczbányai Ág. Hitv. Evang. Lic. Főgimnázium Értésítője az 1909–10-iki tanévről.* Selmeczbánya

KISS LÁSZLÓ dr.–OZOGÁNY ERNŐ–LACZA TIHAMÉR

- 1994 *A magyar tudomány évszázadai.* Pozsony
- 1996 *A magyar tudomány évszázadai II.* Pozsony

KOCH ANTAL

- 1887 *Herbich Ferenc.* Földtani Közlöny 1887. XVIII. 1–3. füzet. 60.

KOLLÁNYI FERENC

- 1900 *Esztergomi kanonokok.* Esztergom

KOSÁRY DOMOKOS

- 1988 *A felvilágosult abszolútizmus oktatásiügyi reformjai (1766–1790).* In: A magyar nevelés története I. Horváth M. főszerk. 143–211. Budapest

KOTTLÁR KÁROLY

- 1987 *Fehér Dániel.* In: Für L.–Pintér J. szerk.: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. 513–516. Budapest
- 1988 *Jankó János.* In: Für L.–Pintér J. szerk. 34.
- Lesenyi Ferenc.* In: Für L.–Pintér J. 381–383.
- 1989 *Roth Gyula.* In: Für L.–Pintér J. 84.
- Sébor János.* In: Für L.–Pintér J. 185.

KŐPECZI BÉLA

- 1979 *Szoboravatás (Wagner Károly).* Az Erdő, 1979/10. 436.

KÖVESI ANTAL

- 1925 *Herrmann Emil.* Bányászati és Kohászati Lapok, 1925. VI. 3. 11. sz. LVIII. évf. 165–167.

KUDORA JÁNOS

- 1906 *Hont vármegye története (Római katolikus egyház).* In: Borovszky S. szerk. 279–413.

LABUDA, JOZEF zost.

- 1993 *Zborník Slovenského banského múzea XVI.* Banská Štiavnica

LACZFALVI

- 1917 *Greisiger Róbert János.* Bányászati és Kohászati Lapok. L. évf. II. kötet. 14. szám. 485–486.

LÁNCZOS PÁL

- 1992 *Péchy Antal.* In: Nagy Ferenc főszerk.: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. 401. Budapest

LAPOSA JÓZSEF dr.

- 1989 *Tuzson János*. In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok. 491. Budapest

LESENYI FERENC

- 1958 *A selmecbányai erdészeti tanintézet története (1808–1846)*. Sopron

LITSCHAUER LAJOS

- 1906a *Gerliczy Ferenc*. Bányászati és Kohászati Lapok. 1906. 184.
- 1911 *Farbaky Gyula*. Bányászati és Kohászati Lapok. XLIV. évf. 22. sz. 1911. XI. 15.
- 1916 *Burdáts Lajos*. Bányászati és Kohászati Lapok. 1916/2. 196–197.
- 1919 *A. György Gusztáv*. Bányászati és Kohászati Lapok. LII. évf. I. kötet. 3–6. szám. 61–62.
- 1928 *Halálozás (Szentistvány Gyula)*. Bányászati és Kohászati Lapok. LXI. évf. 2. szám. 63.
- 1929a *Tavy Károly*. Bányászati és Kohászati Lapok. LXII. évf. 11. szám. 235–236.
- 1929b *Kissármási Mály Sándor*. Bányászati és Kohászati Lapok. LXII. évf. 23. szám. 509–513.

MAGYAR PÁL

- 1957 *Illés Nándor halálának 50. évfordulójára*. Az Erdő. 1957. 4. szám. 156–160.
- 1961 *Roth Gyula*. Az Erdő, 1961/3. 85.

MAGYAR ZOLTÁN

- 2000 *Petőfi a Felvidéken*. Dunaszerdahely
- MATRICULAE Gymnasia Philosophia Districtualis aug. conf. additorium. Selmec. (Selmecbányai Evangélikus Egyházközség Levéltára)

MÉSZÁROS ISTVÁN

- 1988a *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948*. Budapest
- 1988b *Reneszánsz a nevelésben. A három részre szakadt ország nevelésügye*. In: Horváth M. főszerk. 29–81. Budapest

MIHALOVITS JÁNOS dr.

- 1920 *Sobó Jenő*. Bányászati és Kohászati Lapok. LIII. évf. I. köt. 23. szám 253–259.

- 1935 *Az első bányatisztképző tanintézet alapítása Magyarországon*. Sopron
- 1936 *A selmeci bányászati akadémia alapítása és fejlődése*. Sopron

MIKSZÁTH KÁLMÁN

- 1908 *Fábry János*. Vasárnapi Újság, 1908/6. 102–104.
- 1962 *Összes Művei* 26. kötet. Szerk.: Bisztray Gyula–Király István. Budapest

MINÁČ, VLADIMÍR főszerk.

- 1986 *Slovenský biografický slovník I*. Martin
- 1987 *Slovenský biografický slovník II*. Martin
- 1989 *Slovenský biografický slovník III*. Martin
- 1990 *Slovenský biografický slovník IV*. Martin
- 1991 *Slovenský biografický slovník V*. Martin
- 1992 *Slovenský biografický slovník VI*. Martin

MOHI REZSŐ dr.

- 1941 *Aknasztatinaí György Albert*. Bányászati és Kohászati Lapok, 1941. nov. 1. LXXIV. évf. 21. sz. 392.

NAGY FERENC főszerk.

- 1992 *Magyarok a természettudomány és technika történetében. Életrajzi Lexikon A-tól Z-ig*. Budapest
- 1997 *Magyar Tudóslexikon A-tól ZS-ig*. Budapest

NAGY IVÁN

- 1857–1863 *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pest

NAGY SÁNDOR főszerk.

- 1979 *Pedagógiai Lexikon R–Z*. Budapest

NEMKY ERNŐ dr.

- 1966 *Fekete Lajos emlékezete halálának 50 éves évfordulójára*. Az Erdő, 1966/5.
- 1970 *Tuzson János születésének 100. évfordulójára*. Az Erdő. 1970. 9. sz.

NOVÁK, JÁN

- 1986 *Výuka baníctva na banskoštiavnickej Banskej akadémii...* In: Zborník

Slovenského banského múzea. Hock, M. zost. 225–240. Banská Štiavnica

NOVÁK, JÁN zost.

- 1979 *Zborník Slovenského banského múzea.* Banská Štiavnica

OROSZI SÁNDOR dr.

- 1987 *Barlai Ervin.* In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. Szerk.: Dr. Für L.–Dr. Pintér J. 113–117. (Továbbiakban: MAÉ.) Budapest
Bedő Albert. MAÉ. A–H. 137–141.
Belházy Emil. MAÉ. A–H. 171–175.
Feistmantel Rudolf. MAÉ. A–H. 523–527.
- 1988 *Kaán Károly.* MAÉ. 60–65. Budapest
Illés Nándor. MAÉ. J–P. 9–11.
Kallivoda Andor. MAÉ. I–P. 81–85.
Kelle Artúr. MAÉ. I–P. 127–131.
Kiss Ferenc. MAÉ. I–P. 162–166.
Krippel Móricz. MAÉ. I–P. 302–306.
Lázár Jakab. MAÉ. I–P. 357–360.
- 1989 *Sóltz Gyula.* MAÉ. R–Zs. 214–217.
- 1990 *Szécsi Zsigmond.* MAÉ. R–Zs. 319–322.
- 1989 *Tomcsányi Gusztáv.* MAÉ. R–Zs. 441–444.
Vadas Jenő. MAÉ. R–Zs. 532–537.
Wagner Károly. MAÉ. R–Zs. 607–612.
Wilckens Henrik Dávid. MAÉ. R–Zs. 645–648.

OSVÁTH GYULA

- 1906 *Irodalom, tudomány, művészet.* In: Borovszky Samu szerk.: Hont vármegye... Budapest

PALLAS

- 1893 *A Pallas Nagy Lexikona* V. Budapest

PANEK ÖDÖN

- 1890 *A Selmezbányai Kir. Kath. Nagygymnasium Értesítője az 1889–1890. tanévről.* Selmezbánya
- 1896 *A Selmezbányai Kir. Kath. Nagygymnasium Értesítője az 1895–1896-iki tanévről.* Selmezbánya

PATTANTYÚS-ÁBRAHÁM IMRE

- 1944 *Herrmann Miksa.* Bányászati és Kohászati Lapok. 213–215.

PAUER JÁNOS

- 1896 *A selmezbányai Magyar Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia története alapításától, vagyis 1770-től az 1895/96. tanév végéig.* Selmezbánya

PAVLÍK, ONDREJ és koll.

- 1984 *Pedagogická encyklopédia Slovenska I.* Bratislava
- 1985 *Pedagogická encyklopédia Slovenska II.* Bratislava

PÉCH ANTAL

- 1868 *Szerkesztői üdvözllet.* Bányászati és Kohászati Lapok. I. évf. 1. szám (1868. jan. 15. l.)
- 1879 *Magyar–német bányászati szótár.* Selmezbánya
- 1993 *Péch Antal kisebb munkái.* Szerk.: Zsámboki László. Miskolc

PERGER LAJOS

- 1887 *Esztergom város és vármegye egyházi és világi íróinak koszorúja.* Esztergom

PESTHY ISTVÁN

- 1893 *A selmezbányai lyceumi Petőfi kör története..* In: A Selmezbányai Petőfi Kör Érdemkönyve. 253–306 Selmezbánya

PETHŐ GYULA

- 1902 *Emlékezés Adda Kálmánról.* Földtani Közlöny. XXXII. kötet. 1902. 1–4. füzet. 2–5.

PETŐFI SÁNDOR

- 1964 *Petőfi Sándor Összes Levelezése.* Sajtó alá rendezte Kiss József és V. Nyilassy Vilma. Budapest

PETTKÓ JÁNOS

- é. n. *Pettkó János önéletrása.* MTA Kézirattára. RALK: 1342.

PINTÉR JÁNOS

- 1987 *Blattny Tibor.* In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok A–H. Szerk.: Dr. Für

Lajos–Dr. Pintér János. 233–235. Budapest

PODA, NICOLAUS

- 2002 *Rövid leírása az alsó-magyarországi Selmezbányán folytatott bányászatnál használatos gépekről.* Szerk. Zsámboki L. Miskolc–Rudabánya

PONGRÁCZ ELEMÉR szerk.

- 1893 *Hont Megyei Almanach.* Ipolyság
1907 *Honti Naptár 1907.* VIII. évf. Ipolyság

PRAZNOVSZKY MIHÁLY

- 1999 *Mikszáth Kálmán tanárai.* In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXIII. Szerk.: Szvircsek Ferenc. 153–179. Salgótarján

PUDER JÓZSEF

- 1914 *Rauchbauer József dr.* In: A Selmezbányai Kir. Kath. Főgimnázium Értesítője. 1–3. Selmezbánya

RADNAI GYULA

- 1997 *Arany Dániel.* In: Magyar Tudóslexikon A-tól Zs-ig. Főszerk.: Nagy F. 128. Budapest

RAUCHBAUER JÓZSEF közli

- 1909 *A Selmezbányai Kir. Kath. Főgimnázium Értesítője az 1908–1909. tanévről.* Selmezbánya
1910 *A Selmezbányai Kir. Kath. Főgimnázium Értesítője az 1909–1910. tanévről.* Selmezbánya
1914 *A Selmezbányai Kir. Kath. Főgimnázium Értesítője az 1913–1914. tanévről.* Selmezbánya
1916 *A Selmezbányai Kir. Kath. Főgimnázium Értesítője az 1915–1916. tanévről.* Selmezbánya

REJTŐ ISTVÁN

- 1959 *Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák.* Budapest
1982 *Mikszáth Kálmán és Selmezbánya.* In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve. 333–354. Salgótarján
1992 *Mikszáthiada.* Budapest

REMPORT ZOLTÁN

- 1992 *Sóltz Vilmos.* In: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. Nagy F. főszerk. 471–472. Budapest

RÉTI ENDRE

- 1959 *Nagy magyar orvosok.* Budapest

RÉVAI

- 1912 *Révai Nagy Lexikona V.* Budapest

RÉVÉSZ ARNOLD ISTVÁN–VARGA VILMOS

- 1984 *Magyar Műszaki Alkotók.* Budapest

RICHTÉ EDE–KIRÁLY ERNŐ

- 1906 *Selmezbánya.* In: Borovszky Samu szerk. 85–127. Budapest

RILL JÓZSEF

- (é. n.) (1906) *Hontvármegye közoktatásiügye.* In: Borovszky Samu szerk.: Hont vármegye... Budapest

ROZLOZSNYIK PÁL

- 1932 *Nagysúri Böckh Hugó élete és munkái.* Földtani Közlöny LXI. kötet. 15–36. Budapest

SCHIVETZ FERENC

- 1934 *G. Gálócsy Árpád.* Bányászati és Kohászati Lapok. LXVII. évf. 24. szám. 530–540.

SOBÓ JENŐ

- 1906 *Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola.* In: Hont vármegye monográfiája. Szerk.: Borovszky Samu Budapest é. n. (1906)
1910 *Dr. Schwartz Ottó.* Bányászati és Kohászati Lapok. XLIII. évf. I. kötet. 7. szám. 401–404.

SOMKÚTI ELEMÉR

- 1963 *Lesenyi Ferenc.* Az Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei. 1963/1–2. sz. 306.

SOMOGYI EDE szerk.

- 1879–1885 *Magyar Lexikon I–XV.* Kiadja Rautmann Frigyes. Budapest

SOÓ REZSŐ

- 1956 *Fehér Dániel.* Akadémiai Értesítő 1956. LXII. kötet. 508. sz. 87.

SOPKO, ANTON

- 1981 *Krištof Tragot Delius, prvý profesor na katedre baníctva Banskej akadémie v Banskej Štiavnici.* In: Zborník Slovenského banského múzea X. Zostavil: Hock, Milan. Banská Štiavnica

SZABÓ DÉNES

- 1959 *Magyar nyelvmlékek.* Budapest

SZALATNAI REZSŐ

- 1964 *A szlovák irodalom története.* Budapest

SZÁRTORISZ FERENC

- 1896 *A selmeczbányai kir. kath. gymnasium története.* In: Panek Ö. szerk. 7–72.

SZAUDEK JÓZSEF szerk.

- 1968 *A magyar irodalom története 1849-ig.* Budapest

SZEBERÉNYI LAJOS

- 1861 *Néhány év Petőfi életéből.* Szeged

SZEBERÉNYI LÁSZLÓ

- 1908 *Selmeci Petőfi-émlékek.* In: Pongrácz Elemér szerk.: Honti Naptár 1908. 54–67. Ipolyság

SZÉKI JÁNOS

- 1922 *Dr. Barlai Béla. Bányászati és Kohászati Lapok.* LV. 1. 1922. jan. 11. 1.

SZÉNÁSSY BARNA

- 1992 *Arany Dániel.* In: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. Életrajzi Lexikon A-tól Z-ig. Főszerk.: Nagy F. 26. Budapest

SZINNYEI JÓZSEF

- 1891–1814 *Magyar írók élete és munkái I–XIV.* Budapest

SZITNYAI ELEK

- 1915 *Miért vagyunk jók vagy rosszak?* Budapest

SZVIRCSEK FERENC szerk.

- 1999 *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXIII.* Salgótarján

TAKÁCS ISTVÁN

- 1988 *Kövessi Ferenc.* In: Magyar Agrártörténeti Életrajzok. Szerk.: Dr. Für L.–Dr. Pintér J. 287–289. Budapest

TAKÁTS SÁNDOR

- 1891 *Benyák Bernát és a magyar oktatásügy.* Budapest
1901 *Egy elfelejtett nyelvújító.* Magyar Nyelvőr. 1901. szept. 15. IX. füzet

TARABA MÁRIA

- 1987 *Fekete Lajos.* Magyar Agrártörténeti Életrajzok. Szerk.: Dr. Für L.–Dr. Pintér J. 533–535. Budapest

TÁRCZY-HORNOCH ANTAL dr.

- 1938 *Mikoviny Sámuel, a selmeci bányatiszt-képző tanintézet első tanára.* Sopron

TIBENSKÝ, JÁN

- 1962 *Z dejín vied a techniky na Slovensku I.* Bratislava
1963 *Z dejín vied a techniky na Slovensku II.* Bratislava
1969 *Z dejín vied a techniky na Slovensku V.* Bratislava

TÓTH IMRE

- 1904 *A tópataki vízvezeték által okozott hasi hagymáz járvány.* In: Vitális J. összeáll. 102–111. Selmecbánya

TÖRS KÁLMÁN

- 1882 *Mikszáth Kálmán.* Vasárnapi Ujság, 1882. 16. sz.

TUDÓSÍTÁS

- 1863 *Tudósítás a selmeczi ágost. hitv. evang. kerületi Lyceum tanuló ifjúságáról, különösen a VI-ik és a VIII-ik osztály növendékeinek az 1863/64-ik tanév I-ső és II-ik feléről.*

ÚRADNÍK, VENDELÍN

- 1970 *Z minulosti Bátoviec.* Bátovce

URGELA, JOZEF

- 1985 *Dejiny lesníckeho školstva a vedy na Slovensku.* Martin

VADAS JENŐ

- 1896 *A selmeczbányai magyar királyi erdőakadémia története és ismertetője.* Budapest

VADÁSZ ELEMÉR dr.

- 1969 *Tudománytörténeti jegyzetek Pettkó Jánosról.* Bányászati Lapok, 1969/9. 641.

VAJDA PÁL dr.

- 1958 *Nagy magyar feltalálók.* Budapest

VAJDA PÁL–VAJDÁNÉ CSIZMARIK IRÉN

- 1992 *Schenek István.* In: Nagy F. főszerk.: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. Életrajzi Lexikon A-tól Z-ig. 455. Budapest

VÉBER KÁROLY

- 1986 *Mikszáth Kálmán.* Bratislava

VÉGVÁRI LAJOS

- 1989 *Az európai művészet története.* Budapest

VENDL ALADÁR

- 1958 *A százéves Magyarhoni Földtani Társulat története.* Budapest

VITÁLIS GYÖRGY dr.

- 1991 *Böckh János és Böckh Hugó szerepe a magyar geológiában.* Budapest

VITÁLIS ISTVÁN

- 1904 Szerk.: *A selmecbányai Gyógyászati és Természettudományi Egylet Évkönyve.* 1904. Selmecbánya
- 1906 *Hont vármegye természeti viszonyai.* In: Borovszky S. szerk.: *Hont vármegye...* Budapest
- 1915 *Winkler Benő.* Bányászati és Kohászati Lapok. XLVIII. évf. (1915) 425–428.

VNUTSKO FERENC

- 1908 *Zágoni Jákó Gyula.* Bányászati és Kohászati Lapok. XVI. évf. 14. szám. 65–66.

VOZÁR, JOZEF

- 1969 *Vývoj banskej kartografie na Slovensku.* In: *Z dejín vied a techniky na Slovensku* V. Tibenský, J. ved. red. 147–211. Bratislava

VÖRÖS FERENC

- 1901 *Breznyikről.* Honti Naptár. Szerk.: Pongrácz E. 73. Ipolyság

WALEK KÁROLY

- 1939 *Dr. Mihalovits János.* Bányászati és Kohászati Lapok. LXXII. évf. (1939) 3. szám. 45–48.

WESZPRÉMI ISTVÁN

- 1870 *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza IV.* Fordította Vida Tivadar. 1970. Budapest

WINKLER LÁSZLÓ

- 1992 *Vitális István.* In: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. Nagy F. főszerk. 563–564. Budapest

ZÁDOR ANNA–GENTHON ISTVÁN főszerk.

- 1967 *Művészeti Lexikon L–Q.* Budapest

ZELLIGER ALAJOS

- 1893 *Egyházi írók csarnoka.* Nagyszombat

ZENEI LEXIKON

- 1965 Budapest

ZSÁMBOKI LÁSZLÓ

- 2002a *Két és fél évszázad a bányamérnökképzés szolgálatában.* In: Zsámboki L. szerk. 11–79.
- 2002b *Utószó Poda Mihály könyvéhez.* 131–141. Miskolc-Rudabánya

ZSÁMBOKI LÁSZLÓ szerk.

- 1983 *A selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia oktatóinak rövid életrajza és szakirodalmi munkássága 1735–1818.* Miskolc
- 1993 *Péchy Antal kisebb munkái.* Miskolc
- 2002a *Emlékkönyv az akadémiai képzés megszületésének évfordulóján Selmecbánya 1762.* Miskolc–Košice
- 2002b *Nicolaus Poda: A selmeci bányagépekről. Bergmaschinen von Schemnitz.* 1771. Prága

- (–) *Balás Jenő* (1882–1938). Bányászati és Kohászati Lapok. 1938. 105.
- Benyák Bernát.* Irodalomtörténet. 1912. 539.
- Cseh Lajos.* Jó szerencsét. 1908. 1/29. 45–47.
- Csermely (Woditska) István.* Bányászati és Kohászati Lapok. 1928. 76. köt. 374–375.

Cséti Ottó. Bányászati és Kohászati Lapok. 1906. 598.

Fodor László. Bányászati és Kohászati Lapok. 1924. XI. 3. 158.

Fekete Lajos emlékezete. Az Erdő. 1966. 199.

G. Gálócsy Árpád. Bányászati és Kohászati Lapok. LXVII. évf. (1934) 24. szám. 537–540.

Gellért Jenő. Bányászati és Kohászati Lapok. 1948. V. 15. 210–211.

Greczmacher Gyula. Bányászati és Kohászati Lapok. 1906. 274.

Kalivoda Andor (1866–1936). Erdészeti Lapok. 1936. 2. füz. 1.

Királylehotai Lehoczky Gyula. Bányászati és Kohászati Lapok. XXV. évf. (1892) 7. szám. 57.

Lehoczky Gyula. Bányászati és Kohászati Lapok. 1892/7. 57.

Dr. Mednyánszky Dénes. Bányászati és Kohászati Lapok. XLV. évf. (1912) 3. szám. 121–122.

Kőszegi Winkler Benő emlékezete. Bányászati és Kohászati Lapok. XLVIII. évf. II. köt. 23. szám. 425–427.

Sóltz Vilmos. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Közlőse. 1901. XI. 1. V. évf. 17. sz. 137.

Tarcsányi Gusztáv. Nekrológ. Erdészeti Lapok. 1911. nov. 1. 1099–1101.

Tetmajer László. Bányászati és Kohászati Lapok. XXXVII. évf. I. kötet (1904) 3. szám. 295.

Wagner Vilmos. Bányászati és Kohászati Lapok. XXXIII. évf. (1900) 44–45.

Magyar–szlovák helységnévtár

Ábelfalva – Abelová	Felsőszemeréd – Horné Semerovce
Alsófehérekút – Pribeľce	Fenyőháza – Lubochňa
Alsókubin – Dolný Kubín	Garamszeg – Hronec
Alsósajó – Nižná Slaná	Ghymes – Jelenec
Alsószelezsény – Sľažany	Gölnicbánya – Gelnica
Alsósztregova – Dolná Strehová	Gyügy – Dudince
Andrásfalva – Ondrašová	Hársasterény – Lipník
Aranyida – Zlatá Idka	Hegybánya – Štiavnické Bane
Aranyosmarót – Zlaté Moravce	Hordusbánya – Hodrušské Bane
Bajta – Bajtava	Igló – Spišská Nová Ves
Bakabánya – Pukanec	Ipolyfödémés – Ipeľské Úľany
Bártfa – Bardejov	Ipolypásztó – Pastovce
Bát – Bátovce	Ipolyság – Šahy
Batizfalva – Batizovce	Isztebne – Istebné
Bélabánya – Banská Belá	Jablonca – Silická Jablonca
Berencsfalu – Prenčov	Jókút – Kúty
Besztercebánya – Banská Bystrica	Kassa – Košice
Borcsány – Borčany	Kátló – Kátlovce
Bori – Bory	Késmárk – Kežmarok
Bozók – Bzovík	Kiscsalomja – Malá Čalomija
Breznóbánya – Brezno	Kisgaram – Hronec
Csáb – Čebovce	Királyfia – Kráľovanky
Csábrágvarbók – Čabradský Vrbovok	Királylehota – Kráľova Lehota
Csall – Čelovce	Királyfia-pusztá – (Ma Egeg – Hokovce része)
Cserpatak – Osrblie	Kispalugya – Palúdzka
Csorba – Štrba	Kisszeben – Sabinov
Deménd – Demandice	Kiszucaújhely – Kysucké Nové Mesto
Derencsény – Drienčany	Komárom – Komárno
Dezsér – Dežerice	Korompa – Krompachy
Dóval – Donovaly	Korpona – Krupina
Drétoma – Drietoma	Kóvár – Koláre
Egbell – Gbely	Körmöcbánya – Kremnica
Egyházmarót – Hontianske Moravce	Lapásgyarmat – Golianovo
Eperjes – Prešov	Leibic – Lubica
Étrefalva – Turíčky	Léva – Levice
Facskó – Fačkov	Libetbánya – Lúbietova
Felsőlánec – Vyšný Lánec	Likavka – Likavka
Felsőszelezsény – Horné Sľažany	Liptószentmiklós – Liptovský Mikuláš

Lipótújvár – Liptovský Hrádok
 Litva – Litava
 Lontó – Lontov
 Lopér – Podbrezová
 Losonc – Lučenec
 Lőcse – Levoča
 Lucsina – Lučivná
 Magyararaszlavica – Uherské Raslivce
 Maluzsina – Malužiná
 Martonháza – Ochtiná
 Modor – Modra
 Mosód – Moštenica
 Nagyfalu – Veličná
 Nagykürtös – Veľký Krtíš
 Nagyrőce – Revúca
 Nagysurány – Šurany
 Nagyszabos – Slavošovce
 Nagyszalatna – Zvolenská Slatina
 Nagyszombat – Trnava
 Nyitra – Nitra
 Nyitraszedahely – Nitrianska Streda
 Osgyán – Ožďany
 Ósva – Olšovany
 Óvár – Olováry
 Palást – Plášťovce
 Podolin – Podolinec
 Poprád – Poprad
 Popárdfelka – Veľká
 Pozsony – Bratislava
 Privigye – Prievidza
 Reste – Rešica
 Rimajánosi – Rimavské Janovce
 Rimaszombat – Rimavská Sobota
 Rózsahegy – Ružomberok
 Rozsnyó – Rožňava
 Sasvár – Šaštín-Stráže
 Sebespatak – Rožňavské Bystré
 Selmechánya – Banská Štiavnica
 Svedlér – Švedlár

Szakolca – Skalica
 Szalatnya – Slatina
 Szántó – Santovka
 Széklakna – Banská Štiavnica része
 Szentantal – Svätý Anton
 Szentgyörgy (Pozsonyszentgyörgy) – Svätý Jur
 Szepesváralja – Spišské Podhradie
 Szielnice – Liptovská Sielnica
 Szilistye – Slizské
 Szitnya – Sitnianska
 Szklenőfürdő – Sklené Teplice
 Szomolnok – Smolník
 Tajó – Tajov
 Tarnóc – Liptovský Trnovec
 Tiszolc – Tisovec
 Tópaták – Banský Studenec (Kolpachy)
 Tótalmád – Jablón
 Tótlipce – Slovenská Lupča
 Trencsén – Trenčín
 Turócliget – Háj
 Udvarnok – Dvorníky
 Újbánya – Nová Baňa
 Vágkohány – Kochanovce
 Végleskálnok – Kalinka
 Veszele – Oravské Veselé
 Videfalva – Vidiná
 Vihnyepeszerény – Vyhne
 Vitálisfalu – Vitálišovce
 Zayugróc – Uhrovec
 Zellő – Zvala
 Zólyom – Zvolen
 Zólyomberezna – Breziny
 Zólyomlipce – Slovenská Lupča
 Zólyomradvány – Radvaň-Kráľová
 Zsarnóca – Žarnovica
 Zsolna – Žilina

Tartalom

Bevezetés	5	Farbaky Gyula	59
Selmecbánya vázlatos iskolatörténete	7	Farbaky István	60
		Fehér Dániel	62
Adda Kálmán	17	Feistmantel Rudolf	63
Adriany János	17	Fekete Lajos	64
Ambrózy Sámuel	18	Fekete Zoltán	66
Arany Dániel	19	Finkey József	67
Bacskor István	20	Fodor László	69
Bachmann József	20	Gálócsy Árpád	70
Balázs István	21	Gellért Jenő	71
Baligó János	22	Gerliczy Ferenc	71
Ballenegger Róbert	22	Greisiger Róbert János	72
Barlai Béla	23	Gretzmacher Gyula	73
Bartha Béla	24	Grillusz Emil	74
Belházy Gyula	25	György Albert	75
Belházy Jenő	26	György Gusztáv	76
Bencze Gergely	26	Hrabák Josef	77
Benyák József Bernát	27	Hamaliár Márton	78
Bergfest Árpád	29	Hatala Alajos	78
Bielek László	30	Hauch Antal	79
Blattny (Blatný) Tibor	31	Händel Vilmos	80
Boleman Géza	32	Herrmann Emil	80
Boleman István	33	Herrmann Miksa	82
Böckh Hugó	34	Hrencsik Károly	83
Breznyik János	36	Homokay Pál	83
Bruimann Vilmos	39	Hüttl József	85
Burdáts Lajos	39	Illés Nándor	86
Cotel Ernő	40	Jacquin Miklós József (Nikolaus Josef)	87
Cziczka Sándor	41	Jankó Sándor	89
Czimeg János	42	Jákó Gyula	90
Csecsetka Sámuel	42	Jározy Mihály	91
Cseh Lajos	43	Jenny Károly (Karl Jenny)	92
Cserey Adolf	44	Jezsovics Károly	92
Csermely (Woditska) István	45	Kachelmann János	93
Cséti Ottó	46	Kachelmann Willibald	94
Cséti Róbert	47	Kanka Dániel	94
Csiby Lőrinc	48	Kelle Artúr	95
Csik Imre	49	Kerpely Antal	96
Delius Tragott Kristóf	49	Király Ernő	98
Dérer Mihály	51	Király József Pál	99
Dobšinský Pavol	52	Kövesi Antal	100
Doleschall (Dolezsál) Sándor	54	Kövessi Ferenc	101
Doppler Christian	55	Krippel Móric	102
Fábry (Fábri) Tamás	55	Lang Nepomuk János	103
Faller Gusztáv	56	Lázár Jakab	104
Faller Károly	58	Lehoczky Gyula	105

Lichard Dániel	105	Severini János	151
Liszkay Gusztáv	108	Schelle Róbert	154
Litschauer Lajos	109	Schenek István	154
Mágócsy-Dietz Sándor	110	Schittkó József	156
Mály Sándor	111	Schleicher Aladár	156
Marschan József	112	Scholz Vilmos	157
Mednyánszky Dénes	113	Schwartz Ottó	159
Mihalovits János	114	Simai Kristóf	161
Miklósy Zoltán	116	Sobó Jenő	161
Mikó Béla	117	Sóltz Vilmos	163
Mikoviny Sámuel	118	Suhajda (Suhayda, Šhajda, Schuchajda) Lajos	164
Miller Albert	121	Szártorisz Ferenc	165
Möhling János	122	Szeberényi Gusztáv	166
Muzsnay Géza	123	Szeberényi (Seberini) János	167
Ormis, Samuel	124	Szeberényi János Mihály	168
Pachinger Alajos	125	Szécsi Zsigmond	170
Papp Simon	127	Szentistványi Gyula	171
Patzier Mihály	128	Szitnyai Elek	172
Pauer János	129	Tavy Károly	173
Pauliny Sándor	130	Téglás Károly	174
Pávai Vajna Ferenc	131	Tettamanti Jenő	175
Péché Antal	133	Tomasovszky Imre	176
Peithner, Johann Thaddeus	135	Tomcsányi Gusztáv	176
Pethe Lajos	136	Tóth Imre	177
Pettkó János	137	Tuzson János	180
Poda Miklós	138	Vadas Jenő	181
Pöschl Ede	139	Vas Antal	182
Radlinský, Andrej	140	Vitális István	183
Rappensberger Vilmos	141	Wagner Károly	185
Rauchbauer József	142	Wagner Vilmos	187
Reichenhaller Kálmán	143	Wehrle Alajos (Vehrle, Alois)	188
Réz Géza	144	Wilckens Henrik Dávid	189
Rojko (Roiko, Royko) Ján	145	Winkler Benő	190
Roth Gyula	146	Zemplén Géza	192
Rupprecht Antal	147	További neves tanárok	193
Russegger, Josef	148	Irodalom, forrásmunkák	203
Scopoli János Antal (Giovanni Antonio)	149	Magyar-szlovák helységnévtár	215
Sébor János	150	Tartalom	217

Köszönetet mondok mindazoknak,
akik munkámat a kutatások során támogatták.
Név szerint is szeretném megemlíteni
Hála Józsefet, a Magyar Állami Földtani Intézet
tudományos főmunkatársát;
Zsámboki Lászlót, a Miskolci Egyetem
Műszaki Földtudományi Kar könyvtárának igazgatóját;
Tesák Pétert, a Lévai Járási Levéltár igazgatóját,
Jozef Labudát, a Szlovák Bányászati Múzeum igazgatóját,
Horváth Csabát, a soproni Széchenyi Városi Könyvtár
osztályvezetőjét és munkatársait,
illetve az Illyés Közalapítványt.

Csáky Károly

**HÍRES
SELMECBÁNYAI TANÁROK**

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Borító: Szabó Anikó

Nyomdai előkészítés: Mészáros Angelika

Nyomta: EXPRESPRINT, s.r.o., Bánovce nad Bebravou

Kiadta: Lilium Aurum, Dunaszerdahely – Dunajská Streda, 2003

ISBN 80-8062-166-7